

JOHANNIS DAVIDIS MICHAELIS, *K*

PHILOS. PROFESS. ORD. ET SOCIETATIS

REGIÆ SCIENTIARUM GOETTINGENSIS *2. L. f.*

COLLEGÆ,

IN ROBERTI LOWTH

PRÆLECTIONES

DE SACRA POESI HEBRÆORUM

NOTÆ ET EPIMETRA.

EX GOETTINGENSI EDITIONE

PRÆLECTIONUM.

OXONII

E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO.

MDCLXIII.

P R Æ F A T I O

I. TOMO PRÆLECTIONUM PRÆMISSA IN EDITIONE GOETTINGENSI.

LECTORIBUS BENEVOLIS

S. D.

JOANNES DAVID MICHAELIS.

EO plausu in Germania exceptæ sunt Roberti Lowth prælectiones de poesi sacra Hebræorum, ut opus haud habeam facti mei rationes reddere, qui librum apud nos rarum, multo auctiorem et tamen multo minore pretio parabilem futurum, typis denuo describi curo. Quod enim alias secus evenire solet, id hic accidit, ut libri peregrini editor ejusdem sit fueritque parcissimus laudator. Sententiam, pro rei publicæ eruditorum libertate lectoribus omnibus permissam, in relationibus de libris novis dixi: neque meæ me religionis in judicando poenitet, licet non sine aliqua voluptate intelligam, plerisque impensius virum laudasse, nec fere quidquam in eo desiderasse, ut mea laude aut commendatione, jam quidem suspecta futura, facile carere possit. Repetam tamen, quæ sentio.

Poetam de poetâ Hebræorum dicere, statim intelligent lectores, ingenio præstantem, quod elegantissimis Græcorum Latinorumque literis excoluerat. Rarum hoc et exoptatum munus Hebraicis carminibus contingit: aliter enim poetas vates tractabit, aliter merus grammaticus. Hic quidem scholiis illos onerabit, singulas mirabitur potius quam persentiscet veneres, pulcras phrasas laudabit, ac sæpe laudabit, quæ nemini suæ gentis placeant, ideo quod insolita sunt, legibus tamen artis, quas ipse rogavit, consentanea; talia etiam nonnulla, de quibus poeta nunquam cogitaverat, suarum legum amore illi tribuet; quid in nostris imitari linguis possimus, quid privum sit exteris, obtusius videbit: artifice denique similis erit, qui minimarum partium artificium et pulcritudinem æstimans, universas non complectitur, nec confusa illa imagine, quæ alios admiratione et voluptate percellit, delectari solet. Quod quidem optimis etiam, et meliore ingenio natis accidere grammaticis videmus: nec mirum. Ea enim est adfectuum et delectationis natura, ut fortius nos afficiant, quæ quomodo afficiant ignoramus: contra, ubi causas voluptatis argutius novimus atque ad illas attendimus, hebescat tanquam gustus noster, atque etiam aliqua, pulcris simillima, nec tamen pulchra, confundamus, solum etiam artificium admirantes. Unde et raro contingit, ut qui in grammatica habitant, magni poetæ sint aut maneant: nimis enim sæpe legum pulcritudinis poeticæ et artificii recordantur, quam ut furore illo diviniore, non interrupto, ferri possint. Sui enim sibi conscius quis furat? quis non sit magis sanus, quam esse debent, qui in Helicone bacchantur? At a poeta, quem natura talem finxit, exigas speresque, quod a gram-

grammatico, maxime ab illo qui Judaicorum librorum consuetudine aliquid contagii Rabbinici ingenio contraxit, ne optare quidem audeas: nempe, ut vivo sensu universæ pulcritudinis adfectus, voluptatis suæ quodammodo participes sociosque faciat lectores, idem illud pulcrum non ratione sed sensu aliquo intelligens, quod in omnium linguarum poesi excellentia ingenia in sui rapit amorem et admirationem; acutius contra videat, quæ apud externos pulcra, in nostra tamen poesi aut displicent, aut nova sunt, ut sive excusatione opus habere, sive ob ipsam insolentiam magis mirabilia ac divina futura videantur. Quam quidem spem Lowthus, linguæ Hebraicæ peritior quam plerique esse poetæ solent, poeticæque facultatis adjumento melior interpret carminum Hebraicorum, minime destituit, sed effecit, ut et nostri homines, a literis Orientalibus remoti, voluptatem percipere ex peregrino illo concentu, et tanquam orientalem aliquem Orphea mirari et sectari possint. Idem, qui sit proprius Hebraici carminis color et sanguis, ita ostendit, ut nemo antea: licet non omnia nobis nova et insolentia existimem, quæ ipse soli Orientali tribuit. Fueritne etiam patriæ poesis amore percussus, nescio: quæ quidem illi utilissima esse potuisset. Dubitari enim nequit, quin nostræ linguæ poemate fortius afficiamur. Græca forte et Latina impensius laudabimus, mirabimur etiam elegantius, tum quia insolentiora sunt his, quæ cum lacte bibimus, tum quod eorum artificium distinctius perspicimus, denique quod vitia poetæ (quibus nemo caret) in lingua mortua non intelligimus, certe auribus ea non percipimus: erit tamen in illa omni admiratione paulo minus naturæ, plus artis et scholæ; at domestica legentes magis eos-

dem perferentiscemus impetus, qui poetæ pectus per-
tentaverant.

Desiderari tamen in hoc ipso viro nonnulla jure posse,
existimo. Quo non refero, quod eos non excerpfit,
qui ante ipsum scripserunt, neque eorum historiam ali-
quam literariam concinnavit: quis enim poetam, id
non pollicitum, ac multo dantem præstantiora, ad hoc
detrudat ergastulum? nec quod parum historici de
carminibus Hebræorum habet, soli pene eorum inge-
nio intentus; illam enim partem tractandam non sus-
cepit, licet lectoribus pergratam futuram, nec ea viro
erat reliquarum Orientis linguarum cognitio, ea Ara-
bicorum ac Syriacorum poetarum consuetudo, ut bene
suscipere potuisse videatur. Verum id ipsum desidero,
quod vix dum indicavi: earum linguarum, sine qui-
bus Hebraica ultra mediocritatem intelligi nequeunt,
penitiorum cognitionem. Hinc fit, ut Hebraica non-
nunquam minus recte explicet, ubi pulcherrimos sen-
sus fundunt: novas præter necessitatem moliatur lec-
tiones, sive textus, sive vocalium: carminaque He-
braica cum Græcis quidem et Latinis, nunquam cum
illis conferat, quibus ut cælo et lingua, ita ingenio,
conjunctissima sunt, Arabicis. Quos defectus non ideo
indico, quasi eos supplendos recipiam, id enim facturo
liber scribendus, non notæ, sed ut candide cum lecto-
ribus agere, nec dissimulare quidquam existimer.

Nolui autem, pro nostræ ætatis consuetudine, Ger-
manice versas has prælectiones prodire, sed quales
sunt, Latinas: cujus consilii rationes expediam. Primo
sumtus in Germanicam versionem impendendi, pretium
libri incensuri erant. Deinde hos ipsos sumtus inutiles
existimabam: qui enim rivi fonte præstantiores? quis
etiam

vel optimus interpres non interdum dormitat? quis vero melius ipso Lowtho, Latina lingua commodissime et ornatissime utente, quæ ille Latine commentatus erat, alia lingua exponere suscipiat? Non ignorabam, in hac linguæ Latinæ strage et pene interitu, multos solis Latinis (ut olim Græcis) ductibus ac literis a libro emendo deterri, omnibus legere cupientibus, quæ sola intelligunt, vernacula: quod quidem malum ita jam manifestum est, ut vel bibliopolæ a libris Latinis abhorreant. Ita tamen intelligebam: paucos ex his, qui compendiarie contenti sunt et meritoria eruditione, (*Brodtbringende Gelehrsamkeit*, eam ipsi vocare non dedignantur) Lowthum lecturos: ignorata enim, nec unquam degustata poesi Hebraica, quem sibi propositum habent finem assequi, orationibusque qualibuscunque habitis victum sibi, coniugi carissimæ, liberis parare, possunt; nullam ergo horum rationem habendam esse: contra ex eruditis, eo nomine dignis, paucos fore, qui libro in suo genere unico carere velint: quod si accedant aliqua eorum, quæ Lowthus omiserat, forte et externos Latino libro emtores allici posse. Deinde videbam, eximia poemata Latina, quibus Hebraica Lowthus imitatus est, nec ultimam nec secundam, laudem operis esse: eam autem omnem in Germanica interpretatione perituram, nisi poeta insignis, idemque Hebraicarum literarum peritus, huic oneri succederet. Quod quidem omnino desperabam: ut enim taceam, raros esse, qui poeticam facultatem cum Hebraicis junxerunt, nimis molestum illud onus est, nimis difficile, illo tempore, quo chartas typotheta poscet, afflatum diviniorem polliceri, sine quo nomen poetæ et honor salvus tibi esse nequit. Sed fac, similem Lowthi aliquem interpretationem

tionem suscepisse, plurimum tamen Lowthiani decoris perituum erat, tum quia difficilius est, carmina aliena interpretari versu, quam sua fundere: deinde, quod ille, quem dixi, impetus, cujus omnes in poesi partes sunt, voluntati poetarum non paret, nec horis se atque laboribus typographorum adstringi patitur. Si quid etiam cælestis auræ in versione futurum fuisset, interpretis libere per avia Heliconis vagaturi, ac novum, non Lowthianum, futurum erat: quod facile dabunt, quibus unquam suo Apolline pectus tumuit.

Vitam Lowthi narrare nec necesse est, nec possum: id unum novi, ante biennium fato functum esse. Plura dabo, si plura ex Britannia rescivero antequam tomi secundi editio finita sit. Quæ meo suâsu denuo describuntur prælectiones, eas Oxonii, quaternas nisi fallor singulis annis, in auditorio publico habuit. Instituti rationem lectores et ex prælectione prima et ex Crewiana oratione intelligent. Secundæ me interesse vertente anno 1741 memini: quando autem finierit argumentum, nescio. Edidit universas ex typographeo, quod Oxonii est, Clarendoniano, anno 1753, forma multo splendidiore, literis majoribus et pulcrioribus: sed hæc ornamenta omnia, me (fateor) auctore et suasore imitari noluit bibliopola, cujus sumtu, et literis, hæc nova editio facta est, ut minoris constaret, pluribusque prodesset liber, sua jam sponte, quibuscunque descriptus literis, satis ornatus. Qua re factum est, ut prior hic tomus, in editione Oxoniensi in litera X, schedæ subscripta, desinens, licet notis meis et epimetro valde auctus, schedam litera Y insignem non impleat.

Hæc quidem mea a Lowthianis facile dignoscentur: notæ ex linea supra illas ductæ, partim etiam ex titulo
lineæ

lineæ subjecto, *notæ editoris*, epimetron autem a pagina 181 prælectioni nonæ subjunctum, ex titulo. In his quid præstiterim, non meum est arbitrari: præstare quid allaborarim, indicatu non opus. Id vero profiteri necesse est, nihil mihi cum emendandis schedis textus Lowthiani, lapsibusque typographicis, fuisse: quod omne bibliopola, et ipse linguæ latinæ non imperitus, bonusque et curiosus operarum typographi castigator, præstandum recepit. De cujus quidem, eorumque quibus id negotium commisit, diligentia optime spero: si quid tamen mendorum oculos eorum fugerit, a me ejus peccati rationes exigere nolum. Tomo secundo, qui jam typis describitur, quid de meis additurus sim, (habebit quippe, præter notas, plures commentationes) ne dum mihi quidem prorsus statutum et exploratum est. Id unum: curabo ne meorum multitudine liber oneretur, pretiumve ejus augeatur.

Quid profit de poesi Hebraica scriptus liber? si quis nimis anxie quærat, vereor, ne ad meritorios, quos supra dixi, eruditos, aut ad imperitos, ablegandus videatur. Vix enim quidquam est in omni literarum elegantia, quod, elaboratum perfectius, non præter delectationem insignem etiam utilitatem afferat. Fortasse tamen nec illis lectoribus, a quibus hoc libro edito gratiam inire cupio, injucundum erit, si de ejus utilitate quid sentiam exposuero.

Ac primo quidem existimem, causæ Dei et religionis interesse, ut recte et vere de poesi Hebraica sentiat. Non is sum, qui ex verborum elegantia, poeticaque divinitate dictionis propriam et veram divinitatem literis sacris, ut Corano olim suo ex inimitabili poematis pulcritudine Muhammedes, afferere audeam. Fecerunt id

ex

ex defensoribus religionis aliqui, non a me nominandi, quia id post factam Muhammedis mentionem vix sine invidia fieri potest. Aliter omnino sentiebat Paulus :¹ cujus auctoritate tutus, lubricum hoc totum argumentorum et defensionis genus mihi videri, libere profiteor. Quis enim mortalium ita metiri aliorum ingenia mortalium, (quorum hucusque mensura nulla mathesisque reperta est) possit, ut, quid vere divinum in poesi sit, vimque humanam superet, ab humana facultate discernat? Quis neget, suum cuique scriptori a Spiritu Sancto ingenium relictum, ut cum nihil habeat Jobi poema simile, secundus ab illo Moses sit, tertius, sed longo intervallo, David; non tamen desint, qui nullo dictionis cultu aut sublimitate commendentur. Objici etiam, non dicam, toti argumentationis generi, sed tamen his, qui ita argumentantur, potest: variis esse sensus hominum, non eadem omnibus pulcra aut sublimia videri; neque ipsos earum rerum fatis peritos spectatosque haberi iudices.

Ne laboraturam quidem Dei causam putem, si mediocria essent, aut humilia, universa poemata sacra. Est et sua humilibus laus, inque concitandis ipsa simplicitate adfectibus, præstantia. Præterea in divinæ voluntatis interprete, cui, ut manum literarumque ductus, ita suum ingenium dictionisque colorem reliquit Deus, ut indelebili nota vera ejus scripta a spuris dignosci possint, non elegantia spectatur, non admirabilitas, non delectatio quæritur, sed integra sententiarum veritas, erroris nihil, nihil humani admixtum habens. Nullo cultu superbit Judicium liber: sed non ideo non divi-

nus. Nihil Ezra inornatius, ut mirer, quo erroris portento Mosaica illi scripta tribui potuerint: (quamquam non est, quod mirer, cum facinus simillimum ausus sit Harduinus) sed nemo eo crimine ex prophetarum numero eximendum Ezram censuerit. Eleganter et Mosaice si scripsisset, Mosis libros dignoscere ab Ezræ stilo non possemus.

Quid ergo, inquires, rei sacræ refert, qualia sint carmina Hebraica, utrum pulera, quibusque nihil humanum ingenium enixum est majus et perfectius, an deformia, tumida, ridicula, plebeia? Multum vero! Plerique enim ex hostibus sacrorum, non simpliciter inscientia eo deveniunt argumentorumve fallacia victi, sed alii peccandi libidine tales exstitere, alii contemptu eorum qui divini feruntur librorum, et adfectione sapientiæ non vulgaris. Cum ergo videant, rideri libros sacros et exhiberi ab aliis, aut malis, aut ignaris, multaque in illis, quales lingua nostra leguntur, non posse non displicere, pudet divinos habere: et quia pudet, argumenta contra eos libros conquirunt, quibus ipsi sibi satisfaciunt, ad ea non attendunt, quæ contra dici possent, nec dubitatione vere philosophica, sed risu et joco et cupiditate rem unam omnium gravissimam faciunt. Quibus consuli forte possit, si penitus illis pulcritudo poeseos biblicæ spectanda præbeatur. Ipsi enim sibi non possent non omni contemptu digni videri, si de antiquissimis exemplaribus, post tot annorum millia, modo intelligantur, classicis, et in quibus humanum certe ingenium, quid magni et ornati efficere possit, periclitatum videtur, tam leviter et proterve judicent, eaque non audita spernant. At hic male rem agere solent theologi, non scientiæ culpa, sed quia paucis, ut

b.

inter

inter reliquos mortales, ita et ex theologicis, contigit, ingenio poetico nasci. Poeticam enim pulcritudinem licet omnes sentiant, qui linguam poetæ callent, pauci tamen de ea recte et acute judicant, ac fere hi soli, qui ipsi a natura poetæ sunt: non critici, non grammatici. Quod ita verum est, ut vel qui florente ætate poetæ fuerunt, cum senescentes, sensim residente illo divino impetu, ex poetis critici fiunt, multo quidem deliberratus, sed et multo obtusius, de aliorum poematis judicent, vituperanda multa admirentur, laudabilem audaciam ac divinam vituperent, verbo dicam, senes de poematis pulcritudine ita sententiam ferant, ut de virginum delectu filiis præcipere solent. Paucis id contingere theologis potest, ut nati ad poesin, eandem facultatem optimorum exemplarium lectione, et exercitatione felici, excoluerint et perfecerint: ac plerique ne grammatici quidem satis sunt, sed remoti ab omni elegantia Græcorum Latinorumque, aliisque studiis distenti, Hebraicæ linguæ perquam modice periti, Arabicæ, cujus in poesi Orientali primæ partes sunt, ignari. Et hi tamen, (si quando in hanc Scyllam incidunt) poematum sacrorum divinitatem ac sublimitatem laudare, id vero est, fani et sicci bacchari audent: felices tamen, si nihil Rabbinicæ eruditionis admiscent. Singulas ergo phrasas mirantur: exclamant, pulcra esse, quæ ex nostris nemo in suis carminibus ita legi velit: prave laudando efficiunt, ut contemptiora, quam erant, veneranda hæc antiquitatis monumenta videantur. Perpetua enim peregrinitatis excusatione opus habent, ad quæ illi stupent, ut æquum lectorem miseratio subeat, iniquum risus pertentet.

Plus

Plus etiam interpreti sacrarum literarum penitior poësis Hebraicæ cognitio præstabit. Mirum videri possit, cum magna pars codicis Hebraici omnium confessione poetica habeatur, (carmina dico in libris prosa scriptis passim servata, psalmos, Jobi lamentabile ac divinum carmen, Salomonis proverbia, canticum canticorum, et threnos Jeremiæ) vaticinia præterea prophetarum pleraque multo rectius ad poësin, quam ad solutam orationem referantur: ad interpretationem veteris testamenti plerumque accedere homines, non dicam poeticæ facultatis expertes, (quis enim tam sit ferreus, ut his poetarum interpretationem neget, licet in ea multo melius versaturus videatur, qui ipse poeta est) sed qui nulla unquam literarum elegantia, nulla postquam ex ephebis egressi sunt poetarum græcorum, latinorum, patriorum consuetudine ingenium severius exhilararunt: aliquos etiam eorum tam esse impudentes, ut rem unam omnium difficillimam adgrediantur, (quippe quæ præter magnam philologiæ cognitionem, multamque exercitationem interpretandi, et elegantia omnis literarum diuturnum usum et cognitionem, accuratiorem ac severiorem, quam plerique putant, philosophiæ peritiâ poscit,) leges ut condant hermeneuticas, earumque institutiones scribant. Hoc tamen cum illi audeant, necesse est, id accidere, quod fieri quotidie videmus: leges interpretandi ab imperitis rogari, quæ forte in exsangui aliquo metaphysici hominis scripto explicando valere possint, non in pulcro poemate: easdem leges ab imperitiore turba, quam suo hi exemplo suis præceptis formant, edisci, ac pene pro divinis haberi: ad illas provocari, ubi philologiæ et bonarum literarum expertes destinatum habent, sacro codici ali-

quam obtrudere sententiam : ex verbis, phrasi, imaginibus poeticis, nimis proprie sumptis, exsculpi mysteria ab alio, eorum cupido quæ intelligere nequeat, futuros eventus a curioso, ab hæretico et fanatico errores gravissimos : audacter hæc omnia proprietate significationis defendi : si quis poetas, ut par est, explicet, dubitari, possitne idem in verbo Dei fieri, quod in aliis poetis quotidie facere solemus : quasi vero divinum sit, omni ornatu et audacia poema carere, nec iidem alibi insignem poesis Orientalis insolentiam, in figuris audaciam, sublimitatem, etiam in majus augeant. Quæ quidem arte efficiunt, ut nullis legibus, nulli sensui ex honorum poetarum lectione nato, pareat interpretatio carminum Hebraicorum, sed mero ipsorum arbitrio et cupiditati : sitque sibi ipsa dissimillima, prout illis placet, sive insolentiam figurarum Orientalium, sive siccam aliquam et exsanguem proprietatem, quæ sola Deum oracula fundentem deceat, jactare. Proderit his fortasse, Lowthum legisse, atque ab illo gustu aliquo poesis Hebrææ imbui : quod tamen ita dictum nolim ut Lowthi liber interpreti sufficiat, nunquam probabili futuro, nisi ipse se poetarum lectione ad intelligendos poetas formet, sed ut non parum adferat et adjuvanti, et ad alios poetas legendos cumque sacris comparandos incitamenti.

Fortasse etiam stilus ecclesiasticus orationum sacrarum et precum, tumoris minus habiturus erat, plus sanæ rationis, poesi Hebraica paulo melius intellecta. Locutionibus et dicendi genere codicis sacri ecclesiastæ delectantur : non male illi, modo prosa oratione loquentes, aut preces fundentes, quas nulla verborum jactantia decet, non poemata Hebraica sed prosam oratio-

orationem scripturæ sacræ imitarentur. Non credo, hic peccaturos, qui meminerint, poemata esse, phrasisque poeticas : ægre etiam laturus existimo, si quis in precibus orationibusve sacris poetam patrium sublimiorem, aut Latinum Græcumve, imitetur. Molestius autem peccatur, si ea imitamur, quæ poesi Hebraicæ propria sunt, ut, parallelismum duorum hemistichiorum, de quo noster in prælectione XIX. pulcherrime egit : qui vel in carmine vernaculo intolerabilis foret, ac tautologiæ molestissimæ nomine notaretur. Et tamen video, multos tunc demum sibi pulcros videri, si preces publicas ad hunc modum mere Orientalem conforment, auresque perpetuis repetitionibus, Orienti iucundis, Europæ invisis, lædant, prudentioribus stomachaturis, dormitaturis reliquis. Nec tamen antiphonias nostras aut litanias hic carpere videri velim, sed profas preces, ab uno fusas oratore sacro. Illæ, si vel metro careant, sunt tamen quodammodo ob musicam modulationem poeticæ : nec quidquam est peregrini auri- busve molesti, in duorum chororum antiphonia, sed in unius precantis tautologia.

Nec vero ad solos pertinet theologos Lowthi liber : nemo illum, qui literarum elegantia atque etiam vernacula poesi delectatur, a suis alienum existimare studiis debet. In solo enim non omnia ad hanc sunt ingenio, sed si natura faveat, accedatque multarum rerum scientia, cui ornamenta sua poetæ debent, arsque et industria, luxuriam et vitia carminis depascens, optimorum exemplorum varietate perfici solet : quæ varietas quo major est, eo magis suus, nec imitator aliisque addictus, poeta videbitur, imaginumque novitate, copia, ac tanquam silva delectabit. Nihil enim aut mediocrius in
poesi

poesi aut molestius, quam eadem ornamenta nimis sæpe redire, usu crebriore vilescencia, quæ si constet unde habeas, omnem pene poeticæ facultatis laudem desperare debeas, affectis adnumeratus. Nec pauca sunt in poesi Orientali, (quo nomine Hebraicam jam et Arabicam complector: de Syriaca enim dicere nihil attinet) nova nobis, nostrisque, et Homericis non audaciora, ac sine dubio placitura, si illi tentent quos ingenium non destituit. Ita quæ natales Græcis Latinisque debet, incrementa superioris sæculi et hujus nostri excellentibus poetis domesticis, nova decora Britannorum lectioni et imitationi (licet, libere fateamur, jam pene nimis, et qualem antea reprehendebam) nova lumina, et tanquam

ignes

Sidonii rubrique maris

ab Oriente petere posset poesis Germanica: cui rei nonnihil in notis adferre adjumenti studui, passim disputans, minus Orientalem poesin a nostra distare, quam vulgo putant aut alterutrius aut utriusque imperiti. Minus hoc nostro tempore *שִׁירֵי מִזְרָח* videbitur, cum passim per Germaniam celebrentur, quos poesin Orientalem imitari credunt: ab ea licet alienissimi, et qui nævos plerumque versionis patriæ, in quibus ob insolentiam stupent, expresserunt. Quod si secus accideret, mirarer: cum videam ad hoc genus imitationis accedere qui Orientalia nunquam legerunt, certe ea non expedite intelligunt.

Hæc de Lowthi libro. Sed videtur, antequam præfari desinam, magnus et pervulgatus error, quam in notis aliquoties attigi, ex animis lectorum, si qui eodem tenentur, eximendus. Laudari poesin Hebræorum

rum audiunt, ac cælo, unde delapsa est, æquari; statim ergo non suspicantur, sed confidunt, eandem gentem et eloquentiæ laude floruisse, optantes, ut Lowthus de poesi ita alium de eloquentia Hebræorum agere. Quas quidem voces frequenter audias, maxime ubi Jesaiam admirantur, quo majorem et fervidiorem oratorem nasci posse, sunt qui negent. Quæ Jesaiæ laudes si in peritos rerum arbitros incidant, non possunt non literis Hebraicis notam haud levem adspargere: valde enim rudem, ipsiusque nominis eloquentiæ ignarum oportet esse, cui Jesaias ut orator placere possit: quem si quis orator imitaretur, a plurimis non intelligeretur, tumidus haberetur a doctoribus, ac facile ei accidere posset, quod de Græco poeta narrat Cicero, omnibus, quibus carmen recitabat, dilabentibus, solum Platonem remansisse. Sufficiebat hic unus auditor poetæ, plures habituro lectores: oratori autem ignominiosius nihil evenire potuisset. Magno enim, ut in nota secunda monui, utrumque elegantiae genus intervallo distat: poema breve, ac raptim audientibus subobscurum, nisi valde aut attenti aut docti sint; oratio copiosior, atque ita intellectu plana et facilis, ut vel oscitantes ad audiendum erigat, atque ab indoctis percipiatur: hæc modesta, affectu plena, sed qui initio premi fere ac dissimulari solet, sensimque ei frena laxari incensis jam auditorum animis, ita tamen, ut semper sanus videri orator auditoribus cupiat; in illo divinior furor et audacior placet, atque recte ut mediocres ac frigidos,

areet sanos Helicone poetas

Horatius: hæc solitis utitur verbis imaginibusque, eoque eloquentior est, quo magis unicuique ex corona
inter

inter audiendum videtur, eadem se iisdem pene verbis dicturum fuisse, atque vix posse aliter dici; illud insolentia ac novitate gessit; languidum si usitata habeat, singulisque ejus ornamentis non parum jam decoris periiit, si quis antea occupavit.

Mirum videri possit, res tam diversas a plerisque confundi, eruditis etiam, nisi jam dudum (quod pene suspicor) eloquentiam nullam habentes mali hujus facultatis arbitri essemus. Est illa, ut deinceps monebo, liberarum civitatum filia, sero partu procreari solita, ubi in cultis omni doctrina gentibus viri prudentes ad literarum elegantiam informati de re publica non breves dicunt sententias, sed in majore sive senatus sive populi corona pandunt oratione et prolixius suadent; et Athenis et Romæ libera republica florens, cumque illa extincta: quam nostro tempore vix extra Britanniam Sueciamque speres. Qualis in Suecia sit, nescio; nullas enim in comitiis habitas orationes legere mihi contigit: Britannos quidem oratores antiquis æquiparare ausim, quamquam actionem et vocem oratoris in illis desiderari a nonnullis, Gallis maxime, videam, quod quo jure fiat ignoro. At quid ejusmodi apud nos est orationum, apud quos reipublicæ administrandæ prudentia ex mutis artibus est? Quid incitamenti habemus, quid exercitationis, quæ præmia eloquentiæ? Quibus omnibus destituti eone nobis ingenio esse videtur, ut in umbra, nulla serâ exercitatione, eam assequamur facultatem, quam Græci sibi et Romani aurea demum linguæ ingeniorumque ætate, multo usu et exercitatione compararunt? In scholis orationes habemus, sed pueri, nec ut suadeamus permoveamusque, sed ut quodammodo probemur. Non dissimulabo, ab
his,

his, qui scientias profitentur, in academiis nonnunquam orationes haberi, quando munus auspicantur: nec quæram, quales hi sint, unde plerisque eorum subito contingat, cui nunquam studuerunt, eloquentia, quibus verbis dicant, qua actione, qui, postquam ex ludo egressi erant, non dixerunt, neque deinceps dicturi sunt, hac una perfuncti fatali oratione? Id unum monco, ejusmodi plerosque legere argumentum, in quo vel perfectus orator, Demosthenes aut Cicero, non futurus orator sit: protritum alios ac pervulgatum, abstrusum qui doctiores sunt, quod commentationis indiget, non orationis: quod quidem ita perorant, ut movere animos et concitare affectus, (in qua re dominatur orator) propositum illis minime sit, sed sive legibus academiæ satisfacere, sive, si magna sperare audent, delectare ac laudari. Quod quidem citra invidiam profiteri posse mihi videor, qui ipse tales pro more orationes et habui, et prelo permisi.

Opponi sacros mihi oratores video, qui de rebus gravissimis et verissimis verba facientes, acerrimos animorum motus concitare student. Nec obnitor, quin possit hic aliquis esse locus, incognitus Græcis et Romanis, eloquentiæ novo generi, et nobilioris, quo minus fucō indiget, nihilque habet non sinceri: existimem tamen, plerumque eos, quos oratores sacros dicimus, doctores potius et præceptores et esse, et debere esse, similiores philosophis, quos distincte et ornate de sua scientia differere vult Cicero, eloquentes fore et oratores vix sperans. Mirum ergo, si tanta nos nascimur ingenii felicitate, ut in quo genere veteres, maximis civilis eloquentiæ exemplis instituti et ad imitandum abrepti, eniti non potuerunt, in eo nos eloquentiæ rudi-

imenta ponimus, ad eamque formamur. Vereor etiam, ne reprehendendi sint plerique ex concionatoribus sacris, si verorum oratorum similes esse velint: cum rusticis enim, et infima plebe, et aniculis, qui ita agere cupit, ut doceat et moveat, submittere ad illorum captum orationem debet; laudabimus in illo plebeia quædam et verba et sententias, quæ in vero oratore, cultius poscente auditorium, displicebunt. Sunt et aliæ difficultates maximæ, contra quas universas quenquam eo usque eniti posse, ut verus, Athenarum Romæque antiquæ sensu, orator fiat, desperem. Ipsa rei sanctitas paulo sedatiorem, quam orator esse debet, nostrum poscit diviniore philosophiæ præceptorem: de rebus idem tam notis agit atque quotidianis, ut defutura orationi videatur varietas, erectas aures tenens, nisi curatius interdum et abstrusius, quam oratoris est, differat, atque cognitionem auditorum ac τελείων sententiis argumentisque ditet. Adde vincula illa, quibus sacri nostri oratores constringuntur, in quibus nec Demosthenes nec Cicero orator futurus erat: leges dico orationum sacrarum, ex moribus ortas, ut semper aliquod præmittendum exordium sit, licet nihil faciat ad erigendos auditorum animos, qui cur convenerint, non ignorant, nec præfamine opus habent: statum suumque tempus preces habeant, quibus oratio abrumpitur; prælegatur et explicetur oraculum divinum; et quæ alia ejusmodi sunt: in quibus ipsa moris servandi constantia varietati obest, quam orator sequi debet. In his tantis difficultatibus sufficere possit ecclesiastæ, quod philosopho diserto Cicero concedit, unde rectius forte proprio vocabulo et antiquo *homilias*, quam orationes sacras, dixeris: quod si fecerit, admonitiones precesque paternas aut

amicas addens, nã ille suo officio non defuisse censendus erit, licet rem maximam, eloquentiam, ad quam pauci nati sunt, non tentet. Nec video plerosque ex illis, qui nostræ ætati eloquentes habentur, veros oratores esse: quorum aliqui, gravissimos animorum motus concitantes, ideoque hoc nomine digniores, plusculum tamen plebei sunt, quam oratorem decet, debentque esse, quia ad plebem dicunt; nullum certe ex illis novi, qui luxuriam et nãvos orationis scribendo et arte ita castigaverit, ut Atticus orator dici queat. Alii perquam ornati sunt et elegantes, sed hoc omni cultu, ob quem suaviter audiuntur, delectant magis quam movent. Quibus sæpe accidit, ut valde laudentur ab auditoribus, quos percellere oratione, tristesque aut iratos dimittere debebant, si eloquentes essent. Quo quidem nihil alienius est a veræ eloquentiæ laude. Quis enim, quæso, Ciceronem habiturus eloquentem erat, si ejus actio prima Verrem, hominem ab elegantia literarum remotum, tantopere delectasset, ut reliquis omnibus, quas parabat, orationibus interfuisset avide, easque pocula inter et delicias valde commendasset. Quæ omnia non ita dicta velim, ut negem, oratorem sacrum, solutum vinculis de quibus dixi, Græcis Romanisque parem fieri aliquando posse: sed ut hætenus nondum exstitisse videatur. Sero fortasse florenti literis nascetur ecclesiæ: id donec fiat, dumque oratores ex libris lingua peregrina scriptis tantum novimus, auribus oculisque usurpavimus nunquam, excusandi videmur, si prave interdum de eloquentia judicamus. Faceret idem forte de pœsi judicans orator, si poetas lingua ipsius non haberet: quin fecit ante Virgilium Cicero, pravus carminum æstimator.

Sed ut ad rem redeam, mihi quidem nulla omnino eloquentia, (quo vocabulo ita uti existimari velim, ut Cicero illud accepit, multum interesse eloquentiam inter et facundiam statuens) Hebræis fuisse, aut in illa gente speranda fuisse videtur. Ut enim hic prætermittam, quod jam supra attingi atque ex Cicerone mutuum sumsi, rem unam omnium difficillimam eloquentiam esse, nec nisi sero civitatibus oratorem contingere, Græciæ multis post Homerum seculis contigisse: vix videtur extra liberam civitatem, florentem diu ac beatam, omnibusque literis ita cultam, ut oratorem comtum etiam et elegantem cives intelligant, oritura eloquentia. Libertas enim ipsi et materiam, in qua versari queat, prosternet, et majus congregabit auditorium, quo et accenditur orator, et sine illo esse omnino nequit, (breviter enim, amici more, regi suadere, quid faciendum sit, diversissimum adhuc a populari est eloquentia) et coget viros prudentes, patriæque amantes, de republica ita ad cives dicere, ut erudiant omnes ac moveant: erit tamen eorum oratio inornatior, sententiæque similior, aut plebeio acumine agrestique comparatione audientiam sibi faciens, nisi omni literarum elegantia civitas floreat, florueritque diu, quod quidem nisi in beato populo vix sperandum est. Mollioris enim et delicatioris vitæ otium ad literarum elegantiam plerumque requiritur: in egestate, perpetuosque inter armorum strepitus pauci erunt, qui literis excolunt ingenia, ut, si orator nasceretur, auditores tamen, quorum auribus, assensu, vituperatione, fastidio, laude, admiratione formatur ac perficitur, defuturi sint. Multum autem temporis requiritur, antequam in hoc ipso libero, beato, docto populo perfectus orator, imita-

imitatione aliorum, æmulatione, usuque diuturno, qui multa rebus inventis vitia demere solet, addere multum novæ pulcritudinis, exsistere queat. Deerit diu periodorum conformatio et cura; materiæ perspicua distributio, magis necessaria, quo longiores sunt orationes, sensimque a sententiæ brevitate recedunt; delectus verborum, quorum multa, privato sermoni non indecora, fastidire incipiet oratio, peregrina maxime, quibus uti in literis aut familiari colloquio possis, at orationi easdem attexens lacinias, a quibusdam non intelligi te senties: varietas, exordiorum imprimis, cui studere tum demum opus est, cum maxime obvia a multis jam sunt oratoribus occupata, nimioque usu fastidiuntur: actio liberior, oratorem decens; alia denique multa, quæ hic singula animus non est enumerare. Hæc omnia sensim in libero et docto populo addentur oratori: præmiis etiam eloquentiæ majoribus innumeri incitabuntur, ut ad illam contendant, ex quibus pauci, e meliore luto ficti, eloquentes fient.

Ergo ante Moſen in populo Ægyptiis ſerviente nullus omnino locus erat oratori: hoc autem duce, Deique auspiciis, cum libertatem recuperaffent, vix poterat illa ipſa, quæ prima libera fuit, ætate hominum, naſci eloquentia. Quamquam ne liberi quidem ſenſu civili dici poſſunt, quibus Deus rex erat, per prophetam omnia gerens, nullæ de re publica, legibusque ferendis, conſultationes aut comitia populi. Ad ſeditionem ubi res vergebat, verbo potius gravi quam oratione meditata caſtigabantur, aut Dei interventu, miraculis, peſtibus, fulminibus, terræ labibus, compescebantur. Hæc tamen vere aurea fuit linguæ Hebraicæ ætas, omneſque recentiores et poetæ et hiſtorici hujus gentis, Moſi comparati

parati, jacent: quo in viro natura etiam experta videtur, possitne Orienti oratorem dare. Quam enim Judæ ad Josephum nobis orationem servavit, (Genes. XXXIV, 18 — 34) in summa simplicitate ornatufque omnis neglectu his tamen verbis concepta est, ut, qui ita dixit, magisque qui alius dicta ita retulit, eximius fieri orator potuisse videatur, si in hac facultate elaborare voluisset, nec defuisset ei populare auditorium. Quas etiam sub vitæ exitum orationes Moses habuit, petens a populo, ut legis post sua fata tenaces essent, quo spiritu plenæ sunt! quam in illis agnoscas disjecti tanquam oratoris membra! at carent adhuc ea periodorum concinnitate, numero, varietate, ea argumentorum distributione, sine qua oratorem et eloquentem illum non dixeris, qui patris more diserte quidem et graviter hortatur. Quamquam et hic intelligere licet, quid excellens ingenium ad eloquentiam valeat: Moses enim contra linguæ Hebraicæ consuetudinem sola natura duce ad numerosiores periodos aliquoties pervenit, quæ Græcis auribus, oratori adsuets, placere potuissent.

Longo, quod ejus mortem excipiebat, victoriarum primo, deinde Judicum tempore, libera quidem fuit forma rei publicæ, sed alia deerant, procreandæ et educandæ eloquentiæ necessaria. Novo in Palæstina populo, qui novæ patriæ, cæli, agri ingenio perdiscendo occupatus esset, vix satis erat temporis et otii, quod literarum elegantiae daret: mox etiam servire hostibus coactus, idemtidemque armis libertatem recuperans, inter perpetuas servitutum, rebellionum, vastationum vices, non poterat ad eloquentiam eniti. Ergo ex illo tempore insigne quidem habemus epinicion, quo exemplo,

emplo, ut aliis multis constat, facilius poetam perfectum nasci quam oratorem, nec illi calamitatem patriæ et egestatem officere: at quæ una superest Jothami oratio (Jud. IX, 7 — 15.) prisca et horridi dicendi moris tenax, reliquiisque rudis facundiæ Romanæ ita similis est, ut ovum ovo. Adscribere liceat Livii verba, ex quibus intelligetur, aliter Romanas aures de ejusmodi oratione sensitse, quam nostri nonnunquam homines facere solent. Sic ergo ille, l. II. c. 32. *Placuit oratorem ad plebem mitti, Menenium Agrippam, facundum virum, et, quod inde oriundus erat, plebi carum. Is intromissus in castra prisco illo dicendi et horrido modo, nihil aliud, quam hoc, narrasse fertur; tempore, quo in homine, non, ut nunc, omnia in unum consentiebant, sed singulis membris suum cuique consilium, suus sermo fuerat, indignatas reliquas partes, sua cura, suo labore ac ministerio ventri omnia quæri: ventrem in medio quietum, nihil aliud, quam datis voluptatibus frui. Conspirasse inde, ne manus ad os cibos ferrent, nec os acciperet datum, nec dentes conficerent. Hac ira, dum ventrem fame domare vellent, ipsa una membra, totumque corpus, ad extremam tabem venisse. Inde apparuisse, ventris quoque haud segne ministerium esse, nec magis ali, quam alere eum, reddentem in omnis corporis partes hunc, quo vivimus vigemusque, divisum pariter in venas, maturum confecto cibo sanguinem.* Sub regum denique imperio quis expectabit eloquentiæ natales? Sacri oratores, quos in ecclesia perfectos aliquando existere posse non omnino desperavi, nulli olim erant, cum nondum opus esset sacrum codicem patria lingua scriptum interpretari, sacerdotesque sacrificiis potius quam instituendo populo ministrarent. Prophetæ autem carmine fundebant oracula; aut senti-

-entiis

parati, jacent: quo in viro natura etiam experta videtur, possitne Orienti oratorem dare. Quam enim Judæ ad Josephum nobis orationem servavit, (Genes. XXXIV, 18 — 34) in summa simplicitate ornatufque omnis neglectu his tamen verbis concepta est, ut, qui ita dixit, magisque qui alius dicta ita retulit, eximius fieri orator potuisse videatur, si in hac facultate elaborare voluisset, nec defuisset ei popolare auditorium. Quas etiam sub vitæ exitum orationes Moses habuit, petens a populo, ut legis post sua fata tenaces essent, quo spiritu plenæ sunt! quam in illis agnoscas disjecti tanquam oratoris membra! at carent adhuc ea periodorum concinnitate, numero, varietate, ea argumentorum distributione, sine qua oratorem et eloquentem illum non dixeris, qui patris more diserte quidem et graviter hortatur. Quamquam et hic intelligere licet, quid excellens ingenium ad eloquentiam valeat: Moses enim contra linguæ Hebraicæ consuetudinem sola natura duce ad numerosiores periodos aliquoties pervenit, quæ Græcis auribus, oratori adfuetis, placere potuissent.

Longo, quod ejus mortem excipiebat, victoriarum primo, deinde Judicum tempore, libera quidem fuit forma rei publicæ, sed alia deerant, procreandæ et educandæ eloquentiæ necessaria. Novo in Palæstina populo, qui novæ patriæ, cæli, agri ingenio perdiscendo occupatus esset, vix satis erat temporis et otii, quod literarum elegantiae daret: mox etiam servire hostibus coactus, idemtidemque armis libertatem recuperans, inter perpetuas servitutum, rebellionum, vastationum vices, non poterat ad eloquentiam eniti. Ergo ex illo tempore insigne quidem habemus epinicion, quo exemplo,

emplo, ut aliis multis constat, facilius poetam perfectum nasci quam oratorem, nec illi calamitatem patriæ et egestatem officere: at quæ una superest Jothami oratio (Jud. IX, 7 — 15.) prisca et horridi dicendi moris tenax, reliquiisque rudis facundiæ Romanæ ita similis est, ut ovum ovo. Adscribere liceat Livii verba, ex quibus intelligetur, aliter Romanas aures de ejusmodi oratione sensisse, quam nostri nonnunquam homines facere solent. Sic ergo ille, l. II. c. 32. *Placuit oratorem ad plebem mitti, Menenium Agrippam, facundum virum, et, quod inde oriundus erat, plebi carum. Is intromissus in castra prisco illo dicendi et horrido modo, nihil aliud, quam hoc, narraſſe fertur; tempore, quo in homine, non, ut nunc, omnia in unum consentiebant, sed singulis membris suum cuique consilium, suus sermo fuerat, indignatas reliquas partes, sua cura, suo labore ac ministerio ventri omnia quæri: ventrem in medio quietum, nihil aliud, quam datis voluptatibus frui. Conspirasse inde, ne manus ad os cibos ferrent, nec os acciperet datum, nec dentes conficerent. Hac ira, dum ventrem fame domare vellent, ipsa una membra, totumque corpus, ad extremam tabem venisse. Inde apparuisse, ventris quoque haud segne ministerium esse, nec magis ali, quam alere eum, reddentem in omnis corporis partes hunc, quo vivimus vigemusque, divisum pariter in venas, maturum confecto cibo sanguinem.* Sub regum denique imperio quis expectabit eloquentiæ natales? Sacri oratores, quos in ecclesia perfectos aliquando exsistere posse non omnino desperavi, nulli olim erant, cum nondum opus esset sacrum codicem patria lingua scriptum interpretari, sacerdotesque sacrificiis potius quam instituendo populo ministrarent. Prophetæ autem carmine fundebant oracula; aut sentiis

tentiis potius quam eloquenti oratione crimina publica notabant.

Huic oratorum et eloquentiæ defectui tribuendum existimem, quod periodorum conformatione et artificio universa lingua Hebraica caret: quod ita peculiare Hebræis est, ut Hebraica quantumvis pure et eleganter Græce reddita, barbarum tamen quid Græcis auribus sonent, nisi totus orationis habitus mutetur. Faciamus periculum in versione LXX virorum, pro Hebraïsmis, locutionibusque Alexandrinis, verba optima et exquisitissima substituamus: vereor tamen, ut vel tum satis Græca futura sit oratio. Unde qui Græcis probari legique cupiebat, Josepho, alia tenenda ratio, ac licet ex solis se historiam antiquam hausisse sacris literis profiteretur, alio prorsus scribendi genere utendum fuit: nec forte tam ignari rerum Judaicarum fuissent exteri, qui Græce ea in versione Alexandrina habebant, nisi hæc ipsa versionis barbaries, aures Græcas magis etiam quam nostras lædens, a legendo deterruisset. Proliores enim periodos, cum concinnitate, et perspicuitate sonoras, earumque miram et numeri et reliquæ distributionis varietatem, quæ satietati non tam legentium quam audientium occurrit, oratoribus debuisse Græcia, ejusque imitatrix Roma, videtur: cujus concinnitatis si multum in Europæas linguas transfusum est, meminerimus, has omnes olim Latina tanquam dicendi scribendique magistra uti. At Hebraica lingua breves amat periodos, non magna varietate, utpote quæ in tanta particularum egestate vix teneri possit; numeri aut nullam omnino curam suscipit, aut in poesi nostro

1 Vide Lowthum p. 127. edit. Oxoniensis, 269. nostræ.

quidem carmine solutiorem, perbreve tamen et concisum amat. Scio, quid hic de pausa Hebraica dicturi sint grammatici, qui numerum linguæ Hebraicæ laudant, ab eloquentia plerumque remotissimi: sed nolo hanc nimis longam ordiri disputationem. Erunt, quibus ipsa pausa suspecta, Masoretharumque inventum videatur: querentur alii, vel maxime aures lædi, si opus sit in fine periodi sonum ac mensuram vocum mutare, iambosque ex trochæis, trochæos ex iambis facere: aliorum auribus id ipsum molestum erit, quod sæpe pausa Hebraica spectat, ut in syllabam tonicam ac longiorem periodus desinat: mihi quidem hi numeri musici potius, ac nimis iidem et adstricti videntur, præcentoribus textuum sacrorum excogitati, in recitando aures fatigaturi, quia nimis sæpe recurrunt.

Est tamen, in quo defectum eloquentiæ Hebræis gratuleris, illis scriptionis vitiis carentibus, quæ apud Græcos et Latinos nimia eloquentiæ admiratio peperit. Horum quippe historici vel optimi fictas, aut supra modum ornatas orationes narrationibus suis intexunt, periodorum ea conformatione, qua nemo privatus utitur, nemo ex tempore dicens, eo sæpe verborum delectu et ornatu, ut a reliquo historici stilo extemporanea oratio ducis, milites hortantis, aut alius magni viri, manu quam verbis promptioris, multum distet. Quo quidem vix quidquam committere ad fidem scriptis suis abrogandam aut labefactandam aptius potuissent. Ut enim quærere non instituiam, quis militum illam tam comtam orationem calamo exceperit? difficile creditu est, ab imperatoribus, ne his quidem exceptis, qui diu ante natam eloquentiam bellatorem

d populum

populum in aciem eduxerunt, tam comtas concinnasque orationes in ipso pugnae discrimine, cum res manu agenda paucisque verbis opus esset, habitas, aut ab exercitu intellectas esse. Quod si aliqui duces oratores fuerunt, non tamen omnes; neque barbari, quibus etiam orationes tribuuntur. Fidem ergo non faciet, qui hoc fuco utitur, historicus: qua jactura eleganter compositae declamationis laudem emere, id vero vix dignum erat eorum virorum persona, quorum ingenium, prudentiam, scribendique artificium suspicimus jure ac miramur. Lectori quidem, quid dixerit imperator, quid de suo, formandae orationis causa, addiderit historicus, nullo certo indicio constare potest. Unde etiam saepe accidit, ut minus, quam possent, tales historici delectent, eoque ipso fructu, quem mendacio elegantiore quaesiverant, destituantur. Pauca enim magni viri verba, non meditata, quibus res maximas administravit, acies inclinatam restituit, cives accendit, repressit seditiones, plurimam habitura animi imaginem, ipsa rescire cupimus: pro quibus qui meditatam dat et calamistratam orationem, sitim nostram non restinguet. Hoc tamen peccatum quam late per Græcos Romanosque scriptores diffusum sit, eadem licentia orationes fingentes, qua ex Gallorum gente recentiores historici ingenia formant, characteresque, quos dicunt, magnorum virorum, elegantiae studiosiores quam veritatis, dicere non opus est: nec credo omnes, qui morem in hoc gentis suae sequebantur, fingendi ista licentia delectatos esse, sed auribus aliquid dedisse, orationum supra modum avidis. At nihil ejusmodi vitii ab historicis Hebræorum committi video, qui in narrandis aliorum verbis testium pene religionem suscipiunt: ut
vel

vel Iosepho, eadem Græce scripturo quæ illi Hebraice, opus fuerit, multa confingere ubi verba aliorum refert, sententiisque ex tempore dictis Græcæ orationis conformationem, ambitiosioremq; ornatum largiri. Quod et nonnunquam ausus est, ubi concitator affectus artem vix ferebat: ut in illa, quam supra laudavi, Judæ defensione, cujus perspicua et flebilis facundia magis delectat, quam ornatio eloquentia a Græco artifice illi addita. Græcis autem displicuisset auribus, si eam qualis habita erat, non meditatam nec expolitam dedisset.

Erunt, non nego, quos male habebit, reginam me artium elegantium ipsiusque rei publicæ, eloquentiam ab Hebræis abjudicare: partim, quod de eloquentia aliter sentiunt, nec eam a facundia, aut ornate ac diserte commentandi facultate, distinguunt; partim quod in Hebraica lingua omnia esse summa arbitrantur. Paulo tamen apostolo, si viveret, non displiceret, nec inhonorifica sacris literis videretur, hæc, quam libere dixi, sententia, qui se Corinthi ne studuisse quidem eloquentiæ profitetur, nec tam oratoris, quam doctoris præ se fert personam, cujus similes, id vero est æquos meæ opinionis arbitros, lectores mihi expeto. Dabam
Goettingæ die 10 Maii. 1758.

Pag. 3, 5, 7, 9. Titulum sic corrige ; IN PRÆLECT. III.
pag. 11, 13, 15. IN PRÆLECT. IV.

N O T Æ

IN PRÆLECTIONEM PRIMAM.

ATQUI sunt et carmina, quæ tantummodo delectant, Ad pag. 3.
lin. 15. 4to.
nec tamen ideo repudianda, aut damnanda: ut, quæ Ad pag. 4.
lin. 4. 8vo.
morum nulla præcepta, nullas numinis virtutisque
laudes, reconditas abstrusasque sententias nullas, sed
res obvias ita omni convestiunt dictionis et numerorum or-
natu, ut exquisitius placeant; quæ silvas, quæ amœnos flu-
minum lapsus, tanquam oculis nostris subjiciunt. Horum ea-
dem esse ratio possit, quæ picturæ elegantioris, cujus major
laus est ex sola delectatione, quam aliarum rerum multarum
ex utilitate. Quæ sequuntur, valde probo: nollem tamen
prorsus negari, esse aliquam poesin, eamque laudabilem, quæ
nullum sibi finem propositum, præter delectationem, habeat;
neque id negare omnino voluisse auctorem, pagina ejus 13. et
14. editionis Oxoniensis docebit.

(2) De Cicerone subdubitare liceat, debueritne exercitationi 15. 1.
in scribendis carminibus, quod Romanorum factus est eloquen- 19. 1.
tissimus. Oratorem habitura Roma mediocrem erat, si oratio-
nes carminibus æquasset is, qui

Antoni gladios poterat contemnere, si sic
Omnia dixisset.

Non exigo a Cicerone Virgilii illud perfectum ante Virgi-
lium carmen, sed ut, asper et quodammodo inconditus verbis
numerisque, delectet tamen accendatve carmine; quod vel
nostros poetas bonos superioris temporis, quantumvis rudi utan-
tur carmine, facere videmus: utque appareat, non artis fuisse

A

ejus

eius poemata, sed naturæ et fortioris impetus, quem furorem poetarum dicunt.

Atque etiam hoc, sæpe animo obversatum, profiteri audeo, quantumvis ad perficiendam orationem faciat poësis, vix tamen me sperare, fore, ut idem perfectus sit orator, qui magnus et divinus poeta. Sunt enim in utroque dictionis genere aliqua ita dissita ac contraria, ut qui in hoc elaboraverit, aut ingenio ei aptior sit, eundem ultra mediocritatem eniti in altero posse, vix sit opinabile. Oratoris maxima laus in perspicuitate est, eaque tanta, ut vel a plebe statim intelligatur: poetam obscuritas non decet, at non nisi mediocrem vulgus nullo negotio assequi poterit. Illum ab usu loquendi regiaeque tanquam et trita via recedere non fas est: hunc audacia dicendi, novis tanquam semitis libere errans, perficit. Ille, ut ab omnibus intelligatur, prolixior esse non poeta solum, sed et aliis scriptoribus, debet: hujus in brevitate laus est, ut vel carmen circumloquutione enervetur, nisi nova addas sententiarum verborumque lumina. Hæc mihi cogitanti et alia multa, ita videtur: hominem ingenio et studio ad poësin formatum, inque hac arte magnum et admirandum, si orator fieri vehementius allaboraret, perfecturum quidem, ut eruditis auditoribus placeat, atque etiam ut plebi nec displiceat, et satis intelligatur stilo orationem juvans: at nunquam ut popularis fiat orator, quem stupeat vulgus, quem audire gestiat, a quo erigatur hæreatque suspensum, atque in omnes rapiatur affectus: quem autem natura ipsa oratorem esse jussit, plebeium aliquem fieri poetam posse, atque accedente studio, et imitatione optimorum exemplorum, probabilem; nunquam magnum ac divinum.

21. 25.
26. 20.

(3) Aut nimis oratorem egit, aut incautius Judæos, eorumque similes Christianos, Hebraicorum omnium originem ad Deum referentes, sequutus est noster, cum magnifica hæc scriberet: oblitus et ante sacra Mosis ac divina carmina Moabitis eximio poemate regis sui victorias celebrasse, quod ipse nobis Moses Num. XXI, 27 — 30. servavit, et prophetico Jacobi carmine alia antiquiora fuisse, historica, mediocria plerumque, sive adeo exilia. Oblitus inquam: ignorasse enim censendus non est, de quibus p. 39. 40. (edit. Oxon.) verissime dicentem

tem audiemus. Inter saltantium choros, non semper pios, natam poesin Hebraicam dixerim, cum motum corporis canticis, hæcque illi accommodarent: cui poesis origini crebros versuum parallelismos, de quibus nemo melius Lowtho egit, acceptos refero: nec abludunt ab hac sententia, quæ noster in prælectione XIX habet. Quod si ergo non primus Moses rem insolitam instituit, carmini saltationem accommodare, sequitur, ut diu ante ipsum poesis fuerit, rustica primum et inculta, deinde sensim adolescens et ornatior. Nec verisimile est, primum poema Hebraicum perfectum fuisse, licet Mosis tempore, quam auream dixeris linguæ Hebraicæ ætatem, excellentia carmina divino impetu fusa sint.

(4) Adeo modeste noster ac timide in lubrico versatur argumento, ut, si qua ei negetur anomalix licentiæque poeticæ exempla, summam tamen causæ æquis arbitris facile probet. Meminerimus autem, quas nominibus discerpimus, Hebraicam, Phœniciam, Samaritanam, Syriacam, Chaldaicam, Arabicam, Æthiopicam linguam, non totidem linguas esse, sed unius, quam communi nomine Orientalem recte dixeris, propages ac dialectos. Solent autem, (quod vel Germanica nos cognatæque linguæ docere possunt) eadem verba et vocabula, eodem manente significato, pretio tamen, honore, et usus frequentia in dialectis differre. Obscenum enim huic est, aut turpe, aut certe plebeium, ac loquentium potius quam oratorum et scriptorum, quod illa optimis scriptoribus permittit: rarius hic, et exquisitius, ac vel ideo, quia inusitatum, fortius poeticæ proprium, quo illic omnes boni scriptores utuntur. Sæpe etiam accidit, ut quod in loquendo commune et plebeium, idem in scribendo poeticum habeatur, quia insolitum quid ac majus sonat, postquam diu ab eo scriptores profaici sese continuerunt. Quo tritior enim vox est, eo plus de ejus vi ac gravitate decedit: quamquam et hoc poetæ cavendum, ne frequentior verborum insolentia artis potius, et quæsitæ elegantix, egestatis denique verborum priorum, quam impetus poetici esse videatur. Magna etiam in carmine gratia est archaismi, qui ipse dictiones peregrinarum dialectorum, nostræ olim usitatior, invehit. Quæ breviter per transennam demonstrasse sufficiat, materiamque indicasse, dignam,

de qua uberius commententur, qui cum Orientali philologia, aut Græca, vernaculam conjunxerunt.

Videtur certe idem in Orientalis linguæ dialectis obtinuisse. Exempli loco sufficit, quod et noster habet, חבב, *amare*, non nisi semel in sacro codice obvium, at non Chaldæis solum, quos nominat noster, Syrisque, sed et Arabibus ita usitatum, ut illud tanquam proprium et maxime vulgatum ponant, si amandi mentio inciderit. Contra Hebræi plerumque אהב dicunt, quod in hac significatione Syriaca et Arabica dialectus non habet.

His exoticis particulas etiam nonnullas annumeraverim, poeticas nostro visas, ut ו relativum, rarius in antiquissimis Hebraicæ linguæ monumentis, in Chaldaizantibus frequentius, manifesta imitatione exprimens particulam Syrorum præfixam ו pro ו, quamquam hæc non, ut vulgo statuunt, ex ו et אשר Hebraico orta est, sed cum ו conferenda videtur. Verum id hujus loci non est.

De litera paragogica Vau et Jod non erat cur dubitaret, sollicitaretque lectionem, sive vir doctus, cujus mentionem noster facit, sive ex criticis alii, suspecta habentes, quorum rationes non bene reddiderunt vulgares grammatici, nec meliorem reddere ipsi queunt. Pronomen est redundans, ut Schul-tensius in institutionibus linguæ Hebraicæ de Jod optime docuit: idemque de Vau paragogico tenendum. Hujus generis pronomina, sed secundæ personæ, apud Arabes frequenter in omni scriptionis genere abundant, ut vel opus habeant, *pro hic est liber*, dicere, *hic tibi est liber*, similiterque Chaldæi pro ו ponere solent וך *hi tibi*. Hebræi contra pleonasmō pronominis primæ aut tertiæ personæ in carminibus adsueverunt, qui si plebeium quid nobis sonat, illuc referendus est, quod supra diximus, plebeia aliqua et poetica congruere.

Jod verbis secundæ personæ fem. sing. præter. additum, (קטלת *occidisti*) nec mendum esse videtur, nec poeticum, sed merus Chaldaismus, usitatum quippe Jeremiæ et Ezechieli, qui sub Chaldæis vixerunt, ignotum aliis, qui plus quam hi poetæ sunt. Nempe et Chaldæi Syrique, et Arabes J addunt secundæ femininorum, (Katalti) idque et Hebræos antiquitus fecisse, argumento est forma hujus personæ ante pronomina suffixa:

suffixa: omisſum autem diu Hebræi reſtituerunt, uſum victoriæ populi imitantes, cum rerum Chaldæi potirentur.

Nun quod dicunt paragogicum Hebræis quidem perquam uſitatum, multo tamen frequentius Arabibus, quorum et grammatici per omnes perſonas numeroſque futuri paragogici exemplum proponunt, ſuamque illi vim propriam, concinente linguæ uſu, ſubjiciunt. At Hebræi, idem in poetico, rarius in hiſtorico ſcribendi genere imitati, non utuntur tamen paragogico futuro, niſi ſequuntur ſuffixa, aut futurum ſimplex in vocales U et J deſinat, nec ſua apud illos ſignificatio, a communi forma diuerſa, paragogico futuro conſtat. Exoticum ergo quodammodo cenſendum eſt, quia Arabiæ frequentius; recte præterea a noſtro ad inſolentiam ſermonis poetici refertur, qui quam illo delectetur diſce ex Jeſ. XXVI. 5, 6.

Sunt et aliæ particulæ poetis frequentiores quam aliis ſcriptoribus, ut אֵן , ubi expletivum videri poſſit, neglectum etiam priſcorum interpretum quibuſdam, Jeſ. XXVI. 8, 9, 11. לֵךְ pro אֵל aliquoties in eodem capite. Sed horum larga meſſis eſt, aliis relinquenda, nimisque moleſta, niſi ſenſim aliud agendo tanquam per ſpicilegia colligatur.

Quamquam hæc omnia non efficiunt, ut metrum certis perpetuiſque legibus adſtrictum fuerit Hebræis, ſed ut divinius inſolentiusque dicendi genus habuerint, poetico noſtro ſimile: ipſe quippe noſter fatetur, anomalias poeticas non eam vim habere, ut in promptu ſint quædam numerorum complementa, ſed ut ſonorum varietas ſatietati occurrat, elocutionique proprius color inducatur. Et tamen in ea eſt ſententia, verum aliquod Hebræis fuiſſe metrum, perpetuis legibus adſtrictum, quod ita perierit, ut jam inveſtigari, revocarique ab inferis nulla arte queat. In quo nos conſentientes non habet. Sed ne aut omne metrum Hebræis negare, aut verbis ſolis diſſidere videamur, duplex metri poetici genus diſtinguamus, adſtrictius et liberius, utrumque ab oratorum numero tam diverſum, quam eſt ſaltatio ab ambulatione. Adſtrictius dicimus, in quo ſyllabarum pedumque meſſura per totum carmen eadem decurrit, eoſdem numeros habentibus verſibus, ut in Græcis, Latinis, vernaculis. Hoc nos Hebræis negamus: concedimus autem liberum, verſus habens cum brevitate ſonoros, muſicis
poet.

poeticisque pedibus constantes, qui tibiæ saltationibusque facile accommodentur, ut cantando atque a saltantibus recitati perfectum carmen videri potuerint. Non dissimile illud singulis odarum Horatianarum tetrastichis, varios pedes tanquam confundentibus: at integrarum odarum neutiquam simile, per quas iidem identidem ad certam legem numeri redeunt: aut si ad vernaculi carminis rationem referas, conferendum quodammodo nostro, inæquales versus habenti, quod recitativum dicimus, nisi quod hoc unius modo generis pedes, jambos plerumque, admittit, cum liberius quod dicimus metrum numeros poeticos nullos excludat. Hoc autem liberius metrum, non solum oratorum numerum, qui et rotundior poetico esse solet, in carminibus Hebræorum dominari, recte verborum illa insolentia, osque poeticum, grande quid et divinum sonans, efficit: quorum utrumque in oratore nec laudari nec ferri potest. In quo sæpe miratus sum eorum errorem, qui Jesaïam, totum illum poeticum, res etiam ita miscentem, inque medias rapientem, ut talis orator ferri non possit, poeta divinus sit, perfectum oratorem faciunt.

Non ignoro quidem, esse, qui illam verborum insolentiam, ac diviniorum furorem, oratione nihil metri habente, quam poema prosaicum dicunt, imitentur: meis tamen mihi auribus animique sensibus si fidere licet, nihil carmina illa prosa delectationis habent, artis aliquid, tumoris ingrati permulsum; ac ne tam bene quidem cum illis agi solet, ut disjecti membra poetæ, qualia in versione prosa carminis, agnoscas, sed ejus, qui poeta haberi cupiebat. Non in eosdem me adfectus rapi persentisco, quos prosum carmen exprimere studet, quibus solis illa se insolentia et audacia verborum tueri potest: unde dum is, qui se poetam dicit, furere videtur, vel potius furere velle, ego langueo, surdo Ciceroniano non ab similis, qui oratorem videbat, non audiebat. Prosum ergo ejusmodi poema ut excellentia Jobi, Moïsis, Davidis carmina habeam, quorum divino adflatu ipse inter legendum adficio, non adducar. Quæ autem sit ratio metri Hebraici, nostro liberioris, inque arbitrio et impetu poetarum siti, melius faciliusque dici post prælectionem XIX poterit, in qua magis quam hic nostrum habebimus Lowthum.

(5) Concedenda alia Lowtho arbitrer, alia neganda. Dan-^{30. 10.}
 dum censeo, dabuntque omnes, elegantiam ac vitam Hebraicæ^{38. 30.}
 appellationis post tot secula nec sperari nec tentari posse :
 quæ enim illam perficiunt varia ac prope infinita, mollities
 et asperitates literarum, ac vocalium tanquam media, semito-
 niis musicorum non dissimilia, festinationes et moræ minutio-
 res his, quæ syllabam brevem longamque faciunt, alia deni-
 que permulta, scribendo exprimi nequeunt. Ac ne quidem
 a dialectis cognatis peti fas est, ut vitam, suamque suavitatem
 appellationi Hebraicorum verborum reddant : solent enim dia-
 lecti a dialectis appellatione maxime distare, ut putidum huic
 sit, quod illi consuetum aut dulce. Verum id nihil ad me-
 trum ; neque hujus elegantiae jactura periisse spem metri He-
 braici inveniendi statuit auctor.

Ultro etiam offero, moneoque, quod ne petit quidem :
 puncta vocalia, si ad illas exigantur leges, quas aliqui sin-
 gunt, omni omnino metro linguam Hebraicam ineptam fa-
 cere. Quod si enim æqualia sunt omnium syllabarum tempo-
 ra, quod volunt, qui tres moras cuivis syllabæ tribuunt, id
 est, si syllabæ omnes sive ob vocalem longam sive ob positio-
 nem longæ existimantur, neque sunt præterea syllabæ brevio-
 res, nec Scheva mobile vocalis brevissimæ loco haberi licet :
 desperandum non modo omne metrum erit, in lingua cujus
 omnia elementa perfecte sunt æqualia, sed et numerus oratio-
 nis, atque adeo illa varietas, quæ vel in colloquiis erectos nos
 tenet, somnosque fugat, excludetur.

At manifesto hæ leges, in Germania notiores quam in Bri-
 tannia, vitio latæ sunt : quidquid autem ex illis hætenus ve-
 rum est, ut punctorum quæ nunc sunt justam rationem reddat,
 non ad antiquam Hebræorum appellationem modumque sylla-
 barum, sed ad grammatica Masoretharum placita referendum
 existimem. De utroque pauca : nec enim hic locus est, scri-
 nia, uberiori grammaticæ Hebraicæ destinata, effundendi, nec
 ausim disputationem, quam totam vellem jucundam ac poe-
 tici leporis plenam esse, his spinis impedire. Primo enim,
 ut taceam, erebris anomaliis, quarum fatis pro arbitrio ratio
 redditur, obrui leges, quæ cuivis syllabæ tria tempora defi-
 niunt, ipsisque auribus iudicibus caussa cadere, qui dicat, לַכֶּרֶךְ
 non

non plus temporis requirere quam כַּר, cum audiamus omnino, eo tempore quo ב effertur, non et ל appellari, sed ante ב: ipsi accentus, hac certe in lite maximam habituri auctoritatem, novæ legi refragantur. Ex horum norma sunt syllabæ aliquæ, quibus vulgares grammatici tria sua tempora largiuntur, adeo breves, ut earum nulla ratio habeatur, ו præfixum in syllaba simplice, et syllaba composita ex Scheva conciso orta, (e. c. עַם in יַעֲמֹד) contra Scheva mobile in media voce pro syllaba plena numeratur, cui ne unicum quidem tempus grammatici, contra quos disputo, concedunt: ut וַמֶּלֶךְ justo brevior vox, laborantem dicunt phrasi Arabica, existimetur, contra מֶלֶכָּה fat longa, sive, ut aiunt, fana. Sunt permulta ejusmodi, sed quæ, quia minuta et ingrata sunt, hic non excerpo. Est vero dubitationis expers, qui punctorum vocalium rationem redditurum se profitetur, accentus non negligere, nec illis recentiores natales, de quibus inter Cappellos Buxtorfiosque disputatum est, objicere debere. Quæ enim cunque eorum ætas fit, dubio tamen caret, discrimen vocalium Masorethicarum longarum et brevium recentius accentibus esse: non raro enim ab accentibus pendet, longane an brevis vocalis ponenda sit. Obliviosi sunt disputatores, qui vocales cum Buxtorfiis, tanquam antiquas et divinas venerantes, contra accentus cum Cappellis faciunt, ut suos de vocalibus errores tueantur. Nec soli accentus jubent, Scheva mobile pro vocali haberi, sed et ejus loco Arabes veram vocalem ponere solent, ut Katalu pro Katlu, et qui literis Græcis Latinisque Hebraicas voces scripserunt, LXX, tres Græci, Origenes, Hieronymus, alii, Græcam pro illo Latinamve vocalem habent.

Tota porro illa vocalium longarum breviumque ratio, qualem Masorethæ instruxerunt, suspecta mihi videtur. Sumit id, quod ab omnium aliarum linguarum usu abhorret, auribusque est molestissimum, æqualia syllabarum, nisi quid intercedat, tempora esse debere. Nec reliquarum dialectorum Orientis consensu sese tueri potest: hæ enim illud discrimen longarum vocalium breviumque, quod Masorethis placuit, ut vocalis simplicis syllabæ longa sit, brevis compositæ, omnino igno-

ignorant: contra, quod vero magis consentaneum est, Arabibus illæ vocales solæ longæ habentur, post quas sequitur sono proprio destituta litera ם, quas Hebræorum grammatici, quia abjici nequeunt, invariabiles dicunt: reliquæ omnes breves. Ut ergo quid sentiam expromam, tantum abfuerunt veteres Hebræi ab illa Masoretharum diligentia, quæ singulorum vocalium quantitatem duplicata earum figura exprimit, ut tres modo vocales cum Arabibus Syrisque haberent, quarum rarus usus, ubi ambiguitas orationis eas exposceret. Pro his deinceps Syri quinque vocalibus uti a Græcis didicerunt seculo octavo (vide Assemani biblioth. Orient. T. I. pag. 64. 477. 478.) Judæi autem VII Græcorum vocales multiplicatis punctis imitari cœperunt. Quorum exemplo cum discerent, tempus vocali debitum figura distingui posse, ut est grammaticorum genus nimis diligens, otio in industriam verso, IX vel X vocales excogitarunt, ut possent pro labitu brevi vel longa uti. Quas quidem breviter dictas, exque historia linguarum Orientalium decerptas sententias argumentis confirmare non hic vacat: atque etiam vereor, ne aliarum rerum cupidis lectoribus hæc jam copia displiceat. Sed ignoscent, si æqui haberi volunt, necessitati: qui enim potest recte de poesi statui, ommissa omni de prosodia quæstione?

Quod si ergo hæc, quæ manifesto laborare vitio videntur, demas, syllabamque tonicam producas, non inepta metro erit lingua Hebraica in reliquis, quæ erroris convinci non possunt, punctis Masoretharum attemperata. Nec deest carminibus Hebraicis ad hanc legem recitatis sua suavitas soni, rhythmusque, liberior quidem, sed tamen talis, ut saltantium choris moderari potuerit; qui ipsi poetici numeri non spernendo indicio sunt, non penitus veram appellationem Hebraicam intercidisse, sed (modeste loquar) magnam ejus partem in punctis, quæ nimis aliqui contemnunt, superesse. Hanc numerorum suavitatem poeticosque modos si minus persensit noster, adcusanda fortasse propria Anglis vocum Hebraicarum appellation, nostrâ plerumque multo deterior, quam ab Hispaniæ Judæis, Hierosolymitanam originem profitentibus, Germanosque et Polonos Judæos ceu Galilæam turbam, (nec abludit dialectus) aspernantibus, acceptam et tralatitiam servavimus.

At multi ex Britannis in Hebraicis idem, quod in Latinis, faciunt, ita omnia ad suæ linguæ modum detorquentes, ut exteris non intelligantur : quod si et auctor fecit, non potuerunt non Hebraica punctis Masorethicis instructa paulo magis, quam erant, videri incondita. Equidem illam de genuina appellatione Hebraica quæstionem nondum satis tractatam, ac ne eatenus quidem perpurgatam, ut semper numerus syllabarum ac quantitas definiri possit, largior auctori : veteres tamen, qui Hebraica Græce et Latine scripserunt, cum punctis conferens ; ac, si discrepent, ad cognatas dialectos, superstitem maxime Arabicam, tanquam ad arbitros confugiens, in multis nihil esse dubii deprehendo, sed concinere puncta cum veteribus Græcis Latinisque, in dissensu paulo sæpius Origenem et Hieronymum, quam puncta, errasse : tantum autem veræ et antiquæ appellationis superesse, ut, si quod metrum certum integrisque odis perpetuum fuisset, non ubivis latere posset, licet nos sæpe fugiat. Id vero, quod nullibi a diligentissimis viris inveniri potuit, non fuisse arbitrer. Sed immensa est materia, non tractanda, sed subindicanda lectoribus, si quos non tædet iisdem vestigiis grammaticas has persequi minutias.

31. 34.

30. 34.

32. 12.

41. 20.

(6) Vide notam 8 prælectioni sequenti subjiendam.

(7) Recte hæc ab auctore dici, nec in media sententia versus Hebraici finem faciendum, argumento sunt alphabetica carmina.

35. 36.

45. 33.

(8) Ab etymi investigatione, et comparatione significationum, qua carere hæc disputatio poterat, felicius nonnunquam auctor sese continuisset. Quæ supra de מוֹרֵחַ habet conjecturæ locum merentur : at nec certa et explorata sunt, nec meliora consueta derivatione a *canendo*. At de verbo מוֹשַׁל perquam adferuntur improbabilia, quod, solis perexiguïs reliquiis Hebraicæ linguæ usus, tentavit rem difficillimam in philologia, quæ omnes veteris linguæ copias requirebat. Meliora et limpidiora prodiderat Schultensius, quo duce, vel lingua potius Arabica viam monstrante, מוֹשַׁל primo est *premere*, deinde et *dominio premere*, seu dominari, et *exprimere* similitudine : unde et nos usitatissimam Arabum phrasin, sed in qua aliqui hæse-

runt, exponere solemus, *ضَرْبَ مَثَلًا*, proprie, *percussit similitudinem*, tanquam ictu eam exprimens, ut in moneta fit, quam et cudere Arabicum *ضرب*, *percussit*, significat; id vero deinde est, proposuit similitudinem, simili rem illustravit. Illud autem scitu dignius, nec prætermissum Lowtho, sed tamen paulo dicendum distinctius, nominis *משל* duplicem in poesi vim esse, quæque de ejus usu collegit exempla auctor, atque his quæ addi possunt, in duo significatus dispescenda esse. Jam enim omnia in universum carmina ob figuratum dicendi genus *משלים* vocantur, prophetica, epinicia, lugubria, invektiva, ut Num. XXI, 27. XXIII. XXIV. Ps. XLIX, 5. Jes. XIV, 4. ac præterea Habac. II, 6. forte etiam Ezech. XVI, 44: jam ab aliis carminibus distinctum, atque etiam cantico (*שיר*) oppositum, breve quoddam versuum genus, mediocra, ad morum disciplinam sapientiamque pertinens, Pythagoreis simillimum sententiis, designat, 1 Reg. V, 12. Prov. I, 1. de quo prælectione XXIV agitur.

חידה idem supra laudatus Schultensius ad Job. XVI, 20. rectius *paræmiam*, *orationem flexam* exponit, ab Arabico *חור* *deslectere*, *per ambages ducere*, ut opus non sit illa, ad quam perfugiunt plerique, permutatione literarum, qua quid verbum *חור* significaverit, ex alio verbo *חורר* efficitur. Id unum addam, et hujus nominis duplicem significationem solícite distinguendam esse: jam enim ab ambagibus, et intricato dictionis, ænigma est; jam omne in universum carmen a vulgari sermonis proprietate ac tanquam rectitudine deslectens: Habac. II, 6. Ps. XLIX, 5. LXXVIII, 3. Sic Latini profam orationem tanquam prorsam, seu rectam dixerunt, *quod eam non inflexerit cantilena*. Verba sunt Donati. Cæterum quæ hic obiter de *חידה* ænigmate habet noster, monent nos, aliquid de ænigmate poetico Hebræorum addendum esse.

Notum est vel ex Salomonis historia ænigmatum studium honosque apud veteres, ut vel reges, ingenti multa statuta, illis certare non dedignarentur. Cujusmodi obscura et Salomoni proposuisse Arabiæ felicis reginam legimus, 1 Reg. X, 1. et Salomonem inter Hiramumque Tyri regem reciprocata in-

geniorum certamina, conducto etiam ab Hiram qui ænigmata Salomonis solveret homine ingenioso, Menander et Dios, Tyriorum historici, retulerunt. Verba non exscribo, legenda in Josephi libro VIII. Ant. c. 5. §. 3. nec Ægyptiorum Æthiopumque certamina, aliaque Ægyptia et Græca colligo, de quibus rectius consulueris JABLONSKII *Pantheon Ægypti* §. 48. prolegomenorum. Videntur autem illa ænigmatum certamina ad Muhammedis usque ætatem in Arabia durasse, quo refero versum 35 capitis XXV Corani: *non proponent tibi similitudinem, cujus non tibi demus veritatem, explicationemque optimam*: i. e. nullo te tentabunt ænigmate, quin tibi Deus ejus solutionem suppeditet.

Videntur ænigmata non raro versibus proposita fuisse, ut musicam suavitatem verborumque elegantiam sententiarum acumini miscerent: ad quæ carmine respondendum erat, nisi inferior haberi velles. Cujus moris exemplum in Simsonis habemus historia, Judic. XIV. 14. 18. Nec enim prosum ænigma est, sed, vel ipso sonoro parallelismo membrorum indicante, et concinente Lowtho p. 189. 190. poeticum: *ex voraci egrediebatur cibus, et ex sævo egrediebatur dulce*: neque ad illud simplici oratione respondent Philistæi, mel intelligi ex cadavere leonis sumptum, sed verbis idem tanquam tripudium poeticum habentibus, conformationem eandem utriusque membri cum brevitate sonori:

מה מתוק מדבש

ומה עז מארי

Melle dulcius quid est?

Sævius quid est leone?

Ejusdem indolis ænigma poeticum, sed sublimius, proponi videtur Jef. XXI, 12.

37. 27.

47. 24.

(9) Fuit hæc HILLERI conjectura, conferentis Cohel. XII, 4. Quo autem illam, sive denuo inventam, sive acceptam ab Hillero, confirmat argumento Lowthus, id parum momenti facit. Filii enim Zerachi, 1 Paral. II, 6. non sunt filii proprie sic dicti, sed posterii: qui enim viri, Davidi et Salomoni coævi, patrem habere proximum verumque potuissent Zerachum, Judæ patriarchæ filium, qui diu ante Mo sen vixit?

vixit? Et vel sic tamen tenebit noster, sapientes illos, fuisse poetas: duorum enim ex illis, Hemanis et Ethanis carmina, Davidis odis mixta legimus.

(10) Forte sententioso stilo conceptæ ejusmodi leges, mo-^{38. 14.}
rum primo et æquitatis præcepta fuerunt, ac temporis demum^{49. 11.}
tractu in judiciis auctoritatem adepta sunt. Talia sunt per-
multa in antiquissimo jure Germanico, proverbiis vim juris
habentibus: idemque de prisco Suecico jure ejus Consulti me
docent. Ipse Moses nonnunquam ita sententiosus et argutus
in summa legum brevitate, ut proverbiis, tralatitium jus con-
tinentibus, pro legibus usus videatur: cujus rei exemplum
Exod. XXIII, 5. inveniri reor. Proverbii enim potius quam
severitatis forensis est illa oppositio לֹא עֹזב וְעֹזב עִמּוֹ, quorum
alterum est, succumbentem asinum deferere dominoque relin-
quere; alterum, tua omnia relinquere, ut cum domino suc-
cumbenti asino opem feras. Propius abest a Turdetanorum
more, sed recens, quod anno 1748 leges Suecicæ carmine
convestitæ prodierunt, titulo: *Sweriges nya Lag, helt och hållet
på Swensk Alexandrisk vers satt.*

(11) Nobis quidem post magnas Germaniæ mutationes,^{38. 16.}
coloniasque ex ea deductas, antiqua patrum carmina historica^{49. 14.}
non supersunt: at felicior hac parte Scandinavia et Islandia
laudes heroum et antiquissimarum rerum memoriam carmini-
bus in hunc usque diem servatis debet. Peregrina hæc et nos-
tra, et Borealia Hebræis: docent tamen ingenium mortalium
sui per omnem terrarum orbem simile esse, citiusque natura
duce ad invenienda carmina rerum memoriam servatura, quam
ad scriptionem, delabi. At domesticum pene est, quod de Ara-
bibus Pocockius habet p. 158 speciminis historiæ Arabum:
*quod sarta tecta servaretur lingua tam late patens sine literarum
præfidiis, poesi suæ debuisse videtur. Inter cæteras poeseos laudes
hoc ejus beneficium enumerant, scil. quod et linguæ Arabicæ conser-
vatio, et sermonis proprietates et elegantia, ei debeatur. Hoc est, quod
dicit Ebn Phares, referente Jallaloddi-vo in libro Mezhar c. 29:
esse poemata Arabibus commentariorum vice, quorum beneficio im-
perturbatæ servabantur genealogiarum series, ne oblivioni traderen-
tur res gestæ memoria dignæ cavebatur, et e quibus linguæ peritia
hauriebatur. Cui geminum, quod a Mohammede Ebn Salam, refe-
rente*

rente eodem, dictum: fuerunt poemata Arabibus olim ἐγκυκλοπαι-
deias pandectæ, ultimus sapientiæ eorum terminus, unde quæ illis
usui depromebant, et quo omnia deferebant.

39. 4.
50. 5.

(12) Adde, quod minus mutationi obnoxium carmen, me-
tro tam fido custodæ veritatis historicæ, ut quæ simplici oratione
narrata in dies augentur, mutantur, corrumpuntur, in poemate
per multa secula eadem et invariata maneant, ne obsoletis qui-
dem verbis mutatis. Nec enim studio sed casu mentitur vul-
gus, nec ita ingeniosum in mentiando ut consentientia metro
interpolaturum sit.

39. 11.
50. 15.

(13) Occasionem conjecturis fingendique licentia investi-
gare ausi Judæi, id unum effecerunt, ut verba Lamechi ob-
scuriora quam sunt haberentur aliis, qui nugas Judaicas con-
coquere non poterant. Mihi non multum obscuritatis in He-
braicis esse, et licet nomen occisi ignorem, id tamen liquere,
videtur, cædem a Lamecho commissam esse. Cædem inquam,
non cædes: quidquid enim Judæi alique de duplici cæde,
viri altera, altera juvenis, fingunt, incitiæ debetur Hebraici
poematis, easdem sententias cum parallelismo aliquo utriusque
membri repetentis, de quo noster in Prælectione XIX præ-
clare egit: nec est, cur virum a juvene distinguant, qui Adam
et Sillam non diversas faciunt ab uxoribus Lamechi, distichon
illud legentes, *Ada et Silla audite vocem meam, uxores Lamechi
auscultate eloquium meum*. Cædem ergo commiserat Lamechus:
facti illum pœnitebat, sed impunitatem sibi, Caini exemplo,
sperabat: eaque spe mœstas uxores, vitæ mariti timentes, so-
labatur. Nec tamen eas carmine, quod ridiculum, allocutus
est, sed proso ac familiari sermone: cujus sententiâs numeris
adstrinxit historia, ut identidem a saltantium choris repetita
ad æternam supereffent rei memoriam. Est ergo hæc carminis
historici particula, noti Israelitis, quod quo pertineat, et quem
Lamechum loquentem faciat, Moses docet, nempe non Sethi-
tam Noachi patrem, sed hunc ex Caini posteris: q. d. *Lamech
autem hic, Caino ortus, illa dixit, quæ ex antiquo carmine nostis:
Ada et Silla &c.*

Multa ex ejusmodi monumentis poeticis hausisse Mosen, in-
dicio sunt disjectorum tanquam carminum membra, a reliquæ
orationis mediocritate abhorrentia. Tale est, quod Genes.

III, 24. Cherubos ante paradisum collocatos memorat : quo nomine non angelos, sed equos tonantes, quales et Græcorum Latinorumque poetæ fingunt, intelligo. Rationes, cur ita sentiam, in commentatione de Cherubis dixi. (Vide Commentarios Societatis Regiæ Scientiarum Gottingensis T. I. p. 175. seqq.) Sunt autem sine dubio poetica : *collocavit ante hortum equos tonantes, et flammam gladii ancipitem, ad servandum aditum arboris vitæ* : id vero est ; crebrarum tempestatum et quotidianorum fulminum metu hominem ex illo tractu fugavit, in quo paradisus erat, ne fructu arboris vitæ vesceretur. Carmine latino imitari in commentariis Soc. Scient. Gotting. ita audebam :

*Fulminis hic telum omnipotens, currumque tonantem
Constituit, scelus effrenum rutilante coercens
Flamma : mortales sacrum ne invadere pomum
Ausî immortales fierent, feliciaque essent
Crimine furta novo.*

Historici etiam carminis particulam esse suspicor, quam Moses Genes. X, 9. citat, *tyrannus venatione coram domino*. Proverbium enim fuisse vix puto, non modo quod nullum ejusmodi proverbii vestigium occurrit, sed et quia in multos dici non potuit, cum perpauci a venatione ad tyrannidem progrediantur. Est autem proverbiorum proprium, ut non rarissimos casus sed quotidiana complectantur. Nempe גבור non fortem modo virum significat, sed et violentum, prædonem, oppressorem, qui jura negat sibi nata, nihil non arrogat armis. Sic Doegum, ne fortem quidem illum, sed delatorem et sanguinis cupidum, David גבור vocat, vocabulo ad ignominiam traducto, Ps. LII, 3. et Arabibus جبار prædo et homicida est. Lege Muhammedem Sur. XXVI, 130. *cum deprehenditis viatores prebenditis illos* جبارين *tanquam latrones* : et Sur. XXVIII, 18. Israelita Mosi, *visne*, inquit, *me occidere*, ô Moses, *ut heri aliquem occidisti ? Visne* جبار *violentus fieri in terra, an vero ex probis ?* Erit ergo גבור ציד, violentus venatione, qui, venator

venator cum esset, volentiae usu et sanguine sese imbuat, aque domandis feris ad hominum tanquam venationem progressus, fortiorque jam et formidolosior, coacta servorum vi, qui eum horrebant, tyrannidem invasit. Talis Nimrod, cui aliquem in aliquo carmine historico, Israelitis noto, his verbis comparari putem, ut *Nimrod, tyrannus venatione*: quæ ex media oratione decerpta esse nemo non videt. Hæc ergo ex historia explicat Moses, docetque ad quem referenda sint. Sed plura ejusmodi colligere jam non vacat. Mirum, eum qui nuper fontes historiae Mosaicæ investigare ausus est, (inscriptio libri, *Conjectures sur les mémoires originaux, dont il paroît que Moïse s'est servi pour former le livre de la Genèse*) nihil de carminibus historicis habere: sed de hac omissione, aliisque, questi sumus in relationibus de libris novis Fasc. XI. p. 173.

41. 33.
53. 30.

(14) Faciliora et expeditiora hæc fiunt, si duplicem distinxeris nominis מִשְׁלַּח significatum: alterum latius patentem, quo omne carmen ob figuratam orationem designat, alterum generi cuidam poematis, quod cantico opponitur, proprium. Vide notam 8. Ipse noster paginâ sequenti duplicem vim vocis intellexit, a cujus sententia hætenus alieni sumus, quod non duas species carminis, sed genus univèrsam, et unam speciem מִשְׁלַּח dici putamus. Quæ si cui minuta videntur, mittat. Non bene vero hoc loco LXX αἰνυµενης verterunt, licet possit aliquando מִשְׁלַּח (similitudo) et pro ænigmate poni, quos si Augustinus explicabat ut potuit, facile patri, Hebraicæ eruditionis laudem non habenti, condonandum est, si rem acu non tetigit.

41. 13.
53. 12.

(15) Plaudo his, et quæ sequuntur, poeseos Hebrææ inventionem humano tribuentibus ingenio, non eam totam consecrantibus ac divinam facientibus. Rectius ergo sensit Lowthus, quam supra pag. 21. 22. edit. Oxon. sentire videri poterat.

49. 15.
64. 4.

(16) Possis addere, ex quibus imagines poeticæ desumuntur, Vitia Virtutesque, quæ forte moribus non complexus auctor est, et Fabulas. De quibus si quid omnino addidero, ero tamen parcus: adjecturus forte in fine libri commentationem meam de ingenio poeseos Orientalis, Latine versam, ex qua exempla peti poterunt.

(17) Egrege

(17) Egrege observatum, cuius ope ad propinquam sententiam, ab auctore distincte non explicatam, delabemur, si-^{51. 32.}
 mulque nimiae insolentiae et audaciae crimen, poetis Orientalium obiectum, si non totum refellemus, minuere tamen et tanquam diluere conabimur, unum in locum colligentes, quæ superiora capita legentibus in animum venerunt. Nec vero probare suscipimus, maiorem optimorum poetarum Orientis audaciam non esse, quam optimorum ex nostris: difficilis enim ejusmodi rerum comparatio, quarum certa mensura non constat: non turgidos aliquos Arabum poetas laudabimus, qui antiquiores imitati, naturamque, et ingenium eorum quos admirabantur, arte superare laborantes, tumidi potius quam sublimes facti sunt: (quod quidem cuius populi poetis non accidit? quæ gens est, cui aurea tantummodo poetarum proles obtigerit, argentea nulla?) non denique tumorem excusabimus, qui post flexum et declinationem bonarum apud Arabes literarum, nimia poetici sermonis imitatione, elegantia studio nimio, historias etiam et epistolas invasit. De eo solo cum lectoribus Orientalium literarum non imperitis anquiremus, sintne optima Hebræorum Arabumque carmina tam audacia et grandiloqua, tam a frigidiore tanquam sensu Europæ abhorrentia, ut videntur nonnullis, non indoctis solum, sed et orientalium linguarum peritis, quibus forte aut ingenium poeticum defuerit, (aliud enim est, grammaticum esse, quam poetam) aut nostri sermonis peritia, aut facultas, diversas linguas inter se comparandi.

Est et profæ orationi sua per omnes populos tanquam lingua metaphorica, certis comparationibus frequentius utens, ut illi loco tanquam propriæ fiant, in duplex genus dispertienda. Sunt enim comparationes aliæ oratoribus, et scriptoribus qui ingenii laudem quærunt, propriæ, non tam tritæ, ut vulgares haberi possint, animosque adficere aut elegantes videri desierint, nec tamen ita novæ, ut sive inventionis laudem mereantur, rapiantque in admirationem, sive insolentiae excusatione opus habeant. Contra aliæ omnium in ore versantur, quibus nimio usu plus indies perit gravitatis venerisque, sive quod minus delectant consueta, sive quod usitatis animum non satis attendimus ad similitudines rerum intelligendas, unde fit, ut

nonnunquam simplicem modo percipiamus nudamque sententiam, neglecto metaphoræ ornatu. Accidere etiam potest his plebeiis comparationibus, ut frequentia usus tropicæ significationes vocabulis inducantur, detrita jam omni comparationis et figuræ elegantia, cujus nec audientes recordantur, nec loquentes, sed soli grammatici, scholiastæ, et lexicographi. Quod ubi factum est, non jam ad nostram comparationum linguam referenda sunt, sed ad communem.

Metaphoricæ ergo hujus linguæ, et tanquam hieroglyphicæ, (cum sacra enim Ægyptiorum lingua commode comparaveris, de qua præclare egit Jablonskius in prolegomenis Panthei Ægyptii §. LVII sequ.) triplex genus teneamus, poeticum, oratorium, et plebeium: pro diversitate autem linguarum eandem comparationem alius apud alios populos generis ac tanquam ordinis esse. Sic Horatianus ille *ignis cineri suppositus* Latinis poeticum jam aliquid et elegantius sonat: nobis apta quidem sed tamen plebeia est comparatio. **Das Feuer glimmt unter der Asche**, quotidiano proverbio dicimus.

Prosaica autem duo illa comparationum genera cum sua faciunt poetæ, multo solent gerere se audacius ac tanquam jactare, quam in suis: suntque insolentiores etiam in plebeiis, quam in oratorum figuris. Cum enim poetarum sit, ultra tritas dicendi loquendique vias evagari, ac novitate gravitati addita percellere, non satis placent plebeix hæ atque oratoriæ elegantix, nisi novum decus illis addatur: suntque jam eo audaciores, quod alios simile quid proso sermone tentasse vident, unde et evenit, ut poetæ et brevius et insolentius eadem similitudine utentes, intelligantur tamen, nec fiant obscuri. Hoc ergo cum in aliis metaphoris orientales poetæ faciunt quam nostri, audaciores, quam sunt, nobis videntur, non recordatis, idem a nostris poetis in aliis metaphoris committi, in quibus usu quotidiano ita jam occalluimus, ut minus novitati orationis timeamus.

Idem in metaphorica poetarum lingua accidit, sive in metaphoris, quas oratorum vitæque communis usus refugit, contra non poeta aliquis aliquando carmini ornando adhibuit, sed lingua poetica tanquam suas et consuetas ponit. Ut est enim in tota pœsi maxima vis imitationis, qua ad fundenda carmina

mina plerumque incitatur, motus eisdem furoremque poeticum lecto pulcro carmine tanquam aliquo contagio concipientes; ita et metaphoras poetæ alii aliorum, vel inscii ignarique, solo naturæ impetu et amore ejus pulcritudinis quæ ipsorum animos adfecerat, imitantur, donec nimis crebro usu plebis poeticæ ita vilescant, ut ab illis abstinendum sit. Solent autem in imitando jam eandem metaphoram, qualem a superioribus acceperunt, suam facere, jam aliquid in ea mutare, addere, demere, magis ornare, five quod diviniorum animi impetum persentiunt, quam is ipse qui eos ita accenderat, five quia novitatis laudem adfectant, ornatiorumque et pulcriorem effingi metaphoram sperant posse. Ex quibus illi superare eos, quos imitabantur, non raro solent: hi minus feliciter versari, exemploque esse, in poeti artem non delectare, sed ingenium impetumque. Ita autem fit, ut et poetica metaphora indies fiat audacior, donec tandem aut in tumorem abit, aut nimio ornatu laborat, aut a magno poeta, simpliciore et jam pene obsoleta metaphora denuo utente, ac redvivæ novitatis gratiam habente, illuc reducit unde divagata erat. Quod quisque, qui a natura ad poesin informatus contagium illud pulcrorum carminum sensit, non aliorum modo exemplis sed et suo compertum habebit: nam et optimi, atque a natura poetæ, aliquando tamen in imitando magis fiunt quam esse debebant artifices. Est ergo et poetica imitatio in causis numeranda, quibus fit, ut carmina Orientalium, gentium denique omnium, quibuscum non multum nobis intercedit commercii, paullo insolentiora, quam sunt, videantur: quod nos in aliis metaphoris audemus, idem illis in aliis facientibus, in quibus nos timidiores sumus. Nempe in his casti omnes, nec ornatus prodigi solemus esse, quibus aut ipsi primi utimur, aut post paucos, ita ut nondum ad linguam metaphoricam referri possint: in reliquis audaces. Erit forte alius de imitatione Orientalium poetarum dicendi locus, cujus eximium exemplum proposuerimus Habacucum, si non injucunda ea videbitur disputatio.

Quoniam autem de metaphoris agentes eo dilapsi sumus, ut nimii tumoris crimen toti Orienti objectum ab optimis ejus

poetis abstergeremus, causasque indicarem erroris, addamus et aliam, culpam interpretum. Nempe contra, quam est boni interpretis, etyma vocum non raro in versione exprimunt, adeo obsoleta, ut nec auctor, nec qui linguam cum lacte matris imbiberant auditores, illorum recordarentur, quando verbum in significatione secundaria ponebatur: aut si hoc non committunt, vocem tamen tropice pro communi usu linguæ positam, in qua jam nihil nec sublimitatis nec elegantiae, proprie reddunt, quo fit, ut pro tropo legamus metaphoram, sine dubio insolentior, nimisque ornatu poema obrutum laboret. Quo in genere et inscitia peccatur interpretum, qui nec significatus proprii ac tropici, metaphoræque fines, nec suum officium norunt, (Aquila pro exemplo fit:) et nimia eruditione atque industria. Grammaticus enim, omnes recessus linguæ pervagatus, nimisque præsentis animo suo significationum origines habens, in versione ponit, quæ melius forte in scholiis, ac ne in his quidem, sed in vocabulario legerentur. A qua culpa ne Schultensius quidem immunis in Jobo interpretando, vir de linguis Orientalibus immortaliter meritis, nec Grammaticus merus, sed elegantioris ingenii; multo autem gravius ab aliis peccatur, qui, carmina Arabica Europæo idiomate incondite nimisque proprie interpretati, mirum quantum clamant calidiora (sic putant) ingenia a nostris differre, quasi vero calore solis, corpora enervante, animi accendantur.

52. 10.
67. 30.

(18) Est hoc peculiare poemati Hebræo, multas metaphoras a rebus naturalibus depromere, maxime ab herbis arboribusque, ut poesin botanicam dicere auserim. Neque id mirum; populus enim erat aratorius et pastoritius, in quo sine suo agro pascuisque nemo nascebatur: nec poesis eruditis relicta, sed ita per omnem populum amor ejus diffusus, ut et verorum pastorum carmine silvæ resonarent. Hinc in exiguæ molis bibliotheca Hebraica, genti superstite, codice inquam sacro, ultra CCL inveniuntur nomina botanica, quibus nemo frequentius utitur poetis. In quo a nostra poesi maxime distat Hebraica, plus habuisse varietatis et jucunditatis nobis visa. Ut enim taceam, ipsos nostros botanicos vernacula plantarum nomina, apud alios alia, persæpe ignorare, proque illis uti
Latinis

Latinis factis, quæ carmine assuere nefas: plurimi poetæ ita ab agris rerumque natura semoti sunt, ut paucas herbas arboresque norint, prudentes, si ab illarum nominibus abstinent, nec committunt, ut risum debeant peritioribus. Quod si botanicum esse poetam contingat, non finit tamen eum inscitia plerorumque lectorum suæ scientiæ ornatu uti, nisi obscurus fieri velit. Atque etiam multarum plantarum nomina vernacula in eam desuetudinem abierunt et poetis et eruditis, tamque sunt solis relicta rusticis, ut illa tanquam plebeia dignitas cultusque poetici sermonis refugiat. Sequitur autem hinc, ut sine curatiore et penitior botanices cognitione, notitiæque herbarum arborumque Orientis, pulcrum id, quod Hebraica carmina maxime commendabat, non satis queamus intelligere, sed lætante et ridente poeta, boni forte philologi et grammatici, simus oscitaturi. Qua in scientia uni Olao Celsio plus quam reliquis debemus omnibus: sed tamen reliquit ille multa aliis, ipsum Orientem adituris, ignotarumque adhuc plantarum noticiam ad nos reportaturis. Nec sufficit poematum biblicorum lectori descriptiones nosse plantarum, sed ipsas aut vivas viderit necesse est, aut imagine expressas objecerit oculis, si illos motus persentiscere cupit, eodemque pulchro adfici, quod animo poetæ obversabatur.

Id vero mirum, raram in carminibus Hebræorum fieri fidetur mentionem, quorum vix tria aut quatuor nomina Hebraica novimus. Dicunt, astronomiæ valde studuisse pastores, Israelitarum progenitores; quod si verum est, quærere liceat, unde evenerit, ut poemata sua Hebræi frequenter herbis ornent humi collectis, astra raro illis, et modo pauca, inferant? Cometæ tamen mentionem fieri, eique Davidem comparari arbitror, Num. XXIV. 17. sed a Bileamo, Euphratenfi, cujus carmen aliquid habere Babylonicæ scientiæ potuit.

(19) Hæ quidem, et quæ sequuntur, descriptiones aucti splendoris solis astrorumque, dierumque sine nocte, non ex rerum natura depromptæ sunt, sed ex fabula. Comparant insignem felicitatem populi aureæ, quam ab Ægyptiis poetæ acceperunt, ætati. Multus in hac imagine ornanda Jesaias: de qua plura dabo in appendice prælectionis nonæ.

(20) Plures

55. 27.
72. 18.

(20) Plures ejusmodi imagines ex Arabia petitas collegi, atque hanc torrentis perfidi curatius exposui in *commentatione de Jobo Ægyptio, seu de crebris allusionibus ad res Ægyptias in libro Jobi*, mense Octobri 1753 Societati Regiæ Scientiarum recitata §. 2.

57. 34.
74. 31.

(21) De explicatione hujus loci dubito. Dabo, bestiam arundinis leonem esse posse: videtur tamen aptior etiam crocodilo descriptio, Nili incolæ, cujus fluvii arundineta ita sunt decantata, ac nemini non dicta, ut de Nilo potius quam de Jordane cogitaveris, *bestiam arundinis* legens. Et præterea frequens Hebræorum poetis, crocodilo comparare Ægyptum, ut nec hac parte mea laboret interpretatio. Nec in מִתְרַפֵּס בְּרִצֵּי כֶסֶף facere cum Lowtho velim, licet data ab eo versio crocodilo aptior sit, quam leoni, eoque ipso in loco, quem citat, Ezech. XXXII, 2. crocodilus turbare Nilum dicatur. Primo enim rivi *argentei*, quibus nostri poetæ delectantur, in omni poesi Hebraica non inveniuntur, (sed hoc leve, possit enim poeta et novum quid atque insolens tentasse:) deinde רִצֵּי non satis grammaticè a רוֹץ derivari potest, ex רִצָּץ ortum: neque usu linguarum Orientalium confirmavit, sed tantum per conjecturam sumsit noster, a currendo rivos רִצִּים dictos esse. Contra, communem interpretationem, cui רִצֵּי כֶסֶף laminæ argenteæ sunt, vel ideo prætulerim, quod linguæ Arabicæ consuetudine commendatur: nec tamen מִתְרַפֵּס verterim, substernentem sibi, vel prosternentem se, sed eadem sororia lingua duce, cui رَفَش est *luxuriari, abundare*, reddiderim, qui *luxuriantur in laminis argenteis*. Noli autem hoc sive ad bestiam arundinis, sive ad cætum taurorum referre, quod nec fieri sine generis anomalia potest. Est nova, magisque propria, prædixit et insolentis populi descriptio: *increpa crocodilum, arundinis incolam, (Ægyptum) cætum taurorum inter vitulos populorum: luxuriantem in laminis argenteis gentem. Ratum est! Dissipavit populos bello delectatos*. In quibus meis displicet tamen adhuc cætus taurorum, de quo si quis me plenius edocuerit, aut pro cætu verbum substituerit, quale in superiore membro erat גֵּר, gratus alterutro utar beneficio.

P. S. Quem

P. S. Quem indicavi nodum solvere tentavit Clariss. *Ruhersfelder* in *Sylloge observationum*, Fasc. I. p. 201. pro *cætu taurorum* reponens, *impetum taurorum in vitulos gentium*. Philologicis rationibus apta explicatio, verique aut simillima, aut vera.

(22) Non omittenda hic rivorum et fontium, terræque ^{57. 19.} larga pluvia recreatæ imago: qua quidem et nostri poetæ ^{76. 14.} utuntur, sed frequentius Orientales. Nempe penuria aquæ, æstusque intolerabilis, et mira ipsius arenæ fertilitas et luxuries, si rivulo rigatur, pulcriorem et jucundiozem Orienti, quam nobis est, illam comparisonem facit. Verè et æstate, flante per aliquot dies Euro, agri universi ita aduruntur, ut vix quidquam virens superfit, rivi plerique et fontes exsiccantur, reliqui salmacidi fiunt, ipsaque pene emori videtur natura. At imbre largo effuso, agri expectatione citius mirum in modum revirescunt, et rivi redeunt, et dulciorẽ jam aquam fontes fundunt. Major apud illos morientis naturæ tristitia, et reviviscentis luxuries, non potuit non et vulgi animos et poetarum fortius afficere. Sæpe hanc imaginem resurrectionis mortuorum Muhammedes proponere solet; non tam hac parte poetam agens, quam philosophum. Iisdem pene phrasibus utens, mori terram dicit; imbre eandem vivificari, omnesque tum ejus glebas moveri, novis herbis certatim erumpentibus. Vivis hanc naturæ tanquam *παλιγγενεσίαν* coloribus descripsit ALEXANDER RUSSEL in historia naturali Halabæ (*natural history of Aleppo*) p. 13. 14. 15. dignus, ut ab illis legatur, qui Orientalium poetarum non verba modo audire, sed et eodem cum illis sensu adfici cupiunt. Hinc enim millenæ similitudines, aut insolitæ nobis et audaces; aut quæ apud Orientales propriam habent significationem. Caabus, Arabicus poeta, Muhammedis æqualis, statim in initio carminis puellæ subridentis dentes audacter satis ob suavitatem et puritatem comparat vino aqua temperato, in qua vixdum fuerint bullæ ex guttis hesternæ pluvix. Jesaiæ frequens, faustum et exoptatum rerum statum, adversis succedentem, eadem imagine exprimere: sed quam plerique interpretes magis anxie explicant, et tanquam ad vivum refecant, quam in poeta licet. Jam enim proprie accipiunt, quæ vates figurate dixerat,

rat, jam theologicæ singula interpretantur, quæ aqua sit, quærentes, qui sitientes; vera multa et pia admiscentes, sed quæ nec reliquo orationis argumento apta sunt, et de quibus poeta non cogitaverat. Poetæ enim non est, ænigma aliquod per omnia similia anxie exasciare; sed libere ornare atque illustrare pulcrum, quæ utitur, imaginem. Sic ille de felici Palæstinæ statu, eo tempore, quo vastata et subacta esset Idumæa, cap. XXXV, 1. 6. 7.

*Lætetur de his desertum et aridum,
Gaudeat solitudo et floreat ut narcissus*

— — —
*Erumpet in deserto aqua,
Et flumina in planitie.
Eritque nebulosum æquor stagnum,
Et sitientia scaturigines aquæ.*

Sciendum autem, planities majores intolerabili plerumque æstu torrerî, et aquæ penuria desertas esse. שָׂרֵב, vapor æstu solis accensus, ut vasti æquoris speciem referat, qualis sit, et ex patris mei dissertatione naturalia codicis sacri ex Corano illustrante, §. 10. et ex Russello disci potest. Quod de stagnis habet, etiam in illo tractu verum, in quibus post imbres late stagnare aqua in arenosis vallibus solet, ut tota regio alia, novusque aliquis orbis creatus, videatur. Alio modo eandem imaginem magnæ ficitatis largique imbris ornat c. XXXXI, 17. reditum Israelitarum ex Babylonio exfilio canens :

*Humiles et incurvati quærunť aquam, sed deficit :
Lingua eorum siti exsiccat :
Ego Jehova audiam illos ;
Ego Deus Israelis non relinquam illos.
Aperiam in montibus flumina,
Et in vallibus fontes :
Deserta faciam stagna,
Et siticulosa loca scaturigines aquæ.
Dabo in deserto pinus et Ægypti spinam,
Myrtumque et oleam :
Ponam in planitie abietem, et Tedar, et buxum una.*

Nempe

Nempe et hoc jam fingit mirabile, ut nova audacia carmen illustret, arbores patria disjunctissimas in eodem deserto proventuras; abietem pinumque, Libani indigenas, nivibus et largo humore delectatas, olivam Hierosolymæ, spinam Ægyptiam Arabiæ, utrique siccæ, propriam, et myrteta in litoribus alias lætissima. Redit eadem imago, c. XXXXIII, 18 — 20. sed nova, alioque ornatu. Fingit enim, feras deserti, ipsosque dracones siti vexatos, sibilis suis atque nocturnis ululatibus laudare Deum ob rigatas Arabiæ arenas. Vide et c. XXXXIII, 3. 4. Nonnunquam in Hierosolymitano tractu, qui natura aridissimus est, paucisque rigatur fontibus, ingens erumpere flumen vident, ac tanto alveo in mare mortuum influere, ut ejus aqua, omnium marium maxime salsa, dulcis evadat. Cui fictioni Gihon occasionem dedisse videtur, ex Sione erumpens rivulus, cum forte aliquando solito largius fluens prodigii instar haberetur. Primus, ni fallor, ausus tale quid David, sed modice et verecunde, ut primum auctorem decet. Descripto enim ingenti terræ motu, quo regna mundi, montes, insulæ quassarentur, addit, sanctam Dei urbem canalibus interea fluminis exhilarari Ps. XXXXVI, 6. Suspicio, ejusmodi quid illo tempore accidisse: solet enim cum terræ motibus conjunctum esse, ut rivi fontesque alii deficient, alii repente existant, aut insolita aquæ copia exuberent. Sed hoc imitatoribus non suffecit, nova semper et audaciora, ut supra jam monui, tentaturis, ne omnem ornatum illi debeant, quem imitantur. Sic ergo Joel, fabulam etiam aureæ ætatis admiscens, c. III, 18.

Stillabunt montes musto,

Et colles ibunt lacte:

Et alvei Judææ omnes ibunt aqua,

Fonsque ex æde Jehovæ promanabit,

Rigabitque vallem Sittim.

Forte hic subest sensus mysticus: sed is jamjam nihil ad me, solum decus fictionis poeticæ explicantem. Ezechiel, semper ille imitator, imaginesque ab aliis inceptas absolvens, minus tamen sublimis, in capite XXXXVIII prosa oratione, ac pene geographus, hunc rivum descripsit, marique eum mortuo immisit: Zacharias etiam, sed brevior, duplicem ei exitum in

D

mare

mare mortuum et mediterraneum dedit, c. XIV, 8. At Jesaïas, in ipsa imitatione novus, semperque suus, ingentiumque imaginum creator, majus quid ausus. Non rivum, non flumen vidit, sed confluentia in vallem Hierosolymitanam flumina soli omnem naturam mutare, ingentemque efficere lacum, cui Æolus a Deo custos additus, ventique, hostium classes dispersuri, si qui navibus oppugnare invictam urbem audeant : c. XXXIII, 21. Confer autem Ps. XXXXVIII, 8. cujus imagines in toto capite XXXIII imitatur propheta, ne ridiculam poetæ sacro fictionem tribuas, ac si ob latitudinem aut profunditatem fluminum navigia in illis ire nequeant. Alibi gentes fœcundæ late exporrectis rivis comparantur, eorumque progenitores jam fonti sacro ex saxo erumpenti, jam fluviali genio, ex amphora flumen fundenti : Num. XXIV, 6. 7. Ps. LXVIII, 27. Jes. XXXXVIII, 1. LI, 1. 2. Quibus in locis aliqui, poetam ita interpretati, ut in prosaico scriptore fas erat, pro amœnissima comparatione turpiculam descriptionem et molestam, nihil certe habituram delectationis, Jesaïæ affinxerunt.

Quæ in tempestatibus describendis Orientalibus poetis propria sunt, hujus loci videri poterant : sed agam de illis ad pag. auctoris 83, ubi, licet alia occasione, psalmum XVIII versione expressit.

A terræ motibus, Palæstinæ frequentibus, similitudinem petere, vix erit, qui non audeat, poeta, licet illos nunquam ipse expertus sit. Non ergo hic commemoro, quod a Jesaïa, qui motui terræ gravissimo sub Uzzia interfuit, magnæ calamitates terræ trementi comparantur, c. XXIV, 19. 20. alibique. Id tamen insolentius nobis, et tum ob pulcritudinem ac decus, tum ob audaciam figuræ, notatu dignum, quod imperium præpotens, sed interituro, monti perdenti, id vero est ignivomo, ruituro, et late alios montes sua strage involuturo, et toti comburendo, ut ne lapidibus quidem exustis uti possis, Jeremias comparavit, c. LI, 25. 26. quam imaginem non assequutos interpretes video.

Parturientium etiam feminarum imagine multo utuntur crebrius quam nostri, quibus non dolentes modo et desperantes, sed et sæva spirantes heroas comparare audent, Jes. XXXXII, 14. 15. atque, quod nunquam tentarent nostri, sive pudore,
sive

sive comparationis insolentia, partum curiosius describunt, rariora etiam in usus suos vertentes. Ex quo genere est, quod habet Jesaias, c. XXVI, 18. *parturivimus, intremuimus* (לולדו enim proprie tremorem parientium designat, quod bene vidit Chaldaeus) *peperimus ventum*: ubi ad empneumatofin, seu, ut vocant, molam ventosam alludit, de qua, aliisque imaginibus similibus, plura egi in notis, subjectis orationi meae de connubiis scientiarum aliarum cum philologia orientali. Cujusmodi imaginem aures nostrae vix quidem in poeta ferrent: sed vide quæ disputabo in vicesima quinta observatione.

(23) Vereor, ne Græcis paullo iniquior hic sit, multum illis debens, Noster. Inferorum regnum, quod Græci habent, ab Ægyptiis fortasse acceptum, ex eodem fonte promanavit, animis fede data sub terra, quia corpora sepulcro condebantur. Nec negari potest, societatem aliquam, consortium, colloquia, civitatem etiam inferorum Hebræos fingere, quæ sine dubio fabula est: licet neminem ex illorum poetis habeamus, qui iter subterraneum singulari libro describens fictionem tanquam perficiat, audeatque,

Pandere res alta terra et caligine mersas.

Habent præterea et suas beatorum insulas, et Stygem, de quibus infra post prælectionem nonam dicendi locus erit. Nec dedecet poetam fabula; licet non vera secundum literam, multum tamen a mendacio distans. Quin video Hebræos hac fabula de republica umbrarum (*Reich der Todten* vulgari etiam nomine Germani dicimus) magis aliquando quam Latinos Græcosque abuti: quippe ad inferos non humanas modo umbras descendere fingunt, sed et arborum, et regnorum: Jes. XIII, 9 — 20. Ezech. XXXI, 14. 16. 17. 18. XXXII. tot. (ubi non omnes qui quacunque morte occiderunt, sed deletarum gentium exercitus, descendere ad inferos, ipsamque secum rempublicam Orco inferre finguntur.) Quod ita usu invaluit, ut et in prosam orationem transfret, Christusque, æternitatem ecclesiæ promittens, portas, seu regnum inferorum non eam debellaturum dicat: Matth. XVI, 18. Nempe poetarum vestigiis insistentes, ut apud Græcos, ita in Judæis theologiæ interpretes, mythologiam aliquam habent de aula, (portam

dicunt Orientales,) inferorum, Orcique tyranno Sammiele: hæcenus non accusandi, nisi deinceps eo prolapsi essent, ut improprie dicta et μυθολογύμματα proprio sensu acciperent: unde eadem tandem apud illos theologiæ corruptio, quæ apud Græcos, non poetis imputanda, sed nimium sanis eorum lectoribus.

Quod autem ait noster, eo monstrorum apparatu Græciam fabulas suas de inferis instruxisse, ut nemo vel e populo tam esset excors, cui non risum moverent tot deliramenta; fateor, si quis mythologica proprio sensu accepta credebat, vel populo eum risum debuisse. At non existimo, ipsum Lowthum, pro eo quem habet pulcri poematis sensu, ridere Homerum, Virgiliumque, cum fabulosa eorum de inferis una serie legit. Ridenti queunt pleraque poetica, sine illo furore lecta, quo non indocta pectora carmen afficit: nec posset non insanus videri poeta, si fictionibus omnibus et figuris servatis in propositiones logicas refecaretur.

Hoc tamen uno distant ab Hebræis Græci, quod hi duplicem fabulam, de subterranea mortuorum sede, deque beatorum insulis conjungunt, habentque ante Orcum Stygia flumina: contra illi utramque sejungunt, et ultra mare ingens, mortuis enavigandum, non infera regna, sed insulas habent, sive beatas piorum, sive steriles, ardentique sole ustas, impiorum exilia.

64. 26.

85. 36.

(24) Egregie monitum, et ad rem Hebraicam aptissime. Habet enim Palestina et vicina Arabia ingentes cavernas, Cimмериis etiam celebriores, in quibus magni olim populi habitarunt, ipsique adeo Phœnices, qui teste Herodoto ex Idumæa in Palæstinam migrarunt. Quod argumentum uberius tractavi, et חריתים *Troglodytas* Idumææ, quibus connubiis conjunctus Esavus est, Cananitas fuisse, ipso Mose teste, quem alii Herodoto non intellectum opponunt, perficere studui, in *commentatione de Troglodytis Seiritis, et Themudæis*, quam anno 1756 societati Regiæ Scientiarum recitavi. Monui inter alia, quod huc transferre liceat, inter gigantes numeratos Anacæos, בני ענק, non Anaci cujusdam posteros, sed ex etymo Arabico *filios specuum*, id vero est, habitatores specuum, seu Troglodytas, dictos videri. Jam notemus gigantum et umbrarum
apud

apud Hebræos tanquam cognationem. Nempe cum a celebriori aliqua gigantum gente omnes in universum gigantes ענקים dicerentur, accidit, ut idem nomen et in inferis umbrisque hæserit: forte (alia certe apta etymologia non suppetit) quod deleta Troglodytarum et Anacæorum gente, cavernæ ab illis olim habitatæ Ditis aliqua domus haberi cœperunt, prorsus ut apud Homerum Virgiliumque Cimmeriorum recessus. Circa ipsum etiam illud Abrahami in caverna sepulcrum, filii Anac, seu Troglodytæ, a Mose memorantur.

(25) Commemorandæ hoc loco et illæ imagines videntur, ^{67. 8.} quas a vitiis hominum petitas ad res non turpes solum, sed et ^{89. 5.} laudabiles et honestissimas Hebræi transferunt: quo in genere multo frequentius et audacius nostris poetis ebrietatis et impurorum amorum plenior pictura uti solent. Jam enim, quod et nostri audent, gladium sanguine ebrium ferocius et impotentius debacchari canunt, Deuter. XXXII, 42. Jes. XXXIV, 5. 6. jam civili sanguine, novam sitim provocaturo, cives, hostili victores, inebriari fingunt Jes. XXXIX, 26. LXIII, 6. ipsumque adeo Deum bellatori ebrio pulcherrime comparant, Ps. LXXVIII, 65. jam terram ipsam moventem ebrio nutanti, Jes. XXIV, 20. Nunquam tamen audacius hac utuntur similitudine, ejusque picturam tanquam absolvunt, quam in majoris stultitiæ, aut miseriæ, quæ de statu mentis et consilii deturbat, descriptione. Exempli loco expendi merentur, Jes. XXVIII, 1. 7. 8. 11. LI, 17 — 23. In altero loco, insaniam Judæorum in explicanda lege descripturus, concilio ebriorum antistites hujus sapientiæ poeta comparat, ipsam etiam ebriorum battologiam et inanem repetitionem earundem sententiarum, imitatus, fingensque, Deum, quo acerbius ebrietati eorum illudat, ignota illis lingua respondere. In capite LI Sionem, (ecclesiam christianam, ut puto, a Romanis imperatoribus vexatam ac prope funditus everfam) sub imagine feminæ venustioris formæ proponit, a marito repudiatæ. Hanc fingit a malevolis et petulantibus ad summum usque stuporem inebriari, cogi ut interiora etiam poculi lambat, ne quid pereat vini, mortuæ deinde quam vivæ similiorem in platea relinqui, proculcandam ab omnibus; filios etiam, a quibus et domum duci

duci et aqua recreari debeat, ebrios in platea jacere. Sic ergo jacentem, sed jam surrecturam, jam ornandam alloquitur:

*Evigila, evigila, surge Hierosolyma,
Quæ bibisti ex manu Jehovæ poculum ejus æstuans,
Quæ interiora poculi inebriantis bibisti, exsuxisti.
Nemo illam aqua recreabat ex omnibus filiis quos pepererat;
Nemo manu ducebat, ex omnibus filiis, quos educaverat:
Hæc tibi duo evenere: quis tibi indoluit? ———
Filii tui mentis expertes jacebant in omnibus plateis, ut cryx
irretitus,
Pleni æstu Jehovæ, ira Dei tui.*

Addit deinde vocem hostium, qui *cadaveri ejus dixerint: effunditor humi, ut transeamus: substerne pro terra tergum tuum, utque plateam transituris.* Turpiora etiam ludibria fingere ausus Habacucus, c. II. 15. 16. imitator plerumque Jesaiæ, sed ita, ut novus et suus esse videatur. Gentes a Babyloniis victas inebriatis comparat, eadem passis, quæ ab Attalo Pausanias, mero solutus, et Attali primum, deinde et convivarum libi, dini subjectus. (Verba sunt Justini I. IX, c. 6.)

*Væ bibere cogenti alios,
Ingurgitanti ad ebrietatem,
Ut intuearis pudenda illorum.
Satiatus es honestorum ludibrio:
Bibe et tu, et admitte præputium, (i. e. constuprator)
Transeat ad te poculum dextræ Jehovæ,
Et vomitus turpes, pro gloria tua,*

Nempe, quod secundum est, turpissimos amores plene, et vivide, et propriis verbis describere, lectorisque animum fastidio turpitudinum et horrore adficere solent, cum a re Veneræ similitudines petunt; quod plerumque accidit in accusanda vana idolorum religione. Hanc enim prosa etiam oratione adulterio comparant: at poetæ cum in hanc imaginem incidunt, omni lupanaris horrore fœdam et abominabilem tabulam implent: in quo, ut in aliis fœdis picturis, ipse quem

inde

inde perentissimus horror pulcritudinis est et artis. Omnia ergo illuc congerunt quæ de prostibulo vilissimo, frontis ferreæ, furentisque uteri dici possunt, ut in alto monte, aut in foro, meretricem præmortui pudoris lectum sibi sternere, solito latiore, nempe ut plures in eo amassii, alter alteri successuri, cubare turpissime possint; ubicunque locum videat in quo jacere queat, nihil nisi de concubitu cogitare vel in publico admittendo, multo aromate perfusam ipsam appetere mares, explorare in his pudendorum modum, majora semper desiderantem, nec unquam satiatam; ad imagines juvenum pulcrorum in parietibus expressas obstupescere, ingemiscere, admirari horum juvenum scorta, suamque illis felicitatem invidere; jam furentis Veneris errore ligno et lapidi constuprandum admoveere corpus, jam quos in pariete viderat missis in dissitas regiones legatis in amplexus suos sollicitare, nec ob formæ solum elegantiam, sed quod audiat caballorum illos et asinorum in concubitu similes esse, feminisque multitudine satiare languentem desiderio meretricem posse. Nec verbis pudor aut modus, sed leguntur exquisite turpia, non illa quidem sollicitatura lectorem, sed horrore eum perstrictura. Exempli loco esse possunt Jes. LVII, 7. 8. 9. Jerem. II. Ezech. XVI. XXIII. multo etiam in Hebraicis tetriora quam in versionibus. Meum non est, illa explicare: ut tamen a linguæ Hebraicæ secundum lexica et commentarios peritis intelligi possit, quo digitum intendam, verba plerisque non intellecta quid mihi significare videantur monebo. אמל Ezech. XVI, 30. Arabibus est, *spe et desiderio coqui*. נרן *vagina*, quam omnibus gratis dedisse meretrix dicitur v. 33. ipsum illud membrum, quo peccant meretrices, turpiusculè dicitur. Meretrix שלשת v. 30. ex Arabismo est clamans et impudens meretrix, non nutu, sed publico in plateis clamore, viros sollicitans, quales in magnis urbibus nonnunquam inveniuntur. עשה Ez. XXIII, 3. proprie ex Arabismo est, *tegere*, deinde et ad rem Veneream transfertur. ענב, eodem Arabismo indice, non tam est amare, quam obstupescere: unde intelligitur, quomodo obstupescere et admirari pellices Ægyptiorum, quas rivales minime amabunt, dici possint Israeliticæ meretrices, Ez. XXIII, 20. In exiliis etiam gentium, fatisque imperiorum describendis, jam

exsules

exsules feminas turpiter nudant poetæ Hebræi, jam rēpubli-
cam feminæ comparant prostitutæ, omniumque oculis expo-
sitæ. Jes. XXIII, 10. XXXXVII, 2. 3. &c.

Hac licentia nihil magis abhorret a nostri carminis pudore,
nec ferrent nostræ aures poetam, vernaculo sermone tam pro-
prie turpia canentem, scenamque horrendam ipsis adeo oculis
subjicientem. Ne in amatorio quidem carmine deceret, tam
nude ea spectanda præberi, quæ, quo tectiora sunt, eo plus
gratiæ et illecebrarum habent: nec Germanici carminis ejus-
modi quale est canticum canticorum, auctor aut esse, aut ha-
beri velim. Non moribus fraudi esse illam dicendi licentiam
arbitror: certe non magis, quam apud nos nudatos femina-
rum vultus, et apud gentes quasdam feras totum pene corpus
nudum. Occallescent enim ut oculi ita aures, diuturna con-
suetudine: libido etiam plus accenditur male velando, quam
prorsus nudando. At placere non posset poeta, rusticus habe-
retur, et de facie plebis, qui apud nos res Venereas, quales
sunt, ea oratione exponeret: nec nocere putaretur, sed facere
non decentia. Non ergo, si nobis hac parte displicent He-
bræorum poetæ, damnandi, nec morum præceptis objurgandi,
sed tenendum, aliud apud alios decorum esse: nec magis de-
decere poetam in Oriente, omnes lupanaris horrores promere,
et soli tanquam ostendere, quam nostros, si idem in homicidio,
aliave vi injusta audeant. Causa autem subesse hæc videtur.
Apud nos libera utriusque sexus colloquia et consuetudo fa-
ciunt, ut in omni sermone cavendum sit, ne quid audiatur,
quod virginum ruborem provocare possit: quarum aures læ-
dere non tam lasciviæ est, quam rusticitatis. Cui pudori, in
utriusque sexus cœtibus necessario, ita a teneris adsuescimus,
ut viri etiam cum viris colloquentes virgines videri Orientali-
bus possimus; orationem autem metro adstrictam, quæ om-
nium maxime compta et ornata est, prorsus virginalis deceat
verecundia. Hæc in Oriente alia sunt omnia. Viri viris con-
suescunt, nec cum feminis colloquuntur familiarius, nisi uxo-
res eorum sint, ancillæ, aut meretrices: feminæ porro cum fe-
minis, ne in vestibis quidem domi pudoris aliquem modum
servantes, sed, ut ait Shawius, in sua gynæconitide Silenorum
fatis similes. Hinc major verborum licentia: Arabesque, teste

Arvioſo

Arvioſo (T. III. c. 11. p. 195) non pudet, quidquam rei naturalis proprio verbo indicare. In libris Arabum, eadem ſtili libertas : et carmina, licet nonnunquam boni pictoris arte aliquid celent, ut inveſtigetur curioſius, multa dicere audent, de multis gloriari, quæ noſtri poetæ furtim prodita ſolis lectorum ſuſpicionibus permetterent.

(26) Hic ego quidem non video, quid ad corporis humani inenarrabile textum faciat acupictura in veſtibus ſacerdotis, aulæiſque tabernaculi. Nec enim illa ars ſacris propria, ſed latiffime ejus uſus apud Hebræos patuit : nec quidquam ex ſacris lucis aut decoris accipit, quod maxime mirificum habet poeta : *in penetralibus terræ.*

(27) Vereor, ut pleræque alluſiones ad res ſacras, quas in hoc pſalmo invenire ſibi viſus eſt noſter, locum tueri poſſint. Induuntur quidem ſacerdotes, ut alii : ſed nec verbum לְבַשׁ indui illis proprium, ſed commune omnibus : nec Deus in imagine ſanctuarii ad cælum tranſlata ſacerdoti bene comparabitur, ſanctuarii miniſtro.

(28) Nescio, cuinam hanc lucem in adyto viſam crediderit noſter. Judæi quidem, qui multa de Schechina habent, teſtes eſſe nequeunt hujus ſpectaculi, quod multis ante ſe natos ſeculis diſparuiſſe, nec in templo ſecundo viſum eſſe, ipſi fatentur : quis enim illis veriſimilitudinum legibus adſuetus, quas et boni logici tradunt, et hiſtorici ſequuntur, in re tam antiqua tam audiat novos tam mendaces teſtes, maxime ſi ipſi fateantur, non ſe ex libris habere, quæ tradunt, ſed ex narrationibus majorum, quas eundo creſcere nemo ignorat. Nec hos credo ſequutum noſtrum, ſed locum Levit. XVI, 2. quem tamen non de Schechina miraculoſa intelligendum eſſe, ſed de nube ſuffimenti, ſedem Dei obumbrante, ne vel vacua ſedes mortalibus oculis uſurparetur, ex v. 13. ejusdem capituli ante hos quinque annos Clariffimus Thalemannus docuit ; *nubem ſuper arca ſcæderis Judaicum figmentum videri* diſputans : (Lipſiæ 1752.) cui tamen non eo uſque aſſentior, ut cum eo credam, nunquam, ne inaugurationis quidem die, nubem diviniorem Cherubis incubuiſſe. Niſi ergo ſufficiat phraſi pſalmi, Deum fulgentiſſimum ſemper ipſamque lucem habitum eſſe, malim eam repetere ex creationis hiſtoria, primoque Dei opere, quo

se spectandum mortalibus dedit. Favent meæ conjecturæ, quæ statim de creatione cæli terræque divinus vates subnectit. Sensus erit: *ipse quidem tanquam velo involutus lates: at hoc tuum velum, quod solum spectandum nobis dedisti, lux est, prima omnium ex antiqua illa nocte erumpens, fulgentioremque lucem et accedi nesciam obvelans.*

73. 12.
97. 4.

(29) Non video, cur tabernaculo potius Mosaico, quam cuivis tentorio augustiori, cui et sua erant aulæa, cælum his verbis comparetur.

73. 21.
97. 15.

(30) Nimis hoc late patet: quod si valet, eodem jure omnibus ædificiis, utpote quorum est, contignari, quin rebus compositis omnibus, comparari aeris naturam dixeris. Mihi certum est, ad tabernaculum conventus hic non alludi, quippe cui nullum erat מלך, cænaculum: sed ad domos Hebræorum, supra quas cænaculum, a reliquis ædibus secretum, et secessibus destinatum, eminebat, dilucide a Shawio descriptum. Sic et Deo sua sunt cænacula, sui secreti a mortalibus secessus, aqua, glacie, nubibus, grandine, contabulata. Arabibus etiam supremum cælum, fedes beatorum, tanquam propria poetis voce ^{سور}عروف cænaculum dicitur. Vide Sur. XXXIV, 36.

74. 1.
97. 25.

(31) Alluditur potius ad volucrum Dei tonantis currum, tonantesque equos, quorum imago Cherubi in arca fœderis erant. Sed de hac fabulosa imagine vide, quæ prælectioni nonæ subijciam.

74. 8.
98. 7.

(32) Neque hic tabernaculo quidquam debetur. *Ministri* sunt, qui supra angeli. Reliqua egregie dicta. Non enim de angelis loquitur vates, sed de ventis et fulminibus, imperata facientibus.

74. 17.
97. 17.

(33) Exilis profecto imago, si terræ stabilitas comparetur tabernaculi portatilis, illoque tempore vetustate jam laborantis, æternitati: magnum contra, et vate dignum, tabernaculum terræ æternum fundatæ comparare. Mihi quidem etsi nihil tabernaculi Levitici animo oberret, hæ tamen sententiæ et imagines perpulcræ videntur: *luce tanquam pallio amictus eras, cum primum ex æterna tua solitudine prodires, teque creatis mentibus præberes spectandum. Cælum tibi pro tentorio est: cælum pro secreto a mortalibus cænaculo, aqua et grandine contignato.*

Nubiꝝ

Nubium tonante curru veheris, portato ventorum alis. Turbines tibi pro nuntiis, fulmina pro ministris adstant. Quæ si possem carmine exprimere, ut Lowtho datum esse solet, Lowtho etiam judici probarem. Sed hoc Dea negat, Latinique carminis per X annos neglectus.

(34) Exempla quædam metaphoræ ex sacris petitiæ nostro 74. 31. negavi: non tam ab onini abhorreo poetarum commercio, 99. 7. ut rem ipsam negem. Exemplo vel unicus suffecerit psalmus LI, et ex sequente LII versus decimus. Alluditur ibi ad morem, in atrio tentorii arbores plantandi, ipsumque ostium amica umbra refrigerandi. Nisi tamen fallor, quotidiano sacrorum usu et adspectu ad has metaphoras sensus populi quodammodo occalluerant, nec poetis illæ tam videbantur grandifonæ, tam erant in deliciis, ut nostro. Ex omnibus quidem quarum mihi in mentem venit, nulla satis admirabilis, audax, divina: sed forte memoria non suggerit ex hoc genere præstantissima et audacissima, aut idem mihi accidit, quod caveri jubet auctor, ut ignotæ rei et nunquam oculis visæ imagine minus afficiar.

Gravissimas nonnunquam metaphoras, et plurimum habentes elegantia, superstitiosorum hominum erroribus deberi video. Quibus qui utitur poeta, nullius propterea erroris accusandus est. Nec enim est poetæ, in imaginibus illud verum sequi, quod philosophi vident: sed totam orationem sensibus et phantasiæ accommodans, nec tam animo, quam oculis auribusque omnia præsentia sistere studens, sensuum aliquod et phantasiæ verum exprimit. Sed hæc dudum ab aliis disputata mitto, satis habens, uno aut altero exemplo ostendisse, non aliam hac parte Hebraici carminis rationem ac nostri esse. Multas in Oriente præstigiæ, et anilis timor, multa de incantationibus narrantur, per aures intransibiles: contra utraque frequens amuletorum usus. Serpentes etiam incantari credunt, sed obturatis auribus cavere, ne carmine magico audito nocendi facultas sibi pereat. Ad quam opinionem sine dubio alluditur Ps. LVIII, 5. 6. Elegantior etiam similitudo, sed ab eodem errore petita, inest in verbis Salomonis Proverb. XXV, 12. *annulus aureus et ornatus argenteus, prudens objurgator est auri audienti.* Sententia est, qui objurgantem audiat, a

multis, in quæ incidere potuisset, periculis immunem fore; quam ut elegantius dicat Salomon, comparat admonitiones inauribus, quæ plerumque amuleta erant, et custodire aures credebantur, ne verbum malum intrare posset. Simillime Jesaias, sed male intellectus, donatusque sententia aut frigida, aut frigide dicta, nec Jesaiæ ore digna, verborumque insolitis prorsus anomalis, c. XXVI, 16. *custodia a præstigiis tua est illis correptio*. Nempe שחל præstigias denotare omnes sciunt: חקצ autem ex Æthiopico verbo חקצ *munire, circumsepire*, illustrare jam ausus est Joh. Henr. Michaelis, nisi quod aliam ex verbis sententiam exculpsit.

77. 11.
102. 27.

(35) Vix crediderim, in his antiquum chaos describi, in quibus expressam potius imaginem gravissimæ tempestatis, cum terræ motu conjunctæ, videre mihi videor. De illa nocte, quæ ante lucem primitivam omnia involvit, Ægyptiis etiam pro Deo culta, et Athor dicta, cogitare potius ausim ad illa Jobi, in quibus optat, natalem suum nunquam illuxisse; Job. III, 4. 5.

*Dies ille sit caligo;
Non spectet illum Deus,
Nec illucescat ei Aurora,
Reposcant illum sibi tenebræ et umbra mortis,
Habitet super illo nubes.*

Est sine dubio ipso rei horrore pulchra imago, et qua nostri forte poetæ, post Miltonum, frequentius et audacius usi sunt, quam Hebræi.

77. 17.
103. 5.

(36) Verbis multo latius patentibus uterque uti poterat, licet chaos Moſis animo ejus non oberraret. חל, a ^{חל} inania omnia et vacua indicat, multoque frequentior ejus usus in desertis, aut vastatis urbibus, quam in confusa illa elementorum congerie, quam chaos dixere. Vide Ps. CVII, 40. Deut. XXXII, 11. Jes. XXIV, 10. Job. XII, 24.

77. 28.
103. 17.

(37) In hoc etiam carmine, eoque quod sequitur, non chaos agnosco, sed horrendæ tempestatis imaginem,

(38) Totum

(38) Totum hoc conjecturarum genus in lingua, cujus tam ^{78. 34-} pauca monumenta supersunt, incertum; et sine reliquis lin- ^{104. 24-} guis Orientalibus parum explorati de significationibus verborum Hebraicorum statui potest: cujus nostræ sententiæ rationes reddidimus in *dijudicatione viarum, quibus ad intelligendam Hebraicam linguam, dudum mortuam, contenditur*, (*Beurtheilung der Mittel, welche man anwendet, die ausgestorbene Hebräische Sprache zu verstehen*) §. VII. VIII. IX. X. XI. Non negamus *tranquillandi* significatum aptari locis plerisque posse in quibus רָגַע occurrit; sed possunt æque bene et alii: accidere etiam potest, ut non una omnibus in locis verbi sit significatio. Quid רָגַע significet, eodem in libro §. XXXVI, p. 214 — 217 ex lingua Arabica indicavimus, inter illas significationes loca, quibus in Hebraicis occurrit, dispertientes. Est nempe 1) plerumque aut *reducere* aut *redire*, ut Jerem. XXXI, 2. XXXVII, 6. Ps. XXXV, 20. 2) *in patriam redire, domi esse*, atque hinc, 3) *votorum fieri compotem, beatum esse*: Deut. XXVIII, 65. Jes. XXVIII, 12. Jerem. VI, 16. Jes. XXXIV, 14. Ad quæ ibi uberius dicta et lectores reliquos remittere liceat, et vero virum doctum, qui in *bibliotheca elegantioris eruditionis* (*Bibliothek der schonen Wissenschaften und der freien Künste*) p. 140. significationem, quam verbo in relationibus de libris novis, Arabia facem præferente, dedimus, coactam et a natura abhorrentem statuit; aliter forte judicaturum, nisi linguam Arabicam ab Hebræa aliam ac diversam sumeret. Quem nobis opponit locum, Jobi XXVI, 12. 13. tractavimus in *commentatione de crebris allusionibus ad res Ægyptias in libro Jobi* §. XIV. Quæ cum nondum typis descripta sit, proditura quippe in commentariis Soc. Scien. Göttingensis, id unum sed sine argumentis excerpimus: de vicibus Nili, inundantis et deserentis Ægyptum, loqui videri Jobum, Nilum autem sæpissime, et proprio pene nomine, Ægyptiis, Arabibus, Hebræis mare dici. *Robore suo*, inquit Jobus, *redire facit mare, et prudentia sua percutit Rahab*, i. e. sterilem illam Ægypti partem, quæ Nilo non mergitur, Rahab geographis dictam, tanquam anathemate ferit. Quam autem incertum sit, sine linguis Orientalibus sola conjectura ex filo orationis petita de vocum Hebraicarum significationibus

bus judicare, ipso illo viro docto teste probare possumus, qui p. 139. de Lowthi prælectionibus referens, *ita*, inquit, *Lowthus exponit. Aptā explicatio; licet fateamur, oppositam etiam vim, verbo tributam, aptam esse*: Hoc si est, quid ex solo contextu habebimus certi? Nobis quidem Jesaias ad historiam sacram alludere videtur, non autem ad creationem universi, sed ad trajectum maris Erythræi, hæcque esse verborum sententia: *qui reduco mare, ut fremant fluctus ejus, i. e. qui spumantes et sonantes maris Erythræi undas reduco, ut horribili cum strepitu obruant Ægyptios.*

78. 21.
104. 16.

(39) *Plantare cælum* quid sit, non satis assequor: certe ita insolens est locutio, ut Jesaiæ injuriam fieri non crediturus videatur optimus harum rerum arbiter Lowthus, si pro consueta interpretatione substituamus: *adfigens cælum*. Astris nempe, tanquam paxillis adfixum, aulæum, cælum videri potest: quod sensuum judicium eleganter Virgilius sequens, dixit:

Axem humeris torquet, stellis ardentibus aptum.

Æn. IV, 482. VI. 797. נטע est, *figere, insigere*, usurpaturque etiam de paxillis, Cohel. XII, 11. deinde insigere surculos dicitur, id vero est, plantare. Ad creationem autem cæli terræque alludi, ne hoc quidem loco certum est: possit enim pacatior ecclesiæ status tranquillitati comparari, quæ gravioribus procellis et terræ motibus succedit, cælum ruiturum, terramque trementem, tanquam fulcimente firmitusque adfigente Deo. Confer Ps. LX, 3. forte et LXXV, 4.

80. 35.
107. 23.

(40) Forte de פחים paulo aliter sensisset auctor, si Arabicæ phrasim meminisset, fulmina laqueos dicentis. Longi enim fulminum tractus, a cælo ad terram pertinentes, eminens visus laqueos quodammodo referunt, Arabibusque inde in prosa etiam, mediocrique carmine, سلاسل vocantur. Haud scio, an et

Chaldaicum, שביבא די נורא, Dan. III, 22. VII, 9. ex etymo funem igneum denotet. Recte ergo, licet magis ad verbum, quam ad suæ linguæ ingenium, LXX et Syrus פחים laqueos verterunt: qui autem ὑπερφανος reddidit anonymus græcus, cum פחים contulisse, et פ pro radicis litera habuisse vi-

detur,

detur. A פח או נפח, verecundia vocalium, a quibus nunquam sine necessitate recedo, derivare nolim: Patach enim sub פ in syllaba simplice positum, indicio est, literam Chet ex analogia grammatica geminandam fuisse, nisi ut gutturalis Dages respueret. פח vero, funis, ex פחפח contractum esse, argumento est Arabicum ^{sw}فخ, pluraliter ^sفخاخ. Præfero etiam

enim notum aliunde vocabulum, eximiam hic sententiam fundens, ignoto et novo, quod sola conjectura ex verbo seu radice producitur. Verto ergo, *longos fulminum tractus super impios depluet*. Videor mihi aliquid hujusmodi in nostrorum poetarum monumentis legisse, cujus in memoriam redire non possim. Interrogatus a me illustris Gesnerus, non illa quidem, quæ nescio ubi legi, hæc tamen respondit: *nihil jam succurrit, quod hoc conveniat, nisi forte illud, quod μῆτις de fulmine usurpat Homerus Il. N. 812. et Lycophron 436. ac 740. ἰμῖοςεν de percussione fulminis Homerus Il. B. 782. ἀμφὶ τοῦ αἵ γαῖαν ἰμῖοση. Schol. ἰμῖοση, μῆτις, ὃ ἐστὶ κεραυνὸς πλήτης.*

(41) Eximiam imaginem, ex natura petitam, prætermisit nos- 80. 6.
ter. Ventus Zilgaphoth pestilens Euris est, Orientalibus notissi- 107. 4.
mus, qui Julio et Augusto mensibus nonnunquam per octavam horæ partem spirans, obvia quævis necat: de quo, quis est diligentior Orientis explorator, qui non stupenda retulerit. ^{sw}illam illum vocant Arabes, finguntque eorum poetæ, venenatum hunc ventum impios in suppliciorum æternorum loco pro aura vitali hausturos. Verum vidisse Syrum interpretem arbitrer, qui *ventum plagæ* (Πλωμο, Πλωμο) vertit. Nec abludit derivatio, seu potius compositio, ex ^{sw}فخ *æstuante veneno adflavit*, et ^sفخاخ *interemit*.

(42) Eximie apto et lectissimo exemplo usus noster. Quod 81. 4.
enim super monuerat, imagines aliquas apud Orientales certis 108. 13.
rebus tanquam proprias fieri, quibus deinde audacius utantur poetæ, id vero maxime in Sodomorum excidio usu venit, cui gravissimas terrarum calamitates et devastationes, licet non per omnia similes, soluta etiam oratione comparare solent. Exemplum præbeat Moses, falis etiam, et sulphuris, et incendii sub-

subterranei, in describenda Palestinæ vastitate mentionem faciens, quæ omnia translata modo a Sodomis sunt, neque proprie accipi in belli calamitate possunt. *Videbunt*, inquit Deuteron. XXIX, 22, *calamitatem terræ, salem, et sulphur, omnemque terram exustam, quæ non confeminatur, nec virescit, nec propullulant in illa herbæ, similem everfis Sodomis et Gomorrhæ*. Nihil hic falis mentione mirabilius, nec intellectus Moses multis interpretibus, ut ei consulant, fingentibus, bitumen salem vocari. Hoc vero omne ex aspectu vallium mari mortuo circumjectarum intelligi facile potuisset. His enim, Libani nivibus per Jordanem auctum, verno tempore innatat mare mortuum, unum omnium falsissimum: easque, recedens paulo post, sale convestit. (Vide Pocockii itinerum commentarios, Vol. II. P. I. p. 36. Ezech. XXXXVII, 11.) Quo maris dono licet in sua commoda utantur accolæ, facit tamen copia, ut non magnus illarum vallium fructus habeatur: cumque illa valle, exustis olim urbibus vicina, nihil sterilius in omni Palæstina sit, indicium sterilitatis salem habere cœptum est, et urbes etiam vastatas sale conferere, et steriles agros sulfuginosos vocare: Jerem. XVII, 6. Ps. CVII, 34. Job. XXXIX, 6. Jud. IX, 45. Quod enim ad hæc loca habent interpretes, salem terræ sterilitatem inducere, si de sale communi, ut volunt, accipiatur, magnam prodit rerum obviarum ignorance, jure castigatam a doctissimo Altmanno §. XVII exercitationis de sale terræ: (in meletem, philologico-exegeticis T. I. p. 47 — 51.) quanquam hac parte sine dubio errat, quod mari mortuo salem veri nominis, contra veterum et recentiorum fidem, negat, cujus tanta illi copia est, ut gravitas ejus aquæ communi collata sit ut 5 ad 4.

Hanc Moses in soluta oratione audaciam qui cogitaverit, imaginem vastitatis a Jesaia informatam non ad vivum referabit. Sufficiet illi, quæ nunc est, horrenda Idumææ vastitas, nec quia ardentes rivos fumumque perpetuum, (qui et ipse erumpere identidem ex mari mortuo solet) in illa non videt, statim cum Judæis, Christianis multis, eoque, quem plerique in Jesaia sequuntur, Vitringa, aliam quæret in Italia Idumæam. Qui quidem error, alios plures trahens, exemplo esse potest, quam infelicitè, frigido pectore nimisque sane ad poemata

poemata Hebræorum accedentes, in eorum interpretatione versentur, audacissima carmina ita lecturi, ut solutam, et mediocrem, et exsanguem orationem : atque quid non jucunditatis solum, sed et utilitatis habeat de pœsi Hebræorum suscepta tractatio. Confer etiam similem vastatæ Idumææ descriptionem apud Jeremiam, Jesaïæ in toto illo capite imitatore, c. XXXIX, 18.

(43) Malim : *maris*. Nos ubi abyssum legimus, infinitæ ^{82. 17.} aut magnæ profunditatis voraginem cogitamus, adeoque alia ^{110. 8.} omnia quam quæ sunt in mari rubro, brevia plurima habente, nec temere majorem IX cubitis altitudinem. מֵהַיָּם simpliciter mare est, ab מַיִם *fluuavit*, nec aliter primo, quo occurrit, loco accipitur, ubi terræ antiqua facies ita describitur : *caligo erat super facie maris* : id est, toti adhuc orbi superstagnabat aqua, cui immenso et sine litoribus mari spissa incubabat caligo.

(44) Supra (n. 22) ostendi, de eximio me carmine, quo ^{83. 2c.} majus diuiniusque nullum in psalmis Davidis legitur, hic ac- ^{111. 23.} turum, ubi Lowtho placuit ejus versionem inferere : quamquam totam imaginem ex natura petitam existimo, non ex historia. Lata quidem inter tonitrua lex est, sed sæpius tonuit : neque hic ulla latæ legis mentio, nihil quod illi procellæ primum fuerit, sed Deus sistitur in procella auxilio veniens Davidi, qui finis non fuit adventus ad montem Sinai. Describitur autem gravior tempestas, non qualis est intelligiturque a naturæ peritis, sed qualis poetis esse videtur : unde nec percipi satis pulcritudo imaginis potest, nisi fictio nostris auribus nova explicetur.

Stygia ergo ad flumina, de quibus in appendice prælectionis agam, inque umbrarum vicinia constitutus Davides Deum invocaverat. Audit in sancto suo et sublimi templo preces ex Acherontiis sedibus fusas : venit, sed ut decet summum Deum, curru tonante vectus. Intremiscit pondere terra, v. 8. et fundamenta montium, ut fieri ad graviora tonitrua solet, commoventur. Vere.

Sub pedibus mugire solum, et juga cæpta moveri

Silvarum — — —

Adventante Deo.

F

Sæpe

Sæpe victor hoc carmine Dei laudes celebravit rex poeta : mutans subinde, ut in suo, et ornatiora reddens, ac secum ipse [tanquam] certans. Quod ergo initio posuerat, *intremuerunt fundamenta montium*, mutatum deinde reposuit, *intremuerunt fundamenta cæli* : 2. Sam. XXII, 8. Sunt autem fundamenta cæli, extrema terræ, ubi cælum sive circulo prospectum definienti, *בְּסִיָּצוֹתָא* dicunt, sive summis montium jugis incumbere videtur. Sic suus est Latinis

cælifer Atlas,

Axem humero torquens stellis ardentibus aptum :

et Alexandrini interpretes Hebraicum *מְקַצֵּה הַשָּׁמַיִם* (*ab extremis cæli*) Jes. XIII, 5. verterunt, ἀπ' ἀκροῦ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΝ τῆ ἑρμῆ, *ab extremis cæli FUNDAMENTIS*. Utriusque locutionis eadem sententia, nisi quod majus est, si ipsius cæli fundamenta, si cæliferum Atlantem, tonitruum fragore intremuisse, quam si montes, dicas. V. 9. Montes, gravi procella instante, fumare solent, jam toti nebula tecti, jam fumi tanquam columnas erigentes : quod, vallium planitierumque incolis fortasse ignotum, sciunt, qui altiores montes, ut Hercynium nostrum, imbrium et tonitruum prænuntios viderunt. Has ergo nebulas fumo ex irati Dei naso erumpenti comparat vates : fulmina ipsa scintillis, ardentis ab ore absistentibus. V. 10. Appropinquante jam procella, ima magis petere, atque in terram subsidere nubes incipiunt, ipsum autem cælum, grandinis et pluviae nimium onus ægre ferens, ruere.

Ruit arduus æther,

Et pluvia ingenti sata læta, boumque labores

Diruit.

Nostro præfens in nube Deus, Tartareasque sedes petens, ipsum inclinare cælum dicitur, nimbos pedibus substratos habens. V. 11. Esse suos Hebræis equos totantes, Cherubos, alibi exposui, (in Tomo I. commentariorum Societatis Regiæ Scient. Gættingensis pag. 157 — 184) his ergo Deum vehi ait vates : sed idem mox fabulam physice explicat ; alius illum ventorum ferri. V. 12. Caliginosos deinde fulguratori Deo nubis recessus dat latibulum, ut Mantuanus :

Ipse

*Ipse pater, media nimborum in nocte, corusca
Fulmina molitur dextra, quo maxima motu
Terra tremit :*

ut noster, nescio jam quis, sed numeros et verba memini :

**So wie der Donnergott, indem sein Zorn erwacht,
Um seinen heitern Thron die Schreckensvolle Nacht
Der dichten Wolken zieht, die ihn verhüllen müssen,
Wenn er die Stelle scharft, und in den Finsternissen
Den lichten Blitz gebiert.**

חַמָּה ima nubium esse, a calcando dicta, quod illa ut pavimentum currus volucris calcare Deus videatur, in historia vitri (§. XI. p. 95) monui: his ergo impositæ ac conglomeratæ nubes עֲבֵי שְׁחָקִים dicuntur. V. 13. 14. 15. Audax, nostrisque auribus insolens, et tamen proxima veritati physica, Dei tonantis pedibus mare glaciale pro pavimento subternit: ipfas nempe nubes, quas nivales et glaciales vapores habere ex grandine colligitur. Hoc ergo vitreum, seu glaciale mare, quod Ezechiel vidisse se memorat I, 22, inque historia vitri §. XI. ex moribus Orientalium illustravimus, Zephyro et fulminibus liquefcere, inque imbres resolvi fingunt. Addunt et nubibus inclusum ignem, fulminum materiam, quo intima spissæ noctis luceant: cui circumjectas nubes

radiis ardentes lucis et auro

נֹהַר, id vero est, Auroram seu resplendescentiam inclusi ignis vocant. Ez. I, 27. (Cur autem נֹהַר Auroram vertam, rationes reddam in criticis, quas paro, curis, ad Habacuci III, 4: legant interea, quorum interest, Jes. LX, 3. Prov. IV, 18. conferantque verbum Arabicum et Syriacum; hos quidem Luc. VI, 11.) Inclusi ergo ignis æstu nubes, mirum in modum ex contrariis elementis, grandine et prunis fulmineis compositas, liquefcere et exundare videt poeta, quo et v. 15. pertinet, modo teneamus, quod Schultensius in Originibus Hebraicis docuit, פָּרַץ proprie esse, *diffluere*, הִמָּחֵם liquefacere. Scio, mihi hoc ante aliquot annos in similis argumenti tractatione monenti, S. V. Barkey aliam, quæ magis ipsi probabatur,

tur, opposuisse interpretationem versus 15 : *diffuere, seu diffu-
gere fecit hostes, — et tabefecit i. e. vulneravit eos telis.* Judi-
cium lectorum esto : placet tamen mihi adhuc olim dicta sen-
tentia, quia non hostium, sed nubium, ex grandine, earum-
que exundantium proxime præcesserat mentio. Addit v. 17.
ventorum descriptionem ; sed qui irati Dei flatus ac spiritus
videntur esse. His nudati alvei fluminum mariumque conspi-
ciuntur, apparentque in imo mari promontoria, solidi orbis
fundamenta : quod pulcrius etiam videtur esse, quam Virgilii
illud

*His unda dehiscens
Terram inter fluctus aperit.*

Tandem ex nube manum ad humilia umbrarum emittit, Da-
videmque, Stygia jam natantem cimba, recipit, inque tonante
curru collocat, tutum futurum ab hostibus. Quæ utinam La-
tino carmine eloqui possem ! Verum id post X annorum de-
suetudinem non adeo, nec tam sum inverecondus, ut Lowthi
carminibus meum attexam. Soluta ergo oratione interpretari
sufficiat :

*Concussa est et intremuit tellus,
Et fundamenta cæli commota sunt,
Conquassabanturque, quia ira ejus exæstuabat,
Ascendit fumus in naribus ejus,
Ignis ab ore absistit vorans,
Exeunt ab eo ardentes prunæ.
Inclinat cælum, et descendit,
Et nimbus est sub pedibus ejus,
Equo tonante vehitur volatque,
Et fertur alis venti.
Caliginem ponit latibulum suum ;
Tenebras aquarum, nubes conglomeratas,
Aurorâ circa ipsum exundant nubes,
Grando prunæque igneæ.
Intonat in cælo Jehova :
Altissimus dat tonitru suum,
Grandinem, prunasque candentes,*

Jaculatus

Jaculatus sagittas diffluere fecit illas :

Fulminibus litigans liquefecit eas.

Tum apparuerunt aquarum alvei,

Reteæque sunt orbis fundamenta,

Ab increpatione tua, Jehova,

Ab halitu spiritus nasi tui.

Sunt et alia in describendis tempestatibus Orientalibus propria. Tremorem, de quo dixi, montium, supra omnem modum dicendo augent. Quam verum, quam non poetæ, sed pene testis et historici, Virgilianum illud

quo maxima motu

Terra tremit

collatum Jesaiano : *utinam rumpas cælum, descendas, montesque coram te cæspitent, ut igne fomitibus excepto bulliens exsultat aqua :* c. LXIII, 19. LXIV, 1. In nube autem curruque tonante auxilio suis venire, Deo toties tribuitur, ut pene proprium fiat. In hunc currum recipi Davidem audivimus. Plus audet Ezechiel. Et equos tonantes plausu trituque pedum fulmina elicere, ubi per cælum ruunt, fingit, et præpotentem regem, quem calamitatis instar pervasisse alias terras Latini dicerent, ipsi fulguratoris curru jungit : cap. XXVIII, 14. *Cherubus eras, inque sancto Dei monte fuisti, ambulastique inter lapides ignivomos :* sed deinde v. 18. *exire jussi ignem ex te : hic te consumpsit ; cineremque te sparsi super terram.* Magnifica imago, et cui nihil simile tentatum a nostris legere memini.

Quam nostri poetæ plerumque negligunt horrendam picturam nocturnæ caliginis, eo spissius offusæ oculis, quo magis lucido fulmine contracti et excæcati erant, ea mirifice utuntur Orientales, interpretibus tamen, quos vidi, non intellecti. Sic Jesaïas, c. V, 30. *fulminat in terram ! Et ecce tenebræ : angustia ! lux ! caligat.* Quo in loco ex Schultensii Originibus sumo, נִרְאָה esse, fulminare ; reliqua mihi magnus philologus non affecutus videtur. At quid hac horribilius fingi imagine potest, mortalis sublatis ad cælum oculis Deum exsecrantis, erumpente inter ipsa maledicta fulmine, et infernali aliqua post illud nocte ingruente. Habet Jes. VIII, 21. 22. *tran-*
sibit

sibit per terram sæva omnia passus et timidus: (i. e. sæviora ad huc timens. رعب Arabibus est, timere, quod magis hujus loci videtur esse, quam efuriens) cumque trepidabit, irascetur, et maledicet regi Deoque suo, sursumque oculos tollet. Versus terram fulminabit. Angustia! tenebræ! obumbratio mali, et caligo palpabilis. Forte non assequutus essem imaginem satis obviam, nisi interpretem ejus habuissem Muhammedem, qui ea aliam in rem utitur. Apostatas, qui olim, (sic vult,) contra Dei decretum humanis viribus crediderant, comparat homini sub nube ambulanti, fulmine, tonitru, et morte plena, qui, dum fulgurat, luce fulminis videt omnia et ambulat, at ingruente caligine attonitus cæcusque consistit, vix certus, auditumne et visum fulmen sibi et fragor reliquerit. Sur. II, 16 — 19.

Sunt in his picturæ, novæ nobis, sed veræ, grandes, pulcræ, dignæ quas imitemur. Si qua parte nostri poetæ ex lectione Orientalium proficere cupiunt, has tentent, suasque faciant, tempestatum descriptiones. Nec mirum: ipsa enim natura ibi terrarum truculentior, nec quidquam Arabicis procellis comparandum. De psalmo XXIX prudens nihil dixi, servans quæ animo inerrabant paginæ 271 editionis Oxoniensis.

85. 6.
113. 19.

(45) Hæc quidem a transitu maris Erythræi non petita esse, cujus recessu reteggi orbis fundamenta non poterant, sed a graviore procella, mari magno incumbente, ex supra dictis intelligetur.

85. 19.
114. 7.

(46) Notissimum hujus licentiæ exemplum Elias, a Malachia pro severo morum castigatore positus. Nullus tamen hac parte Hebraicus poeta audaciam æquat Apocalypseos, libri, græcis quidem verbis scripti, sed sententiis, colore, spiritu denique, Hebraico. Huic alia Ægyptus, Sodomæ, Hierosolyma, Babylon, novus denique Gogus et Magogus, ad Ezechielici imaginem effictus. Tentari simile quid et a Jesaia volunt: nec obstrepere ausim, si de capite LXIII solo id dicatur, ubi ignotus novusque hostis a propheta, vivis omnia coloribus pingente, noto Edomi nomine insignitur. Sæpe tamen id fieri non existimo, nec cum illis facere audeo, qui tanquam aliquam mysticam geographiam pepererunt. Insolentius etiam quid tentare videtur apocalypsis, nec nominibus

solum

solum, sed et numeris historiae antiquae uti. Vix mihi persuadeo, chronologica esse, quæ de tribus annis et dimidio, de XLII mensibus, de 1260 diebus habet: sed suspicor, miserrima tempora describi, illis similia, quæ per totidem menses vivente Elia fuerunt. Chronologica, quæ hic multi quærunt, ex libro etiam omnium obscurissimo disciplinæ omnium obscurissimæ lucem se daturus professi, multum abesse a vaticiniorum ingenio videntur. Sunt prophetiæ fere eadem in imaginibus informandis leges, quæ poematis: valde autem frigebit poeta, si nimis sanus numeris rem accurate prosequatur, exponatque, quo die pugnatum sit, quot ceciderint in acie, et quæ alia sunt ejusdem generis. Pictores, poetæ et prophetæ valde cognati: horum visionibus explicandis si quis leges hermeneuticas condere velit, multa a pictoribus et poetis discere potest. A quibus artibus alienissimi homines, et omnino barbari, si ad vaticinia explicanda accedant, non mirum est, omnia eos proprie accipere, ac tum demum sibi sapere videri, quando figmenta et monstra procudunt chiliastica. Memini, qui id agens gloriaretur, a se primo intellecta prophetarum et Joannis vaticina, se primum eos equuleo detraxisse.

(47) Non tempero mihi, quin capitis XXXI Jeremiæ 86. 18. mentionem faciam, in quo perpetua fere ad historiam Jacobi ^{115. 16.} allusio dominatur. Josepho jus primogenituræ dederat Jacobus, 1 Paral. V, 1. hinc de Ephraimitis ex Assyrio exfilio reducendis, nec jam inferiore loco, quam Judæi, habendis: *Ephraim est primogenitus meus*: v. 9. Rahela, filiorum cupidissima, cumque gemitu ex partu mortua, v. 15. ex sepulcro existere fingitur, nec jam se, sed filios plorare, quod perierint. At illi reduces ab exfilio filios, dolorumque et laboris mercedem, promittit Deus, verbis quidem ex ore Leæ raptis: v. 16. Genes. XXX. 18. Quanquam hæ partim sunt allusiones potius, quam imagines.

EPIMETRON

DE IMAGINIBUS

EX FABULA POETICA.

MIRUM est, eam imaginum partem intactam a nostro relinqui, quæ maxime in omni poesi dominatur, petitarum a fabulis poeticis. Nulla est suspicio, fabulas indignas poemate sacro visas esse viro, ad Musarum secreta admisso, et probe intelligenti, quanto intervallo a mendacio sejunctæ sint. Fabulas enim qui confingit, non vult dicta proprio sensu accipi credique, risurus etiam, si quis tam vecors esset : sed delectat et ornat, illudque verum, quod proprie enuntiatum sola mente arriperemus, sensibus etiam obijcit, tale describens, quale illud solis sensibus opinionibusque vulgi faciem præferentibus, sine philosophiæ ope, informaturi eramus.

Non animus mihi est, de toto fabulæ poeticæ genere disputandi, sed in exemplis ostendendi, quomodo ea Hebræi utantur : in quo illud maxime inexpectatum, et præter plerorumque opinionem accidit, quod fabulæ Hebraicæ Græcarum Latinarumque simillimæ, nec raro eadem sunt.

Non

Non ergo singularia poematis Hebraici hic discemus, sed majorem ejus, quam sperari poterat, cum Græco Latinoque convenientiam : quæ ipsa multis fraudi fuit, ad ea, tanquam nova et proprie dicta, stupentibus et adhærescentibus, quæ in Græco Latinoque carmine ne opera quidem data male interpretari potuissent. Mirus videri tantus concentus posset : natura enim cum eadem sit, imaginesque ab illa petitæ sui apud diversissimos populos similes, at fabulæ licentia infinita habet divergia, nec contingere solet, ut idem plures fingant, nisi ex communi fonte fabula profluxerit. Hunc autem communem fontem indicare, non difficile videtur, Ægyptum. Ex hac suas imagines fabulasque Homerum, aliosque poetas Græcos transtulisse, priscis jam observatum est, Herodoto maxime et Heliodoro : nec mirum, idem Hebræos fecisse, Ægypti per duo secula alumnos. Antiquissimum Hebraicum carmen, Jobi nomen præferens, imaginibus Ægyptiis abundat, fabulis etiam : sed de illo jam non dicam, quia duplici commentatione, Societati Scientiarum recitata, *de Jobo Ægyptio egi, seu de crebris allusionibus ad res Ægyptias in libro Jobi.*

Initium ab eo faciam, quod neminem non daturum spero. Nihil apud nostros vulgatius fabula de sole mari immerso, nocturno ibidem hospitio excepto, amoribusque etiam per noctem indulgente. Sed et eadem Hebræorum poetis nota, tamque familiaris, ut ne a vulgari quidem prosæ orationis usu abhorreat, quo solem occidentem *intrare*, (בוא) lunam *hospitio excipi* (האספ) dicunt. Au-

daciora et poetica sunt illa psalmi XIX, quibus naturæ de Deo præconium tanquam nullibi non terrarum audiendum describitur, v. 5. 6 :

*Orbis et extremus patulis vocem auribus haurit,
Quibus locis soli domum
Condidit omnipotens.
Egreditur sponso similis, lietoque cubili
Exsultat, et dulcem ad thorum
Itque reditque viam.*

Nec abludit Atlantici maris descriptio, nostro pag. 148. non fatis intellecta, Pf. CXXXIX, 9.

*Si alas Auroræ attollerem,
Quiesceremque in extremo mari:
Etiam ibi manus tua me duceret,
Prebenderetque dextera tua.*

Alas Auroræ attollere, est, iisdem, quibus Aurora, alis, aut æque citis, avolare, Oceanique ultima petere, ubi et Aurora condi, Tithonique inire cubile fertur. Aliquid tamen inter fabulas Græcorum et Orientalium discriminis. His enim sol currit, Aurora alas habet : illi, Persarum forte morem imitati, equos soli et currum dederunt ; quod poetas facere Hebræos non memini, licet in cultu solis etiam equorum illi sacrorum mentio fiat. Mari tinguntur Græci Latinique soles : Arabici fonte ferventis aquæ seu thermis, quem fontem nimis credulus Muhammedes ab Alexandro Magno

visum narrat : c. XVIII, 84. dignus ob turpem errorem, qui ab interpretibus suis, turpius etiam erraturis, male explicaretur. Hi enim pro fonte ferventis aquæ, (عين حمئة) ridicule substituerunt fontem luti nigri.

Volucrem Jovi currum et tonantes equos Græci Latinique dederunt, invitante soni similitudine, quæ curru agitato cum tonitru intercedit. Idem et Hebræi audent, quorum Cherubi, ipsissimi sunt equi tonantes : quod quidem hic jam fumo ex commentatione de hoc argumento¹ ante quinque annos edita. Erant multa, quæ addi illi commentationi possent, confirmatura sententiam et illustratura : sed id ab hoc loco alienum, ubi id modo agitur, ut poematis Hebraici ornamenta et decus exponam. Id quidem jam intelligetur, quam grandisonum ac vere poeticum sit illud, quod pene ut sententia cassum negligitur, toties apud prophetas obvium יהוה צבאות ישב כרובים *Jehova, Deus, exercituum* (id vero est, Deorum : exercitus enim cæli sunt angeli et sidera, pro Diis in Oriente culta, a quibus et eorum cultores Sabii صَادِيُونَ dicti) *sedens in Cherubis* : quod forte nostris aurbus magis probabitur, si Platonis verbis Græce reddas : ὁ μέγας θεῶν ἡγεμὼν, ὁ τὸ πτηνὸν ἄρμα ἐλαύνων. Jam non inanis nominum compiler, sed poeta videbitur, qui psalmum 99 ita exorsus est, vates :

¹ In tomo I commentariorum Societatis regię Scientiarum Gœttingensis, pag. 157 — 184.

*Jehova rex factus est, contremiscunt gentes :
Sedet in Cherubis, nutat terra :*

id vero est, intonuit, ut terra fragore nutet, seu, interprete Horatio :

*Jehova per cælum tonantes
Egit equos, volucremque currum :
Quo bruta tellus, et vaga flumina,
Quo Styx, et invisi horrida Tænari
Sedes, Atlanteusque finis
Concutitur.*

Major psalmi LXVIII audacia, glomeratis undique, inque Chorebum coactis nubibus, millies millenos equos tonantes tribuentis : v. 10. ac nova psalmi LXV elegantia, cui, quocunque invehitur Deus, cælum ruere pinguedine videtur : v. 12. De aliis locis, ut Ps. XVIII, 10. CIV, 3. 4. Habac. III, 8. aut egi, aut alia occasione agam. Hic indicasse sufficit. Est autem in hac fictione pulcherrimum, quod ipsa pene natura ad illam delabimur : unde nec remotissimis a Græcia Palæstinaque gentibus ignota est. In Suecia quidem audio, rusticos vulgo etiam, ubi tonat, dicere, *bonum senem curru invehi, (God-Gubben aker)* atque in majore fragore, *rotam boni patris frangi, clavumque excidere : (God-Far bar forlorat en Spik utur sitt hjul.* Nescio autem, an nemo magnificentius et illustrius hac imagine usus sit, Miltoño ; quem legens, quis non stupet, ubi post rem ab angelis male gestam filio suo Deus currum tonantem concedit, quo vectus certam per totum agmen hostium

tium stragem edit. Displicet illi comparatus alius, nescio jam quis, ejusdem gentis poeta, qui angelum nubi tonanti moderatorem imposuit: quod nec christianum, nec Orientale, nec Græcum, nec Romanum, nec sensuum judicio, majus quid in tanto terrore suspicantium, ita aptum, ut contra omnium pene populorum sententiam, fulmen soli summo Deo tribuentium, confingi debuerit. Sunt etiam ex nostris, qui orientalia poemata imitari tentantes, partim sui ingenii magnitudini, partim rei novitati, alii etiam nostri temporis imperitiæ et tumori, acceptum referre debent, quod placuerunt, non imitationi, ex qua pene quidquid habent vitiosum est. Ac mirum profecto foret, si res aliter accidisset: ut enim sunt literarum Orientalium multum infra mediocritatem periti vel eruditissimi eorum, ita nec noverant, quos imitari decreverant, nisi ex versionibus satis mediocribus. Hi autem infelicissime in imagine Cheruborum versari solent, qua eo delectantur impensius, quo minus norunt, qui Cherubi sint, ac tum demum Eo sibi igne caluisse videntur, cum alienissimo idemtidem loco suos attexentes Cherubos Seraphosque, Orientalium rerum imperitos ignoto sono obtundunt, peritis etiam stomachum movent.

Alia est celebratissima de tempore aureo fabula, quam ita pene per omnia Græcis Latinisque similem habent Hebræi, ut manifestum sit, ex communi eam fonte ad utrosque dimanasse. Exemplo sint tria Jesaiæ vaticinia, in quibus regnum Messiae iisdem fere coloribus describit, quibus Virgilius in Ecloga

Ecloga IV felicitatem Romæ sub Augusto : cap. II. XI. LXV. LXVI. Fingit nempe, pacatiores jam populos non belli fortunæ lites suas commissuros, sed iudicio Dei experturos : bella ergo eo usque desitura, ut ne armorum quidem usum populi discant, armaque in falces et vomeres conflentur, c. II, 4 : virus serpentibus, ¹ feritatem belluis demtum iri, ut pardi et hœdi in eodem loco recubent, adultusque leo gregalis sit vituli, lupo agni, parvo puero pastore, cumque omnia animalia iracundiora et sæviora soleant esse, quando fœtus defendendos natura illis credidit, bos tamen et ursus eodem in loco fœtus deponant : victum etiam mutaturas belluas ; carnivorum enim leonem, paleam, qua triturantes boves vesci solent, ² contentum fore, serpentes pulvere, quem lambere videntur,

¹ Virgil. Ecl. IV. 21. 23.

*nec magnos metuent armenta leones,
Occidet et serpens, et fallax herba veneni
Occidet.*

Nempe ante Jovem non venenati serpentes :

*Ille malum virus serpentibus addidit atris
Prædarique lupos jussit, pontumque moveri.*

Georg. I, 129. 130.

² Et leo, ut bos, comedet paleam. Jes. XI, 7. Sententia valde mediocris, si ex nostris moribus explices ; lucidissima, si ex Hebraicis. תבן *paleam* recte verterunt veteres : est tamen palea Hebræorum a nostra quodammodo diversa. ⁵ *قَبْ* Arabibus stramen est, trititando dissectum, quod granorum non omnino inops esse solet : delicatior bovis triturantis cibo, quo libere eum vesci voluit Moses : Deut. XXV, 4.

nec

nec vivi quidquam attingere ausuros : ' puerum cum aspide lufurum, parvulamque manum versus basiliscos porrecturum : c. XI, 6 — 9. LXV. 25. cælum quoque aliud fore, alium solem illustriorem et indulgentiorem, aliam lunam, terram denique, ea pulchritudine et temperie, ut hujus cæli et terræ desiderium neminem subiturum sit : c. LXV, 17. 18. XXX, 26. lactis itura, mellis, vini flumina Joel. IV, 18 : incredibilem longævitatē, qualis sub aurea illa mundi primordia fuit, mortalibus reddituram, indeque eventurum, ut diu lugubre carmen, fletusque, et tristis illa tibia non audiantur : nec temere eventurum, ut puer ante centesimum annum (centenarii enim, in illa longævitate, pueri habentur) fato fungatur : malus autem, si centum annos natus cita morte abripiatur, manifestum fore irati numinis indicium : nec fore amplius, ut arbores serant alteri seculo profuturas, sed sibi plantaturos vineas, sibi structuros ædes, vivo adhuc et superstitē architecto collapsuras : arborum ergo ætati, æsculo, quæ ut nunc res sunt,

1 Carnivoros serpentes esse, ideoque illis venenum a natura datum, ut necare prædam possint, non ignorant naturæ periti. Humi tamen repentes vesci pulvere Hebræis dicuntur, prorsus ut Latinis, qui humi procidunt. Sic Virgil. *Æn.* XI, 414.

Procubuit moriens, et humum simul ore momordit.

v. 669.

*Sanguinis ille vomens rivus cedit, atque cruentam
Mandit humum.*

Hinc fingere ausi poetæ, cibum serpentibus pulverem fore.

Multa

Multa viram volvens durando secula vincit,

aut terebintho, æqualem futuram ætatem hominum: ¹ easdem ædes atavos, proavos, patres, filios, nepotes, pronepotes, abnepotes, conjuncturas, nec in spem brevis fructus ac voluptatis liberos susceptum iri: Jes. LXV, 20 — 23. cultui etiam divino priscam redituram simplicitatem, templorum, sacrificiorum, ² thuris insciam, qualem fuisse fingunt,

*Ante etiam sceptrum Diſtæi regis, et ante
Impia quam cæsis gens est epulata juvencis,*

iterumque pro parricidio habitum iri, bovem, laboris socium, mactare: cælum ergo pro solo Dei templo, thura, hostias, molam etiam salsam (מנחה) pro inquinamenti altarium, habitum iri, c. LXVI, 1 — 3. quibus qui utatur, ut idololatram Deo pœnas daturum: v. 4. 5. LXV, 4. 11. 12.

¹ Maxime ex arboribus longævæ æquant circiter vitam hominum, qualis ante diluvium fuit. De quercu vide Celsium l. I. Hierob. p. 69. 70. Diversa illarum pro cæli terræque ingenio ætas. Multo citius senescere in America meminimus Kalmium referre in itinerum commentariis. Apud nos posse decimum seculum vivendo attingere, tertio adultas, quinto senescere incipientes, ex rei peritis compertum habeo. Terebinthi, Palæstinæ familiarissimæ, admodum vivaces sunt: de quibus, aliisque longævis arboribus, confer omnino Celsii hierobotan. P. I. pag. 45 — 51.

² Totum hoc fabulosum est; historia enim Mosaica jam in Adami familia sacrificia et incruenta et cruenta memorat. At hæc aliis gentibus recentiora, quam sunt, visa fabulæ ornandæ adhibebantur.

Non

Non tam indoctos lectores mihi aut fingo aut expeto, ut opus habeant doceri, eandem apud profanos fabulam aureæ ætatis informari, nisi quod hi et agriculturam Saturnio suo regno negant, quod non facere Hebræos vidimus. Pueris illa nota sunt. Et tamen mirum est, quid hic tentent plerique, (omnes, pene dixissem) interpretes: id nempe, quod si quis in ecloga IV Virgilii faceret, hi ipsi viri risum tenere non possent. Alii enim mystice omnia, ut ænigma aliquod, non ut pulcræ picturæ a poeta propositæ, nimis diligenter exponunt: multa quærentes ac disputantes, qui sint serpentes mystici, qui leones, (tyranni nempe) qui lupi (hæretici, credo) qui ursi, boves, vaccæ, hœdi, agni: jam de pace spiritali cogitant, longævitatē etiam mystice, (oblitus sum, quomodo; ac tædet relegere) interpretantes: alii contra propriè omnia accipiunt; qui si Judæi sunt, objectant nobis perpetua in Europa bella, quæ tamen tempore Messiae desitura cecinerit Jesaias; sin christiani, regno millennario hanc longævitatē hominū incredibilēque inter mortales felicitatē sperant, hac mercede, ut a theologis secus sentientibus invidioso chiliastrarum nomine notentur. Mirari autem subit, qui verum non videant viri, quod pueri in Virgilio viderant: atque cur simillimum Jesaiæ carmen aliter, operosiusque explicent, quam Virgilii eclogam quartam? idque ii etiam faciant, qui multo plus audaciæ in poetis Hebræis, quam in Græcis et Latinis agnoscere sibi videntur, semperque figurarum orientalium crepant insolentiam.

Ferretne enim lector Virgilii, non omnino iratis Musis natus, si quis totam illam eclogam proprie accipiens, somniaret, credidisse Virgilium, illo tempore, quo in cunis adhuc vagiret Salonijs, serpentibus herbisque noxiis vacuum jam terram fore, ut pro cunabulo esse puero posset, cum hæc scriberet,

*Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores,
Occidet et serpens, et fallax herba veneni
Occidet.*

aut incultis sentibus uvam nascituram? cessurum mari vectorem? non rastros passuram humum? et quæ ejus generis plura sunt? At quis risum teneret, si hæc usitaturus interpret, inquireret, quæ sint capellæ v. 21. (provinciae forte Romanæ) qui leones, v. 22. (Germani et Parthi) quæ armenta, (legiones Romanæ) qui serpens, quæ herba venenata v. 24. (mali cives, novique belli semina, prætextu libertatis grata) quæ in sentibus uvæ v. 29. (virtutes, quibus mali ad frugem redeuntes studebunt.) Equidem hic mihi maxime intelligere videor, quanta interpreti sacrarum literarum in poesi sit utilitas: vix enim dubitandum, quin Poppius, Jesaiana hæc pulcherrimo carmine imitatus, plus in illis veri viderit, quam qui vastæ molis commentariis prophetam obruerunt. Describitur nempe felicitas regni Messiae, quantam cogitatione assequi maximam possis, utque omnia supra modum fausta animo concipias, aureæ ætati comparatur, in qua ornanda omnes suas opes fabula profundit: sanctior præterea Dei cultus, impedimentis ceremoniarum

niarum Leviticarum exsolutus, æquitatis præcepta late per orbem cum veri numinis religione sparsa, moresque gentium mansuescentes.

Pergo ad beatorum insulas, et flumina inferorum : de quibus cum plenius dicere animus sit, veniam a lectoribus petere opus habeo, quibus pro deliciis poeticis commentationem pene aliquam ex antiquitate offero, grammaticus potius, poetarumque interpret, quam sacro adflatu perculsus poetarum auditor. Concedant mihi hic aliquando effundere, quæ de argumento, ad poësin unice spectante, collegi, eorumque ope difficillima codicis Hebraici loca illustrare : quam si veniam nimix diligentix, explicata fabula poetica, quam apud Hebræos nemo sperasset, illustratisque eximiis Jobi carminibus, redimere non possum, omittant in legendo, quæ minus delectationis habent Lowthianis.

Ac de beatorum quidem insulis, Græcorum fabula nobilitatis, dicere animus non est, postquam hoc argumentum Illustris noster Gesnerus¹ ita tractavit, ut aut compilandus mihi sit, aut tota hæc disputatio prætermittenda. Ad Celtas illa dimanavit, quibus Britannicæ quædam insulæ fedes beatorum habebantur, sui que erant portitores umbrarum, a tributis etiam immunes. Sed et hoc præmitto, a Simone Pelloutier tractatum² : id unum mo-

¹ In *programme de Elyso, et insulis beatorum*, (1755) multoque uberius et ornatus, in *geographicis, de insulis beatorum*, quæ hoc ipso anno (1757) Societati Regiæ Scientiarum recitavit : quæ utinam non diu in scriniis ejus lateant !

² *Histoire des Celtes*, Livre III. chap. XVIII. §. 9.

nens, Celticas has fabulas, deque animis post mortem sententias, Pythagoreas, id vero est, Ægyptias toto colore et habitu esse, neque a Scythis arcessendas videri, quibuscum atque cum Germanis nulla Celtis Gallisve cognatio, nec generis nec linguæ. Quod quidem post Schoepflinum, atque edita vocabularia antiquæ linguæ Gallicæ¹, non opus est novis argumentis confirmari.

His ergo missis, primo moneo, originem fabulæ Ægypto referendam videri. De Essenis quidem, domicilio plerumque, philosophia, sententiis, disciplina, Ægyptiis magis quam Judæis, Josephus narrat², *Græcis eos hac parte simillimos, ostendere bonis alteram ultra Oceanum vitam, locumque imbribus, nivibus, æstu liberum, quem lenis ab Oceano spirans Zephyrus recreet: eodemque modo videri sibi Græcos viris fortibus beatorum insulas destinasse.* Eadem apud Indos fabula, quorum Bramanes tota philosophia, et moribus, Ægyptii sunt: nisi quod hoc addunt, flumina ignis, tenebrarum, lactis, et aquæ, trajicienda piis esse.³ Nec dubito, quin fabulæ,

¹ Vide *Gotttingische Anzeigen von Gelehrten Tachen*, 1756. p. 387. sqq. 1050 sqq.

² L. II. de B. J. c. VIII. §. II. καὶ ταῖς μὲν ἀγαθαῖς (ψυχαῖς) ὁμολογοῦντες πασι τοῖς Ἑλλήνων, ἀποφαίνονται τὴν ὑπὲρ Ὀκεανὸν εὐχίται ἀποκείσθαι, καὶ χάρον, ὅτε ὁμοῖοις, οὔτε νιφέλοις, οὔτε χυμῶσι βαρυνόμενον, ἀλλ' ὃν ἐξ Ὀκεανῆ πρῶτος αἰὲρ ζέφυρος ἐπιπνέων ἀναψύχει. — Διογῶσι δὲ μοι καὶ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν Ἑλλήνες, τοῖς τι ἀνδρείοις αὐτῶν, οὓς Ἡρώας καὶ ἡμιθέους καλεῖσι, τὰς μετὰ τὴν νῆστον ἀνατρεχέιναι.

³ Vide Jo. Lucæ Niecamp *historiam missionis in India Orientali* P. I. cap. X, §. 15.

Græcis, Gallis, Indis, communi, natales in ea Ægypto sint, quæ opinionibus, superstitionibus, hieroglyphicisque suis imaginibus, utriusque orbis populos tanquam aliquo suo colore infecit, cultissima olim, omnisque sapientiæ et artium habita metropolis. In moribus enim, sepultura, religionibus Ægyptiorum, ita tanquam pellucet ubivis mortuorum trans flumina aut maria sedes, ut facile veram patriam fabulæ agnoscas, in tot colonias dimissæ. Buto quidem, mortuorum Dea, in Buticis paludibus templum habuit, natantibus insulis superstructum: de quo templo loca veterum collegit Jablonskii, non a me repetenda, ipsaque de Dea ita copiose disputavit, ut, licet ipse neget inferorum numen esse, larga tamen manu afferat, quæ pro hac sententia, mihi verisimiliore visa, dici possunt. ¹ Eisdem genti consuetus in sepultura ritus Charonti Græcorum et Latinorum originem sine dubio dedit, ipsis id Græcis fatentibus: die enim sepulturæ statuto, indicatoque nomine mortui, qui lacum trajecturus erat, conveniebant ad lacum iudices, in quo navigium præsto erat, cuius gubernator lingua Ægyptia Charon dicebatur. Antequam navigio imponeretur mortuus, potestas omnibus erat illum accusandi. Quodsi accusator aut nullus existeret, aut refelleretur, cimbæ impositum cadaver, lacu

¹ In Pantheo Ægypti, l. III. c. IV. toto: de templo quidem §. 3. agit, et §. 7. ex lingua Coptica confirmat illud Hesychii, *Butos* Ægyptiis dici loca in quibus mortui reconduntur.

trajecto, ad sepulcrales agros devehebatur. ¹ Regum etiam sepulcra, pyramidum molibus inclusa, in insulis sita fuisse, quas arte fecerant intromissa Nili aqua, testis est Herodotus. ²

Hos ergo inter educatus Moses, hieroglyphicaque eorum disciplina, cui tantum debet Græca my-

¹ Diodorus Siculus l. I. c. 92. pag. 82. 83 (al. 58) Nisi fallor, ejusmodi cimba feralis proprie תבה dicebatur, aut Hebræis aut Ægyptiis. Navigii genus fuisse, et vero Ægyptii ac Nilotici, non dubito. Arca certe esse non potest, in qua Noachus navigavit, תבה perpetuo dicta, (Genes. VI, 14. &c.) quod, qui navigium vidit, facile concedet: nec arcæ quadratæ, Nilo innatanti, credi puer potuisset, Exod. II, 3. quippe quæ volveretur, nec posset in aqua consistere. Niloticum autem Ægyptiumque navigium esse suspicor, tum, quia in frequenti satis navigiorum per sacrum codicem mentione nomen, תבה, si ab historia diluvii discefferis, (cujus tempore nulli adhuc Ægyptii, Judæi, Græci) nuspiam occurrit, nisi de navicula papyracea, cui concreditus Moses Nilo innatavit; tum quod eo in loco Græci, aliter in historia diluvii reddentes, Hebraicum nomen retinuerunt, Græcumque fecerunt; quod et facere alias in rebus Ægyptiis solent, Græca civitate nomina Ægyptia donantes. Nec obstat meæ conjecturæ, quod ingens Noachi navis a Mose תבה dicitur: quo indicari videtur non magnitudo, sed genus ac structura navigii, Niloticis navibus simillimi. Hoc vero navigiorum genere in devehendis mortuis maxime usos Ægyptios, nominis indicio deprehendere mihi videor: est enim תבה Arabice قبة feralis arca. In quibus, si qua incerta sunt, id tamen negari nequit, תבה navigium esse, neutiquam cistam seu arcam. Cur autem LXX in historia diluvii κιβωτὸν verterint, jam disputare non vacat.

² l. II. c. 124. πῶς ἐποίητο θήκας ἑαυτῶ ἐν νήσῳ, διὰ τὴν τοῦ Νέλου ἐπισταγῶν. Vide et Pocokii descriptionem Ægyptii, p. 44. summa.

thologia,

thologia, initiatus, nonne ad fabulam de insulis beatorum alludere videtur, cum in eximio carmine, quod inter psalmos nonagesimum locum obtinet, et hæc habet v. 10 :

*fugientes¹ nostri anni ærumna sunt dolorque :
trajicit² festine, et avolamus.*

Ubi *avolare*, nisi fallor, est vela dare. Cum enim simillima sint, volatus, et navigatio, alis ille, hæc velis-utens : a poetis atque etiam a fabularum conditoribus alterum pro altero poni solent. Sic eum, qui Creta in Italium navigavit, Icarum volasse fa-

¹ רָחַב quod alii ex conjectura, loco Jes. XXX, 7. parum concinente, superbiam interpretantur, *fugam* annorum reddidi, a רָחַב, *timere*, proprie, *fugere*. Ex hac significatione accepta et alia loca codicis Hebraici lucebunt, ut, cum de Ægyptiis, obsessæ Samariæ opem ferre non audentibus, alludens ad nomen Ægypti proprium Jesaias, c. XXX. 7. *Rahab*, seu, *timidi illi sunt sedendo* : aut c. LX, 5. *tunc cohorrescet et pavebit cor tuum*.

² גָּח Arabibus est trajicere, unde et, qui in Africam traiecerunt Æthiopes, suæ linguæ nomine *Guz* dicuntur. Trajicit autem festinans Stygia cimba. Trajiciendi vim in verbo jam intellexit Salomon Isaacides, monens, Num. XI, 31. hoc significatu occurrere. Forte et גָּח מִבֶּטֶן Ps. LXXI, 6. proprie est, *transfretare ex utero*, pro *nascendi sortem dare*. Græcis certe status ante nativitatem, non minus quam post mortem, ἄδης : formarique in utero Hebræis est, *formari in imis terræ* Ps. CXXXIX, 15. Possent ergo et qui nascuntur dici, *trajicere inferorum flumina*. Disquirant alii, alludaturne ita ad fabulam aut philosophema de migratione animarum, quod poeta facere salva veritate potest, licet reverti mortuorum animas in nova corpora non credat.

bula

bula narrabat, quam cum allusione ad veritatem narrans Virgilius, reique, ut gesta erat, imagine, novitatis gratiam habitura, convestiens, et *remigium alarum* dixit, et illud,

Insuetum per iter gelidas ENAVIT ad Aëtos.

Est et alius Mosis locus, quem contra omnium interpretum consensum solus Paulus ita intellexit, ut, *trans mare*, idem sit atque, *in sepulcro, campisve Elysiis*. Nempe, non jam poeta, sed orator, Moses, de futura aliqua cordis circumcissione ¹ loquens, cuius umbra modo et imago in circumcissione carnis erat, novumque hoc præceptum a facilitate et intelligendi et obsequendi commendans, *lex*, inquit, ² *quam tibi nunc præcipio, nec mystica* ³ *nimis est, nec extra tuam potestatem posita. Non in cælo est, ut dicere opus sit: quis ascendet nobis in cælum, accipietque et promulgabit eam nobis, ut faciamus? Nec ultra mare est, ut dicendum sit: quis mare trajiciet nobis, accipietque et promulgabit eam nobis, ut faciamus?* Ad hæc ergo verba divus Paulus, reliquis interpretibus omnibus imperitior aut doctior, ἢ τίς καταλήσεται εἰς τὴν ἀβυσσόν; τοῦτ' ἐστὶ, κερδὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν: Rom. X, 7. Vix excusari potuit interpretibus Paulus, in maris mentione a Mose facta de sepulcro et inferis cogitans; quanquam leniter cum illo, ut cum apostolo, agere statuerant. Fuit etiam, fateor, illud tempus,

¹ Deut. XXX, 6.

² V. 11. 12. 13.

³ Vide *Beurtheilung der Mittel, die ausgestorbene Hebraische Sprache zu erklären*, §. 42. p. 244.

quo et ego de Pauli interpretatione excusanda, et approbanda mihimet ipsi, laborabam : neque vero negabam auditoribus meis, æstuarere me, ac cupere, ut curatius aliquando dispicientes, meliora meis invenirent. Ingenuo enim doctore dignum judico, non modo non fucum facere discendi avidis, sed et ultro fateri, quæ ignoret, atque ubi partis eruditorum opibus aliquid addi posse suspicetur : idque ad inveniendam veritatem, ut sua natura aptum proximumque est, ita tunc viam mihi monstravit. Monabat enim aliquis ex auditoribus, cujus nomen hic honoris causa legi velim, *Ipsenius*, Holsatus, cogitari forte de ritu Ægyptiorum posse, qui mortuos trans stagnum sepeliverint, unde Charontis cimbam natam aliqui suspicentur. Quod ut semel audivi, ita arripui, meumque feci, ut mirarer, et non antea animum subiiisse, et quemquam de alio mari cogitare, quam de illo, ultra quod beatorum insulæ sunt, potuisse. Mosesne enim mare intellexerit, sive mediterraneum, ultra quod gentes habitabant, ejus tempore ab omni ingenii et sapientiæ cultu alienissimæ, a quibus legis mysticæ arcanos sensus nemo petat ? sive Oceanum, ultra quem mortales degere illa ætate incertum, ac, si qui ibi habitarent, barbari habebantur ? Cælone, in quod ascendendum sit, ad mysteria cerimoniarum explicanda, opponat regiones transmarinas ? ac non potius inferorum sedem, ipso cælo non minus a nobis sejunctam ? At hæc et facillima intellectu, et gravissima sententia : *præceptum, quod nunc vobis inculco, de unico Deo agnoscendo et amando, (quæ animi est circumcisio)*

diffimillimum est meorum reliquorum, quibus arcani sensus subsunt, non initiatis impervii. Non opus est, ut aliquis ex cælo doctor descendat, vobisque mentem ejus ac finem edisserat: non ut trans mare ad beatorum insulas quis eat,¹ atque a mortuis discat, quid obscurum sibi velit præceptum. Facilia omnia et expedita sunt, nec manibus, ut meæ de cerimoniis leges, sed solo ore et corde perficienda.

Sed ista oratoris sunt. Ad poetas redeamus quorum hæc propria est licentia. Sic ergo Jobus, cujus carmen brevi ante exitum ex Ægypto, consignatum mihi videtur, c. VIII. 25, 26.

*Dies mei velociores sunt cursore,
Fugiunt, non visa voluptate:
Transeunt cum navibus papyraceis,
Ut aquila irruit super escam.*

Fateor, hæc dici potuisse, etiamsi nullæ sint beatorum insulæ, quamquam magis lucent, si hæc fabula animo obversetur: sed audiamus, quid illis reponat Sophar, clarius jam ad sedes umbrarum ultra Oceanum alludens, c. XI, 16. 17. 18: *si ad frugem redieris,*

¹ Illustrandæ locutioni adscribo, quæ alia omnia tractans, nec de Mose cogitans, habet Pelloutier, pag. 349 historiæ Celticæ, l. III. c. 18. §. 9. Postquam enim narrasset, Britanniam olim Gallis beatorum umbrarumque insulam visam esse, addit: *Il ne faut pas être surpris après cela, que les Druides publiassent, que leur doctrine avoit été apportée de ce país la. C' étoit lui assurer une origine Céleste et divine.* Rem si spectes forte erravit, si ex Britannia doctrinam petebant Druidæ, Hiberniam facientes beatorum insulam. Phrasin tamen Mosaicam ex hoc ipso errore luce perfundere liceat.

Obli-

Oblivisceris ærumnæ,
 Aut recordaberis ejus, ut aquæ, quæ effluxit.
 Et post meridiem ¹ surget felicius ævum, ²
 Avolabis, ³ mane erit. ⁴
 Confides, quia spes est:
 Effodies ⁵ sepulcrum, et placide cubabis.

Hæc si adhuc dubitabilia videri possunt, superest locus multo illustrior, ubi præcipitem ex hac vita malorum fugam, ita abreptorum ex medio felicitatis cursu, ut mori se et pœnas dare sentiant, describit Jobus, c. XXIV, 18 — 21.

¹ i. e. post æstum malorum.

² حَيِّدٌ est felicius ævum, virens senectus, ipsa denique immortalitas. Verbi frequentissimus in Corano usus, in æternitate voluptatum paradisi describenda. Pro immortalitatis notatione, quæ maxime hujus loci est, adscribere liceat classicum dictum Corani, c. XXI, 8. ubi Deus Arabibus, urgentibus prophetam ut miracula edat, respondere fingitur: non misimus ante te ad illos, nisi meros homines, — nec fecimus illos tali corpore, ut cibo carere possent, neque fuerunt (جَارِينَ)

immortales: ibidemque v. 35. nec dedimus hominibus ante te

(أَلْخَالِدِينَ) immortalitatem. Tunc cum mortuus fueris, adversarii tui erunt (أَلْخَالِدُونَ) immortales?

³ i. e. vela dabis. Vide supra scripta de Pf. XC, 10.

⁴ Consuetum poetis Hebræorum, mortis tempus nocti, resurrectionem Auroræ et illucescenti diei, comparare. Vide Pf. XXXXVIII, 13. 15.

⁵ חפר fodere, notum est. Eo securius de sepulcro accipi, quod sepulcrum ab hoc ipso verbo حفر dicitur.

Celerrime vebitur aqua:

Ager ejus in terra, maledictus est.

Non vertit se in viam ad vineas,

Ariditas et æstus niveas illi furantur aquas.

Peccavit inferis!

i. e. *celerrime cimba vebuntur Acherontia, ac tum demum portio eorum in terra seræ maledictioni subiecta est. Non vero in beatos hortos illis ingressus datur: non vertent se ad vineas, seu nobiliores[†] hortos. Ariditas et æstus suffurantur illis aquas nivis frigidas, (imaginem agnoscas felicitatis æternæ, in qua describenda Coranus oblivisci non solet rivorum hortos perfluentium) inferis peccarunt, nec satis in hac vita suppliciorum sustinere possunt, manibus etiam pœnas daturi. Uterus ejus obliviscetur, nec filios pariendo memoriam ejus propagabit: (nati ejus aut nulli erunt, aut improles morientur.) consuescit ei vermis: per posteros non commemorabitur, sed frangetur, ut arbor, injustitia. Sterilis feminae maritus est, et improlis: viduæque ejus nemo bene faciet.*

Ipsa inferorum flumina Hebræis non ignota fuisse, inque psalmo XVIII memorari sub nomine *fluviorum Belial* crediderim. Belialem hic Satanam interpretari non licet, cujus in ditionem venturum se non sperabat David, si vel in illo præsentissimo mortis periculo, quod v. 4. 5. 6. describit, succubisset. Est potius בליעל a בלי non, et יעל (ועל) *altus fuit, minime altus*, unde viri Belial sunt vilissimi genere aut animo homines: fluvii autem Be-

† Vineæ a nobilitate Hebræis dicuntur,

lial, flumina inferorum. Placentne jam hæc poetica?

*Malis*¹ *insaniens Deum invoco ;*
Salvor ab hostibus.
*Virtutem excusserant*² *animo laquei mortis,*
Ad flumina inferorum coborruui :
*Undæ*³ *Tartareæ circumdederant me,*
Positæque ante me lethi tendiculæ.

His malis oppressus, Stygia jam natans cimba, Deum invocat. Audit: Venit, præsentissimus in tempestate, qualem supra n. 44. descripsimus, ingruit, tandemque, mirabile dictu, Tartareas etiam ad sedes manum porrigens v. 17.

recipit me

Extrahit me ex aquis multis.

Quo fabulæ usu, quis ex poetis Græcis aut Latinis pulcrius quid habet aut magnificentius?

¹ מולל proprie lunaticum dicant Hebræi, ab *Mo* luna, hocque ab מלל lucere: deinde insanum quemvis, maxime, quem mali magnitudo de statu mentis et rationis dejecit. Job. XII, 17. Cohel. VII, 7.

² Confer ف, cujus vis in pusillanimitate turpi et contempta est. Undique laqueis et tendiculis mortis, quas virtute et prudentia vitare non posse videbatur, cinctus, fatetur, magnitudinem animi labefactatam sibi esse, seque ad adspectum Stygii fluminis intremuisse.

³ Ita est in loco parallelo, 2 Sam. XX, 5.

89. 34.
119. 32.

(48) Mea qualiscunque sententia quæ sit, disci ex paraphrasi poetica hujus libri, vernaculo idiomate edita, adjectisque notis, poterit.

90. 34.
121. 14.

(49) Locis citatis vis nulla probandi inest. De loco Salomonis sententiam dixi in notis paraphrasi poeticæ subiectis. Pertinet ad navigationem et commercia. Ps. CIV לחם non panis est, non triticum, sed *cibus*.

92. 34.
123. 15.

(50) In alienissima jam versatur disciplina noster, periculosa philologis: nominibus pro auctoritatibus utens, quorum haberi ratio nulla poterat.

Primo enim ארז non esse videtur, quæ nostro tempore cedrus Libani dicitur, formosissima arbor, inque Libano sparsim ac raro nascens, sed pinus, totum pæne Libanum convestiens. Tractavit id argumentum utriusque philologiæ Orientalis, et botanices, antistes, Celsius, in Parte I hierobotanici, inde a pagina 106. Opposuit ei admodum nuper *historiam cedrorum Libani* CHRISTOPHORUS JACOBUS TREW, in qua et cedrum Libani curate descripsit, et exposuit cur eam putet Hebraice ארז dici. Nobis vero certaminis arbitris (quamquam id nobis non sumimus) vicerit Celsius. Vide *Göttingische Gel. Anzeigen* 1757 p. 1169. seqq.

אשור buxum potius quam cedri speciem existimem, eodem doctore usus, Celsio, I. II. p. 153. seqq. Kimchii auctoritas in botanicis, quæ cum grammaticis, Judaicis maxime, nec novit nec curat, nulla est. Id tamen facile concedo, אשור Ezech. XXXI, 2. non Assyrium significare, sed aut arboris genus, aut pinuum proceritatem et pulcritudinem: quamquam nec Jes. I, 17. huc advocaverim. Sed hæc explicare meum jam non est. Neque animus est, semper emendare, ubi in Hebraicis vertendis lapsam nostrum censeo, modo id decori poematum non officiat.

93. 22.
125. 12.

(51) Videtur mihi hic, ut sæpe, poesis cum oratorum facultate, a qua multis modis diversa est, nescio quo fato, confundi. Rudimenta hic potius facundiæ popularis, priscumque et horridum, ut ait Livius, dicendi morem, intelligere mihi videor: eodemque sensu mecum affectum iri credo, si

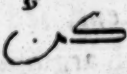
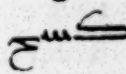
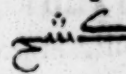
qui

qui Livii l. II, c. 32. relegere non dedignentur. Nempe ex primis artibus esse solet, ipso nostro arbitro, poesis, eademque diu ante Jothamum fuerat multo perfectior; at serius nata facultas oratoria in prima adhuc infantia erat, qua et pleraque artes in Græcia vetustiores fuisse, Cicero monuit (in Bruto, c. 7.)

(52) Quid? si ita:

94. 25.
126. 21.

*Tege id quod plantavit manus tua,
Et filium, quem tibi confirmasti.
Igne comburitur, everritur &c.*

Nempe facilius est constructio, si כנח verbum sit imperativum, cum He paragogico, exponaturque ex כ^s *tegit*. Sic enim, pro כנח dicunt Arabes. Filius Dei forte rex est, ut Ps. LXXXII, 6. LXXXVIII, 27. 28. *Regem firmare* quid sit, melius intelligent lectores, quam, sobolem. כנח, utcumque scribatur, כ^s et כ^s , Arabibus est, *everrere*, quo significatu et Jes. V, 25. occurrit. Dicitur autem iisdem Arabibus et ventus terram *everrere*, arenas attollens et subiecta illis nudans. Sententia ergo est, digne jam poeta dicta, vitem combustam esse, cineremque a rapidis ventis sparsum.

(53) i. e. *virum fœdere tibi junctum*. Jurabant Orientales 94. 29. per dextram. Sic Muhammedi Gabriel, Sur. XXXVIII, 10. 127. 1. qui tibi jurant fidem, Deo jurant: *manus Dei est supra manum ipsorum*. Hinc et Arabibus כנח est *jusjurandum*. Vide quoque Hermannii van der Hardt diss. de Eliezere per carpum manus jurante, qui hunc jurandi ritum Genes. XXIV, 2. seqq. vidit.

(54) Mihi quidem totus suspectus, atque ab aliis etiam 96. 6. sollicitatus. Argumenti tamen, quod tractamus, copia non 129. 7. patitur, ut in istam disputationem descendam.

(55) Laudo auctorem, quod hoc pro acumine suo vidit, 97. 13. ac pro candore solito non dissimulavit. Mihi vero perquam 130. 27. suspecta sunt, quæ soli omnino sacro Hebræorum carmini propria dicuntur: quæ ut admittam, suasque privas codici sacro

sacro leges hermeneuticas condi patiar, ab hermeneuticis legibus reliquarum linguarum omnium abhorrentes, singulari et insolita opus erit vi argumentorum; quam in stabiliendo duplici eorundem verborum sensu vix mediocrem adhiberi video, sed pleraque consuetudine interpretum sententiisque translationibus niti.

98. 7.

(56) Et hoc suspicionis plenum.

131. 29.

98. 9.

131. 31.

(57) Illæ metaphoræ et parabolæ, quarum leges esse fatebatur Lowthus, eidem debentur Spiritui cælesti, quem non dedecet his pulcri legibus adstringi.

98. 19.

132. 13.

(58) Alterutrum autem ubi contingit, quoniam sciri argumento potest, alteram quoque sententiam, quæ lumine majore pene obtegatur et exstinguitur, a scriptore sacro intendi? Si, quod omnino reor, clarissima Messiae imago in psalmo CX proponitur, quid est, quod jubeat, eum quodammodo ad Davidem trahi, cui nec sacerdotio fungi contigit, nec sedere ad dextram Dei, id vero est in adyto, ad dextram arcæ fœderis, licuisset: Contra si in psalmo XVIII tam dominatur victoriarum Davidis descriptio, ut ægre interluceat alia sententia: cur in illo Messias quaeritur?

99. 15.

133. 17.

(59) Hoc ergo si ita est, si ob Pauli auctoritatem dubitari nequit, quin de Christo, ejusque resurrectione et regno, psalmus agat: quid est, quod suadeat eum et de Davide accipere? Non nego, Davidis victorias, majore verbis audacia data, ejusmodi carmine celebrari potuisse; aliorumque insuper, de quibus nemo hic cogitare sustinet, regum Hierosolymitanorum: at meminerimus, orationem non ad eos omnes pertinere, de quibus simile quid dici posset, sed ad illum unum, de quo agitur; qui si hic Christus est, dimittamus Davidem.

103. 15.

138. 24.

(60) Amplificantis hoc est, non illustrantis. Castella cito capi, ex mera narratione, sine omni hac comparatione intelliges: at inest hyperbole quædam in comparatione, usitata Hebræis, similisque illi, qua breviter et per metaphoram David hostes, deditionem facientes, *desistere ut marcida poma, vel folia* dixit Ps. XVIII, 46.

Barbavi

*Barbari autumnitate sua decidunt,
Et exeunt ex castellis suis.*

Id vero est; victi ad me cives, expugnationumque castellorum
præsidia, certatim confluunt,

*Quot folia in silvis primæ sub frigora brumæ
Lapsa fluunt, quæ jam vigor et sua vîta recessit.*

(61) Non parum decedit decori poetico, sententia pro-^{108. 19.}
phetæ non recte intellecta. Nec enim de gratia, quam theo-^{146. 5.}
logorum scholæ dicunt, tot post Augustinum controversiis iri-
que celebrata, nec de virtute evangelii ad emendandos homi-
num animos, sed de verbi prophetici certo implemento loqui-
tur. Consuetum Hebræis, verbum Dei, propheticum maxime,
imbri cælesti comparare, Deuteron. XXXII, 2. Ezech.
XXI, 2. Mich. II, 6. Job. XXIX, 22. 23. Certum ergo et
inevitabile oraculorum divinorum complementum descripturi,
sunt, hoc imbre terram imprægnari ac fœcundari, ut res
prædicta suo tempore ex illa propullulet. Cecinerat Jesaias,
ut toto illo longiore, inde a capite XL, vaticinio, ita hoc ipso
in capite, v. 3. 4. 5. æternum Dei cum Israelitis fœdus, im-
pletam illis perpetuam ac stabilem gratiam Davidi juratam,
regem nempe æternum atque immortalem in ejus folio sessu-
rum: hunc doctorem quoque et regem fore gentium barbara-
rum, ignotasque gentes imperio suo subiecturum. Hæc si
cui nimia magnitudine incredibilia videantur, jubet eum co-
gitare, Dei consilia humanis immensum altiora esse: plana
illi, quæ nobis ardua. Addit, certum constare oraculis divi-
nis, quantumvis mirabilibus, implementum: nivi aut pluvie
simile verbum Dei propheticum esse; quæ ut ad cælum non
redeat, nisi jussa fecerit, rigaverit, fœcundaverit, ac parere
fecerit terram, cibumque esurientibus, ac novum semen agri-
colis largita sit: sic et verbum propheticum imperata, id est,
prædicta perfecturum. Ita intelligo comparisonem, cum ob
nexum præcedentium et sequentium, (v. 12. 13) tum quod
recepta ac tralatitia sententia ne veram quidem fundit senten-
tiam. Affirmavit enim theologus, aut qui omnino prædica-

tioni evangelii interfuit, nunquam hanc cælestem pluviam sine fructu descendere? semper perficere, quæ volebat Deus? Dici id non potest, nisi ab his, qui statuunt, nolle Deum quorundam hominum emendationem, neque eo sine illis dedisse evangelium ut meliores fiant, sed verbo suo virtutem, illorum conversioni necessariam, subtraxisse. Ita sæpe ignorantia imaginum poeticarum, ac nimium studium ea in sacris literis inveniendo, de quibus frequentissime in scholis disputatur, hæreticos facit eos, qui hoc nomen maxime exhorrescunt.

Simillimum nostro habemus aliud Jesaiæ carmen, sed brevius, metaphoram vel allegoriam potius habens, non comparisonem, c. XXXXV, 8.

Rumpimini cæli desuper,

Nubila fluant veritate.

Pandat se terra, fœcudent eam victoriis,

Veritasque cum illis propullulet.

In quorum verborum explicatione si quis hæret, sciat דָּרַךְ et Arabibus veritatem esse, et vero Jesaiæ frequentissime, (c. XXXXI, 26. &c.) ישוע & תְּשׁוּעָה ישוע autem, pene propriam vim in victoriis habere. Confer 2 Reg. V, 1. 1 Sam. XIV, 45. Jes. XIX, 20. Obad. 21. &c.

111. 33.
150. 28.

(62) Fallitur noster, nec comparisonis magnitudinem perspexit. עֵר nunquam area est, ne Michæ quidem, qui silvescere potius montem templi videt: nostro autem loco, illo indice parallelismo utriusque membri, quem infra explicabit noster, utque eximium interpretationis adjumentum laudabit, montes intelliguntur, silvis obsiti. Silvaram incendiis, sed aut raris aut inauditis in Anglia, nihil terribilius, maxime vento incendia spargente. Lege Virgilium, Georg. II, 305 — 311. Æneid. II, 304. 305. Est ergo duplex comparatio, hæc illa major et augustior.

112. 19.
151. 8.

(63) Melius, *incubat*, ex Syriafmo. Motitare, conjecturis interpretum debetur.

113. 8.
152. 6.

(64) Etiam hoc conjecturale est, non philologicum. Arabibus غلם est *furere, cum impetu ruere*, adhibeturque tanquam proprie de *furore Venereo*, unde et Hebræi forte puerum prima

ma pubertate על, puellam עלמה dixerunt. Lucebit versus Jobi, si veritas: *cum furens in illos nix fertur*: majus ei decus, si ad Ægyptiam alludatur imaginem, fluvium innatantem ac fecundantem marito, terram uxori comparantem. Videatur Jablonskii Pantheon, ubi de Osiride et Iside agit.

(65) Mallem: *alio tempore æstuant, alio silent*: ex Arabico 113. 9. 152. 7. *زرر* æstquare, unde est *زرر*, Euripus. Schultensio adstipulari non possum, contra eas leges, quas ipse in linguæ Hebraicæ explicatione verissimas tulit, *זרר* conferenti cum *זרר* (זרר) *percutere*. *זרר* etiam duce Arabismo exposui *filere*, a qua significatione et altera, exscindendi, seu ad silentium mortis redigendi, orta est. Proprie accipi videtur Ps. CI, 5. *delatores filere jubeo*.

(66) Adde omnino *fulminis fratrem*, gladium, Ezech. 116. 19. XXI, 20. qui paucis antea versibus, (v. 15.) *gladius dicebatur filii Dei, lignum omne spernens*. Sic noster poeta:

**Ein neuer Prometheus bestielt den Himmel wider,
Zieht Blitz aus Stral und Staub, und schafft dem
Donner Brüder.**

(67) Melius, *tremuerunt*, quod et auribus poeticis sonantius est. Vide quæ scripsi pag. 117. in fine notæ 22. 117. 22. 157. 16.

(68) Nisi forte verti debet, *et ipsa* (mater Sissæ) *respondet* 119. 8. *illi*, feminæ sapienti, se solanti. Est nempe in versu 30 ele- 159. 20. gans colloquii muliebris imitatio, matre Sissæ amplius aliquid semper sperante, quam virgines ejus promiserant, earumque voces, tanquam nimis timidas, corrigente. Virgines interrogant: *nonne invenient* —: interpellat mater: *divident spoliis*? quod plus moræ habet. Illæ: *puellam uterum gestantem pro viro*: hæc: *immo binas puellas, gravidas*: illæ: *prædam versicolore* Sissæ: hæc, *immo prædam versicolore acupictam, versicolore, utrimque acupictam, pro collo captorum equorum*.

(69) Nempe et hoc proprium ac privum est poetis Hebræorum, ut medio carmini aliud intexant sonantius jam et majus 120. 15. 161. 7. carmen, cui collata reliqua oratio pene prosa videtur; fingantque epiniciam, aut epicedium, pro more gentis a poeti mulieri-

mulieribusve canendum. Jes. XXVI, 1 seqq. XXVII, 2. 3. 4. 5. Jerem. IX, 16 — 20. Ezech. XXXII, 2. seqq. Cujus prosopœpeia mira vis est, tum quia magis videmur nobis in rem præsentem venire, ipsisque jam victoriis aut malis interesse, epinicia ista aut epicedia audientes: tum quod admirabilius quid ac divinius persentiscimus, cum reliqui carminis sensu jam adfecti majus aliud auribus haurimus. Quo in genere pro more suo novus est, illisque, quos imitatur, audacior Habacucus, c. II, 6. seqq. carmen ludicrum et acerbe lætum componens, quo Babyloni gentes, duram antea expertæ feruitutem, insultabunt. Dignum illud, quod hic legeretur: sed servare ejus explicationem liceat collegio critico in Habacucum, prodiem edendo.

125. 6.
166. 22.

(70) Quid מִשַׁל significet, supra exposui; neque hanc auctoris argumentationem mihi opposuerit, qui sciat, vocabulorum usum latius multo patere, quam etymon et proprietatem. Ita facile accidere potuit, ut omne poema, etiam in quo figurati nihil est, a figurata oratione diceretur, quia figuris maxime poemata distingui et ornari solent.

128. 22.
171. 13.

(71) Nimis auget noster emphases et audacias carminis, insolentia putans, quæ nobis non solita sunt. De temporum, quam dicunt, enallage, alius erit agendi locus ad sequentem prælectionem. Ellipsis pronominis אֲשֶׁר asperi nihil habet: vix quidquam ea Arabibus frequentius, quibus mollities hæc existimatur et elegantia orationis, neque Hebræis est inusitata. Quod si linguas Orientales non ex Latina æstimasset noster, atque adeo si hæc Anglice reddidisset, asperitatem poeticæ constructionis admiraturus non erat. Iphis quippe Anglis solitum, pronomen relativum (*which*) omittere. Brevitate tamen majorem fieri orationem facile largior.

129. 13.
172. 13.

(72) Egregie et verissime observatum. Jobi est tragica illa et regia tristitia, dicam, an desperatio; Jeremiæ flebiles elegi, misericordiam provocantes, nec lacrimis major luctus. Quod ut toto orationis colore facile agnoscent poetico sensu non destituti; ita magis tamen lucet, et exotericis etiam explicari potest, ubi in eandem uterque imaginem incidit. Repetant, quæso, lectores, iteramque degustent comparisonem amico-

amicorum Jobi cum rivo perfido, cujus versionem noster pag. 112. 113. dedit: ejusque haustu ac tanquam spiritu pleni, ad elegantes, lugubres, sed exiles accedant Jeremiæ elegos, c. XV, 18.

*Quare est dolor meus perpetuus,
Et vulnus meum intractabile,
Refugiens medelam!
Factus es mihi, ut fons deficiens,
Ut aquæ non fidæ!*

Versionem, in nonnullis novam, ne gratis sumere videar, moneo, primo, אֵינִי proprie mollitiem significare, ex Arabico ائش : mollia autem vulnera esse, adeo ægra ac dolorifica, ut manum medicam non admittant: deinde, non opus esse, ut אֵינִי injurie in Deum ac rustice, mendacem simpliciter vergamus, sed fontis mendacis, seu æstate deficientis, significatum vocabulo commode tribui posse, nostro loco aptissimum. Confer enim phrasin Jes. LVIII, 11. Atque haud scio, an a fonte aut rivo, hibernis imbribus aucto, sed per æstatem deficiente, Ecdippæ urbi, אֵינִי Hebraice, nomen ductum sit, idemque illi acciderit, quod permultis urbibus, ut a situ, loci ingenio, rivo, fonte, monte, nomen fortiantur.

(73) Potius, *per pronomem intellectum*. הֵי non magis præ-^{136. 30.} sentis temporis est, quam aliud ullum verbum, neque apud^{182. 6.} Orientales subintelligitur, quantumvis hoc tralatitium sit plerisque, ex Latina lingua Hebræam æstimantibus. Contra pronomina personalia sunt Orientalibus locò verbi substantivi omnis temporis, maxime præsentis: quod Arabice aut Syriace scienti ignotum esse non potest, quibus in linguis multo etiam est frequentius, quam in Hebraica.

(74) In his, quæ de temporum forma grammatica disputat^{137. 5.} noster, nimis argutus fit emphasium captator: multo sensurus^{182. 17.} aliter, si de grammatica Hebraica non ex Latina, sed ex Arabica, judicasset. Quod cum secus faciant plerique, atque ita fere agunt, ac si grammatica Latina ejusque leges, quibus a pueris imbuti sunt, universales omnium linguarum essent:

in

in utramque partem peccatum est, aliis suam ubivis crepan-
tibus temporum enallagen, in isto sono omnia jam inesse, eo-
que rationem rei contineri arbitrantibus : aliis nimis operose
rationem expiscantibus futuri Hebraici pro præterito Latino,
præteriti Hebraici pro futuro Latino positi. Quo in genere
Lowtho multo etiam laboriosior est, qui anno 1748 *de analo-*
gia temporum Hebraicæ linguæ, annoque 1751 *observationes phi-*
lologicas in libros Moysi, quibus analogia temporum illustratur, ma-
jore fortassis diligentia quam linguarum orientalium peritia
scripsit, *Wilhelmus Koolhaas*.

Equidem si ad antiquissimæ linguæ usum redire placeat,
haud scio an affirmare auserim, omni temporis indicio ac nota
aliquando linguam Orientalem caruisse; quæque nunc præ-
terita et futura dicuntur, duo fuisse aorista, ad personas nu-
merosque indicandos inflexa. Ipse ille defectus præsentis tem-
poris, nulla flexione verbi notati, meam suspensionem quo-
dammodo confirmat : accedit origo et compositio præteriti
Hebræorum, qua a præsentis periphrastico non differt. Ut
enim præsens periphrasticum ex participio et pronomine per-
sonali faciunt Hebræi, quæ duo in unam vocem Syris co-
alescunt (vide patris mei Syriasmum I. II. c. I. §. 8. p. 37)
semel Hebræis, Ezech. VIII, 16 : ita et præteritum tempus
Hebræorum ex primitiva verbi forma cum iisdem pronomi-
nibus personalibus colliquefcente existit.

Sed quod majus est, futurum, quod dicitur, apud Arabes
post particulas negativas omnis omnino temporis, ipsissimus-
que est aoristus Græcorum, pro earum diversitate ut præsens,
præteritum, aut futurum interpretandum. Quod ut eorum
in gratiam, qui inscitia linguæ Arabicæ laborem inutilem
suscipiunt, in exemplo ponam Hebraicis literis scripto, (Ara-
bica enim qui didicerunt, aut usu sciunt, aut tirones ex Er-
penii grammatica p. 52) לֹא עָשִׂיתִּי est, *non feci* : אֲעָשֶׂה *non facio* : לֹא אֲעָשֶׂה *non faciam* : אֲעָשֶׂה לִּי utrumque, *non fa-*
cio, et, *non faciam* : cui simillimum est in ipsa Hebraica lin-
gua, quod vulgo monent grammatici, futurum post וְהָיָה in
præteritum transire. Omitto alia plura, ut futurum Arabum
et præsens et futurum complecti, nisi præposita particula سَ
vel

vel سوف, ad veri futuri significationem restringatur: infer-
vire autem formando præterito imperfecto, si præmittatur,
كان fuit, ita ut, fuit interficiet, fit, interficiebat: quem
ad modum et Hebræos pro יהי יקטל, accidit ut interficeret, per
crasim dixisse opinor, ויקטל interficiebat.

Ut ergo aoristum nemo Græcis negat, nec incredibile cui-
quam videtur, una eos forma tempora omnia complecti po-
tuisse: ita et suum patiamur habere Arabes Hebræosque ao-
ristum primum et secundum, nec ad modum eos linguæ, et
multo recentioris, et alienissimæ, Latinæ, exigamus. Quod
si tractu temporis accidit, ut alterum aoristum plerumque
præterito, alterum futuro tempori destinarent: meminerimus,
et Græcos aoristo plerumque pro præterito uti, salva ipsi
prima et latius patente significatione, nec miremur, Hebræis
etiam liberum mansisse, utroque tempore αορίστος uti. Quo
in usu inest aliquis archaismus, poetis, antiqua amantibus,
gratior.

Ita non ægre carebimus nimis artificiosa temporum expli-
catione, ab usu reliquarum Orientis linguarum abhorrente,
cujus exempla noster proposuit. Harum autem linguarum
nisi peritus sis, necesse est, in emortua Hebraica, cujus vix
umbra in paucis monumentis superest, semper te adhærere:
atque aut crebras idemtidem anomalias fingere, aut perpetuas
admirari emphases, quæ nimis crebræ ac spissæ oneraturæ
erant orationem, non ornaturæ. Nec tamen omnia damno,
quæ scripsit noster, quod sequens observatio testatum faciet.
Hoc etiam fateor, postquam hic aoristus λόγος pro futuro cœ-
pit esse, aliquos usus ejus futuri apud Orientales invaluisse,
nostris incognitos. Sic futurum Hebræi ponunt de re quæ
semper fit, aut quæ solet fieri debetve: Genes. XXXIV, 7.
Arabum etiam illa constructio nova nobis, grataque Lowtho
esse possit, quam in exemplo ponam ex fabula Locmanni
quarta petito: *leo cui sol molestus erat* دخل الي بعض
المغائر *ingressus est in foveam quandam umbram*
captabit in ea (i. e. umbram captaturus in ea) cumque recu-
buisse,

buisset, stellio *عليه* *اتي* *venit ad illum,*
incedet in tergo ejus. Verum in plurimis harum constructionum
 nihil pendet ex propria aliqua vi futuri, sed omnia ab ellipfi
 particulæ *ان*, ut, Arabibus consueta: *ingressus est, ut um-*
bram captaret: — venit, ut incederet &c.

137. 16.
 182. ult.

(75) His contradicere existimari nolim. Neque uno enal-
 lages nomine hæc tueri solent grammatici, sed præterita pro-
 phetica dicere. Poterant et, præsentia prophetica, quia præ-
 sentis temporis, quo Hebræi carent, vicem præteritum præ-
 stat. Utcunque autem vocare libuerit, hoc sive præsens sive
 præteritum propheticum, ne nostræ quidem aures in vernaculo
 poemate, si quis tentet, refugerint. Nempe futuris poetæ
 interesse sibi videntur, ita de illis dicentes, ac si oculis ea
 præsentia cernerent. Sic ille apud Britannos sublimis, sed
 atrox morum infectator, (*Manners*, titulus carmini:)

Wrap'd into Thoughts la I Britannia see
Rising superiour o'er the subject Sea:
And her gay pendants spread their silken Wings
Big with the Fate of Empires and of Kings &c.

Sic Sibylla Virgilii, simile quid, sed timidiuscule, tentantis,

in regna LAVINI
Dardanidæ venient:

occupato nomine, ut monent interpretes, eademque:

bella, horrida bella,
Et Tybrim multo spumantem sanguine cerno.

Lege et *Æn.* VI, 773 — 776. Infuetum tamen ipsi, nostris-
 que, nec sine aliqua excusatione audaciæ tentatum, quod He-
 bræis quotidianum: neque id mirum, cum prophetis abun-
 darint Hebræi, nos illis careamus. Quamquam et satis au-
 daces esse solent diviniore aliqui odarum de vitæ æternæ fe-
 licitate auctores, futurum seculum ut jam præsens, resurrec-
 tionem mortuorum ut jam peractam canentes, quo fortius
 animos afficiant.

(76) Lectu

(76) Lectu digna est, quæ anno 1737 Halæ prodiit, Patris mei *de paronomasia sacra* dissertatio, multis et illustribus hujus figuræ exemplis cupidos ditatura. Dissimulandum tamen haud est, ipsum hunc, quem laudat noster, ornatum opus habere, ut nostris auribus excusetur, quibus puerilis videri potest. In his enim linguis, quas cum lacte materno hausimus, exiguus ac pene nullus est honor paronomasiæ, quam et in Latinis rhetores aliqui et grammatici damnarunt, justo severiores visi Patri meo, in paragrapho II. laudatæ dissertationis. Argumentis quidem hæc lis eo deduci vix potest, ut liqueat: sensu potius et gustu aliquo exploranda. Quem si talem sequor, quali adficio, displicere mihi totum pene paronomasiæ genus in sublimiore oratione, maxime in carmine, fateor. Alius erit aliorum sensus, neque de gustu disputaverim: meum tamen exponam ac penitus, quantum fieri potest, describam, ut periti judicare possint, utrum sit nimis fastidiosus, an cum eo congruat, quo linguæ nostræ non præceptores et grammatici, (horum enim in gustu minor auctoritas) sed auctores classici, poetæ diviniore spirantes, eorumque perpetua lectione formati, adficiuntur.

In quotidiano ergo et comto sermone, maxime si jocus accedat liberalis, non adspernari me sentio paronomasias, modo acuminis quid subsit, nec sint nimis tritæ: si qui tamen crebrius illis utantur, ut ingenii inde laudem videantur sperare, nescio quo commoveor fastidio ac satietate. Neque id committere solent, nisi aut elegantibus literis parum exculti, aut quibus ingenium defuit, aut quibus vita scholastica, perpetuam inter optimorum auctorum lectionem, pulcritudinis tamen illum sensum hebetavit, semper judicantibus semper admirantibus pulcra, imitantibus, adfectantibus, raro gustantibus. Experientia enim constat, nimia multos copia aut attentione tanquam occalescere, solamque artem retinere, amisso sensu. In epistolis familiaribus, in sermone continuo, sed in quo ornatus non spectatur, qualis est docentium, idem fere valet, quod de colloquiis quotidianis dixi.

Alia jam est orationum dignitas apud nos et severitas, sacrarum maxime; in quibus puerilis artis, aut plebeie facun-

diæ dissonantia aures mihi perstringi sentio, paronomasia im-
 mista, nisi prorsus illa singularis sit, videaturque inscio ora-
 tori, certe pulcritudinem ejus nec intelligenti nec admiranti,
 excidisse. Video quidem insignem ejus vim in lædendis aliis
 esse posse, si gravis orator, alias his lusibus uti non solitus,
 eorum, in quorum mores invehitur, nomen proprium paro-
 nomasia notet, videaturque id non consilio facere; sed affectu.
 Consilium enim si subesse animadvertatur, ut in celebrato illo,
Doch besser isteth, ich schweige, aut si aliquoties id fecerit,
 plebius mihi jam, aut nimis artifex, aut, quo invidiosius
 nihil, conviciator esse videtur. Et tamen hanc ipsam gravem
 paronomasiam, nomen hostis vulnerantem, diuturnumque ei
 ac forte nunquam delebile dedecus aspergentem, timeam po-
 tius ac reformidem, quam admirer. Cum enim in omni no-
 mine facile ejusmodi quid in promptu sit, parum æquitatis ha-
 bens, omnibusque timenda dicacitas potius videtur, quam
 eloquentia: accedente miseratione nostræ sortis, si quis simile
 quid in nostro nomine tentare vellet, in invidiam vertitur.
 Quo in genere Romanos, apud quos major linguæ licentia,
 parcius quam apud nos manuum, non forte dedecuit, quod
 nostrum oratorem, sacrum præsertim, minime deceret: certe,
 quas in Verrem habet Cicero paronomasias, verrem in luto
 volutatum, et everriculum provinciæ, in cômto oratore tole-
 raturi non videmur. Quamquam illi ipsi Siculorum in Ver-
 rem paronomasia, harum simillima, frigida potius quam ridi-
 cula visa est: l. I. in C. Verr. c. 46. Librorum eadem, quæ
 orationum, ratio, de quibus speciatiim non dico.

Carminis contra sublimitas haud scio an nunquam apud
 nos hunc ornatum admittat, plebeiis poetis relinquendum.
 Virgilii illud

Discolor unde auri per ramos aura refulsit,

quod ad paronomasiam referunt, est fortasse rarior ac pene
 obsoleta, sed propria vocis significatio, cujus prima vis in æ-
 reo vel igneo colore fuisse videtur. Sit autem paronomasia,
 probarique hoc nomine Latinis potuerit: Romana poesi vere-
 cundior nostra erit, similemque lusam repudiabit. Ne dix-
 erim

erim quidem, ferrine possit, quod probabilis paronomasiæ exemplum, de sacrificante et sacrificulo, in luco arenoso, erica abundante, ad altare mactandis, menti inerrat tanquam ex somnio, a me fictum? an alienum?

und du, du schlachte beide.

Den Alten am Alter, Den Heiden in der Heide.

Defendi si potest, a concitatore affectu petenda defensio erit, cui tale quid conceditur, aut a necessitate, quod vitari non potuisse videatur, sitque felicitæ licentiæ poeticæ similis, quam artis. Forte et hac causa iniquiores sumus paronomasiis, quod omnes versus extremis syllabis alii versui consonantes, suam jam habent legitimam paronomasiam, pedum versuumque justam mensuram definientem, in qua ob syllabarum anticipium multitudinem laborari posset: unde mirum non est, alias nobis paronomasias, ipsa copia, fordere.

Sic ergo a pueritia, non a magistris, quorum minor in animi sensibus formandis vis est, sed ab auctoribus classicis linguae vernaculae instituti et adsuefacti, frequentiores Hebraici carminis paronomasias admirari non possumus: continuatam autem per aliquot versus figuram, qualis in capite primo Michæ occurrit, ne in oratione quidem, ac vix in sermone quotidiano et familiari, non stomachaturi videmur. Statim enim apparet, artis esse, non fortunæ illum syllabarum idem sonantium concursus, artis autem nimis facilis, quam ut ab ejus ostentatione laus peti debeat. In hoc enim uno loco XIII paronomasias invenio: ac forte plures noscebantur vivente lingua, neque multis dum etymis lapsu temporum oblitteratis. Quod ne verbis auxisse videar, enumerabo singulas, easque, quæ opus habebunt, breviter illustrabo. 1) v. 10 in נת alludit propheta ad תגידו, *indicate*. 2) in בית עפרה *domo pulveris* ad עפר התפליש *humiliator in pulvere*. 3) in שפר, ad duplicem, quæ tentari posset, nominis etymologiam: primo a שפר (שפר) *proficisci*: deinde 4) a pulcritudine: unde habet: *transi habitatrix Saphiræ nuda et pudibunda*. 5) in צאן ad צא *egredi*. 6) in בית האצל sive ad צל *umbram*, deinde hospitium

hospitium, five ad אצל (אכל) *vesperi venire, divertere.*
Luētus, inquit, *Bethesela negabit vobis mansionem.* 7) v. 12. in
 מרות ad significationem appellativam *amarorum*, seu *malorum*.
 8) in ירושלם ad ירד שער *descendit ad portam.* 9) v. 13.
 in לביש ad significationem verbi unde nomen ducitur, לכש
 (לכש) quod Arabibus est, *jumentum onerare.* 10) v. 14.
 in מורשת נת, ad significationem appellativam, ex qua est,
torcular hereditarium: cui opponitur, *omni in hanc urbem juri*
renuntiandum Israelitis fore. 11) in אכזיב, ad nominis etymon,
 מכזב *mendax*, maxime, *fons mendax*: (vide notam 73) *Ædes*,
 inquit, *Ecdippæ fons mendax erunt regibus Judæ*: i. e. ædes
 Ecdippæ, quibus multum delectari solebant reges Judæ, suo
 in loco quærent, sed non magis invenient, quam fontem æ-
 state exsiccatum. Elegans sententia, et vivide imaginem de-
 sideratæ funditusque deletæ urbis exprimens: cui comparari
 possis aliam imaginem, Pl. XXXVII, 35. 36. Job. XX, 7. 8. 9.
 sed quæ tot obruta paronomasiis nostris jam auribus minus
 placet. 12) v. 15. in מרשה *possessione vel occupatione*, cui
 urbi novum minatur ירש occupantem. 13) in ערלם ad עד
usque ad, ad, juxta, aliudque verbum, forte ظلم pro quo et
 dicitur חלם (חלם) *nigrescere.* *Juxta Adullam occidet gloria*
Israelis: vel etiam ad عدل *æquum, justum*: *ad æquitatem de-*
primetur gloria Israelis.

Hæc quidem, quæ nostris auribus displicent, non opus est
 ut a summa laudemus elegantia, nostro nobis sensu refragante,
 gustumque nostrum parere cogamus legibus Orientalium: ad
 sublimitatem autem orationis, a qua longissime abest medio-
 cris et plebeius ornatus, referre nullo modo possumus. Ne-
 que vero vituperare, proque nævis Hebraici carminis habere
 debebimus. Quasi vero nihil humile et plebeium placere pos-
 sit, omnisque atque unica laus in sublimitate sit!

Meminerimus ante omnia, varia gentium de pulcritudine
 judicia esse; de illa etiam, quæ oculis cernitur, vultus, cor-
 porisque, quanto magis de hac, quæ solo animi sensu perci-
 pitur. Nostrorum in mentem nobis veniat ῥυθμις τελευτων, (rhyth-

mos plerique improprie dicunt) quæ ipsa ex genere paronomasiarum sunt, licet a reliquis paronomasiis omnibus, usu, frequentia, vi, longe diversissima. Hæc ergo in vernaculo carmine mihi certe, aliisque pluribus, placent: displicent in latinis, nec Leonino carmine quidquam levius aut puerilius illi crediderim videri potuisse Virgilio, qui semel atque iterum Leoninos, sed in quorum consonantia singulare acumen aut vis est, consilio et arte composuisse videtur. Nempe in Latino carmine ὁμοιοπλεΐου utilitas nulla est, sed ars modo; artificii autem nimia copia fastidium creat: contra in Germanicis carminibus, et antiquitatis defensionem habens, nec tam artem ostentans quam versibus dimetiendis inserviens, ultimarum syllabarum consonantia, non repudiatur.

Causam jam supra indicavi, cur toti reliquis paronomasiarum generi paulo iniquiores, quam par est, aures nostræ esse soleant. Neque id feci, Hebræos laudaturus, inque illorum partes iturus: sed medium quodammodo inter utroque, talemque me gerere, velim, qualis futurus eram, solam naturam ducem sequens, neque sive nostris sive illorum opinionibus imbutus. Ut ergo nos paulo severiores, ita Hebræos, gravius etiam peccantes, nimis deditos minuto artificio, libere fatear. Boni tamen poetæ, et qui probari vellet, erat, suæ gentis consuetudinem et sensum sequi: quod et in corpore ornando facimus, cujus in cultu si solam naturam pauca feminæ sequi vellent, consuetudinem suæ gentis contemnentes, displicituræ videntur. Consuetudinis certe ea vis est, ut turpia etiam, et ingrata adspectu, gratiam aliquam habeant: placeantque quibusdam gentibus, ut exemplo utar, mulieres florum figuris expressis manus vultumque variantes, flavedinem cuti inducentes, atque etiam faciem coloribus non humanis pingentes. Quanto ergo magis consuetudo opinioque populi eo pertinebit, ut res non turpis, sed minutulam artem habens, nimiusque etiam ornatus, placeat et requiratur?

Fuit præterea aliquid in pœsi Hebræorum, quod majorem paronomasiæ licentiam jure suo daret, quippe quam sermo quotidianus minus, quam liber scriptus, aspernatur. Atqui et inter mulierum saltantium choros adolevit pœsis Orientalis

lis: et carmina rarius scribebantur, recitabantur cantabanturque frequentius, memoriæ potius quam chartis commissa. De Arabum poesi id notum Pocockii lectoribus.

Tandem et magna diversitas est sublimis carminis a mediocri: orationis, Romæ Athenisque habitæ, et qua pagi incolas tenere ac movere animus est. Humiliora non dedecet paronomasia: utilis, ubi cum plebe agimus, magis reconditam pulcritudinem non sentiente. Hanc si obvio aliquo ornamentum genere oblectamus, utrumque assequimur, et ut excitata ex veterno attentius nos audiat, et ut audita, hoc tanquam aculeo infixæ, animo diutius hæreant. Potuit ergo Michæ, oppidis Judææ futura canenti, licere, quod in Mosis carminibus, aut in Jesaia, probaturi non fuissent auditores, Antequam de hoc argumento perorem, laudare lubet Erpenium, qui in præfatione duplici centuriæ proverbiorum Arabicorum præmissa, (Lugd. Batav. 1614) monuit, plus Arabes Latinis delectari paronomasia, nec Latinis auribus probari posse, quæ Arabicas arrectas teneat.

139. 21.
185. 19.

(77) Hos non omni parte defendo grammaticos. Docere debuissent, quod futurum tempus vocamus, vere aoristum esse, futuro proprie sic dicto carere Hebræos.

140. 7.
186. 8.

(78) Hic quidem sufficit, quod de aoristo dixi. De Hebrææ linguæ reliquiis judicari omnino non potest sine perpetuo usu reliquarum linguarum Orientalium.

141. 18.
188. 5.

(79) Certum quidem est, aliisque jam observatum, id quod fieri aut solet aut debet, Hebræos frequentius futuro tempore dicere. At denominatio עתיד huc non facit, in qua *paratum* idem est, quod *futurum*, tanquam diceret, quod ut fiat jam ante præparatum est. Etyma vocum grammaticis propriarum nimis consuetari non debemus, neque ex illis exsculpere, de quibus grammatici nunquam cogitarunt.

146. 31.
194. ult.

(80) Non hujus loci sunt, quæ Jesaïas versu 12 habet, Nec enim potentiam Dei, creationemque rerum omnium describit, sed hanc promittit sententiam: non magis nos mortali ingenio consilia Dei, quæque prædicturus jam sit, assequi et investigare posse, quam aquam omnem pugillis, cælum palmo metiri &c.

(81) Causa

(81) Causa deinde etiam aliis verbis a nostro indicata sub-^{148. 6.}
est: quod infinitum sola mente, quæ tota tranquillitatis est,^{196. 154}
concipere, magisque quid non sit, intelligere, quam quan-
tum sit videre possumus: nec sensibus illud percipimus, qui-
bus vivide affectis admiratio, quæ ipsa perturbationis est, ex-
sistere solet. Quare hic vel potissimæ partes poetæ sunt, qui
infinita ita carmine convestit, aliisque maximis, quæ in sen-
sus incidunt, comparat, ut non placida mente, nil admirante
nil stupente, eorum magnitudinem intelligamus, sed tanquam
oculis subjectam cernamus. Sic si noster æternitatis præco
cecinisset, nullas quantumvis magni temporis rationes ad æternita-
tem esse, aut, non alias quam 1. ad o. vera dixisset, sed non ad-
mirabilia: nullam sensibus objecisset magnitudinem, ad quam
stupereamus. At quo sensu afficimur, cum ille:

Unendlichkeit! wer misst dich?

Wep die And Welten Tag, und Menschen Augenblicke.

Vielleicht die tausendste, der Sonnen walzt jetzt sich,

Und tausend, bleiben noch zurucke: &c.

Succurrunt hæc scribenti similia Moſis Davidisque carmina,
quæ paucis illustrare, eorumque pulcritudinem ac majestatem
lectoribus spectandam præbere liceat. Sic ergo Moſes, Ps. XC,
1 — 6.

Domine, auxilium fuisti nobis, per plures hominum ætates.

Antequam montes nascerentur,

Partuque intremuisset tellus,

Aque seculo in seculum, tu es, Deus!

Reducis mortales in pulverem,

Dicisque: redite, soboles Adam.

Mille enim anni tibi videntur hesternus dies elapsus,

Aut trihorium nocturnum.

Congelare facis illos, somnus fiunt:

Mane sunt, ut gramen germinans,

Ut mane florens et germinans,

Quod vesperi uſſit sol, et arescit.

Nihil

Nihil majorem stabilitatis et æternitatis speciem oculis nostris obicit, quam montium juga, illas habentium vetustatis notas, ut nisi historia sacra vetaret ultra sex annorum millia eorum terræque ipsius natales quæri, quantumvis magnam illis antiquitatem facile concessuri videamur. At hos terra tamen recentiores esse, et aliquando ex ea prorupisse, innuit vates, utrisque autem multo antiquiorem Deum. In quo id etiam sublime est, novoque mirabilium genere mentem perstringit, quod in medio carmine aut verissimum, aut certe verissimillimum de origine montium φιλοσοφῆμεν admiscet naturæ peritissimus poeta: quo sublimi nostri temporis poetas sæpe feliciter uti videmus. Cum enim suapte natura omnis terra plana futura fuisse videatur, ipseque Moses tradat, initio illam universam mari tectam æquabilem habuisse superficiem, (Genes. I, 2.) ipsa nobis natura subindicat, quomodo ex hoc æquabili orbe tanti prodire supraque aquam emergere terrarum tractus, tanti denique ex his ipsis existere montes, montiumque juga potuerint. In terræ enim motibus nonnunquam accidit, ut igne subterraneo novæ insulæ ex fundo maris prorumpant: eandemque originem altissimorum montium haud pauci produunt, (physicis non ignota loquor) dum adhuc ignivomi sunt, aut majorum memoria fuerunt. Ipsi illi Peruviani, quibus altiores habere orbis terrarum nullos videtur, ignem vomunt aut vomuerunt. Verisimile ergo videri possit, omnes non montes solum eodem modo aliquando exstitisse, sed et quidquid est terræ continentis insularumque magno olim igne subterraneo motuque terræ tumescens ex incubante antiquitus Oceano erupisse: unde fit, ut in summis ubique terrarum montibus indicia adhuc inveniant physici, innatantis illis aliquando maris. Quæ quidem indicia non ad diluvium Noachicum referri posse, ita perfecit in commentariis Soc. Scient. Goettingensis, T. III. p. 285. seqq. celeberrimus Hollmannus, ut dubitari amplius nequeat: aliam licet suspicatus causam, qua factum sit, ut jam ex mari emerferint habitenturque, quæ olim Oceani fundus fuerunt. Hoc ergo φιλοσοφῆμεν et carmini intexit, et magnifica metaphora ornat Moses. Fingit terram ex partu tremuisse: magnosque inter tremores

et boatus ingentem filiorum et giganteam sobolem, montes, enixam esse. Comparat deinde Dei longævitatē cum nostræ vitæ brevitatē. Mille illi nostri anni, multas complexi ætates hominum, unicus dies sunt, et vero transactus, quem multo nobis breviorē fingimus die instante: nec hoc sufficit; trihorium nocturnum sunt, cujus placido somno transmissi nullam omnino durationem intelligimus. Germanice diceres:

**So wie die Stunde, in der Nacht
Som tiefsten sanften Schlaf zum Augenblick gewacht,
So sind dir, Ewiger, tausend Jahre.**

In comparatione brevis nostræ vitæ cum flore ante vesperram marcido, non potest non succurrere illud vernaculi poetæ, multo quidem augustius et sublimius (quis enim tam sit iniquus, ut dissimulet, aliqua ex nostris sublimiora esse Hebraicis) sed et multo audacius:

**Die Sernen stille Majestet,
Die uns zum Ziel bevestigt steht,
Eilt vor dir weg, wie Gras an schwulen Sommertagen;
Wie Rosen, die am Mittag jung.
Und welch sind vor der Dämmerung,
Ist gegen dich der Angelstern und Wagen.**

Quod vel ideo commemorandum comparandumque duxi, ut nimiae audaciæ insolentiæque crimen, Orientalibus poetis nullo habito discrimine objectum, quodammodo diluam. Timidiores nonnunquam illi, ubi nos audaciora miramur. Forte, si fiderum interitus immortalitati Dei Moses, aliufve ex Hebraeis, conferre voluisset, comparasset illa lumini candelabri sacri, extincto, cum mane deficeret oleum:

**Nur durftger Lampen Schein, der an dem Abend jung,
Verlischet vor der Dämmerung,
Ist deinem Heiligthum, der Angelstern und Wagen.**

His quidem illa ob ipsam audaciam pulciora et sublimiora:

M

verum

verum hoc si concedimus, definamus istas perpetuas voces, de alio prorsus ingenio Orientalium, ignorantia indices, mittere.

Alterum carmen aut ignoti auctoris aut Davidis est, Ps. CII, 26 — 28. Æternitatem Dei non nostra vitæ brevitatem, non montium seculis metitur, sed multo jam verius digniusque, duratione cæli, quod æternum et immutabile videri etiam philosopho possit, per multas montium ætates idem et immutabile. Hoc tamen ipsum sanctum et æternum templum vetustate labi intelligit, Deo semper eodem. Cælo ergo convestiri Deum fingit, nec magis illi insolitum, pro cælo sua jam vetustate laborante multoties aliud creare novum, quam regi, vestem mutare :

*Olim terram fundasti,
Opus manuum tuarum cæli sunt.
Illi interibunt, tu supereris :
Illi ut vestes deterentur,
Ut amiculum mutabis eos et exuentur,
Tu autem idem : nec anni tui fnientur.*

Conferamus his vernaculi poetæ illa :

**Wie eine Uhr, beseelt durch Sein Gewicht,
Bilt eine Sonn' aus Gottes Kraft bewegt.
Ihr Trich laufft ab, und eine andre schlaght,
Du aber bleibst, und zahlst sie nicht.**

Epimetri loco indicare liceat singularem linguæ Hebraicæ in numeris maximis una voce exprimendis felicitatem. Nostri poetis vix licet ultra centurias aut millia progredi : partim quod majores numeri, ex pluribus vocibus componendi, phantasiam non afficiunt, partim, quod nimiam habere ista curata numeratio diligentiam videtur, fide historici digniorem, quam furore poetico : denique quod ipsa syllabarum multitudine numeri nostri compositi aut offendunt audientes, aut metro inepti sunt. Hebræorum contra poetis majores numeros rotundos vulgaris etiam linguæ usus concessit, ut רבבה, 10,000, אלפי,

אלפי שנים, *millia duplicationis*, i. e. 1,000,000, et רבבות
myriades duplicatas, seu 100,000,000. Quorum numerorum
 majorum in sublimitate carminis usum disce ex Ps. LXVIII,
 18. qui locus neque Germanica lingua neque Latina poetice
 exprimi potest.

(82) Obstat Lowthi explicationi, facitque pro vocalibus ^{148. 34.}
 Hebraicis; quod indecens est, hominem implumem dicere; ^{197. 25.}
si alas MEAS attollerem. Aliud est: si alas, quales sunt Au-
 roræ, attollerem. Sententiam, quam locus ex punctis Maso-
 rethicis intellectus fundit, exposui supra in epimetro prælec-
 tionis IX, pag. 184.

P R Æ F A T I O

II. TOMO PRÆLECTIONUM PRÆMISSA.

L E C T U R I S

S. D.

E D I T O R.

PRIMO vestra mihi, lectores, venia exoranda, quod serius quam expectabatur prodit tomus II prælectionum Lowthi. Intercefferunt non tam, quas me accusaturum fortasse suspicamini, turbæ bellicæ, quam laborum aliorum varietas.

Deinde et error indicandus, quem in præfatione tomi superioris commisi. Narrabatur mihi, Lowthum fato functum esse: idque in præfatione posui, Vobis sine dubio molestum, qui plura a tali viro scripta edi cuperetis. Jam vero lætus comperi, vivere adhuc virum de poesi Hebraica mirifice meritum; ut jam hos inter lectores, quos hic alloquor, fore videatur. Liceat ergo Te nominatim compellare et adfari, insignem lectorem, Lowthe, dumque Tua Tibi nostris typis descripta reddo,
gratias

P R Æ F A T I O.

gratias Tibi et meo et multorum meorum civium nomine agere, quod tanto ingenio, acumine, industria, argumentum Te dignissimum tractasti, quod, qui ante Te susceperunt, Tibi comparati, ne attigisse quidem videntur. Mea quæ adjeci æqui bonique consule quæso, in quibus, cum Te mortuis adnumerarem, habes quodammodo posteritatis de Te judicium, nihil amicitiae, nihil adfectibus dantis, nunquam illis adulantis, ad quorum aures adulatorum voces pertinere nequeunt. Dum vivimus, suspectos habemus, qui nostra laudant: ego, si tua magni facio, et mortuum Te putans, et sæpe a Te dissentiens, suspectus Tibi nunquam videri potero. In sententiarum quidem diversitate molliore usus eram verborum lenocinio, si ipsum Te hæc mea lecturum scivissem, non abruptiore ea brevitate, qua cum mortuis disputare solemus. Quod ut benevole excuses valde peto, nullius certe vocis mihi conscius, quæ Tibi molesta esse debeat, aut ab humanitate, quam mortuis debemus, nobisque ab aliis post mortem expetimus, sit aliena. Tu vero jam vivus, ac diu nobis servandus, in his meis et lectoris personam suscipe et judicis, certus, nullius mihi lectoris sententiam tanti fore ac Tuam. Nec illi id ægre ferent: quis enim in disputatione de poesi Hebraica Lowtho se comparet?

Indicem non mihi debetis, sed Avg. Ludov. SCHLÖZERO, eximii ingenii et eruditionis viro, quem hac occasione, suis jam scriptis satis notum, publice

P R Æ F A T I O.

publice laudarem, eruditisque omnibus impense commendarem, si mea illum commendatione aut egere aut juvari posse existimarem.

Iidem, qui hunc librum suis sumtibus Goettingæ publicarunt bibliopolæ, idem facient in Celsii hierobotanico, meis qualibuscunque aucto annotationibus, ac forte, si velint lectores, imaginibus illustrato plantarum rariorum. Pars prima ejus libri prodibit, nisi quod inciderit impedimentum, circa exitum anni sequentis.

Dabam Goettingæ
d. VIII. Junii MDCC LXI.

(83) Non satis exploratum est, **נבא** hoc loco proprie de ^{171. 9.} adflatu divino veri nominis accipi: vix enim verisimile, plu- ^{226. 3.} res eodem tempore prophetas eandem persensisse divinam vim, quæ eadem universis verba suggereret. Quid? si hic vaticinari simpliciter sit, *modulari carmen*, ut Græcis Latiniſque, recte observante nostro, omnes poetæ vates dicuntur. Nempe quia ferventioris animi impetu abripiuntur ac feruntur poetæ et musici, ipsi ab alia maiore vi agi videntur: unde hæc locutionis audacia, quæ eos vaticinari, quæ prophetas esse dicit. Res ipsa, quam tractat noster, salva est, sed uno alterove argumento fortasse melius carebit.

(84) **נשנ**, quod ex etymo est, *eloquium oraculum*, ^{171. 23.} **λόγιον**, ^{226. 274} non magis ad vaticinia de rebus futuris, quam ad omnia Dei eloquia pertinet, illa etiam quæ salutarem doctrinam morumque præcepta pandant. Non ergo video, quæ vis infit argumento huic auctoris: quidquid enim Lemuel jubente et impellente Deo scribebat, **נשנ** erat, si vel carmine non conceptum fuisset. Derivo autem nomen a **נשנ**, *tulit, protulit, elocutus est*: non, ut faciunt aliqui ex veteribus, a **נשנ** *accepit*. Posset, fateor, oraculum divinum recte ab accipiendo dici, ut sit **λαμμε**, (ita LXX vertere solent) accepta a Deo sententia: verum obstat huic derivationi locus 2 Reg. IX, 25. **PROFERET** (non, accipiet) *Jehová contra eum eloquium hoc*. Sed hæc obiter: sunt sane minuta, ac pœnitet pene scriptionis.

(85) Nemini hoc mirum videbitur, recordato, pleraque ^{172. 27.} etiam apud Græcos oracula metro adstricta fuisse: unde in ^{228. 17.} Phœbum, malorum versuum plerumque auctorem, jocus non inficetus. De Jesaia, non oratore, sed poeta, in præfatione dixi sententiam pag. XX. XXII.

EPIMETRON:

DE USU HUIUS PARALLELISMI

HERMENEUTICO.

EGREGIE vero monitum ab auctore: tota enim prælectio poësin non magis spectat, quam hermeneuticam, quæ quam prodeat misera et vitiosa sine poematis Hebraici scientia ac gustu procusa, hoc maxime exemplo disci potest. Genus est interpretum, sejunctam ab omni humana lingua divinam existimans, quod in ejusmodi repetitionibus membrorumque parallelismis fastidiosam statuit legem: cuius membro suam esse peculiarem sententiam, verbaque ejus ita accipienda, ut aliquid dicant superiori membro indictum, nec enim decere spiritus sancti sapientiam ac parsimoniam, dicere, quod dixerit; omnem ex divino libro tautologiam eliminandam. Huic suæ legi fervientes usui Hebraici poematis maxime repugnant: ubi enim duo membra verbis sententiisque parallela sunt, data opera verbum aliquod membri unius ea significatione accipiunt, quæ sit a significatione ejus verbi diversa, quod in altero hemistichio locum ejus occupat. In quo si crepare illud

[I Ad PRÆL. XIX.]

Judai-

Judaicum possint, *non esse literam legis, ex qua non montes pendeant*, tum demum valde sibi et docti et divini videntur interpretes. Hi jam quantum a vero aberrant, non opus dictu esse existimo, cum ex Lowthiana prælectione sua sponte intelligatur.

Mihi quidem in explicandis divinis oraculis hic membrorum parallelismus, de quo etiam ante lectum Lowthum frequenter disputare consueveram, multum utilitatis præstitit : cujus, si licet, exempla, pauca ex innumeris, proponam.

Pf. XXII, 31. Illa

יבאו ויגידו צדקתו
לעם נולד כי עשה

reddere solent :

*Venient et indicabunt justitiam ejus populo
nascituro,
quia fecit.*

Manifestum, omnem ita perire concinnitatem ac consonantiam membrorum, seu, ut Azariæ verbis utar, *metrum rerum*, quod forte non male disjecti membra poetæ dixeris : Hebraicæ certe aures lecto reliquo psalmo hanc ægre admittent interpretationem nimis prosam, atque etiam ab accentuum auctore non injuste damnatam. Ego quidem et membra aliter incidam, et, cum videam, pro צדקתו *justitia ejus ? an veritate ?* deinde reponi, *quod fecerit*, vertere malim, *veritatem ejus*, quo sensu apud Arabes et in Jesaia frequentissimum verbum צדק. Verterim ergo :

N

Venient

*Venient et profitebuntur veritatem ejus;
Populo nascituro, quod fecerit.*

I. e. profitebuntur populo nascituro, quod perfecterit promissa sua, hæcque de me illustria vaticinia implevit.

Pf. XXV, 3. habes :

נפשו בטוב תלין
וזרעו ירש ארץ

*Anima ejus in bono pernoctabit,
Et semen ejus hereditabit terram.*

Quid sit, *in bono pernoctare*, incertum et fluctuans neglecto parallelismo poetico. Possit enim esse, five, *secure dormire ab omni periculo tutum*, five, *pericula, quæ tanquam noctis et tenebrarum sunt, feliciter superare*, five, *diuturna frui felicitate, ac tanquam domi esse in prosperis*, five denique, *mortis etiam tempore, et in sepulcro felicem esse*.¹ Hanc postremam interpretationem, theologis non ingratam futuram, reliquis præfero solo parallelismo hemistichiorum ductus, quia id quod de femine ter-

¹ Simillimæ phrasæ psalmi 49, in quo *pernoctatio* est mortis tempus, *mane*, resurrectionis. Lege quæso versum 13 et 15, memor, de inevitabili moriendi necessitate, ac de sepulcro canere poetam :

*Homo in opulentia non pernoctat,
Similis est brutis, quæ excinduntur. —
Ut oves sepulcro adponuntur,
Mors pastor eorum :
Mane domini ipsorum erunt iusti.*

ram heredituro sequitur, sine dubio ad beneficia pertinet, quibus Deus pios post mortem adficit, eadem, qua patres foverat, sobolem complectens indulgentia. Hæc autem beneficia, prodentia mortalibus, qualis Dei in perfunctos mortali statione adfectus sit, spemque facientia, vivere adhuc et voluptatis sensu æterno affici, quibus Deus tam est propitius, ut et posteris ob patres faveat, sæpe conjungi cum futuræ vitæ felicitate video. ¹

Illustrius addo exemplum ex loco male intellecto, Pf. CXXXIX, 20.

אשר ימרוך למזמרה
נשאו לשוא עריך

Multæ sunt interpretandi rationes, quibus plerumque obstat cum ille ipse, de quo Lowthus egit, parallelismus membrorum, tum quod alterutrum hemistichiorum de hostibus Dei loquitur, non tam omniscientiæ quam omnipotentiae ejus metu perstringendis, tum quod anomalia grammatica et insolentia constructionis non vacant. Teneamus autem, נשא לשוא, *protulit ad mendacium* sc. confirmandum, alibi esse, *pejeravit*, ¹ atque ab hoc verbo pendere solere nomen in casu quarto ejus rei positum, per quam pejeratur. Ita sensus erit hemistichii posterioris, *qui nominant urbes tuas ad mendacium*, i. e. qui per urbes tuas, Sichemum, Bethe-

¹ Vide *argumenta immortalitatis animorum ex Mose collecta*, §. 10. — 12. pag. 98 seqq. *syntagmatis commentationum minorum*. Adde Job. XI, 17.

² Exod. XX, 7.

lam, Siluntem, Hierosolymam, alias, per quas juratum a Judæis esse, vel ex evangelis notum. Hoc ergo hemistichio explicato ipse parallelismus tenebras dispellet superiori offusas: jam enim quid erit, dicere, seu nominare Deum ad fraudem, nisi, per Deum pejerare? Aptissimæ argumento totius carminis, omniscientiam Dei canentis, diræ:

*Utinam punias² injustos,³ Deus,
Nec sanguinolentos porro videam!
Qui te nominant ad fraudem,
Et pejerant per urbes tuas!
Hostesne tuos non odissem?
Exososque tibi non fastidirem?
Cupido⁴ illos odio odi,
Pro hostibus reputantur mihi.*

Quantum enim, non scelus, sed monstrum videri oportuit poetæ, omniscii Dei cogitatione pleno, vesana eorum audacia, qui hunc Deum, præsentissimum omnium quæ facimus, loquimur, cogitamus, testem, mendacii testem citare, ejusque om-

¹ Matt. V, 35.

² *Occidere* magis Latine verti *punire*. Mortem pro omnibus suppliciis poenisque ponere, Hebræis consuetum.

³ רשע non esse impium, sed injustum, sensu forensi, alia occasione ostendere in animo habeo, ad Habac. I, 13. Non autem omnes hic injusti sanguinique insidiantes intelliguntur, sed ii, qui perjurio viam sibi muniunt, ad scelera judicio probanda, quales sequens versus describit.

⁴ תכלית *cupidinem* verto, ab illo usu verbi כלל, quo renes et oculi consumi cupidine et expectatione dicuntur. Cupido odii est, cum vindictam impatienter expetimus.

nes poenas suo capiti, si scientes fallant, perjuro ore imprecari sustinent? Aut quod scelus dignius, cui vel mitis ac mansueta pietas omnia imprecetur supplicia, quam eorum, qui ipso præsente et audiente Deo, nec justo futuro nisi poenas exigat, pactorumque arbitro, abominandas quasvis diras capiti suo fanciunt?

Pf. CXXXXVII, 9.

נותן לבהמה לחמה
לבני עורב אשר יקראו

non sane ineleganter verti solet :

*Dat brutis cibum,
Pullis corvi clamosis.*

Vereor tamen, ut satis ad indolem Hebraici poematis, quod exigit :

*Dat brutis cibum,
Pullis corvi id quod clamant.*

Quinam Jes. XXVI, 14, sint רפאים in verbis,

מתים בל יחיו
רפאים בל יקמו

medici, an gigantes, an populus aliquis, dubitabis, donec attendens ad mortuos superioris membri, exclamatorie veritas :

*Mortui! (sc. sunt hostes) non reviviscent!
Inferi! Non resurgent.*

Eidem

Eidem prophetæ quid שחר cap. XXXXVII, 11. significet, dubium manet, non consulto parallelismo poetico. Verti enim possit: *malum cuius crepusculum non noris*, a שחר, quod non tam Auroram, quam crepusculum, vespertinum etiam, significare, alibi monui.¹ Ita malum ipsum nocti comparabitur, initium ejus crepusculo. Esse etiam queat, *satis cito et in primis initiis malo occurrere*, illudque precibus et sacrificiis impetrabilibus expiare et deprecari, a verbo שחר. Has inter explicationes, utramque elegantem, difficilis optio. At nemo, credo, hærebit, auribus rem judicans parallelismo Hebræorum poetico adsuetus, legensque una serie:

ובא עליך רעה
לא תרעי שחרה²
ותפל עליך הוה
לא תוכלי כפרה

¹ Vide *historiam vitri apud Hebræos* a me conscriptam, §. 2. maxime adjectam notam undecimam. Exstat illa in tomo IV. commentariorum Societatis scientiarum Goettingensis. Quæ ibi scripsi confirmantur etiam ex Arabismo, cui سحر est *antelucanum tempus*, indeque سحر summo diluculo gallus cecinit, cibus denique, qui a jejunantibus sumitur, *antequam filum album a nigro discernere queant*, سحر. Sic et Lucifer, qui jam ante ortum Auroræ statione exit, بن שחר, *filius crepusculi* dicitur Jesaiæ, c. XIV, 12.

² Ita in codicibus manuscriptis puncta scribi, testantur biblia Halensia. Si שחרה est a verbo שחר pro שחר, non potest sub ה Scheva simplex poni, quia mobile est: Scheva enim immobile sub gutturalibus nunquam non compositum.

Verte:

Verte :

*Et veniet super te malum,
Quod nescias tempeſtiva deprecari prece:
Et cadent ſuper te ruinae,
Quas nequeas expiare.*

Qui ſint Jeſ. XXXXVIII, 6. נְצוּרֵי יִשְׂרָאֵל, ita obſcurum interpretibus, ut inde a *ſervandis* Iſraelitis uſque ad *vaſtandos* incertis conjecturis late errent. Et tamen poterat res minus dubia eſſe, ſi auribus, quales poeſis Hebraica fingit, hæc recitares :

נָקַל מֵהֵיחָד לִי לַעֲבֹד
לְהַקִּים אֶת שְׁבִטִי יַעֲקֹב
וְנְצוּרֵי יִשְׂרָאֵל לְהַשִּׁיב

*Vilius eſt tuo miniſterio,
Erigere STEMMA TA Jacobi
Et Iſraelis reſtituere.*

Suſpicio certe oritura non levis, נְצוּרֵי non perden-
dos, non ſervandos, ſed ſtemmata aut ſimile quid
ſignificare : quæ uſu et derivatione nominis con-
firmata non jam ſuſpicio mihi eſt, ſed certior et
exploratio ſententia. Arabibus enim نَضْرُ est vi-
rere. unde Jeſaias c. XI, 1. furculum נֶצֶר dixit;
ἀνθος LXX. verterunt. Ut igitur ducta ab arbore
ſimilitudine tribus Iſraelitarum dici conſueverant
שְׁבִטִים, ſtemmata ſeu rami : ita et inſolentiore
paulo vocabulo נְצוּרִים rami vocari potuerunt. Hi
reſtituuntur, cum exciſi antea iterum inferuntur.
Lege Rom. XI, 23, 24.

Ejuſdem

Ejusdem capitis versus 16 quas offundit tenebras interpretantibus, non asceticis quidem pia contentis sententia ac theologice vera, sed eruditis, quærentibus unde petita imago sit, illa legentibus :

הן על כפים חקתך
חומותיך נגדי תמיד

*Ecce manibus insculpsi te,
Muri tui coram me sunt jugiter.*

Nomen enim urbis, cujus muros perpetuo prospectat, quis insculpat manui? Atqui idem dicit utrumque hemistichium. Solent Orientales sacrarum urbium non nomina sed ipsas mœnium turriumque imagines manibus inurere, utque perpetua ista imago sit Hennæ seu cypri colore perficere, quo fortius earum memoriam recolant. Idem ergo et hic fecisse Deus fingitur, imaginemque sacræ civitatis inussisse manibus, in quibus illam semper ante oculos habeat.

Hæc quo fine disputem, quæritis, lectores? Nempe ut severioris ingenii interpretibus, et ab humanitate literarum remotis, appareat, quid utilitatis ex Lowthi prælectionibus de poesi sacra percipere possit illa ipsa, quam solam amant, theologia. Egeram jam hac de re in præfatione Tomi prioris pag. XVI. XVII. XVIII. uno tamen in exemplo rem ponendam censui, Telleriano etiam scripto admonitus. Narrat ille, audivisse se com-

1 Wilh. Abr. Tellers Beurtheilung des ersten Theils der Cramerischen Uebersetzung der Psalmen, pag. 85.

mentantes

mentantes theologos metaphysicos, ex illo horrido genere, quod

Totos dat tetricæ dies Sophiæ,

reliquarum disciplinarum incurium : valde hos miratos, cur de poesi sacra scriptitarit Lowthus ? se eum nunquam lecturos, nec enim poemata Hebraica fusuros ! Credo equidem : sed, ut recte Tellerus monebat, ignorabant, sine Hebraici poematis cognitione nec recte illud explicari posse, omnemque nostram laborare hermeneuticam, poesi Hebraica non penitus perspecta.

198. 7.
262. 20.

(86) Accedebat linguæ Hebraicæ ætas deterior, cui in exilio Babylonis omne pene decus poeticum decessit. Nec mirum, in tantis populi malis animos et otium de fuisse Musis: et quæ lingua tota pene plebis pauperculæ facta est, in ea difficile, divinius quid ac sublimius eloqui, poetasque exsistere illo nomine dignos. Comparet, cui lubet, quæ ante et post illum exsilium Hebraice scripta supersunt; nec minorem inveniet labem ac ruinam, quam in lingua Latina. Quapropter et mihi veri dissimillimum, grande ac poeticum spirantes psalmos post reditum ex Babylone scriptos fuisse, si forte unicuique exceperis eumque longe elegantissimum CXXXVII. Ezræ certe, cujus Hebraismo nihil est humilior et ingratius, psalmos nobilissimos tribuere, peccato vicinum est Harduini, odas Horatianas infimæ linguæ latinæ ætate tribuenti. Ac de ipso Ps. CXXXVII. dubito; quem malim Jeremiæ aut coævi alicujus esse, quam reducis ex Babylone. Eundem, qui in threnis deflevit mala populi, et hic mihi lamentantem audire videor.

202. 1.
267. 18.

(87) Chaos Mosaicum equidem ignoro. Græci Latinique poetæ Chaos habent, in quo omnia confusa, nulla terra, aqua, ignis, sed unus totius naturæ vultus: qua eorum disciplina a pueris imbuti in Mose etiam videre nos credimus, quæ ille, naturæ peritior, ne unica quidem voce commemoravit, statim in primo narrationis exordio cælum habens a terra diversum, et aquam toti terrarum orbi innatantem, ut hic infiniti æquoris speciem retulerit. *In initio, inquit, creavit Deus cælum et terram* (non chaos aliquod, nisi Mosen ex Ovidio interpretandum censeas.) *Terra autem* (sua jam et a cælo distincta, cujus historiam curatius exponit divinus auctor) *vacua erat et inanis, tectumque caligine mare.* Est quippe תהום mare, Deut. VIII, 7. unde et Arabum geographis maritimæ regiones frequentissime ^٥ ^٤ تِهَادِم dicuntur: utrumque ab ^٥ ^٤ هَام *fluviavit.* Vide notas meas 35, 43 et 81. hanc quidem pag.

312. 313. Nullus adhucdum, fateor, sol, luna nulla, nulla sidera lucebant; nec vero, quod non essent, sed quod sol et sidera nondum exarsissent, quarto demum die ignem conceptura.

Gravissimam tempestatem describi existimarunt alii, conglomeratis ita nubibus, ut cælum voluminis instar volvi videatur. Haftenus illi bene: sed non satis explicant alteram ruentium siderum imaginem.

Malim ergo cum tempestate terræ motum conjungere, cui et alias figuras poetarum Hebræorum deberi docui in nota 22. pag. 116. 117. Hic ubi accidit, nobis instabili in solo fluctuantibus agitari ea videntur, quæ stant firma et inconcussa, cælum, sol, sidera: quod phænomenon in majus augens poetata, primo vereri, ne illa ruant quæ moventur, deinde et decidentia videre, ac late totius naturæ, terræ, cæli, solis, siderum, ruinam stragemque attonitus contemplari. Propria hæc forte poesi Orientali fictionis audacia; certe non memini, simile quid in nostris me legere. Quod si teneamus, facile etiam expediemus simillimam Christi orationem, Matth. XXIV, 29. nec opus habebimus, proprie accipere, quæ proprie evenire per rerum naturam corporumque istorum magnitudinem nequeunt, vaticiniumve de solis agens Hierosolymis ad ultimos terræ cælique labores, vel maxime invito Christo, transferre.

(88) Vereor ut hæc recte aut intellexerit auctor, aut intelligam: *tabescere* certe de sideribus dictum displicet. Est qui-202. 10.
268. 1.

dem ^u *findere*, atque inde *פפד fissi vulneris tabes*, sed ea vix huic loco apta. Viderint alii, quomodo Jesaïæ consulant, lucemque et pulcritudinem ejus poemati reddant: mihi enim, receptam versionem non probanti, difficile est adferre meliorem. Promam tamen conjecturam.

In sequentibus stellas ruentes comparat vates fructibus arborum sua decidentibus autumnitate: maxime ubi ventus incubuit, quod ita placuit auctori apocalypsis, ut imitaretur cap. VI, 13. Quid si hic cum fissa palmarum spatha composuerit? Conjecturæ occasionem Arabia dedit, cui ^u *مق* est,

findere spatham palmæ. Est autem hæc spatha duplex, mascula et feminea; utraque Februario et Martio mensibus rumpitur, feminea prius, paulo serius mascula, hæc semen ejaculatura, vento aut manibus hominum ad spatham femineam deferendum, unde femina sensim turgescit, dactylosque creat ipsa tandem maturitate defluxuros. Vide, si placet, Kämpferi amœnitates exoticas, Fasc. IV, relat. 5. Gentis ergo palmis adueta vates cæli siderumque ruinam comparare poterat, sive fissis spathis semen effundentibus, sive iisdem spathis fissione sua sensim in dactylos deciduos maturescentibus; utrum enim horum spectarit, non expedit. Qua si imagine usus est, sequens גלל non, *convolvitur*, vertendum, sed, *evolvitur*: libro enim evolvendo spatha, quæ findi incipit, non abfimilis.

Displicet forte, quod *exercitus cæli* findi dicitur, quam diversissimarum imaginum confusionem dudum auctore Horatio poetæ damnant: sed locum habere hic possit, quod monere alias soleo, non nimis certam esse interpretationem verborum צבא השמים, de stellis positorum, per, *exercitus cæli*: plantæ enim, totusque terræ ornatus, incommode *exercitus terræ* dicerentur Genes. II, 1. ubi vertendum suspicor: *quidquid in cælo terraque oritur.* Arabibus enim *صبا* significat *oriri*, quod et plantarum est, et siderum. Ita sensim mollescet oratio, fietque sui similior, ut probari Orientalium auribus potuerit, licet Latine vix vertenda, partim quod tota hæc imago, nec iis quæ sequuntur exceptis, nimis est Latinis insolens, partim quod a palmis desumpta, Latio non minus quam nostræ ignotis Germaniæ.

203. 32.
269. 28.

(89) Adde quæ scripsi in nota 42. et maxime §. XI. *commentationis de historia et origine maris mortui*, quam Societati regiæ Scientiarum recitavi, ubi verisimile feci, in vicinia maris mortui naphthæ fontes ardentes et esse, et tempore Jesaiæ fuisse, qui hic late arsure in Idumæa dicantur.

265. 23.
272. 12.

(90) Cur opus sit, spiritualia gratiæ dona intelligere, non florentem rei publicæ statum, ubi vastata Idumæa opponitur Palæstina; aut quomodo versus quintus ac sextus ad Messiam, cujus

cujus nulla omnino mentio, miracula pertinere possint; non intelligo. Mihi quidem Idumææ vastitas, florente Palæstina, describi, eademque, quæ Malach. I, 1 — 4. scena institui videtur. Vastitatem non majorem prædicit Jesaias, quam quæ Idumæorum priscis sedibus longo jam seculorum tractu incubuit: Idumæam etiam nominat, in quam inebriatus reliquorum hostium sanguine gladius Jehovæ, magis jam ferociens et iracundus hoc tanquam vino, descensurus sit. Hæc cur mystice et ænigmatice accipimus? Ænigmatis certe, quo totum genus mysticum pertinet, et poematis grandisoni, naturæ et leges sunt diversissimæ: illud artis est laboriosæ et exilis, hoc totum impetus et sublimitatis, artificii fastidiosum. Si quibus Idumæa nimis videtur ignobilis, cujus interitus tanto celebretur carmine, meminerint, res antiquas nobis minutas esse, quod historiam ignoramus, easdem vero olim maximas esse visas coævis. Nec obstat omnium gentium, quæ præcessit, mentio; harum enim sanguine inebriatur gladius Jehovæ, antequam in juratos Israelitarum hostes, Idumæos, descendat. Quid si canantur Nabochodonosaris victoriæ, per totam ante Asiam late grassaturi, ac tandem vastaturi Idumæam, quam nullius Cyri clementia recreabit? Sed hic me historia, sola vaticiniorum fida interpret, neque ex vaticiniis colligenda, sed credenda testibus, destituit. Poematis decora exquiro, non interpretor prophetam.

Miracula Messîæ versibus 5 et 6 omnino non describi videntur. Nulla prophetæ, nedum Messîæ, talia patrantis mentio, sed ex mutato rerum omnium statu eventurum dicitur, ut claudi etiam superante gaudio exsultent, muti clausa diu ora in lætos clamores resolvant, surdique verba prophetarum audiant et intelligant. Non hæc monuissém, nisi mysticas interpretationes, nimisque theologicas ac minutas, decori et tanquam lumini carminis sacri officere arbiträrer.

(91) Vereor tamen, ne hic multa finxerint interpretes, Je-^{208. 7.} saiam pro lubitu in multa dispertientes vaticinia, sive, ut ali-^{277. 17.} qui dicere solent, libellos propheticos. Ut exemplo utar, non video quid prohibeat, quin tota illa serie a capite 40 usque ad 66^{mum} unum modo vaticinium decurrat. Parum dixi.

Si

Si res ferret, argumentis etiam probarem, nuspiam hanc unius vaticinii seriem apte divelli posse.

208. 14.
277. 27.

(92) Obscuriuscule dictum. Plura argumenta tractat Jefaia, sed eodem in carmine. Quid senserit auctor, pro certo dicere nequeo: videtur tamen re mecum consentire, nec Jefaia in libellos, aut vaticinia, pro lubitu dirimere voluisse.

209. 9.
279. 2.

(93) Irasci pene ipsi mihi, suspectiorque videri debeo, quod in re, quæ tota sensus est gustusque poetici, Lowthio adstipulari nequeo, quantumvis allaborarim meos sensus ad ejus sententiam formare. Mihi enim in Ezechiele non sublimitas laudanda, nedum Jefaiana, videtur, ut potius in exorandis amplificandisque imaginibus plus artis et luxuriei eum habere dixerim, quam cum impetu et sublimitate poematis consistere potest. Perpetuus aliqua ex parte imitator est, et tamen novus ac suus, non grandis, sed ingeniosus: imagines enim, quibus jamdiu ante poesis Hebraica adsueverat, inventas ab aliis sed per transfennam modo unico oculorum conjectu visas, certe in quibus non diu morati erant, totas absolvit, ita plene, ita copiose pingens, ut nihil addi posse, nihil in mente lectoris relinqui dixeris: quod faciens uberis quidem ingenii laudem recte consequitur, atque etiam hoc lectoribus præstat, ut antiquiores poetas perfectius intelligant; minus tamen percellit, aut in admirationem rapit.

Rem in exemplo ponam, sed unico: plura ipsius prophetae lectio dabit. Frequens optimis poetis, in descriptione magnarum cladum, avium carnivorarum mentio, sed brevis. Homericum illud, in Iliadis initio positum,

αὐτὰς δ' ἐλάεα πύχε κύνεσσιν
Οἰωνοῖσι τε πᾶσι

quis ignorat? Prosaicæ etiam apud Hebræos et militaris jactantiæ est, *carnem tuam dabo volucris et feris*, 1 Sam. XVII, 44. Nec poetæ Orientales phrasin ignorant. Sumo, quod in libello de lingua Hebraica intelligenda (*Beurtheilung der Mittel, die man anwendet, die ausgestorbene Hebraische Sprache zu verstehen*) p. 297 — 307. probare allaboravi; *וְיָרַח* recte a verteribus volucres reddi. Jam ergo
Asaphus,

Asaphus, Ps. LXXVIII, 48. *jumenta illorum grandini, et greges volucris dedit.* Sublimior Moses, Deut. XXXII, 24.

*Tela mea consumam in illis.
Exesi fame, præda volucrum,
Pestisque atrocissimæ!
Dentem etiam ferarum immittam in illos,
Iracundiamque repentium humi.*

At utroque excellentior Habacucus, c. III, 5. de Jehova hof-
tes victuro,

*Ante illum ibat pestis,
Vestigia legebant alites.*

certæ nempe prædæ. Paulo copiosior Jesaias eo loco quem p. 404. 405. attigit noster, sed ita ut avium, ac tanquam convivarum, expressam mentionem non faciat: c. XXXIV, 7. 7.

*Sacrificium Jehovæ est Bosræ,
Ingensque in Idumæa epulum.
Procumbent oryces cum illis,
Bovesque cum tauris.
Madeset terra illorum sanguine,
Pulvisque adipe pinguescet.*

Hæc omnia, et quis dubitet, plura, animo complexus Ezechiel, imitarique universa, nec quidquam eorum dimittere, studiosus, non repertis, qualia erant, usus est, sed singulari ingenii ubertate luxurians, novis fictionibus amplificavit, dumque omnia canendo exhaurit, quæ in magna strage even-
tura videntur, nova quodammodo ac sua fecit. Primo etiam Magogi clade prædicto, c. XXXVIII, tantum apparatus bellici armorumque instratum agris videt, ut per VII. annos igni alendo sufficiat Israelitis: videt locum sepulcris cæforum destinatum, æternum inde nomen habiturum, quod ipsum expressit: narrat modum cadavera insepulta notandi: omnia parerga, lusus omnes pictoris absolvit, ut vix quidquam lectori suspicandum intactumque relinquere velle videatur:
deinde

deinde et hæc addit, audacter ac quodammodo nove dicta : *Sic, fili hominis, dixit Jehova, dic volucris omni alarum generi insignibus, omnique feræ agri : congregamini et venite, coite undique ad epulas, quas vobis instruo, epulas ingentes in montibus Israeliticis. Carne vescemini, et bibetis sanguinem, carnem heroum comedetis, et bibetis sanguinem principum terræ, arietum, agnorum, hædorum, boum, saginatorum Basanitidis universorum. Comedetis adipem ad satietatem, et sanguinem ad ebrietatem bibetis in epulis meis, quas nobis instruxi. Satiabimini ad mensam meam equis, et quadrijugis, heroe et milite, inquit Dominus Jehova. Ez. XXX. VIII, 17 — 20.* Legere hic mihi videor poetam, quid quid figurati et ficti animo concepit non facile dimissurum, carminique deesse ratum, quidquid picturæ verisimiliter addi possit : atque hac ipsa de causa, quod nihil pulcri negligit, mediocribus propiorem quam summis. Hæc Ezechielica autem en ut contraxit, perpetuus ipse imitator, diviniore ingenio natus, et in cujus prosaico tanquam carmine omnia splendescunt, auctor Apocalypsis : *vidi angelum in sole stantem, qui voce magna acclamabat volucris omnibus cælum per-volantibus : venite et congregamini ad magni Dei convivium, ut vescamini carnibus regum, et tribunorum, heroum, equorum, et infidentium illis, carnibus omnium, ingenuorum et servorum, parvorum et magnorum. Apoc. XIX, 17. 18.* in eo etiam artifex, quod hæc ante prælium commissum collocavit, expectationem lectoris augens, ac de victoria certus ; pene ut internecioni destinatos exercitus præfagas exitii aquilas comitatas esse, narrarunt, et pro omine habuerunt, historici.

Sed plus etiam facit Ezechiel, ita delectatus hac imagine, ita intentus aviis Pieridum locis nullius pede tritis, ut arbores etiam, pro imperiis positas, det volucris ; umbras earum, quod ipsum novum poetisque certe biblicis intentatum, sedibus inferorum transcribat. Sic ille c. XXXI, 13 — 17. *in trunco ejus habitabunt omnes volucres cæli, et in ramos ejus ruet omnis bestia agri, ne porro superbiant arbores irriguæ, nec verticem inter implexa condant, illasque adorent reliquæ bibentes aquam (nomen est poeticum arborum) ob sublimitatem : omnes enim morti debentur, inferis destinatæ, in turba hominum descendantium*

ad foveam ituræ. — Sono ruinæ contremiscent gentes, cum eam ad inferos detrudam, ad descendentes in foveam; solamen omnibus arboribus Edenis, quæ apud inferos degunt, lectissimisque Libani, omnibus aquæ potatricibus. Et hæ cum illa i-verunt ad inferos ad confossos gladio. In his novitatem fictionis, multiplicis artis varietatem, fecunditatem ingenii, facile admirati, sublimitate tamen non percellemur.

Oblitus fere eram, monere, eo tempore vixisse Ezechielem, quo jam desidere cœperat linguæ Hebraicæ decus et majestas, aureæque ætati succedere argentea, ferream brevi tractura. Cum Latinis vatibus declinantis jam Romæ cum comparantes, inveniemus, similem sibi in gentibus diversissimis fuisse poeticæ facultatis sensim obrepentem senectutem. Confer Lowthum p. 212. summa, nostræ editionis.

Hic si qui mihi irascantur, quod non omnia in Ezechiele summa esse existimo, causamque religionis lædi in ejus poemate suspicabuntur, legant, peto, quæ in præfatione Tomi I, pag. XII. XIII. scripsi.

(94) Accuratus legens Habacucum, multum inveni superiorum poetarum imitorem, sui aliquid et novi addentem; non vero ut Ezechielem, sed brevem, valdeque sublimem. Ezechiel plerumque nimia copia infra illos desidet, quos imitatur; Habacucus illos aut superat, aut æqualis novi tamen quid habet. Erit alius de Habacuco agendi locus in commentario critico.

(95) Poterat etiam exempli loco proponi vaticinium, quod Sibyllæ Virgilius in sexto Æneidos libro tribuit, in quo exstasis prophetica ita scite exprimitur, ut non parum ad naturam vaticinii intelligendam ars et imitatio Maronis conferre possit.

(96) Pauca addere de carmine alphabetico animus est. Primo ergo, id ipsum, quod lamenta sua ad literarum ordinem digessit Jeremias, memoriæ præficarum, lamenta ediscendum, serviens. Ac sorte prima hujus artificii origo in lamentis: unde paulatim ad alia carmina, a pueris ac plebe ediscendis, ut illis pro sententiis uterentur, translatum: neque ars, suapte natura exilis, in tanto Hebræis honore fuisset,

ut primarii etiam poetæ illam suis carminibus haud indignam censerent, nisi necessitas eam primum in threnis vulgasset. Desinunt enim indecora videri minuta ejusmodi artificia, si necessitatis ususque potius, quam artis videantur. Quod quidem secus apud nos comparatum est. Quem enim magnorum apud nos poetarum non pudeat, alphabetica carmina condere? quis non illa aut Germaniæ quibusdam partibus, a linguæ decore literarumque elegantia alienioribus, aut certe illis ludorum magistris relinquat, qui arte, non diviniore impetu, poetæ fiunt?

Quamquam et alia reddi ratio potest diversi apud nos Hebræosque pretii hujus artis. Linguæ enim nostræ natura accidit, ut perdifficilis illa sit, literis D et W nimis sæpe in initiis versuum recurrentibus, earumque altera, quando articulus **Der, Die, Das,** pronomenque **Das,** ponendum est, vix sine sententiæ jactura, aut totius orationis immutatione, loco movenda. Quod literas initiales cujuscunque carminis numeranti obscurum esse non potest. Contra a literis X, Y, Z, tam paucae voces incipiunt, ut bonum ab illis, reliquoque carmini aptum versum, in quo nulla adpareat artis adfectatio, exordiri difficillimum plerumque sit. Ars autem tam exilis, parum in plerisque carminibus usus, delectationis fere nihil habens, sed solam artificii ostentationem, ridicula et puerilis censeretur, si tantum habeat difficultatis. Taceo, poemata vix bona fundi posse, ubi animus his minutiis intentus est, exili cura cælestem furorem, cujus primæ sunt et secundæ et tertiæ in poesi partes, temperante et deprimente. Hebræorum quidem carmina alphabetica, exceptis Jeremiæ lamentis, et psalmo XXXVII. mediocris potius quam sublimis generis sunt: nostris vero auribus etiam in mediocri carmine ejusmodi artificium displiceret, quia magnorum poetarum nullis exemplis honestatur.

Carmina alphabetica supra p. 26. indicavit noster, facile in sua genera dispertienda. In his autem condendis nonnihil licentiæ sibi arrogant Hebræi, uti fieri in omni ejusmodi artificio assolet. Quo pertinet, quod in psalmo XXV litera Vau non suum habet versum, ut reliquæ, sed modo
posterior

posterius versus quinti hemistichium, ולמדני, Kuph vero etiam in media voce ממציקתו (v. 17) positum suffecisse poetæ creditur. Referri eodem posset, quod versu secundo ante כך legitur אלהי : quam vocem, literarum seriem turbantem, eliminare, ac librariis relinquere non audeo, quia omnes eam prisca interpretes legerunt. Forte tamen אלהי non ad initium versus secundi, sed ad finem primi referri debet, hoc sensu : *ad te, o Jehova, adspiro, tanquam ad Deum meum.* In psalmo XXXIV itidem Vau non versum, ut debebat, sed hemistichium exorditur : nec suspicio est, male Masorethas versus hic distinxisse, aurium certe iudicio caussa non cadent. In psalmo CXXXXV deest versus a Nun incipiens : quam excidisse totum suspicor.

Ad hanc poetarum in minuto artificio libertatem non re-fero, quod psalmo XXV additur post מ versus alius a פ incipiens : idem enim et in psalmo XXXIV fieri video. Fortè cum duplex sit literæ פ appellatio, F et P, signo aliquo figuræ diversitate prisca eam notarunt : unde sensim accidit literæ, quod apud Arabes literis puncto diacritico ob mutatum sonum notatis, ut duplex haberetur, figuraque ejus recentior reliquis vicesimo tertio loco postponeretur : aliis numerum antiquum servantibus, et utramque figuram pro unica litera habentibus. Scio, quid hic obversuri sint grammatici : nempe, in פנה et פני (Ps. XXV, 16. XXXIV, 17) non minus פ Dagesiatum seu P esse, quam in פרה et פורה, quæ in extremis his psalmis leguntur : non ergo diversam literæ in his vocibus appellationem, sed unam esse. Nescio autem, an multa in Dages et Raphe commentitia sint, Masorethisque potius, quam antiquæ Hebraicæ debita. Ad leges nimis minutas Dages lene ponitur tolliturque, quarum in lingua Arabica nullum vestigium, nullum in vocibus Hebraicis Græce Latineque scriptis ab Origene, Hieronymo, reliquisque antiquis. Sed hanc causam dicendi hic non est locus.

Possunt rei criticæ aliquem usum præstare carmina alphabetica. Indicio enim sunt, non ita turbata omnia ac corrupta esse in psalmis, ut voluere aliqui, restituere suis conjecturis

antiquam lectionem professi. Hunc tamen usum indicasse sufficiat, de quo alia forte dabitur uberius dicendi occasio.

223. 14.
298. 8.

(97) Mihi vero Josephi sententia non verisimilior modo Lowthiana, sed et prope certa. Primo enim attente carmen perlegens, nihil inveni, quod non cæso Josia canere Jeremias verissime potuisset: neque id negaturus videtur noster fuisse, si magnitudinem cladis ingentis, sed breviter narratæ ab historicis, animo complexus esset. Cum rege, in maximam spem cives tollente, cumque exercitu, una ruina conciderat patria et respublica: Hierosolyma tertio a clade mense cum novo rege in potestatem victoris venit, peregrino servire domino, atque ab ipso regem tributarium accipere coacta: neque hæc sine atroci obsidione, mœniumque Hierosolymæ ruina evenisse censendum est, licet brevis taceat historia; quis enim suspicabitur, tribus mensibus sedere voluisse victorem, nec oppugnare urbem, creato rege bellum reparantem; aut cui tam videbitur imbellis Joachazus ac vœcors, ut sine pugna regno cesserit, captivumque se regi Ægyptio permiserit? Hujus oppugnationis mentionem desiderare videntur, qui Josiæ temporis abjudicant threnos, in quibus ruinarum, everforumque mœnium descriptio: hanc ergo si teneo, nihil impediet, quin hi ipsi threni in Josiam dicti sint. Testem quippe habemus Paralipomenorum auctorem, (2 Paral. XXXV, 25.) Jeremiam mortem Josiæ lamentis persecutum esse, ad posteritatis memoriam, una cum aliorum poetarum elegiis, servatis. Quid ergo, cur dubitemus, quin threni Jeremiæ a nobis lecti sint iidem celebres threni, a chronicorum auctore laudati? aut quid causæ est, cur ad aliud illos malum referamus, in quod elegos dixisse Jeremiam non liquet.

Sed et accedit, quod aliqua in threnis legimus, temporis Nabochodonosaris, combustique cum tota urbe templi neitiquam apta: ut cum c. III; 27. suas his verbis fallit solaturve poeta molestias: *conducit viro, onus suum portare in juventute*. Juvenis hæc vox, non senis, qualem undecimo Sedeciæ anno fuisse Jeremiam oportet. Illum autem c. V. 7. *patres nostri, qui peccarunt, non supersunt; nos culpam eorum sustinemus*, illorum nomine, qui sub Sedecia vixerunt, dici prope nefas:

nefas : ob sua enim peccata deterrimi mortalium, progeniesque patribus avisque multo vitiosior plectebantur ; nec opus tam longe causam malorum arcessere. At verissima vox Judæorum sub Josia, rege religiosissimo, et sacrorum instauratore, sub quo, si unquam, a patrum peccatis purificatus est populus, ob peccata majorum, Manassis maxime, Deo reus. Illustria sunt, et digna quæ hic legantur, verba historici sacri : *similis illi rex non fuit ante ipsam, qui toto corde, et animo, et intentione secundum totam legem Moysi ad Deum rediit ; nec post illum similis exstitit. Et tamen Jehova non remisit ab ira ingente contra Judæos, propter ægritudinem, quo eum adfecerat Manasses, 2 Reg. XXIII, 25. 26.*

(98) Non satis ad leges grammaticas נִלְ, quod est NON, 223. 30. vel, NONNE, vertitur a plerisque atque etiam a nostro, NI- 298. 26. HILNE. Illustrius prodibit poema, si verius reddideris, *non ad vos, transeuntes in via, sc. clamo. Versus superior in hæc defierat*

ראה יהוה והביטה כי הייתי זוללה

Vide, Jehova, et attende, sum enim lapsabunda !

Jam subjungit :

Non vobis, transeuntes in via (sc. acclamo) attendite et videte &c.

id est : non vobis, transeuntes in via, hæc acclamo, non vos, qui hanc meam querelam audivistis, spectatores advoco et æstimatores doloris. Vos mihi condolere non potestis : quis enim dolor par dolori meo ?

(99) Nollem elegos dicere, qui flebiles esse et exiliores 226. 16. debent. Tragicus in poemate Jobi, et sublimior, et furens 302. 6. luctus dominatur, ut flebilis in elegis.

(100) Elegantissimi carminis fas sit sensus ac Veneres ex- 228. 26. 304. ult. plicare. Illo videtur tempore compositum, quo filium degenerem fugiens David, ad tutas se Libani radices receperat, quod eum fecisse, ac septentrionalia Palæstinæ, ejus quæ ultra Jordanem est, petiisse, ex 2 Sam. XVII, 24. 26. 27. manifestum. Is certe, qui in hoc psalmo loquitur, sede sacrorum

rum pulsus, et exsul, v. 5. 6. circa Hermonem, summum Libani jugum, æternis nivibus Jordanem alens, oberravit: v. 7. quæ loca nunquam adiit David Saulum fugiens, sed in meridionalibus Judææ latuit.

Hic ergo cum in aliquo mediocri colle, (הר מצער) castra posuisset, vicinitate montium et silvarum tuta, ad quæ veterani ex omni Palæstina confluerent rebus novis non delectati: arripuit credo carminis condendi occasionem, cervis visis, qui ex subjectis vallibus longo agmine quotidie montem notosque Libani fontes aquationis causa petebant. ערנן enim, indice Arabico ٢٢٤ non tam est sitire, quam *ascendere*. His ergo se Dei templique cupidissimum comparans, altiusque jam et cæleste Dei templum spectans, cecinit:

*Ut cervus ad aquæ rivus scandit,
Ita desiderium meum ad te ascendit Deus.
Deum sitit anima mea, Deum vivum:
Quando intrabo, eique comparebo!*

Intrabo: nempe in templum, a quo exsul sum. Addit lacrimarum et luctus acerbiorum ipso exilio causam; maledicas civium voces: præ se tulisse sævum dominum Dei amicitiam ac cultum, religionis specie tyrannidem invasisse, Saul posteris eripuisse regnum, sanguinisque sitim illorum sanguine restinxisse; jam hunc justè a Deo deferri, nec uspiam comparere illud præsentissimum, quod semper jactaverat, numen. Confer 2 Sam. XVI, 7. 8. Nulla vox truculentior honesto peccatori, veræque sibi pietatis conscio:

*Est mihi lacrima cibus
Interdiu et noctu,
Cum dicunt jugiter:
Ubi est Deus tuus?*

Hoc, hoc Dei nomen auditum, tam sibi desiderati, novo vulnere animum fauciat: hoc eum exclamare cogit: אלה, אלה, Dei recordor, inque lacrimas dissolvor. Sic enim אלה efferre lubet, non, ut puncta Masorethica jubent, אלה

rum recorder; obscuro etiam sensu, quæ sint, quorum recordatur. Sed hæc auribus quilibet judicabit melius quam argumentis, modo præjudicatum ei non sit, a punctis nunquam desciscere:

*Dei recorder, et effundo super me lacrimam desiderii indicem:
Cum irem in turba ludens ad templum Dei,
Voces inter clamantium ac gratulantium, turbamque sal-
tantem.*

Compescit jam querelas:

*Quid lacrimis diffuis anima?
Quid strepis super me?
Spera in Deum, adhuc celebrabo eum.*

Sed iterum vincitur in lacrimas, quibus eleganter miscet poeticam Libani descriptionem. Sunt illis in jugis frequentiores, ut testantur itinerum commentarii, catarrhactæ, rivi-que nivium verna tabe supra modum turgidi; est Phiala, undique præcípites magno cum strepitu aquas hauriens, et subterraneo meatu Jordanem fundens: qua de Phiala recte cogitavit *Sebaldus Rau*, vir eruditissimus, in *exercitatione philologica* ad hunc psalmum. His ex regionibus, lætis natura, sed exfuli tristibus, celebritatis recordatur urbis ac templi, (liceat ita vocare tabernaculum) ipsiusque, qui in templo habitabat, Dei: utque est dolor in sua ubique imagine invenienda ingeniosus, sic et his fluctibus, huic catarrhactarum horrori, fluctus comparat malorum, quibus suum caput mergitur. Frequens poetis locus, unde plurimum decoris petunt, sed ita, ut raro comparisonem totam explicent, ne nimium artis, parum adfectus, habere videatur. Jam suo carmini lugubri Philomelam concinere secumque dulce flere putant, quæ

Amisſos queritur factus:

jam plangens mare suo planctui condolere, quod pene in initio carminis tentasse unico epitheto videtur poetarum pater, *Hiad. A. 34.*

Εὐὴ δ' ἀνέων παρὰ ἥναι πολυφλοισσοῖο γυλάσσης.

Habe

Habe jam carmen Davidis :

*O Deus, anima mea diffluit,
Recordor tui ex tractu Jordanis, et Hermonis,
Ex humuli monte.
Mare acclamat mari sonantibus canalibus tuis;
Omnesque fluctus tui super me transeunt.*

Reliqua mitto. Hæc quæ interpretatus sum, carmine etiam Latino subsequeretur, nisi ejus inde a XX. annis defuetudo obstitaret: Germanice tamen eadem canendi periculum feci in paginis libro huic subjunctis.

229. 23.
306. 27.

(101) Hæc si poetica sunt, figurate fortassis accipi debent. Et qui possunt proprie intelligi? Illa enim in valle si integrum diem sol stetit, opus non erat, addi, et lunam stetisse, cujus exiguo lumine jam non opus erat hostem persecuturis: nec illa, si plena erat, eodem cum sole tempore supra horizontem existere potuit. Si autem, ut est in Hebraicis, sol non in horizonte stetit, sed *in medio cæli*, solque et luna valli eidem, in qua prælium commissum, immicuit, nullum omnino potuit lunæ lumen esse, quippe cujus pars illustris, soli obversa, aversa a terra fuit. Difficultatem auget Habacuci locus idem prælium describens, Habac. III, 11. ubi additur, *ad lucem sagittarum tuarum*, id vero est, fulminum, *iter faciebant*: quid enim fulminum luce opus, si medio ex cælo sol omnia illustrabat?

Difficile, fateor, dictu foret, quid proprii huic tam audaci figuræ subsit, nisi eundem Habacucum haberemus interpretem, qui cladem Phœnicum, grandine etiam et gravi tempestate prostratorum, describens, in hunc modum cecinit:

*Sol, luna, stetit in loco suo:
Ad lucem telorum tuorum profecti sunt,
Ad lucem fulminis sagittæ tuæ.*

Si hic, ut sæpe in carmine Hebræo, posterius hemistichium explicat prius, crebri fulminum jactus, cælumque semper patens, Israelitis pro sole fuerunt, totamque ita noctem illustrarunt,

sunt, ut nullibi latere fugientes possent: quod aliquis poeta, libro Jasar insertus, atque ab Habacuco grandisona et brevi imitatione delibatus, hac figura effari ausus est: solem lunamque in medio cælo jussu Josuæ stetisse, Deumque, victoris precibus motum, fecisse, quod nunquam antea, ut nox pro die esset. Ipso quidem in prælio gravissimam tempestatem Phœnicibus immisisse Deum, auctor est historicus sacer: quæ facile per totam noctem durare potuit.

Conjecturam de loco difficili, incertam, (fateor) ut in tanta rerum antiquitate ac paucitate testium, eruditis proponere judicibus ausus sum, melius de illa et deliberatius arbitraturis. Quibus si vel errare visus fuero, conatum tamen non reprehendent illi certe theologi, qui veriti, ne annalium sacrorum fides hoc tam singulari miraculo laboret, ipsi aliquid tentarunt: ex quibus honoris causa nomino S. V. Heumannum, in *nova interpretatione duorum locorum*, alia licet ratione verbis Josuæ miraculum eximentem. Est quidem veri dissimile, Deum miraculo uno omnium maximo ac latissime patente, quod ad totam rerum universitatem pertineret, turbaretque astrorum cursus, rem efficere non magnam voluisse, stragem majorem victi exercitus, in quo quantilla erat pars incolarum Asiæ? Meminerimus, aliorum Dei operum hanc esse laudem solere, quod rebus minimis efficiat maximas. Nec temere aliud miraculum funestius et perniciosius toti terrarum orbi esse potuisset: qui si unico temporis momento in rapidissimo cursu sistatur, omnia ex pristino motu versus Orientem nitentia ruent, multoque quassabuntur gravius, quam fieri ullo terræ motu potest. Sub zona autem torrida si dies pro XII horis XXIV solem habet, et vero per XII horas eodem in loco continuo meridianum, necesse est, omnia ibi torreret ac pene conflagrare. Æstus ejusmodi magnitudinem numeris et ratione æstimans mathematicus, meus, spero, erit. Multo etiam gravius ex imminente luna, non damnum, sed diluvium, sed integrarum internecio gentium. Hæc enim cum fluxum et refluxum moderetur marium, sub luna meridiana tumescunt; XII horas in eodem cæli gradu morata faciet, ut maria ei gradui subjecta et vicina per XVIII horas integrae

continuo crescant, immoderatus etiam solito per illas XII horas, quibus lunæ subsunt: ex quo fiet, ut regiones vicinæ omnes, solis montibus exceptis, submergantur. Exigua sunt, huic æstui maris comparata, diluvia quæ evenire solent, adverso vento refluxum maris impediens: aliud enim est, non decrescere per VI horas æstui interjectas, aliud, per easdem et alias VI horas continuo intumescere, et vero eo fervore et impetu, quo mare sub ipsa luna meridiana positum crescere solet.

Nec ergo magnam res sacra jacturam faciet, hoc miraculo demto, modo ita dematur, ut et Josuæ liber ab omni erroris mendaciæ suspitione liberetur. Cum enim finis miraculorum sit, ut veritas revelationis divinæ adstruatur; non video, quid contra adversarium religionis revelatæ hoc miraculo profici possit: negabit enim, uni se testi, et vero anonymo, auctori historiæ Josuæ, rem tam sua natura incredibilem credere posse.

Nec tamen dissimulandum, quid conjecturæ meæ obstat, nempe quod post illa verba, *nonne hoc scriptum est in libro Jasar*, pergitur adhuc in miraculi descriptione. Dicendum ergo, verba hæc carmini medio, quod ex libro Jasar citatur, inferi: quod a consuetudine citantium abludit. Nec etymo tituli a Lowtho prodito satis assentior: tum quod ישר non significat, *canebat*, pro quo ישרי scribendum fuisset: tum quod articulus ה præmittitur, nec dicitur ספר ישר, ut ספר בראשית, sed ספר הישר. Verum de etymo titulorum non valde laboro, reliquis argumentis facile contentus, quibus Lowthus effecit, collectionem poematum esse. Nec denique ignoro, fuisse, qui ex tabulis eclipsium Sinensibus hanc moram solis ingeniose probare conatus est. Vide *Gentleman's Magazine* 1758. Nov. p. 512. 513. Vereor tamen, ut Sinensium tabulis tam antiquis fides haberi possit, cum vel multo recentiores a Jesuitis correctæ dicantur, optimique historiæ Sinensis auctores negent, ultra XII aut XV ante Christum natum secula tuta figi vestigia. Sed hæc quæstio astronomica nimis a meo remota est studiorum genere, quam ut quidquam aut asseverare aut inficiari auserim.

(102) Non improbabilis conjectura. Possit tamen et קשת^{229. 38.} metrum significare, i. e. carmen metricè compositum, a قوس^{307. 29.}

mensurare, قیاس⁵ *regula, mensura*. Consuetæ explicationes, filo orationis ineptæ, displicent.

(103) Plus paulo inept phrasi, quam suspicari noster videtur; magnanime enim querulus, et amicus et regni hæres, vindictam minatur. Sed hoc altius ex usu poetarum Orientis repetendum. Verba Hebraica in quamcunque linguam versa

legenti, apparet, poetam diras agris imprecari, in quibus Saul et Jonathan occubuerant, non pluvia non rore humectandis. Addit in eandem sententiam, ושדי תרומה, *et vos, o agri sacri*. Sacros nempe agros coli nefas, unde et olim, sacrare agros vel ædes, in pœnis fuit Orienti. Notum est חרם seu *anathema* Hebræorum, agros conferi, ædificari ur-

bes, vetans: Jos. VI, 17. 19. 21. 26. 27. Num. XXI, 3. Deuteron. XIII, 16. 17. 18. Chaldæi ædes illorum, qui gravi se scelere obstrinxerant, נול⁵ *donum*, esse jubebant, Dan. II, 5. quod vocabulum male vulgo vertitur sterquilinium, (in urbe enim celebri, nedum in regia, quis sterquilinia toleret?) rectius derivandum a נָתַן⁵ *donare, Deo dicare*. Volebant autem Orientales, agros, in quibus cædes facta, non humectari rore, dum ultionem sanguinis aliquis sive Deus sive mortalis medi-

taretur. Nota Arabibus phrasi, دَمٌ مَطْلٌ^{5 5}, *sanguis rore confusus*, pro sanguine, cujus ultionem nemo suscipit. Sic in carmine *Taabbataferræ*, quod in Schultensii grammatica Arabica p. 416. in mea chrestomathia p. 71. legitur, sub fissura

petræ cubare dicitur, قَتِيلٌ سَمٌّ مَا جَطَلٌ^{5 5 5 5} *occisus, cujus*

sanguis non irroratur, quod statim explicat poeta, *mibi onus reliquit, et exspiravit, ego vero illud suscipio*. Schultensius quidem phrasin recte, non ejus originem, intelligens, vertit, *cujus sanguis non rorat*, rorare existimans sanguinem, qui ebulliat vindictæ avidus. Quod pulcrum est, fateor, et fabulis

Orientalium concinens, sed contra vim verbi passivi: ^طمَلَّ
 enim ex punctis, ^طمَطَّلَ etiam ex literis, passivum esse agnos-
 citur, itemque ^طمَطْلُولَةٌ in alio versu quem Schultensius ci-
 tat: *sanguines eorum ultorem non nacti, مطيولة rore conspersi*,
 Intelligemus jam, cur et Rispa mater petram, in qua VII ex
 Sauli posteris occisi erant, toto messis tempore panno contex-
 erit, usque dum aqua cælitus effunderetur, idque ceu notatu
 dignum Davidi renuntiatum sit, 2 Sam. XXI, 10. 11. spem
 nempe vindictæ ostendebat. Est ergo et hæc in lugubri car-
 mine magnifica et rege digna vox Davidis, ultorem promit-
 tentis, atque etiam, quod ipse ultionem a Philistæis cepit,
 fortior et terribilior illa Didonis in Æneide,

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
 Qui face Dardanios ferroque sequare colonos.

232. 25.
 310. 26.

(104) Suspikor, בלי משיח, *non uncti oleo*, ad clypeum po-
 tius, quam ad Saulum pertinere. Ungebant clypeos ex corio
 factos, ne fatiscerent: eamque unctionem vulgus in religio-
 nem traxisse videtur, ac si ea clypei sacrantur. Poetæ au-
 tem, fidi pictores, si res describunt, quales videntur, non
 quales sunt, crebro vulgi opinionibus in ornando carmine
 utuntur.

248. 14.
 331. 19.

(105) Hac laude Arabum maxime odas commendari dix-
 eris, non omnes quidem, sed meliores. Vix feliciores oda-
 rum exitus observasse mihi videor, quam in poesi Arabica,
 Exemplo esse possunt non pauca eorum carminum, quæ Schul-
 tensius Erpenii grammaticæ adjecit, magis placitura, si mi-
 nus in interpretando etymologum egisset vir Arabicæ erudi-
 tionis facile princeps.

249. 17.
 333. 4.

(106) Est hic locus de odæ Davidicæ proprio charactere
 aliquid dicendi, in qua laudanda nonnulli magno regi, et di-
 vinitus actio, adulari quodammodo videntur, nihil majus, sub-
 limius, augustius, odis Davidicis animo concipi posse, omnia
 in hoc poeta summa fuisse, prædicantes. Unde accidit, ut
 nec verum characterem habeamus carminis Davidici, quo ab
 alijs

aliis dignosci possit; et nimis laudando mediocria nonnihil etiam de vera laude dematur.

Mihi ergo gustu potius, quam arte et argumentis, rem gestimanti, in hoc primo odarum genere felicissimus fuisse David videtur, quod totum suavitatis est, ut, cum agrorum, filvarum, fontium naturam describit: ex reliquis etiam odis has maxime præstare dixerim, quas in utroque exilio cecinit. Nec mirum: otio tunc abundabat poetico, adfectus experiebatur vividiores, eamque oculis et animo objectam cernebat naturam, cujus ex prima juventute memor iterum tanquam juvenescebat. Et tamen id mirum, quod jam senior, cum Absalomum fugeret, juveniliū odarum decus non assequutus modo est, sed et quodammodo superavit, si psalmus XXIII, et XLII, quod equidem existimo, hujus sunt senilis exilii.

Contra, mediocriter meos sensus afficiunt, in quibus sævior adfectus dominatur, sive tristitiæ, sive indignationis, ne his quidem psalmis exceptis, qui dira omnia hostibus apprecantur. Satis in his dirarum, satis elegantia, atque etiam imprecationes exquisitæ, sed quas legens minus animo commoveor, irascor, percellor. Non habent hæ odæ, quas dixi, universæ, lugubre illud et funestum, quod Jobi, non oda quidem, sed tamen carmen adfectus plenum: cui collatus quis non psalmus mediocris est et quietus? Neque præcipua odarum Davidicarum laus in dictionis sublimitate, horrendarumve rerum descriptionibus; qua parte Jobo, atque etiam, me iudice, Mosi concedit. Ne decimum quidem octavum psalmum excipio; in cujus primis versibus plus artis et picturæ, quam horrores, videre mihi videor, licet magnam sublimiter informari imaginem fatear; in illis quæ sequuntur, plus etiam subsidere orationem, fierique temperatiorem dixeris, quam tanto ex initio sperasses. Mihi quidem odæ Mosaicæ præ hoc psalmo placent; atque adeo malim vicesimi noni, quam decimi octavi psalmi auctor haberi.

(107) Psalmi hujus vim et venustatem jure miratur noster, ^{250. 10.} non perspectam plerisque, licet multi tentarint nostræ illum ^{334. 6.} ecclesiæ usibus carmine germanico accommodare. Hi vero et parergis odam brevitate et simplicitate excellentem onerarunt,

et

et mystice omnia atque spiritualiter accipientes, ænigma potius, quam suo splendens lumine carmen effecerunt.

In exilio aliquo, patriaque et sacris pulsus David, hæc ita, nisi fallor, cecinit : domum enim Dei se rediturum sperat versu sexto. Cum autem ex beneficiis divinis hoc unum maxime celebret, quod nulla re careat, atque videntibus et spectantibus hostibus tanquam convivio aliquo excipiatur, in illa crediderim tempora psalmum incidere, quibus arma filii fugiens trans Jordanem castra habuit, sola commeatus difficultate in inculta regione cum exercitu aut periturus, aut a suis deferendus. Res autem multo accidit aliter : quod enim sperare non audebat ad hæc repentina rebellionis non præparatus pater, et qui veteranis militibus undique ad ipsum confluentibus prospicere non potuerat, Deus ipsi præstitit. A bonis enim et opulentis civibus tota ipsius castra alebantur, ut iustum in illo tractu colligere exercitum, ac prælii sortem experiri posset. Lege 2. Sam. XVIII, 26 — 29.

Comparat ergo se ovi, Deum pastori : obviam imaginem, quæ quotidie in illis desertis oberrabat oculis, in carmen vertens. Oves imbelles, inermes, præda exposita, imprudentes futuri temporis, omnia pastori debent. Meminerimus, regem exsulem olim pastorem esse. Subit jam illum hujus pristinae vitæ recordatio. *Jehova, inquit, est pastor meus, nihil mihi deerit* : illius est, mihi de victu et pascuis prospicere, non meum, qui hæc omnia animo prævidere et procurare non potui. Gratiore ovibus pascua herbæ teneræ, אשׁוּר, quæ proprie herba virgo est, semine nullo imprægnata, ut illa, quæ semen jam concepit, עשׂב : Gen. I, 10. 11. In his ergo pratis, herba juvene vestitis, recubare se sub Dei tutela fingit. Ad Libanum usque pulsus erat, per cujus juga torrentes nivibus tumescentes magno cum strepitu ruere narrant, qui illum montem adierunt. Periculosa hæc ovibus aquatio, nec satis sana. Addit ergo, ad leniter fluentes aquas se duci, ubi jam in molli planitie aut serpunt rivi, aut stagnant. Oberrabant oculis valles tenebris horrendæ, ferarum lustra ; sed in quibus optima ovibus pascua, modo tutæ esse possint : hæc illi valles צלמות, non, ut opinor, *tenebrarum mortis*, sed simpliciter

apliciter *tenebrarum*, modo audeamus puncta deferere, et legere

צִלְמוֹת, collato Arabico ظِلْمَات. Nihil in ejusmodi valle
tutum ovibus, nisi quod pastoris arma tutum illis præstant;
cui se soli, ignaræ etiam periculi, committunt. Habes hæc-
tus elegantissimas imagines et pascuorum patentium, rivo-
rumque leniter fluentium, quorum ipsa recordatione delectari
solemus: et umbrosarum vallium, quarum horror novam et
jucundam legentibus imaginem offert. Sed quæ improprie
dixerat, jam magis proprie canit: spectantibus, invidenti-
bus, frementibus hostibus, opiparum sibi a Deo convivium
parari, non aromata capiti deesse, non poculo ebrietatem.
Est enim, ut ex lingua Syriaca discimus, propria vis verbi
רוּחַ in ebrietate. Spem inde concipit, ad loca sacra se redi-
turum, ibique diu regnaturum.

Hæc autem ea brevitate cecinit, in qua nihil sit, quod
non placeat, nihil quod redundet, nihil quod demi non ægre
feras.

(108) Ambigo adhuc, nihil de titulis psalmorum certi sta- 251. 31.
tui posse ratus, dum voces musicas et poeticas orientis igno- 335. 31.
ramus. Inter has sine dubio est *scalæ* nomen. In *Assmanni*

bibliotheca Orientali T. I, p. 62. invenio سَلَالٍ وَوَادٍ

scalas odarum, quæ tamen quales sint, dicere non habeo.

(109) Vel etiam verte: *ut ros Hermonis, ita est ros qui de-* 251. 39.
scendit super montes Sionis: i. e. populus Israeliticus, Sionē 336. 15.
quotannis congregatus, rori Hermonis æquiparari potest.
Confer Ps. CX, 3. Movet quidem dubium de Hermone, et
Relandus, et Kraftius, (Fasc. II. obs. 4.) quod nivibus æ-
ternis rigidus rore madescere nequeat. Verum facilis respon-
sio. Summa montis cacumina rigent, at radices rore eo abun-
dantiore fudant.

(110) Non erat, cur Masborethas et interpretes notaret 252. 16.
nos, ac pro consueta aliam proponeret versionem, quæ ne 337. 17.
sententiam quidem absolvit, sed habet, ut aiunt, subjectum
sine prædicato. Lege primos quatuor versus: habebis de-
scriptionem

scriptionem hominis Deo confidentis, in nominandi casu, quid autem de hoc homine adfirmetur vel negetur, frustra requires. Quod secus omnino est in psalmo 128, ubi, *beatus est qui timet Jehovam*, absolvit sententiam vel potius pro sententia est exclamatio: *o beatitudines timentium dominum*. Quid autem, quæso, desiderari in hac sententia, quam puncta vocalia fundunt, potest?

*Qui habitat secretum Altissimi,
In hospitio sessoris cæli pernoctabit.
Jehovæ dico: perfugium propugnaculumque meum,
Deus mi, in quo confido.*

i. e. quem in suam tutelam suscepit Deus, ejus curam nunquam deponet. Semel in ejus domum admissus, noctu etiam, periculique tempore, hospitio ejus fruetur. Igitur dico *Jehovæ*, &c. Umbram Dei, sub qua pii diversantur, interpretatus sum hospitium, ex usu vocis Genes. XIX. 8. Jes. XXXIV, 15. (Noctis certe tempore, de quo et psalmus loquitur, et Lotus, non umbram desideraveris, sed hospitia.) Noctem, periculorum tempus intelligo: noctu nempe et latrones et feræ grassantur, ipsaque caligo horrida omnia et periculi plena facit. Vide Ps. CIV, 20 — 24. 'שׁוֹמְרֵי סֻמְּיָאֵי סֵסְרֵי שָׁמַיִם summi cæli sessorem vertere ausus sum, præeuntibus LXX, qui Ps. LXVIII, 15. vertunt, τὸν ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ, et concinente membrorum parallelismo, ex Arabico *summam rei conscendere*. Quod enim noster cum plerisque omnipotentem vertit, ad abusum linguæ Arabicæ referendum est. Contulerunt 'שׁ cum *شديد* (*potens*) contra leges grammaticas: pro 'שׁ enim Hebraico Arabes non 'שׁ sed 'שׁ habere solent.

254. 22.
340. 25.

(111) Non probo reprehendentis severitatem. Quid obstat quo minus duo per omnem psalmum sibi respondere chori possint, alter Deo confidentium in adversis, alter hos ad spem erigentium, eorumque admirantium felicitatem? Ipse quidem noster ejusmodi choros in psalmis alibi et vidit, et laudavit: atque qui posset non laudare, cum poesis Hebræorum inter saltantium choros, mutuo sibi carmine respondentes,

nata

nata et educata sit? Vide ejus prælectionem XXX. Mihi ergo prior chorus loqui videtur versibus 1 et 2: secundus respondere v. 3 — 8: denuo loqui primus in primo versus noni hemistichio, atque inde usque ad finem versus 13 secundus: tandem autem Deus interlocutor venire. In quo si cum plerisque erro, argumentis rerum in viam reduci cuperem, non asseverationibus, durum id et absonum esse, quod, si lubuisset, pulcrum, poeticum, divinum. Lektionem hic cum Hario sollicitare, periti et artificis non est, sed novarum lectionum nimis cupidi. De ellipsi verbi *εἶπας*, huic loco non apta, dicerem, si opus esset. Tralatitia illa ellipsis, sed tamen falsa. Reliquarum linguarum Orientalium peritus commode ea carebit, hanc substituens legem grammaticam: actionem ubi descripserunt Orientales, licet illis, verba etiam agentis statim subjungere, ac, tanquam res in scena ageretur, imitari.

(112) Hac personarum mutatione, quam prope singularem censet noster, non opus erit, modo finem versus sexti, aliter suppleta ellipsi, pro, *cum dialectum populi audirem, quem non noveram,* vertas: "*cum vocem Dei, quem non noveram, audirem.*" Hæc vox quæ fuerit, versibus sequentibus exponitur. Latinus, hæc si scriberet, "*legem Josepho tulit Deus, cum ignoti adhuc numinis vocem audirem: ex servitute te exemi &c.*" nemini non intelligeretur.

(113) Hoc quo indicio intellexerit noster, non liquet. Difficilis est et periculosa de occasione psalmorum, de quibus inscriptio nihil prodit, disputatio. Hic tamen si conjicere liceat, reprobata eorum sententia, qui psalmum pro vaticinio habent, Europam a Christo subjugandam prædicente; malim de victoriis Davidis, auspice Deo partis, cogitare, maxime de capta Sione, 2 Sam. V. quæ loca, cum jam olim Melchisedeci tempore Jehovæ sacra fuerint, antiquas ingredi portas verus Deus optime dici potuit, v. 7. prisco sacello recuperato. His victoriis aptum est exordium, jus Dei in universam terram canens, et epinicium in fine psalmi: quæ autem de monte sacro v. 3. seqq. leguntur, indicio sunt, non provincias in Syria Arabiave, sed urbem sanctam recuperatam cani.

R

Quod

Quod si omnino placeat, arca Sionem deducta psalmum factum esse, recentis tamen victoriæ, captæque urbis, cogitatio nunquam, dum eum interpretamur, ex animo demittenda est.

266. 22.
357. 4.

(114) Melius: *qui per vitam suam non pejeravit*. וְשָׁמַר לְשׁוֹנֵוְהוּ est sine dubio, non, per vana numina jurare, sed *pejerare*: quod ex loco Exod. XX, 7. discitur. Proprie est: *ad mendacium proferre*, seu, *nominare*, nomen Jehovæ, vitam suam, urbes sacras, (Ps. CXXXIX, 20) sive aliud quid sacri charique. In templo autem jurandi locus, 1 Reg. VIII, 31. 32. nec solemnia sacramenta sine sacrificio: unde hic mentio expressa perjurii, q. d. *nemini ibi locus perjuro*.

266. 35.
357. 30.

(115) Quid tamen in hac sententia desiderari possit, non video: *quærentes faciem tuam sunt Jacobus*: i. e. ii demum Israelitæ veri, dignique hoc monte habentur, qui tuam faciem quærent. Veteresne, quos citat noster, legerint אֶל עֵקֶב, an cum non paucis interpretum עֵקֶב elliptice poni pro *Deo Jacobo* crediderint, incertum est. Arabis certe et Æthiopis nulla in variis lectionibus psalmorum existimandis auctoritas numerusve, Græca interpretantium, non Hebraica. In psalmis idem de Vulgata versione plerumque tenendum, alibi meliore et magis sua.

267. 29.
358. 20.

(116) Mallem, *portæ antiquæ*: i. e. veri Dei cultu jam olim nobilitatæ. Sic montes ab omni tempore nobiles דִּרְרֵי קֶדֶם et גְּבוּעֹת עֵלִים Jacobo Mosique dicuntur. Sensus est: portas, humiles antea, certe Jehova non dignas, augustiores jam et majores fieri debere.

268. 12.
359. 8.

(117) Hoc vero nostri observatum magnopere velim ab interpretibus psalmorum teneri; quod qui non faciunt, in triplicem fere incidere errorem solent. Sunt, qui ex historia psalmos interpretantes, ita agunt, ac si omnia nossent, nec quidquam sub regno Davidis accidisset, quod non memorie sit proditum. Id vero in tanta historicorum sacrorum brevitate, rerumque gestarum magnitudine et multitudine, veri est dissimillimum. Plerumque bellorum ne causæ quidem narrantur, ex præliis pauca, eaque majora. Quis quæso rei bellicæ non imperitissimus dubitabit, quin inter exitum Davidis,

Hiero-

Hierosolymam defendere non audentis, illamque atrocem pugnam, quæ rebellionem Absalomini extinxit, multa interfint, quæ reticentur : castra sapientissime capta tuto in loco, iterumque mota, collectus undique veteranus miles, non pauca etiam minora prælia, quibus victor, exercituque jam aucto, rex 'exsul, in montibus antea hærens, audebat jam aperto Marte configere ? Hoc ipsum ultimum prælium cum cis Jordanem in silva Ephræmitica commissum sit, quis non intelligit, aliquid accidisse, quod Absalomum, jam trans Jordanem castra habentem, regredi in Palæstinam proprie sic dictam cogeret, forte ut regiam urbem tueretur. Aut qui historiam 2 Sam. VIII, 13. cum psalmo LX contulerit, poteritne non intelligere, inter victorias a Syris et Idumæis reportatas infaulta non pauca intercessisse, resque infeliciter in ipsa Palæstina gestas fuisse, ut urbs etiam regia in summum discrimen adducta sit, Idumæis in vallem salis, vix unius diei itinere distantem, penetrantibus ? Hæc tanta si omittuntur, si ne Assyriorum quidem in libris Samuelis fatis expressa mentio, quibuscum sine dubio bellum gessit David, Ps. LXXXIII, 9. quid sperabimus alia minora memoriæ prodita esse, quibus in carmine varie ornando maxime uti poetæ solent ; valde illi displicaturi, si prælia tantum, non et singulorum fortia facta, describerent magnarumque rerum imagines parergis ornarent et perficerent, quibus vix ullus in historia locus, majora tantum commemorante. Pacis autem miracula, quibus respublica sub Davide floruit, solo bello tantos auctus non captura, omnia pene subticentur. Sed ut illuc redeam, unde diverti, hi qui non suspicantur, maximam se partem historiæ ignorare, plures quam fas est psalmos eadem de re explicant, quam forte ex historia norunt : unde fit, ut languere carmen, solisque abundare verbis, videatur, nulla scenæ varietate delectans.

Alii magna utuntur fingendi licentia, quamque ex commentariis antiquorum haurire nequeunt, solo se ingenio supplere posse sperant historiam : quo in genere non pauca peccasse videtur, qui vitam Davidis scripsit, *Patricius Delany*. Exemplo sint, quæ in capite VII tomi III. ex psalmis XXX-

VIII et XXXXI. comminiscitur, Davidem eo tempore, quo rebellionem coquebat Absalomus, variolis laborasse: (ignoto quidem illis temporibus morbo, et ex quo rex grandævus vix sine miraculo convalescere potuisset) atque, ne quid fingendi temeritati desit, ex earum confluxu oculorum usum per aliquot dies amisisse.

Plerique ad sententias morales, et sensus mysticos confugiunt, aut quæ non intelligunt historica, vaticinia esse jubent: nihil horum facturi, nisi nihil historiæ se ignorare putarent.

Nos quidem ingenue multarum rerum, ut Lowthus facit, fateamur ignorantiam, qua et perspicuitati psalmorum, et vero decori eorum poetico, non parum decedit. Quid utrique præstet paulo copiosior historiæ cognitio, intelliget, si quis ea relegere non dedignetur, quæ n. 100 et 107. de psalmis XXIII et XXXXII scripsimus. Ipse ille tam male a Delanio habitus psalmus XXXXI, quem in tempora rebellionis Absalomica incidere, et v. 10. signari Ahitophelum, nemo non dederit Delanio, quam lucet, quam fit ornatior, sententiisque quam verbis abundantior, si feliciore aliquo conjectu evolvas 2 Sam. XVII. 27, — 29. Ex nostra enim sententia David Barfillæo, aliisque bonis civibus, qui sui egentis et exsulis curam susceperant, totumque ejus aluerant exercitum, fausta et prospera quævis a Deo adprecatur, simulque de aulicorum perfidia, qui ipsum Absalomo prodiderant, Ahitopheli similitumque, conqueritur. Psalmum tertium sine historia legens, in versu 7 et 8 nihil reperiet, nisi locos communes de tutela Dei, fiduciaque in illo collocanda: at idem si ex 2 Sam. XVI, 1 — 23. didicerit, eo ipso tempore, quo rex cis Jordanem securus dormiebat, gravissimum ei imminuisse periculum, quo perfunctus pene jam evasisse videretur, nec eum deinde habuisse, cur infinita millia non militum sed civium timeret, pravo consilio lente armanda, quibus in desertis defuturus commeatus erat: næ ille jam se aliquid legere magnum et attentione dignum sentiet.

Fateor multum nos semper in historia Davidis ignoraturos: suspicor tamen, ex his ipsis, quæ supersunt, monumentis
multa

multa passim sparſa et ignorata colligi, uberioſemque tanti et viri et regis hiftoriam conſcribi poſſe: ac, ſi quid de me proſiteri licet, nonnunquam conſilium cepi, vitam Davidis ſcribendi. Eas certe res geſſit, ut cum maximis noſtri ſeculi regibus comparari queat: magni, licet non diuturni, imperii fundator, imperator maximus, non miles deterior, auctor præterea diſciplinæ militaris et artis bellicæ, quæ ante ipſum vix ulla in populo Iſraelitico fuerat.

(118) Supra profeſſus, in odis Davidicis me non tam ſublimitatem admirari quam ſuavitatem, hanc tamen unam excipio, qua nihil in pſalmorum libro ſublimius legere memini. Digna hæc oda, de qua in epimetro agam huic prælectioni attexendo.

(119) Si placuiſſet, אֵילֹת de arborum genere interpretari, tanquam pro אֵילִי poſitum: terebinthos ſcribere debuifſet non quercus. Vide omnino Celfii hierobotan. P. 1. pag. 34 — 37 אֵלֹן quercus eſt, a qua diverſam arborem eſſe אֵלֶּה, lecto Hoſeæ loco, c. IV, 13. in dubium vocari non poterit. Nullam tamen cauſſam video, cur a punctis diſcedendum, proque Aijaloth legendum ſit Eloth, idque pro masculino אֵילִי habendum. Egrege ſententia ex verbis exiſtit, ſi ita exponas, *luſtra ferarum vaſtat Deus, proſtratiſque ſilvis luctum cervis facit*. Cervæ nominatæ videbuntur, ut mitis atque doloris capax fera, ad noſtram etiam curam et miſerationem pertinens. Sin placeat יָחוּלֵּל primo ſignificatu, ex quo eſt, *tremere*, accipere: non inornatior prodibit ſententia, *altis in ſilvis ipſas intremuiſſe feras*. Hæc enim, quæ hiftorico philoſophoque minuta ſunt, poeta non indigna ſunt, imaginemque gravis tempeſtatis, minutis etiam parergis ornandam, perficiunt. Quamquam nec video, cur Bocharti explicatio admitti nequeat. His ergo ita comparatis, cumque copia potius bonarum explicationum laboretur: quid opus eſt, puncta deferere, inſuperque generis anomaliam ſancire? Sed fraudi fuit noſtro, quod putabat אֵילִי quercus eſſe, cujus arboris mentio deſcriptioni tempeſtatis inprimis apta.

EPIMETRON

DE PSALMO VICESIMO NONO,

ET SEXAGESIMO OCTAVO,

NON omnem Psalmi XXIX. pulcritudinem lectoribus spectandam præbuisse, nec æque feliciter ac fervide, ut alia Hebræorum poemata, versibus eum Latinis expressisse Lowthus videtur. Aliam ergo ejus versionem, illustratam subinde atque ubi opus fuerit vindicatam, subjiciam, soluta tamen oratione, non carmine conceptam: vereor enim, ne Musis Latinis poenas debeam intermissæ per X aut XX annos consuetudinis nimisque adamati carminis Germanici, nec tam desipio, ut mea carmina cum Lowthianis comparari, id-vero est, displicere et fastidiri, velim.

Sit autem animo inter legendum infixum alte et præsens, ubi terrarum, et qua in gente, Dei majestatem a tonitruum terrore laudet vates: in Palæstina nempe, cui tempestates ab Occidente aque mari mediterraneo ingruunt, gravissime in juga Libani detonaturæ, indeque Arabiæ deserta petituræ: interque Israelitas, quibus fulmen currus-
que

que tonans, prorsus ut Græcis, insigne veri sum-
mique Dei, cui hoc telum, hocque folium, ipsi
etiam vanorum numinum cultores sacrum suum-
que relinquebant. (Vide pag. 184. seqq.) Eidem
tonanti Deo, volucrem currum agentem, septenarium
etiam numerum dicari meminerimus: huc enim
spectat artificium psalmi, septies illud, קול יהוה
(*vox Jehovah, seu, tonitru*) repetentis, ut mystici
etiam numeri usu, omnem tonitruum gloriam ter-
roremque principi Deo consecret, qui septem die-
bus cælum terramque perficiens septimum sibi
diem festum esse statuit. Cui numero nisi aliquid
dedisset vates, versus quartus, me quidem iudice,
abesse potuisset. Sic ergo poeta:

Date Jehovah, filii Deorum,¹

¹ Filii Deorum vanorum numinum cultores sunt, *dicentes*
ligno, pater meus tu es: lapidique, tu creasti me: Jerem. II, 27.
Confer ad phrasin, Num. XXI, 29. Malach. II, 11. Genes.
VI. 1. (ubi religiosi, a Jehova cognominati, c. IV, 26. *fili*
Dei vocantur, irreligiosi contra *fili hominum*) Ps. XIV, 2.
(ubi filii hominis non sunt omnes in universum homines, op-
positi quippe populo Dei v. 4: oppressis ad Deum fugienti-
bus, v. 6. captivis ex populo Dei v. 7: sed *stulti Deum ta-*
cita cogitatione negantes: v. 1.) Hos. II, 6. 7. Hæc ergo qui
numina, nunquam tonatura, venerantur, jam ubi summum
ubicumque Deum in nubibus præsentissimum, suisque immi-
nentem capitibus, exhorrescunt, gloriam ei et honorem tri-
buant. Confer Jerem. X, 11 — 13. Filios autem interpre-
tor, non magnatum, sed Deorum: partim, quod אֱלֹהִים sine
Jod scriptum Deos, cum Jod אֱלֹהִים magnates significare so-
let: partim, quod non adparet, cur nobilium solorum mentio
fuit in describendo terrore fulminum, cujus major longe laus
est

Date Jehovahæ gloriam honoremque :
 Date Jehovahæ gloriam nominis ejus,
 Adorate Jehovaham in ornatu sancto. ¹
 Fragor Jehovahæ aquis ² incubat :
 Deus gloriosus intonuit,
 Jehova (*intonuit*) super aquis multis.
 Fragor Jehovahæ est fortitudo, ³
 Fragor Jehovahæ est coruscus splendor.
 Fragor Jehovahæ frangit abietes ;
 Frangit Jehova abietes Libani,
 Illasque ut vitulum saltare docet :
 Subfilire docet Libanum Siriumque ut bovem
 ferum juvenem. ⁴

est, quod ad summos pariter et imos pertinet. Melius his interpretibus Virgilius :

et mortalia corda

Per gentes humilis stravit pavor.

¹ i. e. ejus jam festum agi existimate, dum in nubibus præsens adest, sanctasque ei vestes sumite.

² Tonat eminus in mari mediterraneo, ex quo nimbi Palæstinæ ingruunt.

³ Solent Arabes prædicato præpositionem ב præmittere : idemque, quamquam rarius, faciunt Hebræi : cujus constructionis exempla Schultensius in Proverbiis Salomonis passim observavit. Plura si cupias, adde Lev. XVII, 14. Num. XXIV, 7. Jer. XVII, 3. הדר suspicor, proprie *splendorem* esse, nec tamen certi quid de etymo habeo. Sententiam puto : *fortiora jam ingruunt tonitruum murmura : fulminibusque terra resplendescit.*

⁴ Qui sint רִמֹן, post multas aliorum lites docuit Schultensius ad Jobum. Sirion nomen barbarum est summi Libani jugi, sub quo Jordanes erumpit. Deut. III, 9. Fragore tonitruum

Fragor Jehovæ spargit¹ flammæ igneas.

Fragore Jehovæ intremuit² desertum:

Tremuit Jehovam desertum Kades.³

Fragore Jehovæ tremuere cervæ,⁴

nitruum abietes valde tremunt, late sparsas habentes, sed non altas radices: quæ omnia in majus auget poeta. Est etiam id moris poetice, quod tempestatem per montes euntem, utpote ubi graviora tonitrua, describere amant.

Ille flagranti

*Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
Dejicit.*

¹ קוצב proprie est, *spargere, diverberare*: unde et Hebræis de fissione ligni adhibetur, tanto ictus impetu, ut dissiliat spargaturque; et Arabibus; ^s حاصب est, *glaream spargens ventus*, atque haud scio an et fulmina, seu potius lapides tonantis Dei spargens. Muhammedes enim, qui alias narrare solet, Sodomis immisos lapides ^w سجيل, (i. e. lateres in cælesti officina coctos, ejus signatos nomine, quem divinitus ferient; nostri **Donnerfesse** dicunt) Sur. LIV, 34. narrat, ^u حاصبا, *ventum lapides spargentem* immisisse illis Deum. Nostri loci sensus est, tanta vi nubila quaterere Deum, ut dissiliant, erumpentibus fulminibus.

² Vide orationem meam *de felicibus connubiis aliarum disciplinarum cum philologia Orientali*, pag. 37. not.

³ Descriptio pergentis in Arabiam tempestatis. Solent alias Hebræorum poetæ, divitias tanquam laudaturi Dei, commemorare, deserta non minus quam culta ejus imbribus rigari, ut habitari a feris possint. Ps. LXVIII, 11. Jes, XLIII, 20. Job. V, 10.

⁴ Sitne tremere idem quod timere, an, ex vicino partu tremere, ante tempus, terroris magnitudine parere, pro certo non dixerim. Hoc grandius.

S

Nudat-

Nudatque filvas, ¹

Dum templum ejus universum laudibus re-
sonat.

Jehova confedit ad diluvium: ²

Sedetque Jehova rex sempiternus. ³

Jehova vires addet populo suo,

Incolumique illi benedicet.

His adjungere lubet de psalmo LXVIII, reliquos Davidicos, ut supra n. 118. dixi, sublimitate vincente, ac Mosaici pæne ingenii, aliqua: totum enim non intelligo, inque his ipsis, quæ poliendo carmini pulcherrimo, et detergendæ tanquam ejus ærugini, adfero, sunt etiam incertiora. Id manifestum, initium psalmi, et, minimum, XIV primos versus, non de victoriis Davidis agere, sed de itinere Israelitarum per desertum, rebusque sub Mose et Josua fortiter gestis: ut mirum profecto sit, tot

¹ Denudare filvas est, late silvis stragem inferre, ut nuda tellus, nullis amplius vestita arboribus superfit. Cervarum tamen cum mentio vixdum facta sit, possis etiam vertere: *abortum facit silvis*, i. e. tanto silvarum incolas terrore perstringit, ut tota pene nemora ante tempus parturiant. Arabibus enim خشف pullus est dorcadis, Hebræis חשיף, unde חשיף (חשיף) abortum facere.

² i. e. horrendos imbres demittit, late in vallibus stagnaturos.

³ Fulminum terrore hostes arcebit. Meminerimus fabulæ de gigantibus a Jove prostratis, non quod illuc alludere Davidem putem, sed ut sanctam imaginem ex ficta illustremus.

inter-

interpretes filum orationis non obscure nexum ex manibus dimittere, tamque errare graviter potuisse. Ad victorias enim Davidis quid Sinai? quid Dei per deserti iter? omnisque illa latae legis scena?

Etiā hoc liquere arbitror, plura Dei sanctuaria cani, hocque ad argumentum psalmi primarium referendum esse. Habemus Sinai montem Deo habitatum, Basanem illi sacrum, Hierosolymitanum collem, reliquis praelatum, magnamque intrantis numinis pompam: forte et v. 19. augustius Dei et cæleste sanctuarium, terrestri oppositum: quæ universa versu 36. uno *sanctuariorum Dei* nomine, pluraliter posito, indicantur. Hæc de argumento psalmi præfatus, quæ tanquam per transfennam vidisse mihi videor, non nego, inde a versu 18. filum orationis ipsi mihi tanquam e manibus dilabi.

Deum ergo, Phœnicas victurum, his alloquitur verbis poeta, quibus Moses consueverat cum castra moverentur: Num. X, 35. hortaturque eum ad eas victorias, quas jamdudum ab hostibus reportarat. Nempe est poetarum, res præteritas ita canere, ac si nunc demum gererentur.

Surgat Deus, diffuant hostes ejus,

Fugiantque eo conspecto inimici.

Ut dispellitur fumus, dispellentur,¹

¹ Sublimis imago, et valde poetica. Fumus ad æthram surgens, terribilis conspectu, nisi experientia nosset, quam sit inanis. Cælo minari videtur: at ubi fortior ventus incidit,

*Ut cera liquefcit igne :
Sic difpergentur rei ¹ coram Deo.
Jufti autem gaudebunt,
Exultabunt coram Deo,
Et impenfe lætabuntur.*

Audit jam Deus, adventat : magno regi, ejusque exercitui paratur via : ipfe fimul et a molli in miferos adfectu laudatur, et ab omnipotentia, qua res veri diffimillimas perficit :

*Canite Deo, pfallite ipfi :
Viam parate invefto per deferta
Cujus ² nomen recreat, ergo exfultate coram eo.*

quam diffipatur ? fugit ? evanefcit ? Similes illi gigantes, et quicunque gigantum more cælum oppugnant.

תנדר non verti, *dispelles*, qua afperitate decori carminis aliquid decedere arbitror, fed paffive : cum antiquis enim, LXX. Ar. Vulg. Syr. Chald. ינדר legentibus, malim facere, quam cum lectione Masoretica.

¹ רשעים non funt Hebræis *impii*, fed injufti, fenfu forenfi, juftis oppofiti, id eft, rei, aggreffores. Vide Exod. II, 13. Erit alibi locus, hoc ex philologia probandi : hic tantum moneo, hoftes populi Dei fifi, ut qui injufto Ifraelitas bello laceffant, nec poffint non cauffa cadere. Infignis verbi רשע ufus in re bellica, ubi reus dicitur,

Quem damnat labor, et quo vergit pondere lethum,

Vide 1 Sam. XIV, 47. Jufti, de quibus fequens verfus agit, Ifraelitæ funt, juftum et pium bellum Phœnicibus illaturi.

² Sic explico שמו ביה, puncta addens ביה שמו. Verbum ביה in Syriafmo fupereft, fub **حبلا** *solari*, quo in verbo cum Olaph non quiefcens fit fed gutturale, habeatur-
que

Pater est orphanorum, vindex viduarum

Deus, in sanctuario suo : ¹

Deus improles habitare jubens domum, ²

que ad modum tertiæ radicalis, He Mappikati, Hebræorum, (vide patris mei Syriaſmum pag. 46) ſequitur, ut non cum Hebraico בֵּית vel בֵּיתָא, ſed cum בֵּיתָא conferendum ſit. Ratio, a recepta verſione, *Ja eſt nomen ejus*, diſſentienti, hæc mihi eſt, quod ex illa בֵּית præter morem redundat, tam quidem inſolenter, ut Cappellus et Houbigantius maluerint lectionem conſonantium proſcripta, litera בֵּית mutare, quod equidem facere non audeo, cum Symmachus, quintus interpres Græcus, et Hieronymus, ſive dubio בֵּית legerint. Nec poteſt conſtructio excuſari Arabiſmi prætextu, qui Beth ſuum eſſentiæ prædi-

cato præponit, e. g. مُحَمَّدٌ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ. *Muhammedes eſt in credente*, pro, *eſt credens* : ad hunc enim modum ſcribi debuifſet, *יהוה בשמו*, *Ja eſt in nomine ejus*. Habemus alium locum, noſtro ſimillimum, in quo itidem בֵּית nullo ſenſu ponitur, eadem medicina ſanandum : Jeſ. XXVI, 2. Nulla enim hæc nec Hebraica conſtructio, nec Arabica : *in Ja Jehova eſt petra æterna*, pro *Ja Jehova eſt petra æterna*. At fluet oratio, ſi בֵּיתָא יְהוָה צוֹר עוֹלָמִים vertas : *Solatur nos Jehova, petra æterna*.

Noſtri quidem verſus hæc erit ſententia : *ipſo hoc dolci Deo nomine recreamur, et erigimur, patris orphanorum*. Sic eſt in Somnio Scipionis, c. 1. *conſpicio in meo regno, et his teſtis, P. Cornelium Scipionem, cujus ego nomine ipſo recreor*.

Diſco ex Abenefra, fuiſſe non paucos, quibus Beth radicale viſum fuerit : mecumne conſenſerint ignoro, nec vero in poemate ornando opus duco, horum ſcrinia compilare.

¹ i. e. benignum hoc miſeris et humilibus numen in ſanctuario ſuo Deum ſe gerit, Dei majeſtatem induit.

² Confer 1 Sam. II. 5. Jeſ. XXXIX, 19, 20. LIV, 2. 3. et maxime Pf. CXIII, 9. Eſt hic ex locis communibus Hebræorum, ſobolis cupidorum, quam improli tanto dare numero

*Et vinctos educens in abundantiam,¹
Dum oppressores nudas habitant petras.²*

Iter jam ipsum per Arabiam describitur, Sinai, fulminum jactu, forte et terræ motu, intremiscens, cælumque horrore tanti numinis, nimbis vecti, in imbres solutum, deserta his recreata et virescentia. Hæc vero, hæc imago est, in qua multo lætius nostris poetis Orientales luxuriantur: quod cur faciant, natura illos monente, in nota 22 exposui. Ipsæ illis feræ hoc beneficio lætari videntur, quæ, cum antea magno cum rugitu notos fontes requisivissent, in patrio jam solo sitim restinguunt: quam imaginem perfectius intelligent, qui ex iti-

mero dicitur, ut totam domum, augustam futuram, habitet, in qua antea solus erraverat.

¹ Sic verto ex Arabico *كثير* *multus fuit*. Solum habeo consentientem Syrum, sed qui et pro argumento est, quod nomine ab eadem stirpe orto uti potuit, ac reponere *فوز* *felicitatem*.

² *סוררים* proprie sunt *malefici*, i. e. injuriis alios adficiētes, collato Arabico *شر* *maleficus, injurius fuit*. Oppositi hic vinctis erunt eorum oppressores. Amant has oppositiones in carminibus Hebræi, quarum plenum est canticum Hannæ, 1 Sam. II. *צחקיה* nudam interpretor petram, duce Aquila, cui est *λεωνπετρα*, qua de voce vide Suidam. Nec Aquila crederem, nisi consentiret Arabia, cui *صخرة* est *sonus lapidis petre illi*. Ejusmodi petra, cujus summa est sterilitas, recte opponitur ubertati et abundantiae, hostibusque, qui miseros Israelitas oppresserant, relinquitur.

nerum

nerum commentariis meminerunt, quanti ad fontes concursus esse ferarum soleant, quanti per noctem ululatus. Lege Jes. XXXIII, 19. 20. ubi eadem scena informatur, nec de nostri psalmi sententia dubitabis, nisi destinatum sit, mysticis sensibus pasci. Sic ergo poeta:

*Cum exires, Deus, ante populum tuum,
Cum gradereris per desertum,
Terra tremuit, ¹ cælum stillavit,
Hic quoque Sinai, præsente Deo,
Præsente Deo Israelis.
Largum, Deus, fundebas imbrem,
Tuum peculium ² et morientia siti rigabas; ³
Animalia sacra ⁴ habitant in eo,
Miseroque illud benigne rigas.*

¹ *At vero primi sub lumina solis, et ortus,
Sub pedibus mugire solum, et juga capta moveri
Silvarum — —
Adventante Dea.*

Virgil. Æn. VI, 255.

² Montem intelligit et desertum Sinaiticum, quæ terra sancta Exod. III, 5. a Deo dicitur, atque hic in sanctuariis Dei locum habet.

³ Proprie est, *complanas*. Complanari autem terras dicunt Hebræorum poetæ, cum largo imbri solutæ ac tanquam liuescentes, æquantur. Vide Ps. LXV, 10, 11.

⁴ *Animalia tua*, i. e. animalia tibi sacra. Quæ in loco sancto sunt, ipsa sacra et sub tutela numinis esse putantur animalia: unde et locus difficilior, Ps. LXXXIV, 4. explicandus, comparans Davidem hirundini, tutum ad Dei altare nigrum inveniendi. Apud Herodotum, l. I. c. 159. Aristidi, dulantes in templi muris aves rapienti, vox reddita: ἀνοστή-

*Et vinētos educens in abundantiam,¹
Dum oppressores nudas habitant petras.²*

Iter jam ipsum per Arabiam describitur, Sinai, fulminum jactu, forte et terræ motu, intremiscens, cælumque horrore tanti numinis, nimbis vecti, in imbres solutum, deserta his recreata et virescentia. Hæc vero, hæc imago est, in qua multo lætius nostris poetis Orientales luxuriantur: quod cur faciant, natura illos monente, in nota 22 exposui. Ipsæ illis feræ hoc beneficio lætari videntur, quæ, cum antea magno cum rugitu notos fontes requisivissent, in patrio jam solo sitim restinguunt: quam imaginem perfectius intelligent, qui ex iti-

mero dicitur, ut totam domum, augustam futuram, habitet, in qua antea solus erraverat.

¹ Sic verto ex Arabico *كثير* *multus fuit*. Solum habeo consentientem Syrum, sed qui et pro argumento est, quod nomine ab eadem stirpe orto uti potuit, ac reponere *فيرة* ^{4.} *felicitatem*.

² סוררים proprie sunt *malefici*, i. e. injuriis alios adficiētes, collato Arabico *شر* *maleficus, injurius fuit*. Oppositi hic vinētis erunt eorum oppressores. Amant has oppositiones in carminibus Hebræi, quarum plenum est canticum Hannæ, 1 Sam. II. צחידה nudam interpreto petram, duce Aquila, cui est *λιωπιτεία*, qua de voce vide Suidam. Nec Aquilæ crederem, nisi consentiret Arabia, cui *صخرة* est *sonus lapidis petræ illi*. Ejusmodi petra, cujus summa est sterilitas, recte opponitur ubertati et abundantia, hostibusque, qui miseros Israelitas oppresserant, relinquitur.

nerum

nerum commentariis meminerunt, quanti ad fontes concursus esse ferarum soleant, quanti per noctem ululatus. Lege Jes. XXXXIII, 19. 20. ubi eadem scena informatur, nec de nostri psalmi sententia dubitabis, nisi destinatum sit, mysticis sensibus pasci. Sic ergo poeta:

*Cum exires, Deus, ante populum tuum,
Cum gradereris per deserta,
Terra tremuit, ¹ cælum stillavit,
Hic quoque Sinai, præsente Deo,
Præsente Deo Israelis.
Largum, Deus, fundebas imbrem,
Tuum peculium ² et morientia siti rigabas; ³
Animalia sacra ⁴ habitant in eo,
Miseroque illud benigne rigas.*

¹ *At vero primi sub lumina solis, et ortus,
Sub pedibus mugire solum, et juga cæpta moveri
Silvarum — —
Adventante Dea.*

Virgil. Æn. VI, 255.

² Montem intelligit et desertum Sinaiticum, quæ terra sancta Exod. III, 5. a Deo dicitur, atque hic in sanctuariis Dei locum habet.

³ Proprie est, *complanas*. Complanari autem terras dicunt Hebræorum poetæ, cum largo imbre solutæ ac tanquam liquescentes, æquantur. Vide Ps. LXV, 10, 11.

⁴ *Animalia tua*, i. e. animalia tibi sacra. Quæ in loco sancto sunt, ipsa sacra et sub tutela numinis esse putantur animalia: unde et locus difficilior, Ps. LXXXIV, 4. explicandus, comparans Davidem hirundini, tutum ad Dei altare nidum invenienti. Apud Herodotum, l. I. c. 159. Aristidi, nidulantes in templi muris aves rapienti, vox reddita: ἀνοστή-

Pergit vates ad victos, Mose et Josua ducibus, hostes, Amalecitas, Ogum Sihonem, Midianitas, Phoenices: nec victorias narrat, quod historici est, aut mediocris poetæ, sed lætos videt undique adventantes nuntios, virginum tripudiantium choros, reges interim cum exercitibus longe lateque fuga campum signantes, horum spoliis molles virgines, sponfas, matres familias, ditatas, Basanitidem in potestatem redactam, Deoque sacram. Vereri cum Mose incipit, ne tribus trans Jordanem portionem optantes, residere hic malint, quam bellum gerere, Num. XXXII, 5 — 15. quas adjurans, ne pastoralis indulgeant otio, novarum victoriarum, rerumque majorum spe sollicitat:

Jehova dat letum nuntium:

Virginum nuntiantium¹ ingens chorus.

Reges cum exercitibus² fugiunt, fugiunt,

ταυτε ἀνθρώπων, τί τιδὲ τολμῶς ποιεῖν; τὲς ἐκέτας μὲ ἐκ τῆ νῆς κί-
ραιζεις; mortalium pessime quid audes? meosne etiam ex templo
supplices rapis? Arabibus in more, animalia in terra sancta,
quam putant, non violari, nec venari. Hujusmodi morem
sequutus poeta, animalia etiam deserti Sinaitici, Deo conse-
crat, ejusque ἐκέτας facit.

¹ Evangelizantes feminino genere, non sunt cursores victo-
riam renuntiantes, sed tripudiantes, lætoque carmine ac rus-
tico acclamantes aliæ aliis, hostes victos esse. Confer 1 Sam.
XVIII, 6. 7. 2 Sam. I, 20. Jes. XL, 9. ex quo loco intel-
ligitur, virginum choros ex urbibus collectos montes etiam
conscendisse, victoriamque vicinis, fere ut in Gallia factitatum
Cæsar narrat, acclamasse.

² Ad literam, reges exercituum. Sed quia hoc Latinis om-
nibus barbarum quid sonat, circumscripsi, ne elegantiae offi-
ceret.

Et

Et habitatrix ædium¹ partitur spolia.

Nolite cubare inter canales,²

¹ Ex adjectivis est poeticis, quibus poetæ pro substantivis utuntur. Summa laus feminarum in Oriente, gynæconitide contineri.

² Laboratur obscuritate rarioris vocabuli, quod præter hunc locum non legitur, nisi Ezech. XL, 43. Habemus tamen cognatum מִשְׁפַּתִּים, Gen. XXXIX, 14. Jud. V, 16. quod ejusdem cum nostro significationis esse, ex constructionis reliquæque orationis similitudine intelligitur: jam enim dicuntur aliqui *recumbere*, (רָבַץ, ubi de brutis, שכב ubi de hominibus sermo est) jam, *sedere inter* מִשְׁפַּתִּים vel מִשְׁפַּתִּים. Nec tria hæc loca, Genes. XXXIX, 14. Jud. V. 16. Ps. LXVIII, 14. expendenti dubium esse potest, quin hæc sessio mollioris otii sit: quare quæ alii de rogis, de tripodibus habent, aut de sterquiliniis, alii de duplici sarcina, onere asini iniquo, repudianda. Isaschar quidem in capite 49 Genesis non ut asinus nimium oneratus describitur, sed ut molliter et quiete, sed ut pigre cubans, suoque otio et terræ ubertate fruens: nec qui sub injustis sarcinis succumbit, sedere inter illas ad balatus gregis audiendos dici potest.

Verum hoc non tempus est, aliorum cogitata expendendi, sed promendi aliquid, quo et perspicuitati consulatur et decori poematis. In Ezechiele quidem LXX. מִשְׁפַּתִּים vertuntur, γᾶσος λελαχθῆναι ἵστωθεν, *testi prominentiam, qua stillicidia excipiuntur, intus excavatam*, id vero est, *canalis, stillicidiis deferendis tecto junctos*: estque ea significatio loco Ezechielis in primis lapsa. Forte eodem redit, quod Aquila habet, ἐπιστάσεις. Sed auctoritatibus non pugno, licet illas in quæstione philologica non negligam, ne nova veteribusque omnibus incognita significatio suspecta habeatur. Omnes autem ut auctoritates repudiem, non novi significationem aliam, præter hanc, *canalium*, quatuor locis in quibus מִשְׁפַּתִּים et מִשְׁפַּתִּים occurrit, aptam: quidquid enim confinxerunt interpretes, uni

*Sub alis columbrarum argento obduetarum,
Pennisque earum, auro flavis. 1*

loco commode sedet, non omnibus. Nec destituet nos philologia Orientalis: canales enim, proprie illi, ad quos oves adquantur, deinde et alii illis similes, stillicidia excepturi, dicti *2* *سفت* bibit. Quid jam desiderabimus in hoc Jacobi carmine:

*Isaschar similis asino forti ossibus,
Cubanti inter canales.
Vidit quietem, quam sit dulcis,
Terramque, quam sit fertilis:
Extendit humerum ad bajulandum,
Factusque est servus tributarius.*

aut in Deborah cantico, segnes ad bellum, nimiaque mollietate et affluentia desides, objurgantis, Jud. V, 16.

*Quid sedes inter canales,
Ad balatus audiendos gregum?*

Descriptio otii pastoralis, qualis illa in Eclog. I. Virgiliana:

*Fortunate senex, hic inter flumina nota,
Et fontes sacros, frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quæ semper, vicino ab limine sepe,
Hyblæis apibus florem depasta salicti,
Sæpe levi somnum suadebit inire susurro,
Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras,
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec gemere aëria cessabit turtur ab ulmo.*

Video dualem numerum opponi mihi posse, qui nihil ad canales. Ut autem taceam, formam dualem incertam, et ex foliis punctis suspensam esse, ac facile fuisse punctorum auctoribus et interpretibus nonnullis antiquis hic errare, quod consueffent iisdem literis scriptum nomen *שפתים* (*labia*)

dualiter

A versu 15 quæ sequuntur, sunt mihi, fateor,

dualiter efferre; hæc ut taceam, canales, ab utroque latere duplex bibentium ovium agmen admittentes, non inconcinne reor dualiter **כַּנְתִּים** dici potuisse.

Ad nostrum jam versum veniamus, in quo eadem pastoralis otii imago. Particula **כִּי**, *si*, quæ hic ut conditionis index accipi nequit, a plerisque pro *temporis* particula habetur, sed sine exemplo: nusquam enim **כִּי** Hebræis est, *quando*, i. e. non de tempore, sed de conditione ponitur. At longe frequentissima, vetandi tanquam per adjurationem formula, ellipsi aliqua supplenda: *ita vos feriat Deus, si hoc vel illud feceritis*. Hoc ergo sensu verto: *tantis rebus gestis, postquam tantas vobis Deus largitus est victorias, si inter greges desides remanebitis, balatusque audietis ovium!* Alloqui his verbis poeta videtur tres tribus, trans Jordanem sedes optantes vitæ pastoritiæ aptas, quas ipse Moses bellum detrectare suspicabatur, non ita duriter cum illis acturus, si nulla fuisset suspicionis causa.

Hæc postquam et scripsi, et in collegio critico exposui, moneor ab auditore insigniore, Starkio, Meklenburgico, eadem significatione **כַּנְתִּים** etiam occurrere in notis Rabbino- rum ad tractatum Peah. Edicitur nempe in capite secundo libri פאה, i. e. libri qui agit de angulo agri pauperibus relinquendo: hæc agrum ab agro distinguere, primo הנהל *flu- vium*, qui inter utrumque agrum fluit: deinde השלולית *ca- nale* aquæ. Hoc quidem posterius vocabulum, cujus signi- ficatio satis certa est optimis Misnæ interpretibus, ita explicat Ez Hachaiim השפתיים והולכים אליהם הרועים לשקות הצון: *sunt Sphattaim, ad quæ eunt pastores, oves adaquaturi*. Quo ob- servato non parum confirmari meam explicationem gratus ag- nosco.

1 Est aut asyndeton, aut omissio particulæ **בין** *inter*, ante *alas columbarum*. In voluptatibus otii pastoralis locum non ultimum habent columbæ, quæ et in ecloga Virgilii supra citata commemorantur. De earum colore, argenti et auri

perobscura : ac forte non sola hic linguæ et historiæ inscitia, sed magno etiam laboramus lectionis vitio, verbis non paucis omissis, quæ restituere in-
verecundum atque intutum, sine quibus tamen transitus ad rem novam a vate tractatam rite fieri nequit. Haftenus enim Sinai montem Deo sacrum, castra Israelitarum mota, primasque de Phœnicibus victorias habuimus : at versus 16 sine dubio jam loquitur, seu potius loqui pergit de Sione ; quem enim alium montem intelligas, quando David, Sioniticæ areæ dedicator, *hunc*, inquit, *montem habitare cupit Deus, habitabitque æternum.*¹ Huic monti, æternum dilecto, invidere alios montes poeta fingit, altiores et nobiliores, ipsosque etiam sub potestatem veri Dei redactos : sed nec nomen ejus apparet uspiam, nec ullus a victo ante tot secula Sichone et Ogo transitus ad Sionis dedicationem. Sed forte hæc, quæ desideramus, latent in versu 15, uno omnium obscurissimo, quem jam de apostolis per totum terrarum orbem dimissis, jam de regum inimicorum clade, explicant recentiores, antiquis interpretibus, Græcis et Syro, non hic æquiparandi. Has enim ad res quid Salmonis aut alius montis nives, nisi mystice eas, nullo exemplo usus Orientalis, sola conjectura, ut faciunt, explices ? Audi quæso sententiam : *Deus reges fugavit, ninxitque in Salmone* : hac non meliorem : *Petrus*

splendorem repercusso sole imitante, post Bochartum non opus est dicere : quamquam hoc sui quemque oculi, etiam non inspecto Bocharti Hierozoico, docebunt.

¹ Conf. Ps. CXXXII, 14.

ad Pultavam vicit, pluitque in montibus Riphæis.
 Quid porro Salmon? qui si mons est non procul
 Sichemo, mediocris magnitudine, fama ignobilis,
 et vix semel, idque obiter, Jud. IX, 48. nomina-
 tus, quid quæso facit ad argumentum nostri car-
 minis? Ac ne liquet quidem, quo referendum sit
 כִּי, *cum dissipabit, vel, cum constituet Deus reges in*
EA; ad hereditatem enim v. 10. commemoratam
 referre et nimis longum, et erat illa hereditas de-
 sertum Sinaiticum, nec constitutis nec profligatis
 regibus nobilitatum: quod autem alii pronomen
 ad rem referunt nuspiam nominatam, quam pro
 lubitu ipsi supplent, id et intutum est, et ab omni
 meditati carminis consuetudine abhorret.

Quid ergo? si audeamus, nullo quidem aucto-
 re, pro צלמון illud ipsum, quod versum inter 14
 et 17 desiderabamus, legere Sionis nomen, ציון?
 Pleraque ita fient expeditiora. פרש מלכים erit,
 præeuntibus Syro et Alexandrinis, reges designa-
 re: cui versioni non parum inde accedit commen-
 dationis, quod potuit Syrus hanc exprimens sen-
 tentiam retinere Hebraicum verbum iisdem literis
 scriptum: כִּי הָיָה אֱלֹהִים מַלְכֵּי כּוּמְדִין *cum Deus*
constitueret in ea reges; est enim Syris كوما primo
 quidem *distinguere, segregare*, deinde et, *segregare*
ad munus, muneri præficere, quo sensu sæpissime oc-
 currit. In EA jam pertinebit ad Sionem, cujus
 nomen sequitur, eritque emphatice pronomen ante
 nomen, indicans, Sionis imaginem, ceu notam et
 quoti-

quotidianam, animo poetæ inerrare. Nivis autem mentio, sub æstuante illo cælo grata¹, ad refrigerium et lætitiā pertinebit; ut Arabibus نلج est, *lætari*, et نلج *exbilarare*, seu tanquam *nive aliquem recreare*. Forte ergo ita cecinit, ita voluit intelligi vates:

*Altissimo reges in ea constituite
Voluptate perfundebatur Sion,
Mons Dei est Basanitis,
Mons nivalis² est Basanitis:*

¹ Vide locum Jobi, quem p. 203. descripsi.

² התגבן (תגבן) est, *concrefcere*, quod et LXX in interpretando spectarunt. Est autem *mons concretus*, ita sublimis, ut nivibus semper et glacie rigeat, qualis Virgilio Atlas Æn. IV, 248.

*assidue cui nubibus atris
Piniferum caput et ventis quassatur et imbre.
Nix humeros infusa tegit, tum flumina mento
Præcipitant senis et glacie riget horrida barba.*

Nivalem uno nomine Latini dicunt. Ejusmodi vere est fastigium Basanitidis, Jordanem fundens, tantosque inter æstus, mirum dictu, nivibus fidum. Neque illi Libani Basanisque fastigio suæ defuerunt religiones. Hic ergo mons Deo dignus videri poterat, et tanquam invidere humili Sioni novum honorem. Hoc deinde dicitur רצר, quod Arabiæ perquam usitatum, est obliquis oculis et insidiosis observare, quod ipsum est invidiæ. Vide Act. XXIII, 21. ex editione Erpenii. Nec tamen hic mihi dissimulandum, copia me bonarum interpretationum fieri incertiolem. LXX. intellexisse videntur montem crasso lacte et pascuorum ubertate abundantem. Talis omnino Basan, inde et בשן tanquam pulcher vel pinguis dictus

tus

*Quid invidetis, montes nivales,
Monti, quem habitare Deus cupit?
Jehova vero eum æternum incolet! ²*

Jam vero caligare mihi oculos sentio: suspicor equidem, ascensum in sublimius et cæleste sacrum describi; sed nihil satis explorati habeo, nihil quod mihi ipsi satisfaciat. Et vero timere incipio, ne justo loquacior visus sim lectoribus, inque me convertant, quod in præfatione Tomi I. p. IV. de grammaticis scripsi. Quamquam suppetit excusatio: unum enim nobilissimum Davidis carmen, dignum quod pro exemplo legatur, non lucebit, nisi et intelligatur.

tus Hebræis a *בסן*, et Chaldeis *מתן*, quasi tu diceret *humidum* et *irriguum*: poteratque talis mons opponi sitienti et arido Sioni. Aut, de quo nemo cogitavit, potest esse mons insidiosè propendentibus palpebris alios observans, Chaldæis enim *בבין* *palpebræ*. Vide Jonathanem et Thargum Hieros. Levit. XXI, 20. Sæpe ejusmodi nube involvuntur Hebraica *ἀπὸ λέξις*, quando linguæ cognatæ non id ipsum nomen habent, sed modo etymon quærentibus ministrant, in plures partes ductile.

² Compara Virg. *Æneid.* I, 19 — 22.

279. 34.
373. 24.

(120) A וַיִּבְנוּ vix video, quomodo secundum leges grammaticas fieri possit quadriliterum נִבְנָה. Nec opus incerta derivatione, habet enim Arabia ipsum hoc verbum ^עב^בב^ב *effodere altius fossam*, et nomen, ^עב^בב^ב *fossa*. Sensus est idem, quem recte eximio carmine Lowthus expressit.

291. 21.
388. 5.

(121) Sobrie ac verecunde noster, id est, pro more suo, locum difficilem attigit, in quo immoderatus versantes multa peccarunt. Certum est, aliquos ex psalmis dramaticos esse, quod animadvertentes aliqui, suoque *ἐνθύμῳ* impensius latati, eo traxerunt, ut, ubicunque sensus esset impeditior, aut nova explicatio, forte magis theologica, valde placeret, statim ad mutationem confugerent personæ loquentis, licet nullum esset in psalmo mutatae personæ indicium. Sic, ut exemplo utar, fuerunt, quibus prior pars psalmi CII, usque ad illa v. 25. verba: *ne tolle me in dimidio dierum!* oratio Christi viderentur, reliqua inde a verbis ejusdem versus, *in seculum seculorum sunt anni tui*, Dei patris responsio: nempe ut consulerent citationi Paulinae Hebr. I, 10. cujus mentem et finem non satis intellexerant. Hæc tanquam dramaticorum interpretum castra quis ducat, obscurum esse nemini potest, qui recentiores psalmorum interpretationes versavit. Talia autem qui sibi indulget, nã ille facile quidvis ex quovis psalmo extundet, difficillimisque locis, atque etiam corruptis, sine multo philologiæ apparatu, sine critica artis ope, facile sensum aliquem dabit, in quo præter veritatem haud temere quidquam desideres: quo ipso fit, ut hæc exegesis secta non paucis placeat, doctusque antesignanus, Salomo Tillius, multos nactus sit sed indoctos asseclas.

Recte noster latere aliqua dramata suspicatur, forte non pauca: et tamen oda non pro dramate habenda, nisi aliquo constet claro indicio, diversas personas loqui, neque ad hoc *ἐνθύμῳ* tanquam ad tutum ignorantiae receptaculum confugiendum.

dum. Ut enim forte sunt dramata, quæ non agnoscimus, ita et pro dramate habentur, quæ ad unam ac simplicem orationem revocari possunt, si philologia faciem præferente obscuriora explices, aut lectionem temporis injuria depravatam ope antiquorum monumentorum et criticæ artis restituas. Quo autem enixius petere ab interpretibus possim, ut in dramate constituendo cauti sint, unico in exemplo demonstrabo, quam facile erretur, et alia, mihi etiam verisimilia visa, quam tamen sint incerta.

Et quo potius exemplo utar, quam psalmo secundo, qui primus inter dramaticos habetur, ac de quo forte nemo jam dubitat, quin sit totus dramaticus. Plerosque si audias, loquitur 1) v. 1. 2. vates facer, 2) v. 3. reges rebelles, 3) v. 4. 5. iterum vates facer, 4) v. 6. Deus, 5) v. 7. 8. 9. rex unctus, 6) v. 10. 11. 12. vates facer. Mirum, quod non viderunt, reges rebelles v. 3. non ut in dramate loqui, sed eorum verba a vate referri, idque, pro more Orientalium, sine signo dicti. Nihil Arabiæ frequentius, quam narrare, quid quis fecerit senseritque, ac statim ejus et verba sine novo præfamine, *dicens*, vel, *et dixit*, narrationi attexere. Ergo jam ad majorem redibunt paucitatem vices personarum, loqueturque I) v. 1 — 5. vates II) v. 6. Deus III) v. 7. 8. 9. rex unctus IV) v. 10. 11. 12. denuo vates, eo modo ut in carmine Germanico, quod in fine libri legitur, psalmum expressi. Ac ne certum quidem est, Deum v. 6. dramatice loqui: quid enim, si et Dei verba vates referat, qui versu superiore dixerat: *loquetur ad eos in ira sua*? Ac verò hic ipse psalmus, totus e dramatum numero eximendus, si lectio versus sexti, ab Alexandrinis expressa, verior sit Masorethica. Legebant enim illi: *atqui ego נִסְכַּתִּי מֶלֶכִּי rex ejus unctus sum* (i. e. rex unctus sum ab eo) *in Sione monte sancto ejus קִרְשֵׁי*, qua lectione admissa solus per integrum psalmum Messias loquitur, jam mirans regum vesaniam fatis obnitentium, jam Dei verba referens, jam et hortans reges, ut sapere discant. Nec obstat, quod psalmus aliquoties Messiae in tertia persona mentionem facit: quid enim gran-

diori Hebræorum stilo frequentius, quam ut quis de se in tertia persona loquatur. Neque hæc ita disputo, ut Alexandrinam lectionem præferam receptæ, plures me arbitro habenti numeros veritatis; sed ut uno in exemplo ponam, quam multa sint in hoc genere dramático incerta, de quibus fortassis nemo dubitavit.

293. 8.

390. 3.

(122') Melius forte, *inebriatus sum illis*, i. e. sanguine eorum ebrius factus sum. Frequens Orientalibus fictio, hic etiam ornatio, quod qui vinum calcant, solent ebrietatem contrahere.

295. 14.

392. 25.

(123) Communemne licet omnium interpretum labefactare sententiam, adeo pervulgatam, ut Canticum Canticorum legentes vix alio quam sponsi sponsæque nomine amicum et amicam indigent? Et tamen a me impetrare nequeo, ut nuptiarum dies cani credam. Rationes dissentendi hæc fere sunt. Primo quod nulla sit in toto carmine, tam longo, rituum nuptialium vel tenuissima mentio. Solus canitur amor, nihil præterea: non velatio sponsæ, non virginitatis jactura, non epulæ solemnes. Deinde quis suspicetur, sponsum labori tam fuisse adfixum, ut ipsa nuptiarum hebdomade aliquoties et novam nuptam et convivas defereret per integros dies, gregis pascendi causa? quis ne hoc quidem ei feriarum tempus fuisse credat? noctu illum non rediisse, sed solam in lecto reliquisse, quam tantopere adamabat. Hæc si quis sponsus faciat, certe non sunt carminis amatorii materia. Sponsam eodem tempore vineam custodire debuisse, ob quam neglectam fratres ei suécensuerint, tam est a festivitate nuptiali abhorrens, ut, nisi quis ex antiquitate nos doceat, joci causa ejusmodi labores nuptiarum diebus sponsum sponsamque perferre debuisse, veri sit dissimillimum, nuptias hic describi.

Si quis de sponso sponsæque ante nuptias cogitare audeat, magis etiam repudiandus erit. Ea est amantium consuetudo, eæ voces, eæ descriptiones totius corporis, eæ denique suspensiones rerum, quas taceo, carmini callide intextæ, quibus nihil indecentius, magisque a moribus Orientis abhorrens cogitari posset. Ne licet quidem ibi sponso videre sponsam,
nuptam

nuptam et velo tectam, nisi postquam virgo esse desit. Ejus ante nuptias delibari virginitatem, ne apud nos quidem esset carminis amatorii argumentum, multo minus in Oriente, ubi talia nemo audebit, nisi aut ad scelera projectissimus, aut contemnens sponsam, eique pæne inimicus, cujus honori tam male consulit. Amissæ enim virginitatis dedecus, quod in Oriente putatur maximum, morte etiam, si sponsus neget se eripuisse, expiandum, prima statim se nocte prodit convivis omnibus, expectantibus, donec linteum virginali sanguine conspersum adferatur. Cujus moris antiquitatem summam colligere licet ex lege Mosaica, Deuter. XXII, 13 — 21: nisi enim illud linteum signo aliquo notatum a testibus fuisset, facile erat parentibus impudicissimæ filiæ, linteum aliquod sanguine conspersum in iudicium deferre.

Nec vero hæc ita dico, ac si furtivos cani amores putem. Obstat, ut alia taceam, quod ignes amantium non clandestini sunt, sed amicis et virginibus Hierosolymæ noti: deinde quod c. VIII, 5. ipsa mater sub arbore aliqua fœdere junxisse filiam dicitur. Sic enim illa verba explico: *sub malo inveni te; ibi te fœdere junxit genitrix tua*, collato Arabico حَبَل فœdere constringere. Fingit amicus in carmine, quod totum pastorale est, sub arbore aliqua precibus suis annuisse matrem, filiamque sibi volentem promississe. Quod enim alii habent, *ibi enixa te est mater tua*, et nihil ad rem facit amatoriam, et subturpiusculum, indecorum certe et plebeium, nec denique veri simile est, cum raro accidat gravidis, ut sub dio parere necesse habeant.

Restat, ut meam profitear sententiam, castos conjugum amores cani, non sponsi et sponsæ. Illa vero primum pene ridicula videbitur lectoribus, carminis amatorii aliquem gustum et peritiam habentibus: quod apud nos pene inauditum, conjugum amores carmine cani. Sed sciant velim, quid nostra inter et Orientalia conjugia intersit. Nostrorum conjugiorum, modo votis amantium respondeant, æquabilis est, nullo catu interrupta, ratio: difficultatibus et tanquam nodis carens, quorum solutionem expectes; nihil earum artium, quas Galli

Intrigues d'amour vocant; nihil novitatis: sine quibus rebus carmen amatorium languet. Quotidiana conjugum consuetudo efficit, ut eorum ignes sinceri sint, sed leniores, quam ut poetæ sufficiant. At alia omnia in Oriente propter polygamiam. Multi in tali conjugio nodi et difficultates, multi casus, lites, suspiciones, metus, artes, victoriæ. Infidiarum gynæceum majus plenum, quibus dilectissimæ conjugis honos quæritur eripiturque: osculum, noctem etiam alteri præripere, ponitur in victoriis. (Genes. XXX, 14. 15. 16.) Nec vehementiæ et novitati amoris quotidiana officit consuetudo. Hinc fit, ut castus conjugum amor carminis amatorii materia esse potuerit. Quæ mea sententia si vera est, magis etiam a nostrorum poetarum more aberit canticum canticorum, totum, quantum quantum est, Asiatici tanquam coloris et sanguinis.

295. 26.
393. 15.

(124) Præter ea, quæ vixdum commemoravi, et hoc obstat Bossueti conjecturæ, quod epulo nuptiali per VII dies duraturo tempus nullum in hac scena relinquitur. Aut discesserunt a se conjuges, absentesque se requirunt, aut exoptata fruuntur solitudine; et si quando cum amicis virginibusque colloquuntur, in platea id faciunt, in agro, ac sub dio, nuspiam cum convivis. Multum laborabit, si quis vel unico convivio locum et tempus quaerat, nec inveniet, ubi illud scenæ, præter discessus somnosque amantium nihil vacui habenti, apte intexat.

296. 3.
393. 19.

(125) Hoc si ita est, mirum, primæ noctis nulla cani gaudia, non pompam comitantium: nuspiam adclamationes, cantica, bona verba, audiri convivarum, ereptam virginitatem, cujus ad eos indicium deferri solet, more Orientali gratulantium. Omissum in carmine, quod primas in illo et præcipuas facere partes debuisset.

296. 6.
393. 23.

(126) Et hoc mirum, si convivium festivitasque nuptialis per VII dies durabant.

296. 33.
394. 23.

(127) Hic vero, hic locus est, unum certe diem ex hebdomade Bossueti demendi, quem ille, conjecturæ suæ studiosus, qualibuscunque indiciis invenerat. Quod ita faciam, ut simul elegantissimam Cantici scenam c. II, 3 — 9 quantum possum, illustrare, atque a pulcritudine et venustate sua commendare

mendare lectoribus studeam. In cellam vinariam, pomis quoque refertam, (antrum credo aliquod frigidius, quales cellæ pastorem decent) amicus amicam introduxerat. Id ipsa narrat: quidquid enim accidit, nunquam suis verbis exponit poeta, licet desit, cui id narretur, aut res ita comparata sit, ut feminæ eam narraturæ non videantur; in quo ipso est aliquid a nostri poematis more sejunctum, nec dum diuturnitate artis expolitur, quod et in comædiis reprehendere solemus. Sed est sua artibus infantia, ex qua aliqua vitia diutius supersunt, ne pro vitiis quidem habita, modo consuetudine optimorum exemplorum excusentur.

*Introduxit me in cellam vinariam,
Et vexillum ejus contra me est amor.*

i.e. oppugnat me sub vexillo amoris. Nempe et bella canuntur amantium, obsessæque urbi comparatur amica expugnanda: in quo bello non nullæ et vini partes, non ad ebrietatem (hoc enim cantatu indecorum,) sed ad hilaritatem sumti. Versu sequente victam se fatebitur, in herbis pomorumque cumulo prolapsam ac recubantem, amici inter brachia, capiti subjecta corporique toti circumvoluta:

*Fulcite me virentibus herbis,
Substernite mihi poma:
Saucia enim sum amore.
Sinistra ejus sub capite meo,
Et dextera me amplexatur.*

فد, Arabibus est, fulcire. אשׂישׂוֹת nolui lagenas interpretari, quibus jacens nec commode nec decore fulciatur: abesse enim a carmine amatorio debent nimis plebeia et humilia. Sciendum autem, pro Schin Hebræorum Arabes jam س reponere, jam ث, illo disordine, quod in grammatica Arabica p. 11. indicavi: hic ergo in mentem mihi venit اذىث luxuriavit herba, unde أَذْيَثٌ, formam eandem cum nostro nomine habens, luxuriantior herba. Hæc victæ et procumbenti pro

pro thoro. Non multum a me dissident Aquila et Vulgatus interpretes, quorum hic *flores*, ille *labruscas* vertit.

Quid porro contigerit, inter sitque inter lapsum amica et somnum, facile existimatu est; igitur verecunde a poeta subticetur. Displacent amores, nimis oculis tanquam ipsis expositi: mollis etiam in carmine amatorio verecundia, suspitioni locum relinquens.

In dulcem tandem somnum solvitur; adstat amicus, formamque dormientis admirans longum denuo amorem bibit. Superveniunt urbanae virgines, sub vesperam credo, ut ruris deliciis fruantur: his, garrulitate et strepitu molestis futuris, obvius prodit amicus, obtestaturque eas per capreas et cervas, cara Orientalibus feminis animalia, inque deliciis habita, ut canes nostris, ne dormientem turbent. Adjurationis, exiliis quidem, sed pastoritia vita et virginibus dignae, hic sensus: *moriantur capreae cervaeque, nisi somno hujus amabilis parcatis*, Sic ergo ille:

*Adjuro vos, Hierosolymitanæ,
Per capreas cervasque agri,
Ne excitate, ne turbate somnos
Hujus amabilis, donec velit.*

אהבה non, amorem, explico, sed aliis vocalibus אהבה *amabilem*: verbum sensu hic fecundum, et prodens quem dixi admiratorem formae dormientis.

Audit amica vocem amici, cui unice etiam dormiens attendebat: expergiscitur, exclamat, ille vento citius relictis virginibus redit:

*Vox amici mei! Ecce venit,
Saliens in montibus, exultans in vallibus
Capreae similis amicus meus,
Hinnulove cervarum:
Ecce stat post parietem,
Pulcher transparet per frondium retia.*

Hæc scena quid mollius? quid elegantius? quid verecunde venustius?

venustius? canticove amatoris dignius? Sitne ea ipsa, quam poeta in animo habuit, lectione et gustu facile iudicabitur a lectoribus: qui si hanc scenam Salomoni abjudicent, mihi quæ eam soli relinquunt, non irascar equidem, sed

Sublimi feriam fidera vertice.

Sin autem Salomonis mentem recte exposuisse videbor, nulum relinquetur in versu sexto noctis indicium, nec in septimo matutini temporis. Somnus sponsæ diurnus fuerat, ac meridiationi similior, non in lecto, sed in antro vinario pomis referto, in quod bibendi frigorisque captandi causa invitata secesserat. In ejusmodi antro, inque herbis, noctem agere, non est mollium feminarum, quas ros nocturnus læderet.

Hoc autem uno die demto, dissolvitur statim illa nuptialis hebdomas, qua tota Bossueti nitebatur hypothesis.

(128) Memoria lapsus noster. בְּנֵי ipsum plurale foret, ^{301. 34.} ^{402. 12.} singulare בֶּנִי sine Jod. Excusari tamen potest, si statuit, tertiam radicalem ה in בְּנֵי mutatam esse in Jod, quod interdum accidit. Sed hæc minuta sunt.

(129) Non erat, cur hanc indignitatem ægre ferrent, sive ^{302. 22.} illi, sive noster. In imagine poetica non quæritur, sitne id, ^{402. 16.} unde imago petitur, morum disciplinæ consentaneum, alioqui nunquam Deus fingeretur ebrius. Sufficit, scelus non esse inauditum, neque ita insolitum et a moribus populi abhorrens, ut auribus ejus nomen molestum sit. Hæc quidem apud nos est incestus ratio, sed alia longe apud Hebræos, Ægyptii, Phœniciique moris, non prorsus oblitos; his incestus lege sua vetitus, sed non ab illis pro portento habitus fuit. Testis Thamara, fratri spem faciens, se a patre obtinendi; testis Absalomus, cum pellicibus patris publice concumbens, quod si quis apud nos filius rebellis faceret, næ illi civibus universis horrore foret, nec temere stultius consilium ei dari posset. 2 Sam. XIII, 13. XVI, 20 — 23. Ezechiel quoque c. XXIII polygamiam Deo tribuit duarum sororum, lege Moisaica illicitam. Forte ergo hic tenendum בְּנֵי filii tui, allu-

diturque

diturque ad mores vicinorum populorum, vetitos, non detestabiles Israelitis. Non liquet.

302. 16.
403. 10.

(130) Hæc tanta gentium diversitas, mollitiesque apud has, apud illas sordities aurium, magnam partem consuetudine nostri sexus cum feminis in vita quotidiana fingitur. Ubi enim frequentius viri cum feminis conversantur, majori adsuescunt verborum pudori, qui ex communi sermone in poemata transit. Ejusmodi ergo populus, cui languidæ videntur societates familiarium, nisi intersint feminae, nec cœnæ sine virginibus nec confabulationes placent, licet sit moribus licentiosior, verbis tamen ita erit verecundus, ut in carmine eleganti reprehendat, quidquid virginem legere non deceat. Habes originem severitatis Gallorum in poemate ad leges verecundiæ exigendo: multa illis iudiciis indecora, quæ in Virgilio Latini, in nostris nos poetis æquissime ferimus, ac pene displicet carmen, quod virgo legisse se negare cupiat. At apud Orientales alia omnia: parca ac prope nulla virorum cum virginibus aliorumque uxoribus consuetudo, sed aut inter se viri confabulantur, liberius illi quidem, quod femineos rubores non metuunt, aut cum uxoribus, quibus in sermonibus vix ullus pudori locus, cum uxores contemtim habeant; aut feminae cum feminis colloquuntur, familiariter illæ et garrule, ac sæpe ubi solæ sunt viris licentiosius. Non mirum ergo, harum gentium linguis omnia proprie dici sine rubore posse, nec musam displicere, quæ suis res naturales nominibus vocans, virginem exuisse nobis videtur.

Inter has ergo gentes vivens Ezechiel, exque illarum de decore [opinionem] æstimandus, reprehendi non debet, quod capite XVI et XXIII tanta utitur verborum sententiarumque (ut nobis videri possit) obscenitate, cum in eo est, ut detestandam proponat idololatriæ imaginem, quæ legenti cuius fastidio et horrori sit. Nec inde moribus quidquam periculi; ut enim taceam, obscenas imagines, sive a pictore descriptas sive a poeta, displicere, si nihil lateat; idem fere auribus Orientalium accidit, quod oculis earum gentium, quæ nudæ incedunt; nempe ut sensus ad consuetas et quotidianas nuditates hebescant. In re etiam amatoria multo fortius afficiunt occulta,

occulta, quam patentia; carmenque verecundum plus et irritabit et delectabit, quam mascula audacia amores canens. Cæterum si optio detur, aut si de elegantia quærat^{ur} poematis, malim profecto Gallorum, quos dicit noster, similior esse, quam poetarum Orientalium.

Neque tamen et hoc reticendum, multo verecundius videri Canticum Canticorum istis, quæ modo indicavi, Ezechielis capitibus. Audaces sunt, fateor, pulcritudinis et membrorum penè omnium descriptiones, his tamen exceptis, quæ pudor nominari vetuit, et quæ Ezechiel maxime propriis nominibus appellat describitque: verum nulla in toto Cantico concubitus, rei^{que} Veneræ descriptio; quidquid hujusmodi accidit, totum a scriptore suspicioni relinquitur. Unicum excipio locum, sed tamen figuratum, c. VII, 8. 9. quem cur audacissimum in toto Cantico putem, intelligent, qui figuram æneam conferent, KÆMPFERI amcenitatibus exoticis circa pag. 711. adjectam.

(131) Melius quam temere alii difficile argumentum tractavit Noster, et quidquid dici pro allegorico sensu potest, præter argumenta theologica, dixit. Et tamen non omnem ex cauti lectoris animo exemit dubitationem, cujus causas, unius veri cupidus, exponam, magnas acturus gratias, si quis me his liberare scrupulis possit.

Ad antiquæ ergo ecclesiæ christianæ auctoritatem quod atinet, ea in quæstione exegetica non multum momenti facit; cum quod omnino scripturæ sacræ interpretatio ab humana auctoritate non pendet, tum quod patres ob linguæ Hebraicæ et literarum elegantiorum imperitiam in hoc genere theologiæ versati infelicius, non optimi ejus magistri habentur, mysticorum præcipue sensuum captatores, ibi quoque, ubi illos optimus quisque ex recentioribus repudiavit. Tantum iidem a carminis conditi tempore aberant, ut traditione certa ejus sensum acceptum habere non possent. Longe statuerem aliter, si quid tabulæ novi fœderis de cantico canticorum haberent; at illæ diligenter a me consultæ nunquam mihi illud de Christo interpretari, aut omnino citare, visæ sunt.

Nec major Synagogæ auctoritas, cui ipsi alias in interpretando codice Hebraico non multum fidimus. Judæorum enim quicunque de Cantico sententiam dixerunt, tot post Salomonem exstiterunt seculis, tanta interjecta strage reipublicæ, eruditionis, et bibliothecæ avitæ, ut, quid ille in animo habuerit, melius quam nos dicere nequeant.

Analogia aliorum carminum, amores divinos sub humanorum imagine canentium, atque inprimis psalmi XXXXV, eo profecto valet, ut potuerit Salomo sanctiores ac diviniore amores tali carmine, quale nostrum est, celebrare: quid autem fecerit, quos cecinerit amores, ex illa sola analogia nunquam discetur. Quid enim? nonne et humani conjugum adfectus ab eo exprimi poterant? aut, quod aliqua carmina amatoria Dei et ecclesiæ conjugio sacra sunt, indene sequitur, ut nullum carmen amatorium Hebraicum proprie intelligi debuerit? Unde ergo nobis constabit, quales sint amores, quos Canticum exposuit?

Hic vero, hic locus fuisset, argumentis ex ipso poemate ductis, et rationibus internis ex operis structura petitis, allegoriam stabiliendi. Id vero refugit noster: prudenter ille quidem, et veritatis quam susceptæ sententiæ amantior; sed hac tamen ipsa verecundia causam, quam tenere vult, labefactat. Veri enim dissimillimum, in tam longo carmine, si allegoricum sit, nihil omnino repertum iri, quod ad vestigia aliqua allegoriæ ac diviniore amoris nos deducat; nihil, quod non in libro amorum proprie sic dictorum legi potuisset: idque apud Hebræos, qui propria allegoriis intexere et miscere solent, ubi nostri poematis leges id fieri vetant. Atque etiam hoc molestum, quod non liquet; quæ tam longa tot actuum allegoria proponatur ac convestiatur moralis sententia, non prorsus nota, tantæque scriptionis indigens: nihil enim ex toto Cantico allegorice intellecto eliciet prudens ac Lowthi similis interpres, præter id, quod nemini ignotum, amare Deum ecclesiam, et ab illa amari. Plus qui exsculperunt, multum errasse nostro videntur, nec injuria! Hanc vero unicam sententiam tam longa tractari allegoria, nec quidquam distinctius de natura hujus amoris, nihil arcani prodi, sive
illud

illud asceticum sit, five dogmaticum, five propheticum, quis sine gravibus rei argumentis credat? Cui hic ea ratio sola sufficiat: sæpe Hebræos allegorice Dei amores canere?

Non ignoro, quid dicturi sunt, qui theologicis rem agunt argumentis, quamquam eorum in tali quæstione non magna est nec gratia nec utilitas: eo enim potius comparata sunt, ut tacendum sit dubitantibus, quam ut certiores ac confirmationes a dubitatione recedant. Dicent tamen: librum, licet a Christo et apostolis non citatum, legi in codice Hebraico, ideoque divinum habendum esse: non autem parere; quid sancti, quid divino adflatu digni contineat, nisi divinatorum amorum pandat mysteria. Hos vero, ne forte alia omnia agere sibi visi sua ipsi vineta cædant, lectoresque de divina auctoritate libri incertiores dimittant, monere ausim, castos conjugum et teneros amores, ab ipso Deo mortalium pectori tanto artificio inditos, et ex quibus humanæ felicitatis magna pars pendet, non unius voluptatis, sed et ex virtutis præceptis esse, nec indignos divinæ etiam musæ commendatione. Fac illum adfectum, qui in Cantico describitur, non, ut solet, amantium ante nuptias, sed et multos post annos conjugum esse, quam degent beatam terque quaterque vitam, Deo voluptatis auctori gratam! Reprehendent forte hanc nimiam felicitatem tristiores aliqui et truculenti morum præceptores: at vel horum causa, quibus nunquam ecclesia caruit, digna erat materia cælestis Musæ carmine. Quam doctrinæ moralis partem si quis præceptis atque pro eruditorum more tractet, plus quidem fortasse conferet ad animos convincendos: at non eam in illis relinquet tenerioris amoris imaginem, quam Canticum vivide expressit, verecundiam ubique illam intexens, illum pudorem, sine quibus conjugum amor cito obsolescet. Meminerimus vero, nec in Proverbiis dedignari Salomonem, felicitatem et infelicitatem conjugiorum describere.

(132) Elegantissimus locus, quem scite, sed raptim attigit 305. 23. Bossuetus, c. IV, 8. dignus, cui perfectius et vividius intelligendo adferant lectores, quæ de Amanæ, nunc Fegæ, fluminis fontibus, vicinisque montibus et vallibus, habet Pocockius, p. 122. et 136. descriptionis Palæstinæ. Illud nempe Libani

cacumen, quod fluvium Amanam fundit, ipsum et Amana dictum fuisse videtur. Nec leonum pardorumque mentio ab amatoria re remota: habet enim occultam sine omni jactantia commendationem fortitudinis, quæ in eximios sui amores timidiorem sexum rapere solet, ut vel in proverbio et joco sit, milites puellis placere. Finge tibi duo amantes in Libano solos errare, amicus amicam invitabit, ut ex duplici hujus montis tanquam promontorio, ex Hermone quidem subjectæ Palæstinæ, ex Amana boreali, vallium Syriæ prospectu impleatur:

*Mecum ex Libano sponsa,
Mecum ex Libano veni:
Prospectabis ex acumine Amanæ,
Ex cacumine Seniri et Hermonis,
Ex lustris leonum, montibus pardorum.*

307. 6.
409. 8.

(133) גַּלַּל tamen non est emicare, sed *ascendere*, five veterum sequamur auctoritatem, Alexandrinorum (ex editione Complutensi,) Syri, Vulgatæ, five usum Arabici *جلس*. Difficile dictu, quid sit, *ascendere ex monte Gilead*. Forte construendum: *capilli tui sunt ut grex caprarum ascendentium, qui ex monte Gileaditico spectatur*. Minuta sunt aliqua quæ noto, sed nolim hæc ipsa minuta decori carminis et tanquam lumini officere apud lectorem Hebraice scientem,

307. 15.
410. 3.

(134) At daturne talis grex ovium? Mihi potius קְצוּבוֹת sunt, *potu prohibita*, ab Arabico *قصب* *bibere prohibuit pecudem*. Est, ni fallor, adjectivum poetice pro substantivo positum, ut Virgilio, *bidentes*, qualia multa habent poetæ, Arabici præsertim. Debent autem oves raro adaquari, et quantum fieri potest, potu prohiberi. Vide HASTFERI de ovium cultura librum, P. I. c. 3. § 27. P. II. c. 1. § 4. Sic erunt oves sanæ et bene cultæ, quo et referendum quod sequitur, *omnes כּוֹתֵאֵמוֹת*, *gemelliparæ*, non, ut invita lingua hic redditur, *gemellæ*. Est enim et hoc in laude ovium, gemellos parere. Ita dentium solus laudabitur candor, et illæsa series, non æqualitas.

(135) Melius

(135) *Melius fortassis, post velum tuum, ut et modestia vir-* 307. 30.
ginalis laudetur in conjuge, et significetur, quæ latent eo vi- 411. 2.
deri pulciora, quod oculis se nostris subducunt. Certe צמח
quoties in Cantico recurrit, semper cum בער post construi-
tur, ut, hic et c. VI, 7. genæ tuæ post Samma, c. IV. 2.
oculi tui post Samma, quod in cincinnos non quadrat, sed in
velum, oculos genæque obtegens. Ita et Jes. XXXXVII, 2.
Alexandrini et Syrus velum vertunt, hic vero Symmachus.

Dicitur illud a ^w   *constringere*. Et hæc minuta nolui prætermittere, quod ad proprium Orientalis carminis colorem referenda sunt, quo maxime a nostro carmine differt.

(136) Hæc imago, si qua alia in Cantico, plerisque lecto-
rum displicuit, ut nimis a natura abhorrens, nonnullis et risui
fuit, a quo se abstinuissent, nisi ignorato Oriente, nec lectis
poetis Orientalibus, de aliqua se carminis Hebraici parte, ex
pulcro corpore decerpta, ac ne recte quidem intellecta, judi-
care tamen posse confisi essent. Arabibus, ex his enim plures
quam ex reliquo Oriente toto poetæ supersunt, nihil frequen-
tius, quam ornatum muliebrem, uniones, gemmas, lunulas,
murænulas, impense laudare, jam invictis armis comparare,
quibus superbi juvenes debellentur, jam in fascini suspicio-
nem vocare, tam potentis, ut ei resisti nequeat. Quæ laus
non tam est horum monilium, quam elegantissimi corporis, in
quo quidquid collocatum est, pulcherrimum, et fascino ple-
num, et ad amorem ciendum potens et inevitabile fieri vide-
tur: estque hæc tanquam occulta laus venusti corporis eo
fortior, quod tectior, ex eodem fere genere, ut illa Virgi-
lii, qui Æneæ arma aptavit Vulcania, non ut his armis
virum male fortem tutum præstaret, sed ut ipsum invictum,
ac divina prope virtute esse, clanculum insinuaret. Hæc ergo
monilium, tanquam armorum, laus, quæ in pœsi Arabica
proprium locum occupavit, a Salomone etiam amatorio in-
textitur carmini. Turris, quam dicit, Davidis, armamenta-
rium fuisse videtur, intus ubique armis plenum, sed et in cu-
jus muris clypei suspensi sole refulgebant, turri decori, hosti-
bus terribiles. Proceritatem colli omnino non commendari
puto:

puto : habet illa, turri comparata, aliquid deformitatis, quod mihi approbare nequeo. תלפיות, quod pinnas noster vertit, malim aut cum Syro *thecas* interpretari, aut cum aliis vertere ; *ædificata ad arma suspendenda*. Fateor tamen, nihil me huic vocabulo lucis ex philologia adferre posse, quod enim tradere solent, compositum esse ex תלה *suspendit*, et פה *acies*, incertius est.

308. 28.
412, ult.

(137) Dolendum, quod eximio poemati interpretres etiam defuit, ita, ut fas erat, instructus: qui enim ad illud accesserunt, theologos potius aut mysticos egerunt, non primos et obvios carminis amatorii sensus promere allaborarunt. Nec tamen id ita facile, ut tanquam per somnum obrepere interpreti alia meditati possit. Præter penitiorem enim linguarum Orientalium usum, multa requiritur et morum omnisque antiquitatis, et vero historiæ naturalis cognitio: quibus rebus accedat necesse est frequens poematum Arabicorum, amatoriorum maxime, lectio, et, sine quo verborum phrasiumque habebis, non rerum, interpretem, ingenium denique poeticum. Quæ raro singula, nunquam conjuncta, in his fuerunt, qui difficilem librum commentariis illustrandum susceperunt. Quod si qui sunt, quibus in Cantico Canticorum quodammodo intelligendo non parum me deberegratus fateor, Bochartus erit, et Celsius, et Schræderus, qui passim in hierozoico, hierobotanico, et libro de ornatu mulierum Hebraicarum, difficiliora ejus loca aliqua illustrarunt, alia (nec enim librum interpretandum susceperant) intacta relinquere necesse habuerunt.

Ut autem in quibusdam exemplis appareat, quid novæ lucis elegantissimo poemati ex historia naturali et antiquitate sperem, en meam de difficillimis locis, c. V. 11. 14. VII, 6. 14. qualemcunque sententiam. C. V, 11. ignoratur plerumque; et solis conjecturis quæritur, quid significet תלתל. LXX et Vulg. verterunt ἐλάτης, elâtas (media syllaba brevi) i. e. dactylorum involucra: nec rationem desiderabit inter-

pretationis, Arabiam consulens, cui $\bar{\alpha}-\bar{\lambda}-\bar{\alpha}-\bar{\lambda}-\bar{\gamma}$ est *spatha palmarum*. At quid hæc ad crines? Intelliget vero, quicun-

que

que elatas viderit, quo tempore rumpuntur, dactylosque produnt: speciem enim referre videntur crinis, varie, et cum pulcro aliquo ordinis artisque neglectu, crispati. Quas ipfas si in hoc tractu obvias non habeas, imaginem earum vide ære expressam, quam Jo. Bodæus notis ad Theophrasti historiam plantarum adjici curavit, l. II. p. 104. editionis anno 1644. factæ. At sibine constat Salomo, hoc ipso in versu et nigros dicens crines, et caput aureum,

*Caput ejus est aurum purum,
Cujus cincinni sunt elatæ,
Nigri ut corvus.*

Optime vero! Licet enim orientales nigros a natura crines laudent, solent tamen eosdem Henna, (sic cyprum sua lingua dicunt) inficere, ut flavescant, aurique colorem referant. Mos antiquus, de quo in antiquitate Hebraica disputo: sed forte olim in hanc rem, æque ut Latini aliquando, auri pulvere usi sunt.

Eadem Henna et vultum, et brachia ac manus pingunt, unde primo cæruleus color, sensim flavescent, nobis quidem in humano corpore displicens, sed illis in deliciis habitus. Jam intelliges aliqua ex versu 14 et 15 ejusdem capitis:

*Manus ejus sunt cylindri aurei
Infitis chrysolithis:
Venter lamina eburnea
Inclusa sapphiro:
Crura columna marmoris
Fundamento aureo.*

Nempe digiti Henna flavescentes cylindros referebant aureos, chrysolitho interstinctos, cujus gemmæ aureus olim color. Olim inquam, nostri enim aliter nominant eundem lapidem, topasium dicentes antiquorum chrysolithum. Vide Hillii historiam fossilium (*Hill's history of fossils*) p. 599. Quodsi cum aliis veterum תרשיש intellexeris hyacinthum veterum, (nobis amethystum, collato Hillio p. 593) cæruleus color significabitur,

cabitur, quem eadem Henna cuti inducit. Venter albens, sed pretiosa veste ac purpurea tectus, callide comparabitur laminæ eburneæ, sapphiro inductæ. Fortius nempe commendantur in re amatoria, quæ latent. עלף, Arabice علف, est, *thecæ includere*. שיש fine dubio marmor, in quo variae erant figuræ: huic venuste tibiæ ac suræ comparantur, serpentibus cæruleis venis pelluentes, eoque pelluentes magis, quo cutis mollior. Basis aurea, soleæ aureæ.

Capitis septimi versus 6 est ex difficillimis. Caput comparatur Carmelo monti fastigiato, multisque arboribus denso: qua similitudine capilli honorem laudari crediderim. Commemoratur et דליל, in quo vocabulo eo usque errarunt interpretes, ut non defuerint, qui etymo aliquo ducti *tenuem capillum* verterint, quasi vero hac laude adulari puellis possumus. Mihi quidem crinis longior est et copiosior, (qualem decere feminas Paulus, naturæ concinens, dixit 1 Cor. X,) אסור *pendulus fuit*, unde et Chaldæis דליל peniculamentum. Hunc crinem comparat purpuræ, (כארומן) non opinor ab colore: Henna enim, qua infici crines dixi, fuscus facit, non purpureos. Intellexerim potius animal, i.e. Tyrium illum muricem, cujus ruborem lana bibit. Fastigiat ille, et ornate in altum assurgens, unde et nomen ארומן accepit a cippi sepulcralis similitudine. Est quippe רגל *lapides in tumulum conicere*, diversum a סקל, *lapidibus impetere vivum*: indeque tumulus sepulcralis, lapidibus congestis fieri solitus, Arabibus رَجْمٌ, et tumulus lapidati Hebræis מרגמה, Prov. XXVI, 8. Hinc ארומן proprie murex ipse, ornatiorem cippum quodammodo exprimens, deinde et purpura, quæ murice tingitur. Idem vero murex et crini fastigiato feminarum Orientalium, multis redimito fasciis, apte comparabitur: quod utrumque oculis judicabit, qui semel illum viderit, aut qualis a natura fingitur, aut qualem Franciscus Michael Regenfus expressit in regio vere opere *choix de coquillages*. Jam bene additur, מלך אסור ברהמים, quod ipsum satis dubium verto, *ut rex redimitus fasciis*, sequutus Alexandrinos

Alexandrinis, qui habent, ὁς μαρτυρεῖ βασιλεὺς, ΠΕΡΙΔΕΜΕΝΗ
ΕΪΑΗ'ΜΑΣΙ. Tiara recta Orientalium intelligitur, regum
insigne, et quo alius fastigiata, eo nobilior. Jam et intelli-
gentur, nec morum Orientis naturæque perito displicebunt
illa :

Caput Carmeli simile :

Crimis fastigiatus ut concha purpurea;

Ut rex redimitus tiara recta.

Eodem in capite versus finem habemus dulcem vèrni tempò-
ris descriptionem, sed in qua aut displicent, aut languent
מנדאן odorem spargentia, de quibus ipse Celsius in initio
præstantissimi hierobotanici agens rem tamen infelicitè gessit.
Sunt ex antiquissima auctoritate מנדאן à mandragoræ : at his lo-
cum non esse in Cantico amatorio Celsius credidit, quod male
oleant. Et tamen id ipsum, quod addit Salomon נתנו ריח
dant odorem, ex Arabismo expositum, erit, gravem odorem spar-
gunt : est enim מנדאן simpliciter positum, fœtere. Memineri-
mus, ex opinione totius fere Orientis mandragoræ vim esse in
potionibus amatoriis, totamque herbam amoris putari et libi-
dinis : quæ quam bene traduntur aut male, nihil ad nos,
sufficit, ita sentire Orientem. Hoc ergo dicet canticum : jam
et somnifero odore Venereus mandragoras, late olens, spirat suadet-
que amores. Nempe fœtor mandragoræ hircinus, quo spargere
amorem lascivo veris tempore videtur. Nec dictu difficile,
cur tantopere mandragoras Rubenis adpetierit Rahela, mariti
sobolisque cupida, ut pro illis noctem debitam forori vende-
ret : Genes. XXX, 14. 15. Quod enim obvertit Vir Summus
Celsius p. 9. et 11. hierobotanici, nullam ad amores virtutem
mandragoræ esse, nec sanctæ feminæ tales tribui artes debere,
in patriarchali familia longe alios mores edoctæ ; utrumque
parum momenti facit. Sufficit enim, Orientales mulieres
hanc vim mandragoræ tribuisse, in quo utcunque errarint,
hic tamen error faciebat, ut valde fructum tam potentem ad-
peterent. Sanctitatem autem aut verecundiam Rahelæ non
multum laudavit, qui ejus historiam sine studio partium lege-
rit. Quæ idola et colebat, et vero furabatur, idque patri,
Y potuit

potuit et mandragora devincire sibi velle maritum. Mores certe a patre non meliores edocta erat, cujus turpe factum cogitans et impudicum, filiam suam virginem inscio Jacobo prostituentis, quis non ignoscet filiæ, potus amatorios miscere cupienti?

310. 23.
415. 15.

(138) Ismaelitas omisit, primo loco nominandos, qui cum posterorum Abrahami maxime essent Orientales, (Genes.

XVI, 12. XXV, 18) ipsi se Orientales, Arabice شَرْقِيَّوْنَ

dixerunt, quod nomen nos *Saracenos* efferre consuevimus. Patet hinc et denominationis ratio: Orientales dicebantur non aliorum gentium respectu, sed posterorum Abrahami. Ex his Israelitæ occidentales: Orientales, qui in Arabia habitant.

EPIMETRON
IN QUO DISPICITUR,
CONTINEATNE JOBI CARMEN
FABULAM? AN HISTORIAM?
ITEMQUE
DE POEMATIS ANTIQUITATE,
SCOPO, ET ARGUMENTO.

FABULAM, an historiam, Jobi carmen complectatur, multum inter eruditos disputatum est: qua in quæstione si auctoritatibus standum sit, facile jam vincent, ut numero dudum vicerunt, qui historiam narrari credunt. Suffecerit duumviros nominare, ab his partibus stantes, Schultensium, quo nemo majore eruditionis adparatu librum Jobi tractavit, nemo plus ei lucis attulit, et Lowthum.

Mihi vero non opinabile solum, sed et prorsus verum videtur, fabulam illo poemate convestiri, eo fine propositam, ut discamus, bonis in hac vita male esse posse, præmiorum enim pœnarumque locum in alia esse vita: id autem si accadat, sapientissimas ob causas a Deo permitti, sed ita re-

conditas, ut nemo mortalium assequi illas possit, debeatve scrutari. Cujus sententiæ antequam argumenta exponam, his respondendum arbitror, qui verebuntur, ne aut divinus liber esse desinat, aut parum auctoritatis allaturus sit ad dogmata theologica probanda, pro fabula habitus. Ego vero sic existimo, nihil sanctitati, majestati, divinitati, utilitati libri decedere, licet nullus uspiam Jobus fuerit. Quod si enim sententiæ morales, apte fictis narrationibus convestitæ, et magis placent ac delectant, et arripiuntur atque intelliguntur facilius, et animis altius hærent, non video, cur Deo indecorum sit, per fabulam nos erudire. Et vero quis ignorat, Christum id sæpe fecisse, cujus de Samaritani misericordia, aut de divite et Lazaro, narrationes, quis ideo minoris facit, quod fabulæ sunt?

Quod si mihi detur, assensu paulo insolentior factus et hoc persuadere audebo: morum præcepta, dogmata, inque adversis solatia, abundantiora ex fabula de Jobo peti, quam ex historia Jobi posse. In vera enim historia sermones perscribi necesse erat, quales habitus a Jobo et amicis fuerant, meris hominibus, spirituque Dei non actis, quippe quos multum in disputando peccasse, interveniens Deus, et utrosque stultitiæ arguens, edicit. Quid ergo veri habeant, quid falsi, vix intelligi, exque illorum sermonibus nullum dogma theologiæ, præceptum nullum de moribus stabiliri poterit. Sola hystoria, at quam brevicula! et Dei oratio, divina erit: reliqua omnia humana. Fabula

bula autem divinitus inspirata si fictis personis colloquia tribuit, quæ aptissima videbantur ad eos sensus exprimendos, quos de hujus vitæ miseriis concipere solemus: habebimus primo informatam a Deo animi humani imaginem, quales in morum doctrina maximi facere, et *characterum* nomine laudare solemus; deinde securi esse possumus, Jobum et adversarios non errare, nisi in summa causæ, de qua disputatur, non in parergis, ut cum angelorum mentio Eliphazo incidit, aut quemquam ex mortalibus purum nasci Jobus negat. Falsa hæc omnia esse poterant, si homines non ficti disputarent: at Deo, labi nescio, disputationem informantem, non errabunt colloquentes, nisi ubi errare debent; non oscitantia, non ignoratione, præter hos necessarios errores alii irrepent. Denique ex tota disputatione sic melius colligi poterit, quas disputantium sententias probet Deus, quas errorum exempla ponat. Prudens auctor si dialogum confingat, quid ipse senserit, colligi ex argumentorum dispositione et tractatione poterit: ut nos quidem ex Ciceronis libris de natura Deorum colligimus, quid scriptor de Diis senserit, aut potius dubitarit, non id facturi, si veros sermones commentantium philosophorum retulisset.

Jam audacior paullo, invidia certe liberatus, ad id accedo, quod probandum suscepimus. Libri ergo exordium, in quo Satanas adcusator Jobi compareret, fabulam quidem magnopere decet, at a verisimilitudine historiæ est remotissimum. Indicasse hoc sufficiat: nec enim opus est, ut demonstrem, quam

quam sit incredibile, tale colloquium Deum inter et Satanam, nova ex orbe terrarum renuntiantem, habitum esse. Ita certe æstquare hic videas interpretes, eos maxime, qui impiorum objectiones retundendas susceperunt, ut suspecti quid et adfecti subesse, ipsosque sibi conscios laborantis historiæ, facile agnoscas.

Nec his diluendis sufficit, quod forte prudentior aliquis ex interpretibus, Lowthi similis, responderit, ipseque pagina 312. 313. (ed. Oxon.) innuit: summam modo rerum veram esse; sed hanc exornari figmentis quibusdam poeticis, ex quibus sit illud Satanæ cum Deo colloquium. In hoc enim colloquio et adcusatione rerum est summa, ac nodi solutio. Tantis hominum optimus jactatur malis, ut nec ipse nec adversarii expediant, quomodo tam crudeli equuleo virum bonum imponere tam benevolum numen possit: nec Deus consilii rationes exponere dignatur, objurgans utrosque, quod de rebus nimis obscuris disputent. At auctor libri nodum, omnibus his colloquiis non solutum, diluit, ut lectores intelligant, quam male ab his, qui ante gesta ignorant, nec totam rerum universitatem complectuntur animo, de consiliis Dei, deque felicitate aut miseriis mortalium sententia dicatur. Jobi, generis humani universi, ipsiusque pietatis honori consulebat, ac tanquam defensor exsistebat Deus, per breve tempus Jobum miserum esse permittens, Satanæque refellebat, ipso Satana opitulante, adcusationes. Fac ergo, hæc, quæ de Satana narrantur, conficta esse, reliquam

histo-

historiam veram : tota laborabit, eritque merus sine solutione nodus. Quod autem de libris historicis Lowthus addit, in quibus similia occurrant, 1 Reg. XXII, 19 — 22. hujus loci omnino non esse videtur. Non historia in libro Regum refertur, nec loquitur auctor libri, sed propheta visionem exponit, cujus hæc summa erat, falsis vaticiniis deceptum iri Israelitas, id quod et factum est, nec illius visi fictio a summa rerum aberrabat. At qui Jobi libro historiam contineri putant, iidem et volunt, primo et secundo in capite historicum loqui, qui quidem et narrare debet res, prout acciderunt, et si quid ei fingere detur, non ea confingere, quibus dentis totius libri summa ad nihilum redigetur. Deme enim hæc duo capita : habebis Jobum cum amicis andabatarum more disputantem ; intervenientem Deum, sed a cujus interventu non ita recedas doctior, ut vel conjicere aliquid de consiliorum ejus sapientia, ac de nodi, quem nectebat liber, solutione possis. Mentitus videbitur scriptor, ut Deum excusaret, qui ipse causam tueri suam non posset. Omnia ergo eodem loco habenda : aut historia, aut fabula, sunt omnia universa.

Deinde genus dictionis ubique poeticum, ac tam grandisonum, ut quovis pignore certare auserim, nullos unquam ejus ingenii ac spiritus sermones extemporaneos fusos esse. Prudentiore excusatione usus noster, sermones poetice exornatos arbitratur, quod qui statuunt, illos hac parte vix convinci erroris posse existimem, atque adeo unum
argu-

argumentum lucrari facile patior. Nec tamen sunt omnes, qui historię veritatem tuentur, tam verrecundi. Ipse Schultensius, vir magnus, et Orientalis eruditionis sua ætate princeps, ut persuaderet, rem non adeo incredibilem esse, laudat Arabum facultatem carmina non meditata fundendi. Hic vero, ut non negem, valde gentem poesi studiose, ejusque etiam extemporaritatis: nunquam tamen mihi persuadebo, id quod omnes ingenii humani vires superare præstantissimorum poetarum exempla docent, perfecta adeo carmina, quibus nihil sublimius nihilque lugubrius uterque orbis audivit, colloquendo effusa esse. Deos mihi fingit, non homines, qui talia ab illis sperat. Ac vero ridiculæ artis fuisset, in tanta rerum acerbitate facta adeo uti oratione: dirissimos dolores pulcherrimo carmine deplorare, et desperantem elaboratissimis solari versibus.

Hæc quidem, quæ dixi, veritati historię opponere, non infrequens interpretibus: sed sunt et alia, præter illa quodammodo tralatitia, quæ me ab historia ad fabulam deducunt. Tot numeri rotundi, atque etiam duplicati, in vita Jobi narranda concurrunt, quod casu consistere non est opinabile. Decem ei liberi perierunt, filii septem (in quibus licet non rotundum, sacrum tamen et perfectum Orientalium numerum est agnoscere) tres filiæ: ad horum modum VII ovium millia, III camelorum. Mille præterea boves, et perfecte dimidiato numero asinæ quingentæ. Pro his redduntur deinde XIV ovium, VI camelorum, II boum millia
ac

ac mille alinæ, exacte duplicatis numeris: liberi totidem quot habuerat, VII filii, III filiæ, hosque ei parit una ex malis residua uxor, non certe iuvenacula, sed X jam antea liberorum, et vero adulterorum, mater. Annorum, quos post cladem felices egit Jobus, eadem ratio: duplicati sunt ex numero septuagenario. Hæc omnia artificem arguunt, historiæ conditorem, qui rotundos arripere numeros solet, quod eorum nobis primum in mentem venit; non illum casum, qui unus in omnium rerum vere gestarum serie dominans, mira numeros varietate miscet, raro perfectos, plerumque imperfectos sortiens. Nomen etiam Jobi, quod Arabice *bene respicientem, Deumque laudantem*,¹ et quidquid Deo injurium est detestantem, sonat, atque ob hanc significationem Mosi cum Hebraico יָשׁוּב REVERTETUR, commutari solet,² adeo historiæ viri aptum; qui aspere Deo obloquutus, tandem resipuit, ut non a parentibus, factorum suæ sobolis ignaris, inditum, sed a fabulæ conditore fictum videatur.

¹ Ab أَوَابَ *reverti, respiscere, faciunt, أَوَابَ bene respiciens, qui serio se ad Deum convertit, eumque laudat.* Nempe in secunda conjugatione أَو est *Deum laudare*, et vero, ut volunt Arabes lexicographi, verbis سُبْحَانَ اللَّهِ *o laudem Dei*; quorum usus esse solet, ubi cogitationes blasphemias a sanctissimo numine abesse volunt, ac detestantur Arabes. Vide quæ ex Gjaurio excerptit Golius p. 181. 182.

² Qui Genes. XXXXVI, 13. יָבָהּ *Juba, vel Jobus*, demta modo prima litera, idem Num. XXVI, 24. יָשׁוּב.

Accedit quartum argumentum, quod colloquia, in media Arabia atque ab Arabibus habita, ita tamen abundant imaginibus Ægyptiis, ut Ægyptus æque ac patria nota videatur fuisse ei, qui hoc carmen fudit, semperque menti ejus inerrasse. His quidem de imaginibus Ægyptiis in commentatione egi, societati Regiæ scientiarum Gœttingensi ante aliquot annos recitata, cui titulum *de Jobo Ægyptio* ita feci, ut imitatore Ægyptiarum imaginum, Homerum, aliqui *Ægyptium* dixerunt: quæ commentatio si quando prodibit, facile mihi dabunt lectores, talia colloquia ab Arabibus habita non esse, sed conficta ab auctore Arabiæ et Ægypti æque gnaro.

Denique, quod caput rei est, aliqua in libro Jobi ita comparata sunt, ut omnino in vera historia locum habere nequeant. Eo tempore, quo jam infra ducentos annos prisca subsederat patrum longævitas, centum tamen et quadraginta annos post superatum morbum Jobus vixit, ideoque non valde grandævus esse potuit, cum in istum morbum incideret: et tamen amicis, qui juvenes non fuerunt, quippe quorum canitiem disputatorum ultimus, Elihu, reveritus est, ¹ juventutem exprobrat, additque, ne dignos quidem eorum patres sibi vivos esse, quos canibus suis pastoritiis adderet. ² Et vero hi ipsi amici senectutem suam prædicare, utque ejus reverentia juniorem Jobum tandem subeat, exigere solent. Sic quippe Eliphazus, c. XIV,

¹ Job. XXXII, 6. 7. 9.

² Job. XXX, 1.

10. *etiam senex etiam decrepitus ex nobis est, patre tuo diebus major.* Hæc ita aperta fronte secum pugnant, ut ex vera historia delibata esse nequeant: nec enim hominum juvenus aut senectæ ita latent, ut talia inter se disputaturi unquam amici sint. Natalium quoque dedecus, amicis exprobratum, c. XXX, 1 — 6. a veri similitudine abhorret: incredibile enim, virum tam divitem et nobilem ex ista sentina abjectissimæ plebis amicos legisse.

Laborare ita non historiæ modo veritatem, sed et fabulæ verisimilitudinem dixeris. Neque obnitior. Est hoc adhuc ex fabulæ infantia, atque ut ita dicam Orientalitate; minus enim, quam nos facimus, verisimilitudini fictionis et antiquitas studebat, et studet Oriens. Quamquam in hac excusatione non sunt omnia, nisi fabulæ tam veridissimili aliquid subsit historiæ veræ, atque sub Jobi et amicorum personis gentes integræ proponantur. Harum quippe est, controversias de sua antiquitate habere, dubias satis et incertas, quia populorum origines obscuræ esse solent. Eodem et nos deducit natalium turpitudine a Jobo exprobrata amicis, nam et hanc objicere gentes sibi solent: estque in c. XXX, 1 — 6. graphica troglodytarum descriptio, a quibus maternam stirpem duxerunt Idumæi, mutuis etiam deinde matrimoniis cum troglodytis confusi, quo de loco, et de cognatione utriusque populi, in commentatione de troglodytis nuper edita egi. Hæc ergo indicia si sequamur, videbitur quidem

1 §. VI. Vide *Syntagma commentationum* p. 193 seqq.

quæstio de magnis bonorum miseriis tractari, sed cum respectu ad aliquem populum, veri Dei cultorem, mire miserum.

Sed antequam quo hoc pertineat explicem, necesse est, eam objectionem dilui, qua nos premunt veritatis historicæ defensores. Ab Ezechiele enim Jobum cum Noacho et Daniele, personis non fictis, componi, et a Jacobo exemplum proponi patientiæ aiunt: Ezech. XIII, 14. 20. Jac. V, 11. quasi vero indecens sit, ficta etiam perfectæ virtutis exempla ad imitandum commendare, aut alius sit ejusmodi fictionum in doctrina morum finis, quam ut virtutem in illustri aliqua imagine contemplandam imitemur. Quis quæso ægre feret, Lazari aut Samaritani exemplo moneri ecclesiam, licet utrumque nuspiam fuisse credat? Locus Ezechielis ipse quidem fictionem habet, et vero impossibilem; fieri enim omnino nequit, ut viri non coævi, Noachus, Jobus et Daniel, in eadem simul urbe vivant. Nec inauditum, aut absurdum, veras personas et fictas in proponendo exemplo conjungi. Fac, patrem Lucretiæ et Pamelæ castitatem commendare filiæ, quis tam rigidus censor sit, ut id reprehendat?

Ad illud jam revertor, quod supra innui; tractari quidem hoc carmine universam de bonorum miseriis quæstionem, sed ita, ut populum veri Dei cultorem magnis malis oppressum solari scriptor cupiat, personamque Jobi illi quodammodo accommodet. Non ambigent lectores, quem populum dicam; Israeliticum, cui post præclaras promissiones Abrahamo factas accidit tamen, ut sub immiti
Pharao-

Pharaonum tyrannide halitum vix ducere posset. Ad illam ergo sententiam dedecus natalium amicis exprobratum, juvenusque Jobo ab amicis, et amicis a Jobo objecta, me deduxit, quam p. 312. vanissimam censuit Lowthus, quod morum, rituum, rerum Israelitarum nullam speciem aut umbram, sibi reperisse videbatur. De rebus quidem deinde, quando Jobi fabulam cum historia Israelitarum comparabo: mores vero toti sunt Abrahamici, seu quales esse solebant in gentibus ab illo ortis, Israelitis, Ismaelitis, Idumæis; perlucetque ubivis plurima antiquitatis Hebraicæ imago, ut non videam, quid hac parte desiderari possit. Ut exemplis utar, Goeli comparatur Deus, cognatum sibi pulverem aliquando a terra vindiciarum jure repetiturus: hospitalitas, summa virtus: in portis urbium judicia, et honoratiorum conventus: cibo et potu, quem quis domino parat, eum, qui parat, abstinere, nefas, ex qua æquitate fluxit etiam illud Mosaicum, de bove triturante non capistrando. Sed forte mores voluit privos Israelitis, quibus ab Arabibus distinguantur. Hos quidem intexuisse non magnæ laudi foret auctori carminis, scenam in Arabia ponenti: nec fortassis Lowthus cogitavit, quam sit in tanta rerum antiquitate dictu difficile, quibus moribus conjunctissimæ ac germanæ gentes a se invicem distinctæ fuerint: denique si quos Israelitæ mores ab Ismaelitis sejunctos habuerunt, aut Ægypto illos debebant (Ægyptiarum autem rerum mentionem nemo temere desideret) aut sub Mose serius eos didicerunt, quam ut commemorari in libro

bro queant, servitutem Ægyptiam solaturo. Hoc et de ritibus tenendum ac religionibus, quas si ab antiquis et Abrahamicis diversas habuere Israelitæ, institutæ demum a Mose sunt, nec potuerunt in libro ante exitum ex Ægypto scripto attingi. Quis enim in tali carmine paschalem agnum, quis festa Moisaica, quis sacerdotes in locum primogenitorum surrogatos, quis tabernaculum conventus quærat? At horum omnium locum supplet ad res Ægyptias allusio tam frequens, ut scena constitui in Arabia, agi in Ægypto, Ægyptumque in mente et pene in oculis habere auctor videatur,¹

¹ Quoniam vix spero, fore, ut brevi prodeat mea de Jobo Ægyptio commentatio, annis 1753 et 1755. societati scientiarum Gœttingensi prælecta, paucula ex illa delibare lubet.

1) Morbus Jobi, elephantiasis, de quo infra, est Ægyptius.

2) Papyri bis mentio, semel sub nomine פפירוס, de quo vide *Celsii hierobotanicon*, l. II. inde a pagina 137. Prior locus c. VIII, 11. 12. 13. in quo explicando ex Arabismo sumo, פפירוס de rebus ponit ita aridis, ut aquam retineant forbeantque, et בצב non largum, sed tenuem ac parcum humorem indicare. Nempe papyrus largo humore destituta desuper arescit, flammis paratum pabulum, ut docet nos Heliodorus in *Æthiopicis* p. 10. et 54. Sic ergo Bildadi verba verto:

Arescetne papyrus aqua non decrescente?

Aut juncus crescit sine aqua?

Virens adhuc carpitur,

Et ante omne viride arescit.

Sic sunt fata oblitorum Dei;

Spes profani peribit.

Nec Israelitarum diffimilis Jobus: perierunt his, ut Jobo, et opes, et Pharaonum tyrannide liberi; atque etiam late Ægyptiorum morborum, eorum quibus cutis infestatur, contagia inter illos serpsisse, certum habeo. Fabulosa sunt, fateor, ac ne verisimiliter quidem conficta, quæ habent exteri de Israelitis ob lepram Ægypto exturbatis. Quis enim

Illustrior alter de navibus papyraceis locus, c. IX, 26. de quo nemo dubitabit lecto Plinio l. VII, c. 56. XIII, c. 22.

- 3) Solent Ægyptii Nilum mare dicere, teste Diodoro Siculo l. I. c. 12. Lege et *Christ. Mülleri saturam observationum* p. 159. et adde Corani loca, Sur. VII, 12. XX, 39. XXVIII, 6. Hoc nomen subinde quidem in Hebraicis obvium, ut Jes. XVIII, 2. XIX, 5. Ezech. XXXII, 2. Nahum. III, 2. in solo Jobi carmine ter recurrere videtur, c. VII, 12. XIV, 11. XXVI, 12. 13. Imagines hic a Nilo petita, non ab Oceano. Suas nempe post magnam felicitatem miseras c. XIV, 11. Nilo comparat Jobus, totam per aliquot menses Ægyptum inundanti, sed Martio et Aprili intra suas ripas tarde stagnanti, ac pestiferos etiam odores exhalanti. Ultimus locus reliquis duobus illustrior, atque etiam ad mythologiam et historiam Ægypti naturalem alludens. Nempe quæcunque Ægypti Nilo non merguntur, ea sterilia et deserta: illi vero deserto, quod Ægyptum ab Asia diæterminat *Rahab* nomen esse, evictum dedit, quem modo citabam, Müllerus c. VII. saturæ suæ. Quo autem tempore pigrior stagnat Nilus, febres pestesque terræ incubant, fugandæ, ubi flantibus etefiis Nilus tumescit: quod Ægyptii ad mythologiam referentes fingeant, Typhonem, malum genium, cujus morbi et pestes erant, ab Horo, æstivo sole, vulnerari atque occidi. Iidem et sterile desertum Typhoni sacra-
bant fingeantque ejus uxorem esse, cui flantibus pesti-
feris

sexcentis civium millibus hac sola carere causa rex velit? idque in Ægypto, in qua hic morbus non adventitius erat ac novus, sed indigena? Subest tamen mendacio non parum veri: legesque Moſis, de lepra et gonorrhæa præcipientes, argumento sunt frequentiae horum morborum. Ad curam enim legislatoris vix alii morbi pertinere solent, quam

feris Euris improlis maritus incubet. His a Jablonskio in Pantheo Ægypti passim peroratis, qui et monet, crocodilum imaginem Typhonis fuisse, vix opus est, ut aliud addam, quam נחש בריח *serpentem infaustum* (sic enim verto ab Arabico نوح) crocodilum videri; quod utrumque satis me planum facere posse confido. Habebis jam laudem Dei prorsus Ægyptiam, accolas Nili decentem:

*Robore suo reducit mare,
Et sapientia sua percutit Rahab.
Vento ipsius cælum serenatur,
Vulnerat manus ejus serpentem diri ominis.*

Id vero est, Ægypto inducit iterum mare; at sterile desertum, ab eo non mergendum, anathemate percutit. Etesis suis cælum serenat, et ipse, non Horus, vulnerat Typhonem, morborum dæmonem. De Nilo certe, non de alio mari sermonem esse, et reliqua adjuncta declarant, et quod alia maria non relinquere solent fundum, cui incubuerant, ac denique nomen רדב, quod parti Ægypti proprium esse, omnes viderunt. De verbo רגע, quod reducere verti, si quis dubitet, legat quæ habeo in *sententia de adjumentis linguæ Hebraicæ explicandæ (Beurtheilung der Mittel etc.)* . XII. et XXXVI.

- 4) Leviathan, tam copiose descriptus, quin crocodilus sit, vix dubitandum: quod ipsum in commentatione de Jobo Ægyptio argumentis mihi confirmasse videor.

quorum

quorum late contagia grassata magnam populi partem adfecerunt. Nec dubitandum, quin hæc tam atrocia mala cognatis in Arabia populis, Ismaelitis, Midianitis, Idumæis, magni cujusdam delicti poenæ visæ fuerint.

Sed de hoc utcumque statuunt lectores, perinde erit ad libri intelligentiam: cum enim universa tractetur de æumnis piorum quæstio, parum refert, quid illi tractationi occasionem dederit, et quem solari auctori fuerit destinatum, populum aliquem, an pios in universum omnes.

Pendet tamen ex hac mea aut sententia, aut opinione, alia de Mose libri auctore suspicio, quæ mihi Ægyptium poematis colorem cogitanti subnascitur. Estne enim verisimile, homini in Idumæa nato et educato Ægyptias imagines æque ac domesticas in promptu fuisse? aut quem Arabiæ incolam (nam et aliqua Arabiæ priva habet liber Jobi) tale genus dictionis magis decet, quam Mosen, in Ægypto natum, educatum, scientiis imbutum? Cujus vero magis erat, divino jussu Israelitas solari in Ægypto oppressos, quam hujus exsulis, ex servitute eos aliquando Ægyptia liberaturi? His quoties addo insulas beatorum, Mosaico et Jobi carmini communes, idque ipsum, quod utriusque carmine nihil habet poesis Hebraica excellentius; adblandientem mihi conjecturam severius repudiare nequeo. Nec equidem tam sum ad sensus poeticos percipiendos stupidus, ut non intelligam,

plus in Jobi poemate quam in reliquis Mosaicis tragici esse adfectus, impetusque poetici, quod forte dicere voluit noster, stilum hujus poematis a poetico Mosis caractere discrepare monens; sed id scriptorem dialogi Jobæi a Mose nondum satis distinguit. Ut enim taceam, multo sæviores sententias, ac breviora incisa, fingi debere furentis et desperantis, quam ecclesiæ hymnos canentis; cogitemus, aliam vim esse ingeniorum in flore, aut in incipiente maturitate ætatis, quam plena et decidua tanquam autumnitate. Jobi fabulam si concinnavit Moses, fecit id XXXX annos natus, id vero est, pro illius temporis ratione, juventute fervens: at reliqua quæ supersunt carmina ab octuagesimo anno usque ad centesimum et vicesimum meditata sunt; in quibus tantum superesse vigoris poetici, sæpe mihi miraculo fuit. Aliam stili diversitatem non intelligo.

Antequam ad disputationum seriem pandendam pergam, rationes addere lubet, quibus ductus in in eorum concedere partes nequeo, qui Israelitarum quidem solatio illud scriptum, sed multo putant esse recentius, exsiliique Babylonici acerbitatibus lenimen adferre. Est hæc plurimum, fuit etiam *Hermanni van der Hardt*, sententia, sed quos omnes nominare et ab ejus libri, cui epimetra addo, consuetudine abhorret, et forte non magnam haberet utilitatem. Unum ergo ex illis mihi adversarium legam, et vero (ut puto) reliquis multo

præstabiliorem, inque hoc argumento tractando diligentem, *Thomam Heath*, Anglum. * Hic quidem aliquem aliquando Jobum vixisse putat, pietate, miseriis, et restituta felicitate nobilem, gente Israelitam: cujus historiam, traditione acceptam, postquam diu vulgata per Orientem esset, incertus auctor temporibus Babylonii carmine exsequutus sit, ut solatii aliquid civibus adferret, quæstionemque simul pro viribus tractaret difficiliorem, Qui populo Dei tam dira et atrocia evenire potuerint. Cum enim maximas haberent Israelitæ promissiones felicitatis in hac vita et florentis reipublicæ, inextricabilem aliquem nodum in hujus exsiliis miseriis fuisse; quem tentet auctor, solvere nequeat, quod immortalitatem animorum ignorarit: (hac enim parte *Heathus*, quod mirere, sequitur *Warburtonium*, vix aliud quidpiam incredibilius in divina sua legatione *Mosis* afferentem, quam, immortalitatis alteriusque vitæ spem a toto Jobi libro abesse.)

Mihi vero *Heathiana* sententia minime videtur eligenda. Primo quod totius poematis ea est puritas, elegantia, sublimitas, qua nihil majus perfectiusque in toto Hebraico codice superest. Nec in Arabicis, quod ad eam propius accedat, legi.

1 Edidit Londini anno 1756. *an Essay towards a new English Version of the Book of Job from the original Hebrew. With a commentary, and some account of his Life.* Quo de libro in ephemeridibus Gœttingensibus literariis sententiam dixi pag. 484 — 487. anni 1758.

Hocne poema, auream ubique linguæ Hebraicæ et Mosaicam ætatem spirans, ad ferrea illa tempora detrudamus, quæ extincto uno bono poeta, Jeremia, nihil perfecti, ac ne quidem mediocriter pulcri fuderunt? Deinde ejusmodi dubitationi ac disputationi exilium Babylonium nullam dabat occasionem: constabat enim, ob gravissima peccata populum diuturnis ac quotidianis prophetarum vocibus repugnantem iuste plecti, idque non solum prophetæ prædixerant, sed ille ipse Moses, de cujus solis promissionibus Heathus loquitur, magna adseveratione minatus erat. Hic si quis Judæus tam inverecunda fronte fuisset, ut miraretur, qui populo alia sibi omnia ex promissionibus Moysis canenti tanta immitti mala potuerint, Jeremias certe aliquis aut Daniel non multum laboraturus in nodo illo longe aliter solvendo erat. Huic vero Jeremiæ ac prophetis aliis insigni impietate contradixisset, si quis in illius temporis solatium talem librum scripsisset, idque tam impudenter, ut Israeliticam gentem sub persona proponeret hominis omnium mortalium optimi ac religiosissimi, in quem ne Satanæ quidem crimen, nisi fictum, sup peteret. Sola Jeremiæ lectio sufficit ad hanc sententiam jugulandam.

Nec tamen sine argumentis Heathus recentiorum multo librum fecit, quæ expendere eo magis nostrum est, quod Lowthus, summæ antiquitatis assertor, idem facturum fuisse videtur, si post Heathum scripsisset. Colligam illa ex præfatione et
notis

notis Heathi, atque sub certa capita referam numeris distincta.

1) Primo putat, ¹ frequentem ad leges Mosaicarum allusionem Israelitici quid in hoc carmine prodere: hac parte Lowtho maxime oppositus, qui rituum Israeliticorum nullam speciem umbramve reperit. ² Quos inter quodammodo medius, multas leges Mosaicarum diu ante ipsum consuetudine juris vim aut saltem æquitatis opinionem habuisse censeo; qua de re plura in jure Mosaico, quod paro. Hæc defensio plus quam sufficit exemplis, at vero quam paucis? quibus Heathus utitur. Nempe c. III. 19. ubi *manumissus* nominatur, et c. XL. 28. ubi *servus æternus*, alludi putat ad legem Exod. XXI, 1. de servo Hebræo septimo anno dimittendo, ac si servire æternum velit, aurium perforatione signando: quasi vero ulla gens fuerit, servos habens, quæ non et perpetuam aliorum servitutem, manumissionem aliorum habuerit. Quæ nisi sufficerent, addere poteram, ipsam illam septennem servitutem a majoribus tralatitiam ad Israelitas venisse, cujus exemplum in Jacobo, duo septennia pro duabus uxoribus serviente, videamus.

Non multa ex hoc genere collegit Heathus, ut memoria lapsus videri possit, frequentiam ejusmodi allusionum in præfatione

¹ Præfat. p. VII. VIII.

² P. 312. Ed. Ox.

commemorans. Uni tamen loco maxime confidit, c. XXXI, 28. ubi idololatriæ crimen his exaggerari verbis putat: *etiam hoc est crimen iudicum*. Nullas enim leges fuisse putat, præter Mosaicæ, quæ idololatriæ poenas decreverint, gentem nullam aliam, in qua hoc quis crimine iudici deferri potuerit. Mihi vero nihil hoc versu videtur languidius, si ab Israelita fusus sit, cujus legibus capitis periculum idololatriæ proponebatur. Apud nos si quis Jobo comparandus inter alia testaretur, ab omni se latrocinio immunem esse, adderetque: *nam et hoc ex peccatis est, propter quæ actio datur*; aut si Virgilius post illud

Hic thalamum invasit natæ vetitosque hy-
menæos,

ita pergeret,

Hoc quoque prætori crimen, datur actio . .

quis tantos sine fastidio perferre languores posset? Augere poeta crimina et incendere debet, in quæ invehitur, non ejusmodi carminis mediocritate diluere, omnemque illis horrorem demere. Adde, ne apte quidem ad leges grammaticas פליל pluraliter ab Heatho converti, *iudicum*. Mihi quidem, ut alia taceam veri non dissimilia, quæ editoribus polyglottorum placuerunt, פליל non est פליל cul-

¶ *Etiam hæc iniquitas iudicata, i. e, iniquitas decisa, seu, non dubium peccatum est.*

pa,

pa, sed *ἰϣ*, participium verbi *ἰϣ*, *obliquis oculis observare*, quod Arabiae non ignotum in textu quoque Hebraico occurrit 2 Sam. XVIII, 9. forte etiam, ut in collegio critico nuper edito suspicatus sum, Ps. XL, 13. De occulto crimine loquitur Jobus, cultu solis, aut sola animi inclinatione, aut clandestina osculi delibatione peracto; quod insidiosus tanquam et obliquis oculis observaturus fuerit iudex, idemque læsus, Deus: utque Prudentius:

Speculator adstat desuper,

Qui nos diebus omnibus

Actusque nostros prospicit

A luce prima ad vesperam:

Hic testis est, hic arbiter,

Hunc nemo fallit iudicem:

ita et Jobus, sed verborum parcior:

Illud si lumen spectavi, quia splendet,

Lunamque magnifice euntem,

Animusque meus clam inclinatus est,

Manuque furtiva delibavi oscula:

Etiam ille specularetur, iudex meus,

Abnegassemque Deum desuper adstantem.

- 2) Deinde multam putat Israeliticæ historiæ mentionem carmini intexi. — Sola vero iudicaturus sufficit eorum locorum lectio, quæ huc trahit: jam enim pro arbitrio ita ea explicat;

plicat, ut ad Israelitarum historiam referri possint; jam habent, fateor, aliquid, cui simile aliquid aliquando alicui Israelitarum accidit, sed et accidere in omnibus populis solet. Huc refero c. IV, 16. V, 21. 22. XII, 17, 24. XV, 20. XXXIII, 23, 26. XXXIV, 20. 24. 25. XXXVI, 7. 8. 12. 30. XXXVIII, 14. 23. illuc c. XI, 10. XV, 19. XXVIII, 10. 11. XXXVI, 1. XXXVII, 13.

3) Multo pluris facio tertium argumentum. Ante Mosen, inquit, Jehovah nomen inauditum: at hoc ipsum nomen in historica parte libri promiscue occurrit; in poetica sollicitè evitari videtur, nec tamen ea diligentia, ut non aliquando irrepserit. Legitur enim in editis libris c. XII, 9. inque non paucis manuscriptis c. XXVIII, 28.

Hæc quidem duo loca non multum momenti factura erant: potest enim c. XXVIII, 28. communis lectio יהוה verior esse; ac qui codicum Hebraicorum erroribus consuevit, suspicari possit, etiam c. XII, 9. idem יהוה reponendum. Sed de historica parte libri magis laborabimus: ita tamen, ut omnis vis argumenti ab illa quæstione pendeat: utrum fuerit nomen יהוה ante Mosen missum prorsus inauditum, an Mosis tempore cœperint sensim aliqui Deum ita vocare, antequam nomen novum Deus suo oraculo probaret, faceretque sibi proprium. Qua de quæstione cum pene impudens sit, aliquid certi statuere velle,

velle, totum quoque argumentum ex illa suspensum ruit.

4) Minoris faciendum quartum argumentum : malum genium in hoc libro proprie, et cum He articulari, vocari Satanam, שטן, c. I, 6. quod nomen in antiquioribus scriptis nunquam ita ponatur, sed appellative adversarium denotet. — Audax profecto et periculosum est, in tanta librorum Hebraicorum paucitate definire de singulis vocabulis, quo quæque eorum significatio tempore orta sit : atque, ut de hoc ipso nomine loquar, facile accidere potuit, ut ab omni jam retro ætate spiritus rebellis Hebræis Satanas diceretur, et tamen nusquam in libris sacris hoc ejus nomen occurreret, quia rara ac pene nulla in illis dæmonum rebellium mentio. Sed nec hac antiquitatis defensione opus Jobo : ex his enim, quæ de argumento libri agam, apparebit, appellative illud pro accusatore poni, quam personam aliquis ex angelis, malevolus certe, sustinere fingatur ; atque hoc ipso forte ex loco recentiores Judæos ad cusatori generis humani nomen SATAN duxisse.

5) Quod ultimo loco pono argumentum, honoratiore non erat dignum, licet Heatho perquam grave videatur. *Plurimi*,¹ inquit, *Chaldaismi, Syriasmī, Arabismī, indicio sunt, multo recentiorem librum reliquis Hebraicis esse : quo*

¹ P. IX.

enim propior a fonte lingua, eo manat purior, atque a dialectis reliquis sejunctior, quibus sensim demum mutuis gentium commerciis adsuescit. Hunc vero librum varias dialectos delibare, omnes agnoscunt interpretes. Et deinde: Chaldaismi, Syriaismi, Arabismi, argumento sunt, recentem librum esse, ac sequiore jam minusque pura linguæ Hebraicæ ætate scriptum. Vera diceret, si hæ linguæ diversæ: at cum una tantummodo lingua istæ dialecti sint, ex una antiquiore Orientis dialecto paulisper mutata, sequitur, ut quo antiquiora earum monumenta consulamus, eo futuræ sint similiores. Quod ut Heatho exemplo illustrem: Gallica lingua hodierna, origine sua Latina, et Anglica, sunt diversæ, unde fiet, ut quo antiquiores consulat libros Anglicos, ea pauciora habeat Gallica, maxime ante Guilielmum Conquestorem; at secus eveniet, si cum Germanica lingua suam contulerit; quo antiquiora enim scripta evolvit, eo similia erunt Germanicæ linguæ, etiam ex nostra non raro explicanda et intelligenda. Idemque et nobis accidere solet, qui quo antiquiores versamus reliquias Germanicas, eo frequentius incidimus in aliquid nobis desuetudine oblitteratum, quod apud Suecos adhuc, Danos, Anglos viget. Sunt, fateor, aliqui Chaldaismi, antiquis Hebræorum libris ignoti, quorum non singula

i P. XI.

exempla

exempla, sed usus frequentior, ætatem deteriorē libri Hebraici indicat, ut Schin præfixum: sed horum nihil in libro Jobi occurrit, nec is plus lucis Syriæ aut Chaldææ, quam Arabiæ debet. Arabicæ autem linguæ similitudo non est deterioris Hebraismi indicium; nec enim, ut Chaldæis, ita Arabibus servire sub Nabochodonosare coacti Hebræi, sed potius eorum a prima inde Abrahami stirpe germani fratres sunt.

Quidquid in libro Jobi peregrinum visum est Heatho, eo redit: poema et antiquissimum, et ipsa sublimitate insolentius, multa habet ἀπαξ λεγόμενα, ac verborum significationes rariores: hæc ergo ex reliquis dialectis illustrant interpretes, non quasi illis priva fuerint, sed quod plus habemus Arabicorum, Syriacorum, Chaldaicorum librorum, quam Hebraicorum, illasque linguas Hebraica longe perfectius callere possumus, maxime Arabicam. Hoc qui videt ab interpretibus fieri, nec ipse eas linguas perfectius didicit, facile suspicari incipit, Arabismos aut Syriasmos esse, si quid purissimi Hebraismi, sed rarius in exigua bibliotheca Hebraica obvii, ex Syriaca aut Arabica lingua lucem accipit.

1 Magnopere fallitur Heathus ad c. XV, 30. arbitratus, ש in שלהבת præfixum hoc Chaldaizans esse ex אשר ortum. Est potius characteristicum conjugationis *Schaphel*, qua Syri in verbis multum utuntur, Hebræi in verbis rarius aut nunquam, at frequenter in nominibus ab illa conjugatione derivatis.

Jam ad argumentum et seriem totius disputationis pergo. Tractatur, ut jam aliquoties dixi, intricata illa et difficilis quaestio: Qui sub imperio justissimi et benignissimi numinis accidere possit, ut boni miseriis excrucientur, non mediocribus illis, atque a quibus pauci mortalium immunes, sed exquisitissimis et diuturnis. Qui nodus, vel sic satis implicatus, multo fit adstrictior, si hae miseriae ad finem usque vitae durent, neque ante obitum beati fiant, qui meliore sorte digni videntur. Atrocissimum enim spectaculum, diu cruciata, et ultimo adhuc halitu gemens, innocentia ac pietas. Hic ergo tres amici Jobi, sed nunc adversarii, negant fieri, quod cur fiat non intelligunt; certe non usque ad vitae exitum in equuleo isto manere bonos, sed majorem ante obitum certo sperare felicitatem posse disputant; quod si cui secus accidat, occulto illum crimine constrictum teneri. Jobus contra, quem orthodoxe disputasse pronuntiat litis arbiter Deus, experientiam testem citans, tenet, et malis in hac vita bene, et bonis male esse posse; nec raro contingere, ut utrumque ad ultimum usque halitum duret: nulla ob pietatem aut impietatem habita certa et constante ratione, felicitatem hujus vitae et miseras tanquam jactu et forte dispertiri Deum: molestissimum id quidem bonis, sibi maxime, qui tam artificum et diro impositus equuleo sit; nec tamen cum justitiae divinae rationibus pugnare: alteram enim vitam esse, bonorum felicitati, malorumque suppliciis destinatam. Hæc ille vere, sed non sine verborum immodestia,

modestia. Habet ergo illam nodi solutionem, quam Ratio in Halleriano carmine,

**Nach deines Baupenstand, und einen Tropfen
Zeit,**

**Den nicht zum letzten Ziel, die nicht zur
Ewigkeit,**

bonam, veram, sed nondum perfectam. Nec enim expedit, cur hunc, quem beatissimum aliquando esse jubebit, nec alium, cur Jobum, non Eliphazum, isto equuleo dilacerari, doloribus nostris intactus, lacrimis non adflens permittat Deus? Et tamen meliorem mortalibus, non totam rerum universitatem cogitatione complexis, sua negavit imbecillitas. Quare qui Jobo tribusque amicis novus supervenit disputator, dissimillimus reliquorum, damnans eos, Jobo æquus, confidentiæ plenus, ac tanta pollicitus, ut optime de eo sperare lectores soleant, Jobum etiam ab ore suo pendulum tenens: nihil tamen adfert, quod satisfaciat, ac ne quidem, quod Jobi solutioni sit æquiparandum. Eo enim redit finis dictorum, unde evecta erat primi disputatoris oratio, bonis male esse posse in hujus vitæ aliqua parte, sed ita, ut ante obitum major illis redeat felicitas, cujus sensus recollectione pristini doloris augeatur.

Hic vero mihi in mentem venit Horatiani illius, quod Deum interesse scenæ vetat

*nisi dignus vindice nodus
Inciderit.*

Intervenit Deus, nube tonante vectus, sed nodum
non

non solvit, ac ne id quidem indicat, quod ex lectione historiæ omnes nosse necesse erat: audaciam, imbecillitatem, stuporem, Jobo exprobrat, vetatque decretis suis obstrepere, quorum rationem perspicere nequeat. Ita sine solutione nodi finitur disputatio.

Est hoc quodammodo molestum, atque etiam indecorum videri lectoribus possit. Vellet enim lector, Elihuum bonum virum, qui tanta cum fiducia prodierat, aliquid decisionis adferre: deque eo tam non sperant aliqui interpretes, sed confidunt, ut valde dicta ejus laudent, licet qua parte laudanda sint, et quid tandem veri superioribus intacti contineant, haud in promptu habeant dicere. At Deo ipso ex nubibus respondente, quis non limpida exspectat, Jobi etiam dictis meliora et solidiora? quis non immortalem illam vitam, quam recte Jobus præmiis poenisque destinabat, clarissimis verbis commemoratum, eaque proditum iri arcana, quæ historicus jam capite I et II evulgarat? Quis non præter hæc aliqua toti libro reliquo ignorata, litemque diremturo servata Deo? At quis non magna de spe dejectus indignatur ac pene irascitur, nihil horum in oratione Dei inveniens, sed descriptiones equi, crocodili, elephantis, ac nescio quarum præterea beluarum? Verum hoc ipso, quod carpet imperitus fabulæ æstimator, maximum ejus continetur artificium, pendetque ex eo totius scenæ decorum. Eo quippe pertinet, ut omnino nihil earum rationum assequi possimus, propter quas miseros esse pios necesse est; nec illas

a nobis

a nobis investigari, nec ipse prodere mortalibus velit Deus, jubens nos suæ bonitati et sapientiæ confidere. Optimum est, quod est, mundus egregie informatus, licet tu, quomodo aut cur id optimum sit, non perspicias, vermis nuci inclusus, qui ipsi mundus, nec ultra prospiciens, præteritorum immemor, ignarus futuri.

Ut autem in uno illustri exemplo intelligeremus, quam justæ esse possint, quanta plenæ benevolentia, et tamen quam nobis reconditæ rationes, ob quas Deus miseras bonorum decernit, evulgat historicus, quæ in disputando celat Deus. Scena fingitur augusta, Deus in curia sedens, potentibusque ab utraque parte stipatus cælicolis, jus dicturus. Senatores, seu magnates regni, angeli. Comparet etiam, non Satanæ nomine proprio ita dictus, (cum eo enim, nisi aliquam aptam personam sustineat, Deum sermones miscere, ac curiosius eum tanquam veteris familiaritatis memorem percontari, ita indignum, ut hebetem oporteat esse, qui id non ægre ferat) sed adcusator, publice constitutus, qui quia unus est, cum Hebraei **יחיד**, ὁ μονόλογος, dicitur. Petita fictio ex republica sapienter informata, in qua legitimus aliquis constitui delator solet, legum custos, criminumque occultorum investigator, invidiosus quidem, sed tamen, quia leges hoc ei officium demandarunt, honestus. Hanc igitur personam unus ex angelis sustinet, non ille certe mortalium generi benevolus, quod et falso aliquando crimine defert, ubique suspiciosus, nec suppliciorum segnis exsequutor :

quotor : ut veri dissimile neutiquam sit, ei ipsi angelo immiti hanc personam tribui, cui deinde nomen Satanæ, fortassis ex hac fabula ductum, proprium hæsit. Sed tamen jam intelligitur, quomodo talis illo in cœtu persona comparere non indecore, atque a Deo interrogari de statu terrarum orbis possit. Nempe pro muneris sui ratione solemni aliquo curiæ die præsentem ultro percontatur Deus, ex qua vasti regni veniat regione? Respondet : ex orbe terrarum ! Delaturus aliquem ex hominum genere videbatur : Deus autem, pro more benevoli regis, non delectati civium criminibus, interrogat : Jobumne etiam observarit, mortalium optimum? certus, viro tam egregio crimen intentari nullum posse. Obmutescit hætenus adcusator, ut nullum ab eo scelus commissum proferat : ad suum tamen ingenium, diuturna consuetudine exercitum, rediens, omnem in Jobo totius generis humani pietatem in suspensionem adducit : hunc enim unum, quem Deus et cælicolæ putabant, bonum virum, non alia fortassis causa religiosum esse, quam quod præsentissimam ei Deus mercedem præstet, summam hujus vitæ felicitatem. Hunc vindicaturus Deus, primo omnia ejus bona et familiam, deinde etiam corpus, adcusatori permittit : bis enim ea scena agitur. Bona ergo omnia Jobi aut pereunt aut diripiuntur, filii male moriuntur, sed

Impavidum feriunt ruinæ :

deinde et ipsius corpus ulcere inflammatur pessimo,
de

de quo mox plura. Vitæ parci jubet Deus, desti-
 natum habens, in hac etiam vita Jobum remune-
 rari. Hæc omnia si scivisset Jobus, si nosset, quan-
 tum a Deo propositus exemplum esset, suoque et
 omnis humanæ pietatis honori his ipsis vexationi-
 bus consulti: ingemisset quidem sub malis, sed
 moderatius tulisset, ea sibi a Deo immitti. Quod
 si, ut supra suspicatus sum, Israelitarum infortunia
 persona Jobi proponuntur, figurâ demta, hanc ha-
 bebis sententiam: *nimis beatas fuisse res Israelita-
 rum, aliisque cognatis gentibus nimis invidendas, sus-
 picantibus, Deum adfectu potius quam consilio huic
 genti favere, eamque mercenario animo non pietate
 vera unicam Deum colere, a cujus cultu reliquæ gentes
 hanc maxime ob causam desisciebant, quod hujus vitæ
 felicitatem a minoribus quibusdam diis, terræ præsi-
 dibus, tribui arbitrarentur. Quam suspicionem ut re-
 felleret Deus, ostenderetque, habere se cultores non mer-
 cedis caducæ cupiditate, sed ratione et officio, et spe
 melioris mercedis ductos, permisisse, ut gravissima ty-
 rannide vexarentur Israelitæ.* Hæc tamen, quæ de
 Israelitis suspicor, si lectoribus non probantur, de-
 mi possunt, nihil inde decedet scenæ decori aut
 veritati, si universam modo tractare quæstionem
 credatur.

At multum sane decederet toti fictioni, morbo
 Jobi ignorato. *Ulcus malum* (שחין רע) vocat his-
 toricus, c. II, 7. quod nomen morbi alicujus Æ-
 gypto proprii fuisse, ex Deuteron. XXVIII, 27.
 intelligitur: quod cogitans, atque memor, *totius
 corporis ulcus* veteribus medicis elephantiasin dici,

eamque Ægypto propriam existimatam,¹ quis negabit Origeni, at vero auctori non poenitendo, ubi de Ægyptiis rebus differit, elephantiasi Jobum laborasse? Elephantiasin autem dico, non cui recentiores in Europa medici hoc nomen dederunt, sed veram Ægyptiam, a veteribus medicis, Aretæo Cappadoce, Cælio Aureliano Siccensi, et Paulo Ægineta, descriptam, recentiorum, qui in illas partes profecti sunt, *tumentes pedes Indicos*.² Nec forte unquam hac de re dubitatum fuisset, si, qui sacras literas tractarunt, cognitam habuissent elephantiasis historiam, medicique etiam insigniores, ut Bartholinus, non de hac quam in Europa dicimus, elephantiasi, diversæ fortassis naturæ, multo certe mitiore morbo, cogitassent. Sed hæc confirmandi non hic locus est, postquam de hoc morbo copiosius in *Jobo Ægyptio* §. IIII-XII egi, cum veterum medicorum ac recentiorum in Ægyptum Indiamque profectorum commentariis solícite conferens, quæ ex c. II. 7. VII, 4 — 6. XIII, 14, 29, XVI, 14 — 16. 22. XVII, 1. XVIII, 13. XIX, 17. 19. 20. 26. XXIII, 17. XXX, 10. 17 — 19. 27 — 30. de morbo Jobi colligi possunt. Fuit autem elephantiasis, turpissimus, dolorificus, molestissimus, ac detestabilis morbus, immedicabilis ex veterum sententia, ut vitæ pertæsi nil præter mor-

¹ *Est elephas morbus, qui circum flumina Nili*

Nascitur Ægypto in media, nec præterea usquam.

Sic Lucretius. Plinius: *Ægypti peculiare hoc malum.*

² Germanice: *Die dicken Indianschen Füße.*

tem sperare aut optare elephantiaci dicantur; deinde idem impatientes et iracundos reddere, atque pene rabiem aliquam adferre solet omnia desperantibus, ægre omnia ferentibus. Quod nisi esset, nec decuisset virum pium tanta loquentem intemperantia fingere, ac tam ægre ferentem candidas Eliphazi consolationes: nec adpareret, quid in dictis ab Eliphazo c. IV. V. tantopere reprehendendum sit, ut solatia sputo corrupto similia se devorare posse Jobus neget, exque lenimine malis Jobi amicissime allatis derepente acerrima exardesceret disputatio.

Series disputationis hæc est

C. III. Rupto silentio Jobus diem suum natalem detestatur, id vero est, optat, se non natum esse: ita tamen, ut vocem in Deum injuriam non mittat. Nostrorum poetarum aliquis si similem scenam informasset, forte non imprecationes legeremus, Orientale quid sonantes, ¹ sed lugubre ac sublime philosophema, querelasque eo redeuntes, melius nobiscum actum fore, si nati nunquam essemus. Auderet forte poeta illam nihili antiquæque noctis tranquillitatem tanquam jure suo a Deo repetere, quam ipsi non volenti nec conscio dies natalis eripuit. Est hac parte Jobus in initio minus philosophus, adfectu et figuris atrocior, erga Deum tamen adhuc modestior.

C. IV. V. Eliphazus, injuria ab interpretibus reprehensus, magna Jobum verecundia, pene ut

¹ Jeremiæ hæc figura frequentior.

patrem filius, solari audet, eadem adferens, quibus et nostri plerumque ecclesiastæ, partim pie magis quam vere, miserorum dolorem leniunt. Miratur, Jobum, alios erigere et confirmare solitum, jam solatii pene egere : impervias nobis esse monet providentiæ divinæ rationes : castigare Deum bonos, sed ad utilitatem ; nec eos diu miseros fore. Eximium vero in piis Dei cultoribus Jobo locum tribuit, certa illum spe majoris felicitatis post has misérias demulcens. Ita pene vates prædicit, quod deinde evenit, licet non a Deo edoctus futura, sed ex suo de illis theologiæ systemate bene ominatus. Prophetam tamen etiam agnoscas ex oraculo, quod sibi aliquando redditum narrat, cujus hæc summa, vera, et divinæ decisioni litis consona : cum Deo neminem juste litigare, ac ne angelos quidem gubernaculis mundi aptos esse, multo minus ergo mortales ephemeris de sapientia aut justitia consiliorum Dei arbitrari sine insania posse. Hæc tam ad modum homileticarum et clinicarum consolationum sunt, ut plerique interpretes, non intelligentes, quid in illis reprehendi possit, verba Eliphazi detorqueant ad obscuras de Jobi virtute ac pietate suspensiones.

Vidit vero C. VI, VII, quod illi non assequebantur, melior theologus ac philosophus, ipsoque oculatior dolore Jobus. Sperare alteram sortem pectus debet bene præparatum, quando illa contingere sine naturæ perturbatione potest, non portenta, non insanabilium morborum miraculosam medicinam,
Deum.

Deumque eas naturæ leges migrantem, quas ipse sibi statuit. Sputo ergo corrupto ¹ similia a se deglutiri posse negat solatia: nec intolerabili malorum magnitudini aliam relinqui spem, præter citam mortem; quam si decernat Deus, exsultaturum se gaudio certaue spe futuræ resurrectionis; sic enim נחמה ex Syriasmō verto. ² Impatientius etiam exagitat amicum, explorata et multum mediata pollicitum, ³ cum tamen omnino quid investigarit non appareat, nisi forte, quod verba captarit desperantis. ⁴ Nec tamen dissimulat, plusculum se quam par erat dixisse, æquum putans, ut ab utraque parte nonnihil recedatur, quod quidem neutri turpe sit futurum. ⁵ His peroratis ad Deum convertit orationem; peccasse se, pœnasque promeritum fatetur, sed libertatem sibi innoxiae vocis expetit, deplorat miseras, queritur, sibi Deum non ignoscere, atque

¹ VI, 6. Confer *حلم* *corrupti*.

² Vide *Beurtheilung der Mittel, die Hebr. Sprache zu erklären*. p. 47. 48.

³ c. V, 27. *Ecce hoc scrutati sumus: rectum est! Tu vero audi illud, et apud animum tuum depon.*

⁴ c. VI, 25, 26.

*Quam morbida sunt verba orthodoxa!
Et quid explorat vestra investigatio?
Verbane scrutari statuisiis,
Cum in ventum abeant voces desperantis?*

הוֹכִיחַ proprie est, *effodere altius*; idem quod c. V, 27. חָקַר.

⁵ VI, 28. *Revertimini! ne hoc putetur peccatum! Redibo et ego: versabitur in eo justitia mea.*

omnino

omnino tam solícite parvulorum mortalium delictis attendere, quæ despícere debeat.

C. VIII. Nihil ejus verecundiæ, quam in Eli-phazo laudaram, præ se ferens Bildadus, acriter in Jobum invehitur, quem Dei justitiam negare putat. Opponit ei tralatitia veterum carmina: filios ejus justas scelerum pœnas dedisse clamat: de Jobo ipso quid statuât incertum habens.

Cap. IX. X. Impatientior jam contradic-tione factus Jobus, id quidem non concedit solum, sed et inculcat gravissime, cum Deo sanum disputare neminem. Hunc enim pro infinita sua sapientia perspicere, quæ nos fugiant, universa: tantum etiam abesse, ut sibi videatur justus, ut hanc unam vocem, *justus sum, injuriam mihi facit Deus*, sibi dam-nando sufficere arbitretur. At idem nonnunquam recte dictorum immemor, dum conqueri flebiliter vult, injurius fit in Deum, quem ridere dolores mortalium ait, nisi satis diuturni sint, aliquando etiam non prorsus causæ justitiam desperans, si sublato metu æquo disputare cum Deo jure possit. Quas contradic-tiones qui tollere laborant, prodigi hic sententiarum ac distinctionum systematis theolo-gici, non cogitant, verba se legere desperantis, quæ nimis sana fingere, id vero inepti fuisset poetæ. Cæterum palmarium ac verum dogma claris et per-spicuis in hac oratione verbis proditur: ¹ bonos non minus quam malos a Deo diris cruciatibus permit-ti, qui nisi a Deo sint, quærit Jobus, unde esse queant?

¹ IX, 22.

C. XI.

C. XI. Proximæ in disputando vices Sophari sunt, qui parum amice, ac pene contemtim, loquacitatem Jobo et inanem verborum multitudinem exprobrat, qua sola sapientiores vincere audeat. Laudat et idem infinitam Dei sapientiam, sed alio rem deducit, quam quo Jobus voluerat. Omniscium enim Deum clandestina nosse putat Jobi, hypocritæ, peccata, eorumque severas pœnas exigere, quibus admoniti alii sapere discant. Jobo, si priscorum eum scelerum pœniteat, eaque deprecetur, spem ostendit, et restituendæ in hac vita felicitatis, et beatoris in insulis mortuorum Auroræ.[†] Hic ergo primus, fervore disputandi abreptus, contradicentem impatientius Jobum clandestini sceleris reum agere, nec hujus modo sed et futuræ vitæ supplicia tanquam criminibus ejus debita ei decernere.

C. XII. XIII. XIV. Verissimam doctrinam, de felicitate hujus vitæ non solis bonis concessa, sed promiscue malis etiam distributa, quibus vis et dextera pro numine est, copiosius, quam hactenus fecerat, pandit Jobus. Hanc ipsas nos bestias docere, ex quibus quæ crudeles et tanquam injustæ sunt, mansuetiorum carnibus vesci natura instituit, hanc non novam esse nec a se inventam, sed antiquorum carminibus celebrari. Quæ quidem ita dicuntur, ut videatur amicos pungere velle, qui felices et beati ei injuriam maximam faciebant. In repetitis de miseriis hujus vitæ querelis verborum

[†] Vide pag. 201. Tomi I.

magna nonnunquam intemperantia, ita tamen, ut innocens sibi Jobus pœnasque Dei non promeritus neutiquam videatur, id unum lamentans, tam mi-fero et fluxo mortalium generi tam severum in-tendere judicem.

C. XV. Reponit Eliphazus, multo quam antea acrior, ventosa Jobo verba et intolerabilem fastum exprobrans, ¹ seque temni, ac divina quæ attulerat doloris lenimina sperni, ægre ferens; ² fervans ta-men personam, quæ initio instituta erat, reliquis-que disputantibus non parum verecundior, ut magni eum facere Jobum appareat. Namque nec sapientis nomen laudemque ab Jobo abjudicat, (v. 2.) et verbis illum uti ait, quibus non consuef-fet, et miratur, etiam Jobum, quippe a quo me-liora sperasset omnia, impie philosophari; (v. 3. 4.) et veretur quodammodo sententiam contra Jobum ferre, unde memor eorum, quæ Jobus c. IX, 20. dixerat, *os tuum, inquit, te damnabit, non ego; tua-que contra te labia loquentur.* (v. 6.) Et hoc mo-destum, quod in carminibus Arabum citandis ha-bet, v. 17. 18.

*Indicabo tibi, (audi me)
Id quod vidi narrabo,
Quod philosophi profitentur,
Nec patribus dissimulant suis :*

ut patris quodammodo loco habere Jobum videat-

¹ v. 2. 7. 8. 9. 10.

² v. 10. 11. Confer vero quæ Jobus in Eliphazum dix-erat c. VI, 6.

tur, et reverenter excusare, si quid ei minus placens promi necesse sit. Sunt tamen aliqua in oratione Eliphazi, sed obscuriuscula, quibus suspiciones in Jobum prodi videntur; ut, quæ ex Arabum carminibus de malo promit in rebus adversis desperante, v. 22. 23. Cæterum in magno errore versatur, Jobi theologiam, demtis pœnis præmiisque, omnem evertere pietatem et virtutem, v. 3. unde, hanc vitam a futura non distinguens, necessarium putat, tam impio contradicere dogmati. Ut autem Jobus majorum auctoritate ac carminibus pugnat, ita vicissim Eliphazus perpulcrum, et, quis neget? verissimum citat poema veterum Joktanidarum, philosophiæ laude inclytorum. Solent poetæ non philosophorum *ἀνελεῖν* ac solitudine sententias efferre, nec vereri, ne aliquam a lege exceptionem negligant, sed imaginem cœptam vivis absolvere coloribus: unde fortunæ cœcitatem ac felix crimen canentes, ita agunt, ac si solus adversa et prospera talorum conjectus moderetur; at iidem providi numinis judiciis malorumque pœnis si quando attendunt animum, hæc etiam sola canunt, quæ canenda susceperunt. Non mirari ergo debemus carminum contradictiones, quæ non universales leges explicant, sed tanquam mores providentiæ varios.

C. XVI. XVII. Nihil ad rem facere, nec novi quid aut reconditi continere ventosa Eliphazi verba, respondet Jobus, acerbè, ut solet, lamentans: et se loqui posse, si loquendum omnino sit: innocentem esse a proæreticis, quorum arguatur, clan-

D d

destinisque

destinisque criminibus, ejusque rei testem ipsum a se Deum excitari: nec pietatem ideo everti, quod innocens piusque miser sit. Hoc quidem v. 8. 9. ita:

*Stupebunt boni propter hoc,
Et innocentes profanis irascentur.
Sed justus tenax erit viæ suæ,
Purusque manibus se confirmabit.*

i. e. tale quid videntes justī, mirabuntur quidem, et irascentur malorum felicitati, (vide psalmos, XXXVII. XXXIX. LXXIII.) nec tamen ideo a recto tramite declinabunt.

C. XVIII. Quæ sequitur Bildadi oratio, præter iracundas voces, Jobique, ut sine dubio impii, ad-cusationes, vix quidquam habet. Pœnæ malorum describuntur, iis verbis, ut Jobi infelicitis vivam exprimi imaginem manifestum.

C. XVIII. Ægre fert Jobus, longa se et in-
utili disputatione ab amicis fatigari, qui recte ta-
cere tandem aliquando possent, quod criminum,
quorum suspicione Jobum urgebant, pœnas ipse
daturus esset, non illi. Ne tamen aut omnem sua
philosophia tollere pietatem ac virtutem, ¹ aut im-
piorum more, ut innuerat Eliphazus, ² desperare
videatur, aureis illis verbis, tanto dignis exordio,
quid speret, profitetur:

¹ XV, 4.

² XV, 22. non credit reditum ex tenebris, destinatus gladio.—
Certus est ipsi dies tenebrarum.

Utinam

Utinam scribantur verba mea!
In libro utinam exarentur!
*Stilo utinam ferreo*¹
Æternum duratura rupi incidantur.
*Ego enim novi, quod Goël*² *meus vivat,*
Ultimusque pro pulvere sit surrecturus.
*Alia erit cutis mea, hæc laceratio:*³
Exque meo corpore videbo Deum,
Quem ego videbo mihi,
Oculi spectabunt mei, non peregrini.
Desiderio mihi tabescunt viscera!
Vos enim dicitis, persequemur illum,
Et tamen radix religionis in me inventa.

Quæ viri sancti verba qui non de alia post mortem vita, sed de reddenda hujus vitæ felicitate explicant, totum impediunt quæstionis filum, in cujus jam summa, si eos audias, Jobus sibi contradicit,

¹ Omitto in vertendo ועפרת, et plumbi, quia non intelligo. In plumbo scribi literæ duraturæ consueverant, non stilo plumbeo, quod metallum ob molliem stilo ineptum.

² Retinui Hebraicum juris verbum, quod Latina lingua non perfecte reddi potest. Goël cognatione jus habebat vindiciarum, si quis ex ejus cognatis in alienam venisset potestatem. Deus ergo, animis humanis, ut videtur, cognatus, ipsum aliquando pulverem a sepulcro repetiturus sistitur.

³ Ex consuetis explicationibus satisfaciente nulla, legere vocales ausus sum, יֵאָחֵר עוֹרִי נִקְפָּה זֶמֶת. Verbum נִקְפָּה dilacerationem et distractionem cutis indicare, ex Arabismo docuit Schultenfius. Sensus verborum: hæc mea cutis, mera jam dilaceratio (qualis esse in elephantiasi solet) alia tunc nova fiet.

palinodiam canens, qua una audita omnes conticescere disputationes potuissent.

C. XX. Adfectus irarumque quam placidæ et sapientis philosophiæ plenior Sopharus sæpe dictam de malis non diu felicibus sententiam recoquit, nec post orationem viri superiorem, c. XI narratam, obscurum, in Jobum ista dici. Vagā hæc et inaudito pene Jobo late errans disputandi ratio: cujus novissimam confessionem hoc unum spectat, quod et futuræ vitæ miseras Jobi similibus minatur, eamque illi spem eripit, qua una tantarum acerbissimum sensum deliniverat.

C. XXI. Quæ sequitur Jobi oratio, tam perspicue sententiam dicit quotidiana comprobata experientia, ut valde fervidos esse disputatores oportuerit, quibus ne sic quidem audiendus Jobus videbatur. Præfatus, nullum se aliud solatium petere, quam ut silentio audiatur, reliquorum amicis officiorum gratiam facere, diversam esse docet providentiæ divinæ rationem, neque nimia philosophandi simplicitate ad unam revocari perpetuam legem posse. Esse malos, alios, quibus omnia ad vitæ usque exitum ex voto contingant (v. 7 — 15. 29 — 33) alios, quos puniendos, inque exempli loco proponendos, Deus destinet. (v. 16 — 21) Stultum esse, Deum docere, quomodo judicare debeat: v. 22. optimum et sapientissimum habendum, quod ille statuatur. Nec ita metum numinis ne in hac quidem vita tolli: felicitatem enim ma-

lorum non ab ipsis pendere, sed totam in potestate Dei esse; incerto, quem punire ante mortem velit, quem ultra mortem differre.

C. XXII. Eviſta tandem iriſ et altercationibus verecundia, ad eaſdem cum reliquis amicis adcuſationes Jobi descendit Eliphazus. Suspiciones omnes de eo, quod committi a Jobo potuerat, in crimina vertit, magnaſque illum aſſeverantia impietatis omnis et injuſtitiae reum peragit: his denique accenſet irriſoribus, qui juſtitiam rerumque humanarum curam a Deo omnem abjudicant. Addit exhortationes ad reſipiscendum, qua conditione meliorem illi ſortem promittit.

C. XXIII. XXIV. Cum Deo diſputare Jobus optat, quem multo ſperat fore æquiores, quam amicos expertus erat; atque ab illo doceri, cur felices eſſe malos patiatur. Subneſtit idem ſupplicia malorum, poſt mortem certa; omnemque ita ſuſpicionem negatae Dei juſtitiae refellit. Juſtum eſſe Deum credit, ſed judicia non ſemper in hac mortalium vita exercere.

C. XXV. Bildadus præter breviculam comparationem infiniti Dei cum minutis et inquinatis mortalibus, nihil reponit: incertum quo fine, utrum ut deterreat Jobum a diſputando cum Deo, an ut metu tanti numinis exprimât illi confeſſionem occultorum, propter quæ puniatur, criminum. Hoc vero ſimilius; quia una cum reliquis amicis cauſſa cecidit, judice Deo.

Cap. XXVI. Reſpondet Jobus; nihil a Bildado, quod ignorarit, ſolatii nihil allatum eſſe: Deique laudes

laudes copiosius ac sublimius canit, ut tanquam poeticum certamen inire cum adversario videatur.

C. XXVII. XXVIII. Nemine porro contradicente, atque amicis, sive responsionum inopia, sive obstinatione Jobi ad silentium redactis, sive denique ejus precibus hoc dantibus, ut taceant, nova Jobus oratione suam de hujus vitæ miseriis et felicitate pandit philosophiam, verissimam illam, et in qua quod reprehendas vix invenies. Primo enim professus, defensionem vitæ integre actæ nunquam se abjecturum, caram sibi per omnem ætatem pietatem fuisse, cujus laude exsui nolit, qui virtutem et pietatem non spernat: explicat, quæ sint in summo felicitatis apice metuenda impiorum tormina: qua ratione efficit, ut pietatis incitamenta, metusque scelerum, superiore disputatione non sustulerit. Florent illi, prosperis omnibus a Deo cumulantur, sed conscientiæ agitati furiis, uno destituuntur voluptatum omnium condimento, lenimine adversorum, spe, ¹ certum habentes, precibus suis Deum non attendere. Nempe,

*Distriētus ensis cui super impia
Cervice pendet, non Siculæ dapes
Dulcem elaborabunt saporem.*

Fruantur illi, ut sæpe accidit, ad ultimum usque halitum divitiis suis ac voluptatibus; repentina etiam et dolorum experte morte opprimantur: non ideo felices credi debent. Per totam enim

¹ XXVII, 8. 9.

vitam læto aliquo decepti somnio, vix tandem instante morte conniventes aperiunt oculos,¹ seque quales sint, et quid ipsis exspectandum, vident, cum expirant. Tunc vero justitiæ et irarum divinarum tempus: tunc denso agmine supplicia ingruunt, formis in hoc orbe ignotis, quo gravius percellant. Quid tamen in illo mortalibus invis oculis carcere agatur, suspicari ex suppliciis possumus, quæ hoc etiam in orbe posteros et memoriam sceleratorum insectantur. Providentiæ autem occulta scrutari consilia, et cur huic bene sit, illi male, expedire, nobis negatum. Habet animus humanus divini quid, nec quidquam in rerum natura tam reconditum, quin id assequi conetur audax Japeti genus: in viscera etiam itum terræ, ac tanquam coarctati tenebrarum fines; quæque nec alte volantes in montium fastigiis alites, nec spectra² detexerant, humo adfixum mortale genus mira arte investigavit metalla. At sapientiam, eam qua mundus a Deo gubernatur (providentiam dicunt theologi,) fugientem mortales visus, insequi nemo, nedumprehendere potest: auro, gemmisque non parabilem. Est illa, famaue ejus vel apud inferos percrebuit, sed ipsa nemini visa, nisi Deo, late cælum terrasque omnes uno oculorum conjectu contemplant. Hic cum mathematica sollicitudine et certitudine naturæ leges conderet, vento futuro

¹ v. 19.

² c. XXVIII, 8. בני שחץ *filiï apparitionis*, a verbo شخص *apparuit*, e. g. Deus, spectrum &c.

ponderaret aera, aquam aestimaret, fulminis jactus rationibus prosequeretur, hanc et invenit, statuit, in fatorum libros retulit, multo sublimiorem philosophiam: mortalibusque edixit, ut loco hujus sapientiae timorem habeant numinis, cui rerum omnium moderatori parentes omnia assequuntur, quæ a nimis recondita philosophia frustra petuntur.

C. XXIX. XXX. XXXI. Finita disputatione, post breve Jobus silentium priscam felicitatem, mala præsentia, vitamque integre actam describit: tandemque victoria de amicis, et recte factorum conscientia, audacior quam par erat factus, Deum provocat, ut secum litiget, causasque exponat, cur tam crudeliter in se statuatur. Quod si facere Deus dignetur, nil sibi exoptatius honorificentiusve contingere posse: ex ipsa enim Dei accusatione intellectum iri, nullius se culpæ reum esse, a qua alii mortalium immunes sint. Audaciores vero voces in tota disputatione non misit Jobus, dignas quæ hic legantur, quod et Elihuum ad oriendam de novo disputationem sollicitarunt, et Deus illas potissimum castigavit, reliqua irreprehensa dimittens:

Utinam haberem audientem me arbitrum:

*Ecce sigillum meum! Cæleste numen respondeat
mibi,*

Scribatque ut adversarius accusationem.

Super humeros meos tollam illam,

Alligabo illam mihi ut ornatum.

Gressus meos numeratos indicabo,

Principis more accedam ad illum.

Into-

Intoleranda hæc humani aut doloris, aut philosophiæ licentia. Oportet nos de vitæ nostræ integritate certos esse: nec nego cum quibusdam nimis religiosis ac timidis, jus aliquod nobis cum Deo intercedere, per quod illi non liceat in nos, quidquid injuriarum animo humano concipi potest. Quidquid enim Deus sibi fieri nollet, si sua a nobis penderet felicitas, id eum in nos statuere, iniquum erit. Hac æqualitatis fictione omne quod natura docet jus continetur: nec verbum in disputationibus de Deo refugissent aliqui, si, quid jus sit, animo et cogitatione satis explicuissent. Certe si Deo in nos licent omnia, etiam ut nobis non consentientibus, nec nostra culpa, æternum miseros nos fingat, negetque, quod optare debebamus, tranquillum illud et tutum otium, quod erat, antequam nati essemus; hæc si illi omnia in nos justa, quæ nemo mortalium, nisi impietate et crudelitate amens, Deo meditaretur, si inverso ordine rerum Dii essemus: concidat omne æternum jus ac fas necesse est. Nec vero aut impia aut inutilis philosophiæ de jure divino disputatio, ut, cum quæritur, quo illos jure nasci jusserit, quibus melius erat, nunquam nasci, æternas suorum scelerum pœnas luituris, aut, sintne hujus vitæ voluptates, ærumnis comparatæ, tantæ, ut huic uni vitæ justus nos Deus destinare potuerit? Verum oportet illas primo magna institui verecundia, memoremque esse philosophum, de maximi et optimi patris, cui nos et omnia nostra debeamus, jure anquiri. Deinde quam inquinati peccatis simus, ter-

tio quam ignari et stupidi meminisse in disputando debemus: nec Deum damnare, ubi nos de jure ejus cœcutimus. Denique universa quæstio tractanda, possitne mala hujus vel futuræ vitæ cum justitia Dei consistere, in qua aliquid videbit prudens ac cautus philosophus: nunquam descendendum ad singula, nec ratio a Deo repetenda, cur illo felice hic miser sit, quippe quam reddere nemini, si vellet, posset, nisi totam rerum universitatem scientia complexo. Quid ergo jam errarit Jobus, *αὐτοματάνειτος* si caput XXVIII relegas, manifestum.

C. XXXII. XXXIII. Nec tulit audacter dicta Elihu, novus disputator ac musteus, magna sui fiducia diuturnum silentium rumpens. Irascitur Jobo, quod a Deo sibi injuriam fieri questus erat, et triumviris, quod Jobum impietatis reum egerunt, nec quidquam ei solidi responderant: utrisque recte; sed quam de se spem facit lectoribus, eam non implet. Difficilis quæstionis hanc effert solutionem: non omnes impios quidem censendos, qui gravissimis malis colluctentur, nec proæretici ab illis sceleris pœnas exigi; sed tamen serpere in illis, quantumvis piis, aliquod peccati latentis contagium, cujus ne ipsi quidem sibi sint conscii. Id tam atroci medicina compescendum, ne sensim grassante malo ad impietatem prolabatur bonus: castigationes has salutare esse, non pœnas, non supplicia. Pii autem cum ipsi, quid peccarint, ignorent, Deum interprete¹ angelo usum per som-

¹ Non verisimilis mihi eorum sententia, qui angelum interpretem

num indicare homini, quid emendare debeat, cui monenti si pareat, humilique Deum prece adoret, ad pristinam rediturum felicitatem.

Sunt in his bona et vera non pauca, quamquam forte, quæ de angelo interprete Dei habet, ex theologia decerpta nimis angelorum plena, qualis sensim cultui angelorum fenestram aperuit. Nos quidem a sollicita animorum nostrorum exploratione sperare solemus, quæ Elihu ab angelo. Verum potest aliquando Deus ita cum piis agere, ut Elihu fingit; sed cum Jobo non ita egerat, teste historia: non eum revocare ab impietate, sed pietatis in eo honorem defendere volebat Deus. Hic ergo ipse Elihuo tributus et artificiose intextus libro error eo pertinet, ut omnino providentiæ divinæ rationes investigare nequeamus, nec unam omnium maxime variam ut compositam, gubernatio-

terpretem Messiam intelligunt, pro piis deprecantem, suamque pro illis justitiam professum. *Indicare homini rectum* v. 23. nisi fidiculis utaris, non est, pro homine justitiam suam apud Deum profiteri, imputandam homini, sed, indicare homini, quid rectum sit, et quam morum partem emendare debeat. Nec qui angelus dicitur unus ex millenis, ex reliquorum angelorum ordine tanquam Deus eximitur, sed componitur illis, et licet præstans in ordinem tamen redigitur. Doctrina quidem de Christo minus olim nota quam in luce evangelii fuit, unde nec temere loquentibus tribuenda, nisi certis indiciis constet, hæc ab illis mysteria et cognita fuisse, et promi. Atque etiam vereor, ne laboret decus totius fictionis, arcana hac et verissima doctrina, de qua Deus vocem non mittit, ab Elihu evulgata. In disputatione, cui Deus intervenit, melius arcanorumque peritius nemo disputare debet Deo.

nem mundi, et mali permissionem, ad paucas aliquas leges, nobis cognitae, nimio simplicitatis studio revocare debeamus. Manebat præterea alius error, Elihu cum triumviris communis: piis non usque ad vitæ exitum male esse posse; igiturque Jobo post hunc morbum novam juventam certo sperandam esse. Oppugnat eum tot verissimis disputationibus Jobus, ut mirum sit, Elihum in re tam manifesta adhuc cœcutire, miraculumque a Deo exspectare, quod facere quidem poterat, sed nec promiserat piis, nec debebat. Sed nimia felicitatis hujus vitæ admiratio, animis mortalium non depellenda, antequam evangelium Christi, immortalitatem ubivis et vitam æternam insonans, ecclesiam ad spem melioris felicitatis totam erexisset, docuissetque hæc caduca contemnere, hujus stuporis inque errando pertinaciæ causa fuit.

C. XXXIV. Silentio auditus Elihu, jam valde sua delectari oratione, novamque ordiri, verecundam quidem et amoris erga Jobum plenam, sed parum aut rei aut veritatis habentem. Præmia pietatis a Jobo tolli putat: multa igitur de bonitate, æquitate, justitia Dei disputat, a quæstione, quæ agitabatur, alienissima.

C. XXXV. Post aliquod silentium nostram pietatem non Deo utilem, sed nobis, docet Elihu: cujus rei consequens est, ut bonis præmia non debeat. Addit, miseros, dum lamentantur, magnorum plerumque Dei beneficiorum oblivisci, quibus facile compensari hujus vitæ misérias existimat.

C. XXXVI.

C. XXXVI. XXXVII. Nova oratione effundit Elihu, quidquid vindiciarum Dei superesse putabat: justitiam ejus et magnitudinem prædicat, adverforumque Jobo evenientium inde a versu 8 capituli XXXVI. eandem reddit rationem, quam aliis verbis cap. XXXIII. reddiderat.

C. XXXVIII. XXXIX. Deus intervenit, immodestæ disputationi finem factururus, non rationem redditurus consiliorum suorum, quod licet hic facile factu fuisset, monendi tamen mortales, quæstiones ejusmodi plerumque et infinitas et stultas esse. Quidquid ergo respondet, eo redit: orbi condendo, legibusque motus ac corporum statuendis non interfuisse Jobum, naturæque pleraque artificia penitus ignorare: quæ cum longe facillima et expeditissima pars sit ejus sapientiæ, qua mundus regitur, stultum omnino esse, eum, qui hic cœcutiat adque omnes gressus titubet, de rebus multo obscurioribus ac difficilioribus disputare aut omnino a Deo doceri velle. Sunt enim infinitis modis implexi mundi moralis nexus, quos qui quodammodo perspicere cupit, eum et totam perspectam habere oportet corporum naturam, ex qua voluptatum ac dolorum magna pars pendet, et mathesin tanquam et scientiam magnitudinum horum ipsorum dolorum et voluptatum, ut mala bonis exacte comparare queat, et recessus nosse omnes animorum humanorum, momentaque eorum et mechanismum, tam obscurum, ut multa hic fortuito arbitrio contingere non ratione sufficiente multi etiam philosophi somniarint, nexum
porro

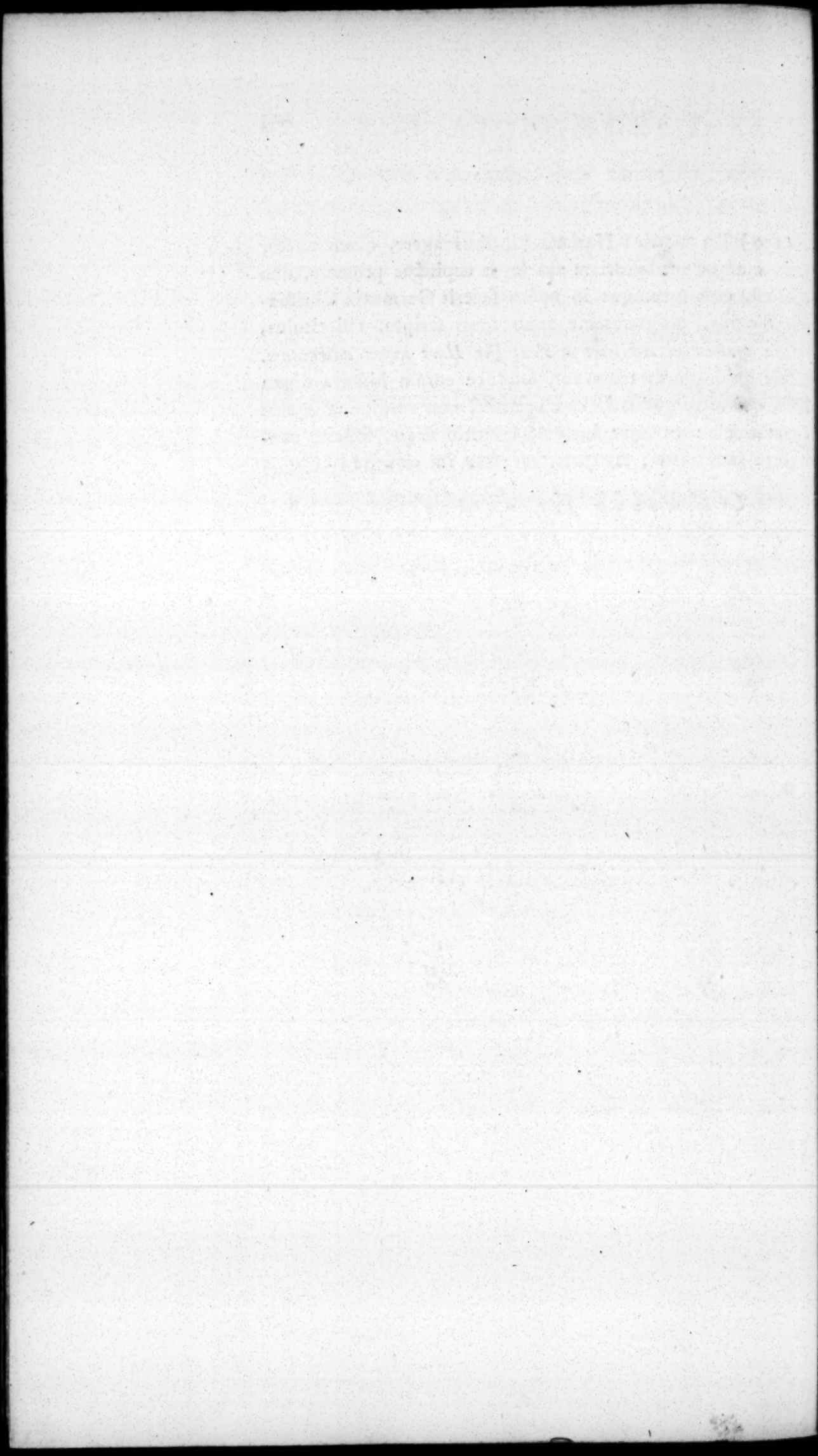
hominum omnium cum rebus universis, æternitatemque quam degent animi immortales, et in qua ex voluptate et dolore brevi hujus vitæ alia omnia efflorescent, infinita complecti cogitatione.

C. XXXX. XXXXI. Resipiscentem Jobum, et quæstionum deprecaturum audaciam, novo majestatis et potentiæ suæ terrore percellit Deus, quam ex historia naturali illustrat. Cum tali numine quis, nisi desipiens, tam inverecunda oratione, ut fecerat Jobus, disputet?

Finita disputatione Deus arbiter edicit, vera dixisse Jobum, quanquam immodeste et irreverenter; errasse triumviros: quodque sperare nemo potuisset, non pristinam solum sed et majorem Jobo restituit felicitatem.

(139) De metrica Haryana pluribus agere, quam auctor ^{347. 1.} fecit, ejusque aut historiam aut leges copiosius promere, non ^{461. 2.} opus est, cum utrumque in nostra fecerit Germania Christianus Weifius, programme anno 1740 scripto, cui titulus, *systema psalmorum metricum a Francisco Hare nuper adornatum.* Simile quid plures tentarunt, sed nec eorum historia digna libro, qui totus gustus est et elegantiae, non eruditae et jejunae disputationis: in cujus fine cum Hardtio aliquo sollicitate contendere indecorum, שמעו זאת הוקני׃ ita canente

Schîmũũũ fõt baskēniĩĩĩm.

Vorbericht.

Diese Uebersetzung dreyer Psalmen Davids ist nicht aus einem Voratz, sondern durch einen ungefaehren Besuch der Muse entstanden, da ihre poetische Schoenheit, oder die Wichtigkeit ihres Inhalts, unter Erklaerung derselben mein Gemueth ruehrete. Maere dieses nicht, so wuerde der achtzehnte gewiss mit unter ihnen erscheinen. Allein es ist gefaehrlich, dichten zu wollen, wenn man nicht gleichsam da zu gezwungen ist.

Nach D. Luthers Uebersetzung habe ich mich gar nicht gerichtet, sondern blos nach dem Grundtext, den ich wenige Stunden vorher in einem Collegio erklart, und wol zugleich dessen poetische Schoenheiten gezeigt hatte. Ohne viele Bemuehung musste demnach die Uebersetzung dem gleich werden, was ich fuer die richtige Lese-Art und Verstand des hebraeischen Textes halte: von meinen Meinungen aber den Grund anzugeben, gehoert hieher nicht. Ich hoffe,

V o r b e r i c h t.

diese Abweichung von der deutschen Bibel werde nicht fuer einen Fehler ausgegeben werden: wenigstens muessen die Psalmen, als Gedichte, sehr verlieren, wenn man sie nach der deutschen Bibel und nicht nach dem Grundtext beurtheilt, und wer bey der Uebersetzung in deutsche Verse mit den Zweck hat, ihr Poetisches deutschen Lesern darzulegen, der wuerde vermuthlich wohl thun, sie gar nicht in der deutschen Bibel zu lesen. Diese hat zwar wirklich vor den meisten uebrigen Uerdollmaetschungen viel zum voraus: allein doch genug Fehler begangen, um die poetische Schoenheit der Psalmen zu verdunkeln: und ueber das hat ihr Deutsches manches veralterte, und noch mehr Hebraeisches an sich, so jetzt weiter nicht als auf der Canzel gebraeuchlich ist. Dis kann in Kirchenliedern geduldet werden, nicht aber in Gedichten: gemeiniglich aber haengt es den Dichtern an, die sie bey poetischen Uebersetzungen vor sich haben.

Drey

Psalmen Davids

in

deutschen Versen

nachgeahmt.

Die ersten sind die wacksten Krieger.
Die zweiten sind die wacksten Krieger.
Die dritten sind die wacksten Krieger.
Die vierten sind die wacksten Krieger.
Die fünften sind die wacksten Krieger.
Die sechsten sind die wacksten Krieger.
Die siebten sind die wacksten Krieger.
Die achten sind die wacksten Krieger.
Die neunten sind die wacksten Krieger.
Die zehnten sind die wacksten Krieger.
Die elften sind die wacksten Krieger.
Die zwölften sind die wacksten Krieger.
Die dreizehnten sind die wacksten Krieger.
Die vierzehnten sind die wacksten Krieger.
Die fünfzehnten sind die wacksten Krieger.
Die sechzehnten sind die wacksten Krieger.
Die siebenzehnten sind die wacksten Krieger.
Die achtzehnten sind die wacksten Krieger.
Die neunzehnten sind die wacksten Krieger.
Die zwanzigsten sind die wacksten Krieger.
Die einundzwanzigsten sind die wacksten Krieger.
Die zweiundzwanzigsten sind die wacksten Krieger.
Die dreiundzwanzigsten sind die wacksten Krieger.
Die vierundzwanzigsten sind die wacksten Krieger.
Die fünfundzwanzigsten sind die wacksten Krieger.
Die sechsundzwanzigsten sind die wacksten Krieger.
Die siebenundzwanzigsten sind die wacksten Krieger.
Die achtundzwanzigsten sind die wacksten Krieger.
Die neunundzwanzigsten sind die wacksten Krieger.
Die dreißigsten sind die wacksten Krieger.
Die einunddreißigsten sind die wacksten Krieger.
Die zweiunddreißigsten sind die wacksten Krieger.
Die dreiunddreißigsten sind die wacksten Krieger.
Die vierunddreißigsten sind die wacksten Krieger.
Die fünfunddreißigsten sind die wacksten Krieger.
Die sechsunddreißigsten sind die wacksten Krieger.
Die siebenunddreißigsten sind die wacksten Krieger.
Die achtunddreißigsten sind die wacksten Krieger.
Die neununddreißigsten sind die wacksten Krieger.
Die vierzigsten sind die wacksten Krieger.
Die einundvierzigsten sind die wacksten Krieger.
Die zweiundvierzigsten sind die wacksten Krieger.
Die dreiundvierzigsten sind die wacksten Krieger.
Die vierundvierzigsten sind die wacksten Krieger.
Die fünfundvierzigsten sind die wacksten Krieger.
Die sechsundvierzigsten sind die wacksten Krieger.
Die siebenundvierzigsten sind die wacksten Krieger.
Die achtundvierzigsten sind die wacksten Krieger.
Die neunundvierzigsten sind die wacksten Krieger.
Die fünfzigsten sind die wacksten Krieger.
Die einundfünfzigsten sind die wacksten Krieger.
Die zweiundfünfzigsten sind die wacksten Krieger.
Die dreiundfünfzigsten sind die wacksten Krieger.
Die vierundfünfzigsten sind die wacksten Krieger.
Die fünfundfünfzigsten sind die wacksten Krieger.
Die sechsundfünfzigsten sind die wacksten Krieger.
Die siebenundfünfzigsten sind die wacksten Krieger.
Die achtundfünfzigsten sind die wacksten Krieger.
Die neunundfünfzigsten sind die wacksten Krieger.
Die hundertsten sind die wacksten Krieger.

Der zweite Psalm.

Der Dichter.

Was jauchzt der Hund verschworner wil-
der Voelker

Mit tobendem Geschrey? Sprich, welcher Sieg
Macht sie so kuehn? Was bruelen sie Verachtung
Und Trotz dem Himmel zu? Die Koenige.
Seh' ich vereinigt stehn, mit ihren Fuersten
Gehn sie zu Rathe, wider dich, Jehova,
Und ihn, den das unwandelbahre Schicksaal
Zum Koenige bestimmt, den du gesalbt hast.
Zerreißt das harte Band des Ewigen,
Und traget nicht mit schmaeligem Gehorsam
Des neuen Koenigs Joeh! — So sprechen sie.
Doch der im Himmel sitzt lacht allzuruhig
Vom heitern Trohn; sein fuerchterlicher Blitz
Fuellt ungebraucht die schrecklichen Gewoelber
Der Rache an, wo groesste Thorheit nichts
Als Spott verdient. Er spricht in seinem Zorn
Ein Wort, genug, die Feinde zu vertilgen,
Er flucht, so flucht vom Aufgang bis zum West,
Was gegen ihn die morschen Waffen regte.

Gott

Gott.

Ich hab' ihn doch zum Könige gesalbt!
Er bleibt! vergeblich raset stolze Ohnmacht
Der schwachen Sterblichen.

Der Gesalbte.

Hört das Gesetz
Des Höchsten, sein unwiderruflich Wort
An mich; hoerts ihr an mich verschenkte Welten:
Du bist mein Sohn, nicht wie die Göttersohne,
Vor deren Stab das Volk der Erde bebt,
Nicht wie die Könige, von mir gesetzt,
Mein sterblich Bild, das Erde war, und wider
Zur Erde wird. Dich hab ich selbst gezeugt,
Und rief undsterblich aus des Grabes Staube
Dich wider. Fordre dreist, was nur dein Mund
Zu bitten wuenscht, dir werd ich keinen Sieg,
Kein Glueck, kein Reich, das du begehrst, versagen,
Vom Thor des Morgens bis zum stillen Bette
Der Sonnen.

Der Dichter.

O! so widersetz euch nicht,
Ihr Könige, dient gern, wo Widerstand
Vergeblich ist. Gehorsam sey euch Weisheit,
Und unter das, was jenes ewige Buch

Antwan:

Unwandelbar gemacht, den stolzen Scheitel
Zu beugen, eur Verstand. Wenn wider den,
Den doch sein Blitz unueberwindlich macht,
Ihr schwache Waffen tragt, so hebt am Rande
Des Untergangs, noch frueh genug zur Reue:
Fahrt zitternd auf, und laßt ein unnuetz Schwerdt,
Noch rein aus ohnmachtsvollen Händen sinken.
Kueßt seinen Hohn, zur Fußbank, hingestreckt,
Zur majestaetschen Fußbank, die er heiligt,
Und huldigt ihm, dem alles huldgen muß.
Reitzt nicht den Grimm, der eines Sohnes Ehre
Nicht ungerochen laeßt, und eh' ihrs denkt
Entbrennen wird, sobald vollkommne Suende,
Der Rache wuerdig scheint. O selig der,
Wen denn sein Scepter schuetzt, sein Altar decket !

Der achte Psalm.

Erhabner, den das Lied der fernsten Himmel
ehrt,

Wie praechtig glaenzt dein Ruhm auf Erden!

Wohin sich dieses Auge kehrt,

Lebt alles auf, und will von dir gespraechtig wer-
den:

Dich nennet Feld und Wald, der Abgrund braunt
dir Lieder,

Der starre Fels hoert es, und giebt's verdoppelt
wider.

Du bist, du lebst gewiss; wer wolte dis nicht
sehn?

Dein unversoehter Feind schließt zwar die blinden
Augen

Vor deinen Werken zu: doch die an Bruesten
saugen,

Erschuettern ihn; die Wahrheit wird bestehen,

Wenn sie das Kind in schwacher Einfalt fallet,

Den Schmuck der Redner braucht sie nicht:

Da, wo die Predigt der Natur erschallet,

Starrt heimlich doch, wer laute widerspricht.

Herr,

Herr, wenn ich deines Himmels Größe,
Dies Wunder meiner Augen messe,
Wenn ich in jener heiligen Höhe
Den Mond, den du gemacht, und tausend Sonnen
Sieh;
Was ist mir denn der Mensch! wie unermesslich
klein!
Ist möglich, denk ich oft, daß er, der Herr der
Himmel,
Den armen Staub bedenkt, und daß von dem
Getümmel
Unzähliger Welten, denen er gebeut,
Doch unzerstreut,
Und ungeteilt sein Blick ihm kan gewidmet seyn?

Fast hast du ihn den Göttern gleich gemacht,
Nur daß er in dem kurzen Leben
Bedürftiger ist, als sie; er schmeckt den Saft der
Reben,
Er ißt, er schläft, er stirbt! Allein mit welcher
Pracht
Erweist du sein sterblich Haupt! mit wie viel Muth
giebst
Du das, was er vermißt, dem Erdstaub, den du
liebst,
An deiner Aehnlichkeit, an Götter-gleichen
Rhum!

Du settest ihn zum Herrn in deinem Eigenthum:
Dem ihm verwandten Volk der Eiden
Befiehlst dein herrschrisch Wort, ihm unterthan zu
werden.

Ihn traegt das edle Pferd, und von Natur sonst
frey,

Wirds Stolz auf Herrendienst, und prangt mit
Slaverey:

Die Heerden decken ihm die Wiesen,
Der Ochse pflueget ihm, ihm kleidet sich das Schaaf
In Unschuld, ihm genießt das Laß thier seinen
Schlaf,

Ihm wacht der geitzge Hund. Auch das Geschlecht
der Riesen

Im Sande Libpens, der praechtge Elephant,
Und sein noch staerkrer Feind, hat sich nicht selbst
gekannt,

Theils dients, theils fuerchtets ihn. Ist sey es,
oder Nacht,

So hat sie ihm das Reich der Wueste doch gebracht,
Den tiefen Wald besiegt, der ihm mit Schrecken
draeute,

Den Loetwen hingelegt, des Fußsteig er sonst scheute.
Dis ist noch nicht genug; zum Hohne der Natur
Lehrt deine Weisheit ihn der Wolken gaechte Spur;
Das freye Volk der Luft wird bald sein Unter-
than,

Und

Und Meere ueberfliegt sein Schiff, vorhin ein Kahn,
Die Fische dienen ihm; Delphin und Wasser-
schlange

Erkennt den Untergott; schon wird dem Anthier
bange,

Das sich im Nil verbirgt; das Meer entdeckt den
Schoofs,

Dem neuen Herrn, die tiefe Bahn der Fluthen
Laestt ihm unzählge Opfer bluten.

Erhabner Gott, du bist in allen Werken groß,
Im wunderzarten Wurm, im unermessnen Stern,
Im Karren Stein, im Lenz, von dem die Quelle
gruenet,

Im ungeheuren Volk der Erde, das uns dienet,
Im schwachern Staub, vergoettert ihm zum Herrn,

Der zwey und vierzigste Psalm.

So wie der Hirsch zum Hermon lechzend steigt,
Vom duerren Thal zu frischen reinen Quellen,
So schwingt mein Herz, vom groeßten Gram ge-
beugt,

Sich, Gott, zu dir, wo klare Baeche schwellen,
Wo du mich labst, Zu Gott, zum wahren Gott,
Treibt mich mein Durst, zu ihm lechzt mein Ver-
langen :

Von seiner Wohnung fern, der Feinde Spott,
Wend' ich zu ihm, er sieht betraehnte Wangen,
Wann werd ich doch in seinen Tempel gehn,
Wo Gottes dienst mein Innerstes entzuecket !
Wann werd ich froh vor seinem Altar stehn,
Versoehnt, erhoert, vom Opferwein erquicket !
Mein Leiden waere leicht, wenn nicht der Spott
Als wie ein Schwerdt mein Innerstes verletzte,
Da jeder Feind mich fragt : wo ist dein Gott ?
Gott ! ach mein Gott ! an den ich mich ergoetzte,
Gott, an dich denk ich stets, ihr grausam Wort
Ruehrt unertraeglich mir die rohe Wunde.
Zu wohl weis ich, was mir dein Tempel dort
Von Mollust gab, die drey mahl selge Stunde
Steht allzu neu vor meinen Augen da,

In welcher ich zu Salem meine Leper
Dir ruehrete, und deiner Wohnung nah
Aus dem Palast, bey Pauken-Schall und Feyer,
Gedraengt vom Volk, in buergerlichen Tanz
Mit eingemischt, die reinste Freude schmeckte.
Was fuehlt' ich da, wenn sich der Crone Glanz
In alter Anschuld freye Lust versteckte!

Hemme doch der Thraenen Lauf,

Hein bekuemmertes Gemuethe,

Hebe zu des Hoechsten Guete

Augen voller Hoffnung auf,

Denn sein Blick

Schafft das Glueck.

Gott, alles das, was in mir weinen kann,
Das alles weint, und das zerfließt in Thraenen.
Hein weinend Auge blicket Himmel an,
Und jeder Blickt scheint mir das zu erwaehnen,
Was ich verlor. Hier, wo der Jordan quillt,
Wo ewiger Winter von des Hermons Spitzze
Mit nie erschoeptem Schnee sein Ufer fuellt,
Wo zwischen Frost und trockner Pittags-Hitze
Noch dieser flache Berg den gruenen Schoos
Vor mich gestreckt, wo von gestuerzten Baechen
Ranch schaeumend Meer entsteht, wo trueb und
groß

Die Wasserfaelle Klag und Schreckene sprechen,
Das Weilen weit durch grause Waelder schallt,

Wahr

Wom Echo widerhohlt, wo schwaerze Wellen
Mein sinkend Haupt mit moerdrischer Gewalt
In ihren Strudel ziehn, und taeglich schwellen,
Von diesem Ebenbilde meiner Noth
Denk' ich an den, der sonst mein Fels gewesen.
Das auegelreiche Glueck hat sein Gebot,
Um mich zu sehn, im ewigen Buch gelesen,
Und eilet mir am weissen Tage zu:
Die Nacht will ich mir durch ein Lied verlängen.
Mein laut Gebet bricht ihre stille Ruh,
Des Fittige sich zu den Sternen schwingen,
Zum Gott, der mir dis Leben noch erhaelt.
Ihm, meinem Fels, klag ich den reichen Kummer:
Gott, wie, vergisst dein Auge, das die Welt
Durch schaut, den Freund? und, bleibt beschwert
mit Schlummer,
Wenn ich in schwarzer Tracht, der Feinde Spott,
Von Hohn und Wolk gedraenget, vor dir weine?
Ihr laut und taeglich Wort: wo ist dein Gott!
Durch schneidet mir die bebenden Gebeine.
Nemne nur der Thraenen Lauf
Mein bekuemmertes Gemuethe!
Hebe zu des Hoechstens Cuete
Augen voll von Hoffnung auf,
Denn sein Blick
Schafft das Glueck.

EPIMETRORUM ARGUMENTA.

EPIMETRON AD PRÆLECT. IX,
DE IMAGINIBUS EX FABULA POETICA.

Fabulæ Hebraicæ Græcarum Latinarumque simillimæ.
Earum communis fons Ægyptus. Exempla: Sol mari
immerfus, nocturno ibi hospitio exceptus, amoribusque
etiam per noctem indulgens; aurora alata; volucris Jo-
væ currus, tonantesque equi; sæculum aureum, insulæ
beatorum, inferorumque flumina. Pag. 48, — 69.

EPIMETRON AD PRÆLECT. XIX.
DE USU HUIUS PARALLELISMI HERMENEUTICO.

Probatur hic usus exemplis ex PSALM. XXII. 31.
XXV. 3. CXXXIX. 20. CXLVII. 9. JES. XXVI. 14. XL-
VII. 11. XLIX. 6. et 16. petitis. Pag. 96, — 105.

EPIMETRON AD PRÆLECT. XXVII.
EXPLICATIO PERPETUA PSALMORUM
XXIX. ET LXVIII.

Pag. 134, — 151.

EPIMETRON AD PRÆLECT. XXXII.
DISPUTATUR, UTRUM JOBI CARMEN
FABULAM CONTINEAT, AN HISTORIAM?
ITEM DE POEMATIS ANTIQUITATE,
SCOPO, ARGUMENTO.
ANALYSIS LIBRI.

Pag. 171, — 222.

INDEX LOCORUM UTRIUSQUE TESTAMENTI, qui in hoc Libro citantur, explicantur, illustrantur.

GENESIS.		XXI. 20.		151.
	Pag.		NUMERI.	
I. 1, 2.	106.	X. 35.		139.
2.	88.	XI. 31.		63.
10, 11.	126.	XXI. 3.		123.
II. 1.	108.	27.		11.
III. 24.	14.	27, — 30.		2.
IV. 23, 24.	14.	29.		135.
26.	135.	XXIII, XXIV.		11.
VI. 1.	135.	XXIV. 6, 7.		26.
14.	62.	7.		136.
X. 9.	15.	17.		21.
XVI. 12.	170.	XXVI. 24.		177.
XIX. 8.	128.	XXXII. 5, — 15.		144.
XXIV. 2.	71.			
XXV. 18.	170.	DEUTERONOMIUM.		
XXX. 14, 15.	169.	III. 9.		136.
14, — 16.	156.	VIII. 7.		106.
18.	47.	XIII. 16, — 18.		123.
XXXIV. 7.	79.	XXII. 13, — 21.		155.
XLVI. 13.	177.	XXV. 4.		54.
XLIX. 14.	145.	XXVIII. 27.		201.
		65.		37.
		XXIX. 22.		40.
		XXX. 6, 11, 12, 13.		64.
		XXXII. 2.		73.
		11.		36.
		24.		74.
		42.		111.
				29.
EXODUS.		JOSUA.		
II. 3.	62.	VI. 17, 19, 21, 26, 27.		123.
13.	140.	X. 13.		120.
III. 5.	143.			
XX. 7.	99.			
	130.			
XXI. 1.	189.			
XXIII. 5.	13.			
LEVITICUS.		JUDICES.		
XVI. 2, 13.	33.			
XVII. 14.	136.			

INDEX LOCORUM, &c.

JUDICES,

V. 16.	145.
29, 30.	75.
IX. 45.	40.
48.	149.
XIV. 14, — 18.	12.

I. SAMUELIS.

II.	142.
5.	141.
XIV. 45.	74.
47.	140.
XVII. 44.	110.
XVIII. 6, 7.	144.

II. SAMUELIS.

I. 18, 21.	123.
20.	144.
21.	124.
V.	129.
VIII. 13.	131.
XIII. 13.	159.
XVI. 1, — 23.	132.
7, 8.	118.
20, — 23.	159.
XVII. 24, 26, 27.	117.
27, — 29.	132.
XVIII. 9.	191.
26, — 29.	126.
XX. 5.	69.
XXI. 10, 11.	124.
XXII. 5.	69.
8.	42.

I. REGUM.

V. 12.	II.
VIII. 31, 32.	130.
X. 1.	11.
XXII. 19, — 22.	175.

II. REGUM.

V. 1.	74.
IX. 25.	95.
XXIII. 11.	50.
25, 26.	117.

I. PARALIP.

II. 6.	12.
V. 1.	47.
XXV. 1, — 3.	95.

II. PARALIP.

XXXV. 25.	116.
-----------	------

JOBUS.

Vide	76.
	117.
	125.
	171.

Analysis Libri.	196, — 222.
-----------------	-------------

I. 6.	193.
-------	------

II. 7.	20.
--------	-----

	202.
--	------

III. 4, 5.	36.
------------	-----

19.	189.
-----	------

IV, V.	203.
--------	------

IV. 16.	192.
---------	------

V. 10.	137.
--------	------

21, 22.	192.
---------	------

27.	205.
-----	------

VI. 6.	205.
--------	------

16.	74.
-----	-----

17.	75.
-----	-----

25, 26.	205.
---------	------

28.	205.
-----	------

VII. 4, — 6.	202.
--------------	------

12.	183.
-----	------

VIII. 11, — 13.	182.
-----------------	------

25, 26.	66.
---------	-----

IX. 22.	206.
---------	------

25, 26.	66.
---------	-----

26.	183.
-----	------

XI. 10.	192.
---------	------

16, — 18.	66.
-----------	-----

17.	99.
-----	-----

XII. 9.	192.
---------	------

17.	69.
-----	-----

17, — 24.	192.
-----------	------

24.	36.
-----	-----

XIII. 14, 29.	202.
---------------	------

XIV. 10.	178.
----------	------

II.	183.
-----	------

XV. 4.	210.
--------	------

19, 20.	192.
---------	------

22.	210.
-----	------

30.	195.
-----	------

XVI. 14, — 16, 22.	202.
--------------------	------

20.	11.
-----	-----

XVII. 1.	202.
----------	------

	13.
--	-----

INDEX LOCORUM

13.	202.	XXII. 31.	97.
XIX. 17, 19, 20, 26.	202.	XXIII.	125, &c.
23, — 28.	211.		132.
XX. 7, — 9.	84.	XXIV.	129.
XXIII. 17.	202.	4, 6, 7, 8.	130.
XXIV. 18, — 21.	67.	XXV.	114, 115.
XXVI. 12, 13.	37.	3.	98.
	183.	2, 5, 16, 17, 22.	115.
XXVII. 8, 9.	214.	XXIX.	125.
XXVIII. 8.	215.		134, &c.
10, 11.	192.	9.	133.
28.	192.	XXXIV. 6, 17, 23.	115.
XXIX. 22, 23.	73.	XXXV. 20.	37.
XXX. 1.	178.	XXXVII.	114.
1, — 6.	179.		210.
10.	202.	35, 36.	84.
17, — 19.	202.	XXXVIII.	132.
27, — 30.	202.	XXXIX.	210.
XXXI. 28.	190.	XL. 13.	191.
35, — 37.	216.	XLI.	132.
XXXII. 6, 7, 9.	178.	10.	132.
XXXIII. 23, 26.	192.	XLII.	117.
XXXIV. 20, 24, 25.	192.		132.
XXXVI. 1.	192.		125.
7, 8.	192.	XLV.	162.
8.	221.	XLVI. 6.	25.
12, 30.	192.	XLVIII. 8.	26.
XXXVII. 13.	192.	XLIX. 5.	11.
XXXVIII. 14, 23.	192.	13, 15.	65.
XXXIX. 6.	40.		98.
XL. 25.	184.	LI.	35.
28.	189.	LII. 3.	15.
		10.	35.
P S A L M I.	125.	LVIII. 5, 6.	35.
Vide.	72, 153.	LX.	131.
II.	132.	3.	38.
III. 7, 8.	38.	LXV. 10, 11.	143.
XI. 6.	135.	12.	52.
XIV. 1, 2, 4, 6, 7.	72.	LXVIII.	52.
XVIII.	68.		138, &c.
4, 5, 6.	41, &c.	11.	137.
8, — 17.	42.	14.	145.
9, — 12.	52.	15.	128.
10.	43.	18.	52.
13, — 15.	44.		91.
17.	69.	27.	26.
46.	72.	31.	22.
XIX. 5, 6.	50.		LXXI.

UTRIUSQUE TESTAMENTI.

LXXI. 6.	63.	XXXI. 1.	95.
LXXIII.	210.		
LXXV. 4.	38.	COHELETH.	
LXXVII. 17.	75.	VII. 7.	69.
LXXVIII. 3.	11.	XII. 4.	12.
48.	111.	II.	38.
65.	29.	CANTICUM SALOM.	
LXXX. 16, 18.	71.	Vide	154, &c.
LXXXI. 6.	129.		166.
LXXXII. 6.	71.	II. 3, — 9.	156, &c.
LXXXIII. 9.	131.	IV, I, 2.	164.
LXXXIV. 4.	143.	2, 3, 4.	165.
LXXXIX. 27, 28.	71.	8.	163.
XC. 1, — 6.	87.	V. 11. 14.	166.
10.	63.	VI. 7.	165.
XCI. 1, — 4.	127.	VII. 6, 14.	166.
I, — 13.	129.	8, 9.	161.
CI. 5.	75.	14.	166.
CII. 1, — 25.	152.	VIII. 5.	155.
26, — 28.	19.	JESAIAS.	
CIV. 1, 2.	33.	I. 17.	70.
2, 3, 4.	34.	II.	54.
3, 4.	52.	4.	54.
14.	70.	V. 25.	71.
20, — 24.	128.	30.	45.
CVII. 34.	40.	VIII. 21, 22.	45.
40.	36.	XI.	54.
CX.	72.	1.	103.
3.	127.	6, — 9.	55.
CXIII. 9.	141.	7.	54.
CXXVIII. 1.	128.	XIII. 5.	42.
CXXXII. 14.	148.	XIV. 4.	11.
CXXXIII. 3.	127.	9. — 20.	27.
CXXXVII.	106.	12.	102.
CXXXIX. 9.	50.	23.	152.
15.	33.	XVIII. 2.	183.
20.	63.	XIX. 5.	183.
	99.	20.	74.
	130.	XXI. 12.	12.
CXLV. 14.	115.	XXII. 10.	32.
CXLVII. 9.	101.	XXIV. 10.	36.
		19, 20.	26.
		20.	29.
PROVERBIA.			76.
I. 1.	11.	XXVI. 1, &c.	141.
IV. 18.	43.	2.	5.
XXV. 12.	35.	5, 6.	5.
XXVI. 8.	161.	8, 9, 11.	14.
XXX. 1.	95.		

INDEX LOCORUM

14.	101.	154.
16.	36.	45.
18.	27.	45.
XXVII. 2, — 5.	76.	54.
XXVIII. 1, — 7, 8, 11.	29.	56.
12.	37.	55.
XXX. 7.	65.	56.
26.	55.	55.
XXXIII. 21.	26.	54.
XXXIV. 4.	36.	56.
5, 6.	29.	56.
6, 7.	111.	
14.	37.	JEREMIAS.
15.	128.	Vide
XXXV. 1, 6, 7.	24.	II.
XXXIX.	111.	27.
XL — LXVI.	109.	IV. 23.
XL. 9.	144.	VI. 16.
12.	86.	IX. 16, — 20.
XLI. 17.	24.	X. 11, — 13.
26.	74.	XV. 18.
XLII. 14, 15.	26.	XVII. 3.
XLIII. 18, — 20.	25.	6.
19, 20.	143.	XXXI.
20.	137.	2.
XLIV. 3, 4.	25.	XLVII. 6.
XLV. 8.	74.	XLIX. 18.
XLVII. 2.	165.	LI. 25, 26.
2, 3, &c.	32.	
II.	102.	THRENI.
XLVIII. I.	26.	Vide
XLIX. 6.	103.	
16.	104.	I. 12.
19, 20.	141.	III. 27.
26.	29.	V. 7.
LI. 1, 2.	26.	
10.	41.	EZECHIEL.
17, — 23.	29.	Vide
LIV. 2, 3.	141.	I. 22, 27.
LV. 10, 11.	73.	VIII. 16.
LVII. 7, — 9.	31.	XIII. 14, 20.
LVIII. 11.	77.	XVI.
LX. 3.	43.	
5.	63.	30, 33.
LXII. 5.	159.	44.
LXIII.	46.	XXI. 2.
6.	29.	15, 20.
		110, &c.
		43.
		78.
		180.
		31.
		160.
		31.
		11.
		73.
		75.
		XXIII.

UTRIUSQUE TESTAMENTI.

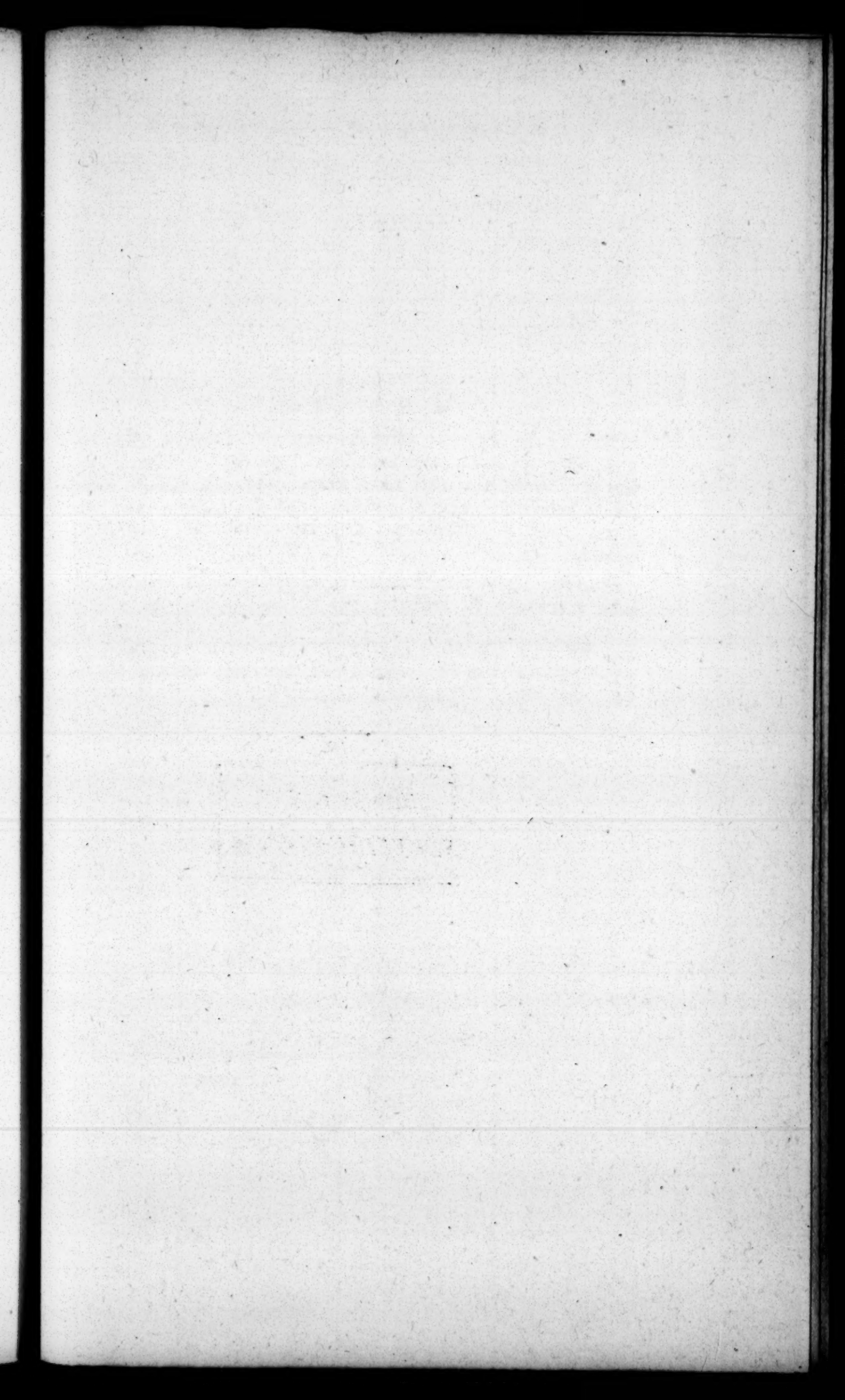
XXIII.	31.	OBADIAS.	
	159.	21.	74.
	160.	MICHAS.	
3, 20.	31.	I. 10, 11.	83.
XXVIII. 14, 18.	45.	12 — 15.	84.
XXXI. 2.	70.	II. 6.	73.
13, — 17.	112.	III. 12.	74.
14, 16, — 18.	27.		
XXXII.	27.	NAHUM.	
2.	22.	III. 2.	183.
	183.	12.	72.
2, &c.	76.		
XXXIX. 17, — 20.	112.	HABACUC.	
XL. 43.	145.	Vide	113.
XLVII. II.	40.	I. 13.	100.
XLVIII.	25.	II. 6.	11.
		6, &c.	76.
		15, 16.	30.
DANIEL.	123.	III. 4.	43.
II. 5.	38.	5.	111.
III. 22.	38.	8.	52.
VII. 9.		II.	120.
HOSEAS.	135.	ZACHARIAS.	
II. 6, 7.	133.	XIV. 8.	26.
IV. 13.			
JOEL.		MALACHIAS.	
IV. 15, 16.	36.	I. I, — 4.	109.
18.	25.	II. 11.	135.
	55.	III. 23.	46.
MATTHÆUS.		I. CORINTH.	
V. 35.	100.	XI. 15.	168.
XVI. 18.	27.		
XXIV. 29.	107.	HEB.	
		I. 10.	152.
LUCAS.			
VI. II.	43.	JAC.	
		V. II.	180.
ACT.			
XXIII. 21.	150.	APOCAL.	
		Vide	46.
ROM.		VI. 13.	107.
X. 7.	64.	XIX. 17, 18.	112.
XI. 23, 24.	103.		

E R R A T A.

Pag. 43. lin. 15. *lege*, *physicæ*. 44. 17. *l. audeo*. 52. 13. *l. v. 18.* 55. 6. *l. pulchritudine*. 76. 13. *l. propediem*. 82. 10. *l. plebeius*. 106. 14. *l. ætati*. 111. 15. *l. 6. 7. ibid.* 28. *l. prædicta*. 112. 9. *l. vobis*. 141. 12. *l. fine*. 168. 16. *l. xi.* 205. 8. *l. meditata*. 207. 12. *l. beatioris*. 219. 8. *l. quidem.* 17. *l. et.*

Paginas, secundum Editionem Goettingensem citatas, ad hanc Editionem sic refinge: 75. 21. *lege*, p. 26. 91. ult. *l. p. 50.* 95. ult. *l. p. xv.* 104. 26. *l. p. xi. xii. xiii.* 107. 1. *l. p. 88.* 10. *l. p. 26.* 113. 18. *l. p. vii. viii.* 135. 4. *l. p. 51.* 150. 11. *l. p. 68.* 151. 9. *l. p. ii.* 185. ult. *l. p. 63, & 66.* 207. ult. *l. p. 59. supra.*

1
BIBLIOTHECA
MUSEI HISTORICO-NATURALIS
BEROLINENSIS

